

Profili zajednica na Kosovu

2024

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profili zajednica na Kosovu

2024

Profil zajednice **kosovskih Albanaca**

Profil zajednice **kosovskih Aškalijskih**

Profil zajednice **kosovskih Bošnjaka**

Profil zajednice **kosovskih Hrvata**

Profil zajednice **kosovskih Egipćana**

Profil zajednice **kosovskih Goranaca**

Profil zajednice **kosovskih Crnogoraca**

Profil zajednice **kosovskih Roma**

Profil zajednice **kosovskih Srba**

Profil zajednice **kosovskih Turaka**

Predgovor šefa Misije

Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu predstavlja treće izdanje Profila zajednica. Ovih deset profila, objavljenih na albanskom, srpskom i engleskom jeziku, pružaju ažurirani i sveobuhvatni pregled zajednica na Kosovu kao nastavak poslednjeg izdanja iz 2010. godine. Oni sadrže podatke o različitim zajednicama na Kosovu koji su prikupljeni iz izvora kako na lokalnom, tako i na centralnom nivou.

Naš cilj je bio da pružimo sveobuhvatne činjenične informacije o zajednicama na Kosovu koje, kako je pokazalo naše iskustvo, mogu da koriste zainteresovane strane, donosioci politika i oni koji se bave istraživanjem. Nadamo se da će ovi Profili takođe poslužiti u širem podizanju svesti u vezi sa raznolikim sastavom društva na Kosovu. Ključna metodologija je ostala dosledna onoj iz prethodnih izdanja, i ovo izdanje nema za cilj da ispituje dešavanja koja su pogodila zajednice po hronološkom redosledu od izdanja iz 2010. godine. Umesto toga, naša namera je bila da pružimo pregled svih deset zajednica za period do decembra 2023. godine na osnovu dostupnih informacija. Trudili smo se da istaknemo napredak koji je postignut u ostvarivanju prava zajednica, ali i da ukažemo na postojeće izazove sa kojima se suočavaju različite zajednice.

Kvalitativni podaci za ovo izdanje su prikupljeni od ispitanika i predstavnika zajednica na centralnom i lokalnom nivou, dok su terenski timovi OEBS-a obezbedili dodatne informacije putem našeg dugoročnog praćenja i poznavanja situacije na terenu. Kako bi obezbedila široku pokrivenost, Misija OEBS-a je koristila postojeće dokumente OEBS-a, baze podataka iz otvorenih izvora, statistike i članke različitih međunarodnih i lokalnih organizacija. Postoje poteškoće u dobijanju tačnih podataka razvrstanih po zajednicama i/ili rodu. Na primer, informacije o veličini zajednice su zasnovane na osnovu popisa stanovništva iz 2011. godine, dopunjenom najnovijim procenama Misije OEBS-a, kao i na informacijama koje su dali predstavnici zajednica. Naša namera je da ažuriramo Profile još jednom kada budu dostupne detaljne informacije iz popisa stanovništva 2024. god. U međuvremenu, naša okvirna procena o veličini nevećinskih zajednica predstavlja samo jedan deo onoga što ovi Profili zajednica nude čitaocu.

Šire, naše izdanje pruža kvalitativni, i gde je to bilo moguće, kvantitativni pregled deset zajednica: kosovskih Albanaca, kosovskih Aškalija, kosovskih Bošnjaka, kosovskih Hrvata, kosovskih Egipćana, kosovskih Goranaca, kosovskih Crnogoraca, kosovskih Roma, kosovskih Srba i kosovskih Turaka.

Ono se fokusira na opštine u kojima one predstavljaju nevećinske zajednice, pružajući pregled ključnih tematskih oblasti za svaku od njih: bezbednost i sigurnost; učešće i zastupanje; zaposlenost i društvenoekonomska situacija; pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti; pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama; pristup obrazovanju; pristup pravosuđu; upotreba jezika i mediji; kulturno i versko nasleđe i verske slobode; imovinska prava; i povratak i reintegracija. Naš višesektorski pristup predstavlja različita iskustva i zabrinutosti žena i devojaka iz nevećinskih zajednica. Povratni komentari čitaoca o ovom izdanju su dobrodošli.

Prepoznajući nesporni napredak koji je postignut u nekim oblastima, ovo izdanje Profila zajednica ističe i postojeće izazove koji i dalje sprečavaju mnoge da ostvare svoja prava i slobode. Kosovske institucije, relevantne srpske institucije, međunarodna zajednica i građansko društvo imaju svoju ulogu u rešavanju postojećih problema i obezbeđivanju saradnje sa i između zajednica. U tom smislu, potrebno je obezbediti da relevantne strukture, kao što je Savetodavno veće za zajednice na centralnom nivou, ili odbori za zajednice i bezbednosni mehanizmi opština na lokalnom nivou, mogu da ostvare svoj pun potencijal.

Omogućavanje svim zajednicama da uživaju svoja prava i slobode je ključno za izgradnju održivog mira. Misija OEBS-a se nada da će ovo izdanje Profila zajednica biti koristan izvor za sve one na Kosovu i šire, koji naporno rade na pronalaženju kreativnih i održivih načina koji bi pomogli svim zajednicama na Kosovu da napreduju.

Ambasador Majkl Devenport
Šef Misije OEBS-a na Kosovu

Foto: Yllka Fetahaj

Profil zajednice

kosovskih Albanaca

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice **Kosovskih Albanaca**

Prema popisu iz 2011. godine, zajednica kosovskih Albanaca je najveća zajednica na Kosovu.¹

Kosovski Albanci čine većinu u većem broju opština. Oni su nevećinska zajednica u 11 opština: Severna Mitrovica (oko 2.000), Zubin Potok (oko 1.200), Zvečan (oko 500) i Leposavić (oko 200) u regionu Mitrovice, kao i Novo Brdo (oko 4.500-5.000),² Štrpce (oko 3.800³),⁴ Klokot (oko 1.600),⁵ Parteš,⁶ Ranilug (oko 200),⁷ Mamuša (skoro šest posto) i Gračanica (oko 23%).⁸ Ovaj profil se fokusira na **kosovske Albance** u opštinama u kojima oni čine brojčanu manjinu, ali sadrži i informacije o područjima u kojima je ova zajednica u većini, s obzirom na njihov opšti status većinske zajednice na Kosovu.

---

1 Popisom iz 2011. godine nisu obuhvaćene četiri severne opštine u kojima su kosovski Albanci nevećinska zajednica. Stoga, stvarni procenat zajednice kosovskih Albanaca u poređenju sa ukupnom populacijom može biti niži.

2 Zamenik predsednika opštine za zajednice (ZPOZ) u Novom Brdu.

3 Oko 1.000 kosovskih Albanaca živi u Uroševcu, ali im je prebivalište u Štrpcu. Oni nisu uvršteni u procenu veličine zajednice.

4 ZPOZ u Štrpcu.

5 ZPOZ u Klokotu.

6 Nema dostupnih podataka o veličini zajednice.

7 Član Odbora za zajednice u Ranilugu.

8 OEBS, *Profili opština* 2018.

Ključne činjenice i pitanja and issues

- U opštinama u kojima **Kosovski Albanci** čine nevećinsku zajednicu, bezbednost je problem uglavnom u Severnoj Mitrovici.
- Učenici **Kosovski Albanci** prate nastavni plan i program na albanskom jeziku.
- Učenici **Kosovski Albanci** nemaju priliku da uče srpski jezik u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu, kao što se ni učenicima kosovskim Srbima ne nudi mogućnost učenja albanskog jezika u školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu. Nepostojanje časova jezika značajno ograničava interakciju između zajednica i podriva napore da se među zajednicama podstakne dijalog u obrazovanju.
- Prevoz za učenike **kosovske Albance** i dalje predstavlja glavni izazov u pristupu obrazovanju.
- Mesta u kojima je otežan povratak uglavnom su bila identifikovana u regionu Mitrovice.

1. Bezbednost i sigurnost

U opštinama u kojima su kosovski Albanci nevećinska zajednica, bezbednost izaziva značajnu zabrinutost uglavnom u Severnoj Mitrovici, gde zajednice žive veoma blizu jedna drugoj.

U celini, učestalost i težina bezbednosnih incidenata protiv **kosovskih Albanaca** mnogo su manji u opštinama južno od reke Ibar u kojima je ova zajednica u brojčanoj manjini.⁹

U Severnoj Mitrovici je 2017. godine došlo do porasta incidenata koji su uključivali obe zajednice, pri čemu su **Kosovski Albanci** postali druga zajednica najviše pogođena ovakvim incidentima, posle zajednice kosovskih Srba. Od tada je broj bezbednosnih incidenata koji pogađaju zajednicu varirao, uz blagi porast primećen 2022. i 2023. godine.¹⁰

Incidenti protiv **kosovskih Albanaca** u Severnoj Mitrovici uglavnom su zabeleženi u blizini glavnog mosta, u ulici Kralja Petra u pešačkoj zoni, u blizini mesta „Tri solitera“ gde žive različite zajednice, u naselju „Bošnjačka mahala“ i u etnički mešovitom naselju Suvi Do.¹¹ To su uglavnom bile tuče među mladima, i često je dolazilo do upotrebe noža. Mladi **Kosovski Albanci** i kosovski Srbi su se u nekoliko navrata povezivali preko društvenih mreža i organizovali „incidente kamenovanja“ na glavnom mostu. Nekoliko incidenata je usledilo posle „izazova“ **kosovskih Albanaca** na društvenim mrežama da odu u Severnu Mitrovicu i naprave selfije ispred spomenika Cara Lazara. U drugom incidentu, „izazov“ je bio popeti se na brdo Zvečan i ukrasti srpsku zastavu sa vrha ruševina iz srednjeg veka. Ovi incidenti su izazvali odmazdu i podstakli ciklus daljih dešavanja. Zbog njihove učestalosti, na glavnom mostu su postavljene kamere za video nadzor.

⁹ Oktobra 2020. godine, u selu Plemetina, opština Obilić, četvoro osumnjičenih maloletnika kosovskih Srba fizički su napali jednog maloletnika kosovskog Albanca i naneli mu povrede. Novembra 2020. godine, nepoznata lica su zapalila bilbord sa logom Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) i sloganom „sloboda ima ime“ na regionalnom putu koji vodi do opštine Gračanica u kojoj su kosovski Srbi većinsko stanovništvo. Aprila 2022. godine, mediji su izvestili da je slovo Z sprejom ispisano na jednom putu i na nekoliko vrata objekata kosovskih Albanaca u selu Babin Most, u Obiliću. Septembra 2022. godine, jedan kosovski Albanac iz sela Priluzje, opština Vučitrn, prijavio je Policiji Kosova da su nepoznata lica skinula zastavu sa prednje strane njegove kuće i zapalila je.

¹⁰ Prema podacima OEBS-ove interne aktivnosti praćenja, 2013. godine bilo je 45 incidenata, 2014. 36, 2015. 30, 2016. 30, 2017. 43, 2018. 29, 2019. 40, 2020. 52, 2021. 42, 2022. 54 i 2023. godine 55 incidenata.

¹¹ Juna 2017. godine, jednog kosovskog Albanca napale su tri osobe dok je vozio bicikl u pešačkoj zoni. Navodno je pao sa bicikla dok su napadači nastavili da ga napadaju. Jednog kosovskog Albanca fizički su napala dvojica počinitelja oktobra 2017. i avgusta 2021. godine u Ulici Kneza Miloša na šetalištu uz reku Ibar, u etnički mešovitom naselju Suvi Do. Juna 2018. godine, dvojicu mladića kosovskih Albanaca fizički je napalo nekoliko lica u blizini „Tri solitera“ u Severnoj Mitrovici. Jedna od žrtava zadobila je povrede nanete metalnom šipkom. Novembra 2023. godine, Policija Kosova je uhapsila dvojicu kosovskih Srba osumnjičenih da su u mešovitom naselju Bošnjačka Mahala u Severnoj Mitrovici fizički napali i vređali dvoje kosovskih Albanaca zbog njihove nacionalnosti. Decembra 2023. godine, u Suvom Dolu u Severnoj Mitrovici, jedan kosovski Albanac je prijavio da je jedna kuća u izgradnji oštećena i vandalizovana crnim natpisima na zidovima (krst sa četiri slova „S“ i „2SRB“ i „tu smo“ na ćirilici).

Dana 24. septembra 2023. godine, u selu Banjska, opština Zvečan, jedinice Policije Kosova napadnute su vatrenim oružjem; jedan policajac **kosovski Albanac** je ubijen, a dvojica su zadobila povrede.¹² Policija Kosova je nakon toga

pokrenula operaciju u tom području. Prema rečima kosovskog premijera Aljbina Kurtija,¹³ sa Policijom Kosova se sukobilo oko 30 napadača kosovskih Srba. U akciji su ubijena tri napadača, dok su šestorica uhapšena.

Kosovski Albanci su adekvatno zastupljeni u Policiji Kosova u opštinama gde čine brojčanu manjinu. Policijski punktovi su 2023. godine otvoreni u selima u kojima su kosovski Srbi većinsko stanovništvo u opštinama Zubin Potok, Leposavić i Zvečan (gde je zaposleno devet policajaca **kosovskih Albanaca**).

U radu lokalnih odbora za javnu bezbednost (LOJB) učestvuje 562 pripadnika zajednice **kosovskih Albanaca**.¹⁴

---

¹² Videti [na albanskom, srpskom i engleskom]: <https://www.facebook.com/KosovoPolice/posts/614030167603912> (pristupljeno decembra 2023. godine).

¹³ Videti [na srpskom]: <https://kossev.info/kurti-u-banjskoj-30-tesko-naoruzanih-ljudi-opkoljeni-su-trazim-od-njih-da-se-predaju/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

¹⁴ Zaključno sa novembrom 2023. godine.

2. Učešće i zastupljenost

Zajednica kosovskih Albanaca zastupljena je u odborima za zajednice (OZ) u 36 opština, uključujući devet od ukupno 11 opština u kojima čine brojčanu manjinu.¹⁵

Kosovski Albanci su predsedavajući OZ u 14 opština, uključujući osam od 11 opština u kojima je ova zajednica u brojčanoj manjini.¹⁶ Šest od 16 zamenika predsednika opštine za zajednice¹⁷ i šest od deset zamenika predsednika skupštine opštine za zajednice (ZPSOZ) su **Kosovski Albanci** (svi muškarci).¹⁸

Zajednica **kosovskih Albanaca** je zastupljena u opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak (OKZP) u 22 opštine, sa 34 člana (12 žena).¹⁹ **Kosovski Albanci** su na funkciji šefova OKZP u 12 opština.²⁰ Konkretno, zajednica **kosovskih Albanaca** je zastupljena u OKZP u sedam od 11 opština u kojima je u brojčanoj manjini.²¹

U opštinskim odborima za bezbednost u zajednici (OOBZ) ima deset pripadnika zajednice **kosovskih Albanaca** u opštinama u kojima je ova zajednica u brojčanoj manjini: četiri muškarca u Novom Brdu i po jedan muškarac u Klokotu, Partešu, Ranilugu, Štrpcu, Gračanici i Mamuši.

Ni u jednoj severnoj opštini nema aktivnih nevladinih organizacija (NVO) koje vode **kosovski Albanci**. *Community Building Mitrovica* (CBM), sa sedištem u Južnoj Mitrovici, povremeno organizuje aktivnosti za mlade u Severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku. NVO „Minatori i ri“ iz sela Kišnice deluje u opštini Gračanica.

15 Kosovski Albanci nisu zastupljeni u Partešu. Nakon vanrednih izbora u aprilu 2023. godine u Leposaviću nije osnovan OZ.

16 Pripadnici zajednice kosovskih Albanaca su predsedavajući OZ u Glogovcu, Elez Hanu, Juniku, Kačaniku, Klini, Klokotu, Mališevu, Mamuši, Severnoj Mitrovici, Novom Brdu, Ranilugu, Štrpcu, Zubinom Potoku i Zvečanu.

17 Zamenici predsednika opština za zajednice (ZPOZ) iz zajednice kosovskih Albanaca imenovani su u Gračanici, Klokotu, Mamuši, Novom Brdu, Ranilugu i Štrpcu. Treba napomenuti da je mesto ZPOZ u Gračanici ostalo upražnjeno za vreme mandata 2017–2021. Ljeutrim Ajeti (iz Albanske inicijative za Gračanicu) imenovan je 2. februara 2022. godine. Štaviše, kosovski Albanci treba da budu na mestu ZPOZ u Severnoj Mitrovici, pošto predstavljaju najveću nevećinsku zajednicu u opštini (prema OEBS-ovom *Profilu opština* 2018). Međutim, tokom perioda izveštavanja tamo nije imenovan ZPOZ.

18 ZPSOZ iz zajednice kosovskih Albanaca imenovani su u Gračanici, Klokotu, Mamuši, Severnoj Mitrovici, Novom Brdu i Štrpcu.

19 OKZP nisu formalno uspostavljeni u Leposaviću, Severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku, iako postoje kancelarije sa sličnim funkcijama, kao što su opštinske kancelarije za zajednice (OKZ). Tačnije, OKZ radi u Zubinom Potoku. U Leposaviću i Severnoj Mitrovici, kancelarije slične OKZP (nazvane su OKZP i Opštinska uprava za zajednice, povratak i informisanje) vode politički postavljeni direktori. Ove kancelarije su osnovane u skladu sa Uredbom UNMIK-a 2007/30 o samoupravi opština na Kosovu, član 23(11). Kosovski Albanci su zastupljeni u OKZ u Leposaviću (pet članova) i Zubinom Potoku (šest članova).

20 Glogovac, Elez Han, Junik, Kačanik, Klokot, Mališevo, Mamuša, Podujevo, Priština, Ranilug, Suva Reka i Zvečan. Kosovski Albanci imaju funkciju šefa OKZ u Leposaviću i Zubinom Potoku.

21 Zajednica kosovskih Albanaca nije zastupljena u OKZP u Gračanici, Severnoj Mitrovici, Partešu i Štrpcu. U Klokotu, Mamuši, Ranilugu i Zvečanu kosovski Albanci vrše funkciju šefa OKZP. U Leposaviću i Zubinom Potoku oni su šefovi OKZ.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Na društvenoekonomsko blagostanje zajednice kosovskih Albanaca utiče ukupna niska stopa zaposlenosti na Kosovu. Zaposleni na Kosovu mogu lako da postanu siromašni, jer u proseku porodice imaju 5,3 članova i samo jednog člana koji radi. (Stopa siromaštva zaposlenih u Evropskoj uniji bila je 9,4%.²²)

U opštinama u kojima **Kosovski Albanci** nisu većina, ekonomija se uglavnom temelji na poljoprivredi i malim trgovinskim preduzećima.²³

U regionu Mitrovice, u opštinama gde pripadnici zajednice žive u gradskim sredinama, kao što je Severna Mitrovica, **Kosovski Albanci** često zauzimaju odgovorna mesta u opštini ili rade u privatnom sektoru. Građevinarstvo je i dalje glavna kategorija u privatnom sektoru, u okviru koje se stvaraju mogućnosti zapošljavanja za **kosovske Albance**. Neki poseduju mala preduzeća. Podaci Kancelarije za pitanja zajednica pri Kabinetu premijera pokazuju da je oko 90% pripadnika zajednice **kosovskih Albanaca** u Leposaviću i 60% u Zubinom Potoku nezaposleno.²⁴ Prema rečima ovih sagovornika, oko 30% nezaposlenih pripadnika zajednice su žene. U opštinama u kojima **Kosovski Albanci** žive u seoskim područjima, kao što su Zubin Potok, Zvečan, Gračanica i Ranilug, poljoprivreda predstavlja glavni izvor prihoda. S druge strane, neki pripadnici zajednice putuju na posao u obližnje gradove.

U opštini Mamuša zaposleno je osam Albanaca na svim nivoima upravljanja (uključujući rukovodeći nivo). Samo dvoje žive u Mamuši, ostali su iz okolnih gradova i sela.

U Gračanici, troje **kosovskih Albanaca** radi u opštinskoj javnoj administraciji, a četiri u lokalnim javnim preduzećima. U privatnom sektoru, pripadnici zajednice uglavnom rade u oblasti gastronomije i trgovine. Nezaposlenost, prema podacima OKZP, uglavnom pogađa žene starije od 35 godina.

U regionu Mitrovice, prema podacima opštinskih kancelarija u četiri severne opštine u kojima su **Kosovski Albanci** u brojačanoj manjini, oko 4 do 30%²⁵ pripadnika ove zajednice radi u javnom sektoru, uglavnom u vladinim institucijama, tj. opštini, kancelarijama za socijalnu zaštitu, obrazovnom sektoru i Policiji Kosova.

²² Evropska mreža socijalne politike, „In-work poverty in Kosovo“, 2019; dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21105&langId=en>. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

²³ OEBS-ov izveštaj, *Profili opština* (2018). Nema dostupnih podataka o zaposlenosti u privatnom sektoru, uključujući broj zaposlenih po zajednici.

²⁴ Nema tačnih podataka o nezaposlenosti za Zvečan.

²⁵ Četiri posto u Severnoj Mitrovici, pet posto u Zubinom Potoku, 20% u Leposaviću, 30% u Zvečanu.

Na ekonomsku situaciju zajednice **kosovskih Albanaca** utiču i geografski položaj i prirodni resursi u opštinama u kojima žive. U opštini Klokot, gde je zemlja plodna i bogata mineralnim vodama, zajednica se bavi banjском rehabilitacijom, poljoprivredom i flaširanjem vode za piće.²⁶ **Kosovski Albanci** u Štrpcu uglavnom se bave stočarstvom, proizvodnjom malina i meda, flaširanjem vode za piće i turizmom. Oni vode većinu restorana i kafića u oblasti Brezovice. Poljoprivreda je glavna aktivnost kojom se bave pripadnici zajednice koji žive u Ranilugu, uz sezonske građevinske radove u drugim opštinama. **Kosovski Albanci** u Novom Brdu su vlasnici kamenoloma koji rade u selima Stanišor i Straža, kao i prodavnica mešovite robe, kafića i restorana.²⁷

Oko 150 **kosovskih Albanaca** je zaposleno u opštinskoj službi u Novom Brdu (opštinska administracija, zdravstvo i obrazovanje, centar za socijalni rad i vatrogasna brigada),²⁸ 250 u opštinskim institucijama u Štrpcu (uključujući 36 u opštinskoj administraciji, 18 u zdravstvenom sektoru i 90 u obrazovanju, kao i u javnim komunalnim preduzećima kao što su Pošta i Telekom Kosova, sektor bezbednosti, Kosovsko preduzeće za distribuciju električne energije (KEDS) i Policija Kosova), tri u opštinskoj administraciji u Ranilugu²⁹ i 32 u opštinskoj administraciji i sektoru obrazovanja u Klokotu.³⁰

U opštini Štrpce registrovano je ukupno 1400 **kosovskih Albanaca** (uključujući one koji de facto žive u Uroševcu) koji traže posao, u Novom Brdu 130,³¹ u opštinskoj kancelariji za zapošljavanje u Vitini 33 (premda žive u Klokotu) i u Ranilugu deset.³²

Procenjuje se da neformalna ekonomija na Kosovu predstavlja približno 38% BDP.³³ Iako je ova pojava rasprostranjena, nema tačnih podataka o broju **kosovskih Albanaca** uključenih u neformalan rad; međutim, zbog raširenosti sive ekonomije na Kosovu, veruje se da su ovi brojevi visoki. Neformalan rad je posebno rasprostranjen u poljoprivredi (neplaćeni članovi porodice) i građevinarstvu.³⁴ Nema dostupnih podataka o broju dece iz zajednice **kosovskih Albanaca** uključene u dečiji rad.

---

26 Zamenik predsednika opštine za zajednice u Klokotu.

27 Zamenik predsednika opštine za zajednice u Novom Brdu.

28 Ibid.

29 Opštinska kancelarija za zajednice i povratak u Ranilugu.

30 Opštinska kadrovska služba u Klokotu.

31 Opštinska kancelarija za zapošljavanje u Novom Brdu.

32 Član odbora za zajednice u Ranilugu. Nema rodno razvrstanih podataka.

33 Radni dokument MMF, *Explaining the Shadow Economy in Europe, Size, Causes and Policy Option* (2019), str. 19.

34 Svetska banka, *Job Diagnostics in Kosovo* (2018), str. 42.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Opšti pristup infrastrukturi i javnim komunalnim uslugama je poboljšán, između ostalog i kroz projekte kojima se proširuje putna infrastruktura i unapređuju električne mreže. Ipak, i dalje se ponavljaju problemi kao što su nestanci struje, nepostojanje kanalizacionih sistema u seoskim područjima, loša putna infrastruktura i neredovno sakupljanje otpada.

U regionu Gnjilana, u opštinama Štrpce, Klokot i Ranilug, u kojima su **Kosovski Albanci** u brojčanoj manjini, opšte stanje putne infrastrukture je dobro. U opštini Novo Brdo stanje putne infrastrukture je i dalje loše. Većina glavnih puteva koji povezuju udaljena sela sa gradom Novim Brdom nije asfaltirana ili ima oštećene trotoare.

Redovno snabdevanje pijaćom vodom i dalje predstavlja problem u opštini Ranilug. Zbog nepostojanja sporazuma između opštine i KEDS-a oko postojećeg duga za struju, u ovoj opštini nije u funkciji vodovodni sistem u selima Klokot i Mogila, naseljenim **kosovskim Albancima** i kosovskim Srbima. Sistemi vodosnabdevanja u Novom Brdu ne zadovoljavaju potrebe stanovnika. Najveće su nestašice vode u selima Bostane i naseljima Čuljkovci, Tulare i Makreš, u kojima žive **kosovski Albanci**, kosovski Romi i kosovski Srbi. Selo Labljane, koje se smatra jednim od najvećih sela u opštini u kojima žive **kosovski Albanci**, sa oko 1.400 stanovnika, ima sistem vodosnabdevanja koji nije u funkciji zbog zemljišnih sporova oko lokacija bunara i rezervoara.

Naselje Rid u opštini Ranilug nema ni vodovod ni kanalizaciju, dok su stanovnici Dubovca u ovoj opštini samostalno postavili kanalizacioni sistem. U selu Mogila, opština Klokot, postavljena je ulična rasveta, ali funkcioniše samo u naseljima u kojima živi zajednica kosovskih Srba i oko srpske pravoslavne crkve.³⁵

U regionu Mitrovice, poboljšán je pristup zajednice **kosovskih Albanaca** pijaćoj vodi i struji. U 2018. godini zabeleženi su česti nestanci struje u mešovitom naselju Dolina Doktora u Severnoj Mitrovici, ali se od tad stanje poboljšalo. Asfaltirani su svi lokalni putevi, uključujući puteve u selima kao što su Ceranja i Šaljska Bistrica u opštini Leposavić, koji su asfaltirani 2022-2023. U Severnoj Mitrovici, svi pripadnici zajednice imaju pristup gradskoj kanalizacionoj mreži, kao i sela Čabra u Zubinom Potoku i Lipa u Zvečanu. Stanovnici tri sela u Leposaviću samostalno se brinu o odvođenju otpadnih voda, jer nemaju pristup kanalizacionoj mreži. Nema ulične rasvete ni u jednoj grupi sela u druge dve opštine, Zvečan i Leposavić, kao ni u mešovitim naseljima Brđani i delovima Suvog Dola u Severnoj Mitrovici.

³⁵ Starešina sela Mogila i zamenik predsednika opštine za zajednice u Klokotu.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Kosovski Albanci u opštinama u kojima čine brojčanu manjinu u regionu Mitrovice (Severna Mitrovica, Zvečan, Zubin Potok i Leposavić) uglavnom koriste zdravstvene ustanove kojima upravlja Kosovo, posebno bolnicu u Južnoj Mitrovici.³⁶

Slično tome, pripadnici zajednice koji žive u drugim opštinama na Kosovu u kojima su kosovski Srbi većinsko stanovništvo, kao što su Ranilug, Klokot i Novo Brdo, više koriste zdravstvene ustanove kojima upravlja Kosovo u susednim opštinama. U Štrpcu, u selima Brod i Drajkovce postoje ambulante kojima upravlja Kosovo, koje koristi zajednica **kosovskih Albanaca**. Međutim, **Kosovski Albanci** koji žive u selu Jasenoviku naseljenom kosovskim Srbima i **kosovskim Albancima** koriste seosku ambulantu kojom upravlja Beograd. Zdravstvene ustanove kojima upravlja Kosovo postoje i u opštinama u kojima su kosovski Srbi većinsko stanovništvo, uključujući Gračanicu, Štrpce i Novo Brdo. U Gračanici, pripadnici zajednice uglavnom koriste zdravstvene ustanove u Prištini.

³⁶ Početkom decembra 2020. godine, u selu Šaljska Bistrica otvorena je ambulanta kojom upravlja Kosovo, čije usluge koriste meštani i žitelji sela Košutovo i Ceranja u opštini Leposavić. Ovaj objekat radi od ponedeljka do petka, a svakog četvrtka dolazi lekar iz Južne Mitrovice. U selu Čabra u opštini Zubin Potok postoji jedna zdravstvena ustanova, koja je otvorena radnim danima, u koju dolazi lekar iz Južne Mitrovice. U Zvečanu postoje dve ambulante, jedna u selu Lipa, a druga u selu Žaža, koje su otvorene za pacijente od ponedeljka do petka, a doktor dolazi u ustanovu u Lipi utorkom, a u Žaži četvrtkom. Pripadnici zajednice kosovskih Albanaca iz Boljetina dolaze u ambulantu u Lipi, u Zvečanu, jer im je blizu.

6. Pristup obrazovanju

Učenici i studenti iz zajednice kosovskih Albanaca pohađaju nastavu na albanskom jeziku. Tokom školske 2023–2024, 300.989 kosovskih Albanaca upisalo se u škole u okviru preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu.³⁷

Preduniverzitetsko obrazovanje na albanskom jeziku dostupno je u devet od deset opština u kojima je zajednica kosovskih Albanaca u brojčanoj manjini.³⁸ Kosovski Albanci koji žive u manjim opštinama, kao što su Ranilug, Klokot i Gračanica, suočavaju se sa poteškoćama u pristupu obrazovanju na albanskom jeziku i moraju da putuju u susedne opštine. Preduniverzitetsko obrazovanje na albanskom jeziku nije dostupno u Ranilugu, ali opština obezbeđuje prevoz za učenike kosovske Albance da bi mogli da pohađaju škole u gradu Kamenici. Sa izuzetkom Novog Brda (Labljane) i Štrpca (Firaja), u preostalih sedam opština obrazovanje na albanskom jeziku ograničeno je na osnovnu i nižu srednju školu. Kosovski Albanci iz ovih opština putuju u susedne opštine u kojima su Kosovski Albanci većinsko stanovništvo, kako bi pohađali više srednje obrazovanje na albanskom jeziku.

Prevoz i školska infrastruktura ostaju primarni problemi koji ometaju pristup obrazovanju. U opštini Zvečan ne postoji nikakav školski autobus za učenike iz Lipe i Žaže koji bi pohađali niže srednje obrazovanje u Boljetinu. Nedostatak organizovanog i subvencionisanog prevoza do viših srednjih škola u Južnoj Mitrovici otežava pohađanje škole učenicima iz ranjivih porodica. Prevoz nije obezbeđen ni do škole u Mikronaselju (u Severnoj Mitrovici). Sa sličnim problemom se suočavaju učenici u opštini Novo Brdo, koji pohađaju srednju školu u selu Labljane. Pošto nema javnog prevoza, privatna vozila ostaju jedino sredstvo za putovanje učenika do škole, što stavlja u nepovoljniji položaj one bez vozila.

U principu, na Kosovu nije bilo prijavljenih problema u obezbeđivanju udžbenika po nastavnom planu i programu na albanskom jeziku. Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI) je 24. avgusta 2023. saopštilo da je od roditelja zatraženo da kupe školske udžbenike od 1. do 5. razreda, a da će im nakon toga ovaj iznos nadoknaditi na osnovu zahteva podnesenih onlajn.

³⁷ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, *Statistički beleške 2023/2024 (2022)*, Statisticki-podaci-2022-23-Preduniverzitetsko-obrazovanje.pdf

³⁸ Ove opštine uključuju Gračanicu, Klokot, Leposavić, Mamuš, Severnu Mitrovicu, Novo Brdo, Štrpce, Zubin Potok i Zvečan.

Odluka je izazvala nekoliko zabrinutosti,³⁹ posebno za najranjivije zajednice i porodice lošeg materijalnog stanja.

Univerzitetsko obrazovanje na albanskom jeziku dostupno je na sedam javnih univerziteta koji se nalaze u Uroševcu, Đakovici, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Peći, Prištini i Prizrenu.

Interakcija učenika **kosovskih Albanaca** sa učenicima koji pohađaju školu po nastavnom planu i programu na srpskom jeziku veoma je ograničena. U opštinama severno od reke Ibar u kojima su kosovski Srbi većinsko stanovništvo, interakcija između učenika **kosovskih Albanaca** i kosovskih Srba skoro da ne postoji jer nema „škola sa dva obrazovna sistema koje dele iste prostorije“. ⁴⁰ U drugim regionima, 14 takvih škola, u kojima se pod jednim krovom koriste oba nastavna plana i programa, stvaraju značajan potencijal za bolju interakciju; međutim, u praksi se ove mogućnosti ne iskorišćavaju. Izuzetak je škola u selu Jasenovik u Novom Brdu, gde je interakcija između učenika **kosovskih Albanaca** i kosovskih Srba značajno bolja nakon realizacije projekta organizacije Nansen Dialogue Centre, koji je podržala Misija OEBS-a. Međutim, jedna od najvećih prepreka dijalogu među zajednicama je to što se srpski jezik ne uči u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu, a albanski se ne uči u školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu. Što se tiče interakcije između učenika **kosovskih Albanaca** i onih koji pohađaju nastavu po nastavnim planovima i programima na bosanskom i turskom jeziku, situacija se razlikuje od opštine do opštine.

---

³⁹ Najčešće prijavljivane zabrinutosti uključuju: potrebu da porodice putuju u druge gradove zbog nedostatka udžbenika u knjižarama; ograničen pristup internetu i poteškoće u podnošenju zahteva za naknadu troškova putem onlajn platforme; nedostatak jasnih smernica i kašnjenja u dobijanju subvencija. Zbog toga je veliki broj učenika školsku godinu započeo bez udžbenika.

⁴⁰ Škole sa dva obrazovna sistema koje dele iste prostorije" odnosi se na škole koje rade u istim prostorijama i u kojima se školovanje odvija u okviru dva različita sistema, odnosno po kosovskom nastavnom planu i programu i srpskom nastavnom planu i programu. Ove škole se ponekad nazivaju „mešovitim školama“, iako učenici i odeljenja nisu mešoviti.

7. Pristup pravosuđu

Tokom OEBS-ove aktivnosti praćenja na terenu pokazalo se da su pripadnici zajednice kosovskih Albanaca u principu upoznati sa uslugama koje pružaju Agencija za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Institucija ombudsmana na Kosovu (IOK) i Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ).

Većinu zaposlenih u sve tri institucije čine **kosovski Albanci**: 27 od 32 zaposlenih u ABPP (19 žena); 68 od 74 zaposlenih u IOK,⁴¹ uključujući četiri od pet zamenika ombudsmana (dva muškarca, dve žene); i 29 od 32 zaposlenih u KZPŽ (22 muškarca, sedam žena). Međutim, značajan broj članova (1.341 od 1.383) u Advokatskoj komori Kosova (AKK) su **Kosovski Albanci** (1.032 muškarca, 309 žena).

Pripadnici zajednice koji su najbolje informisani o ovim uslugama su oni koji rade u opštinskim institucijama, organizacijama civilnog društva i medijima, ili saraduju sa njima, kao i studenti. Nije prijavljeno niti primećeno da se zajednica **kosovskih Albanaca** suočava sa posebnim izazovima u pristupu uslugama besplatne pravne pomoći. Međutim, sagovornici iz četiri severne opštine na Kosovu dele mišljenje da javnost uopšte – posebno zajednica **kosovskih Albanaca** u opštinama u kojima je u bročanoj manjini – treba da bude bolje informisana o ovim uslugama.⁴² Sagovornici **Kosovski Albanci** iz četiri severne opštine istakli su da će tražiti pravne usluge u opštinama u kojima su **Kosovski Albanci** većinsko stanovništvo. Kampanje podizanja svesti usmerene na širu zajednicu, posebno na porodice koje žive u seoskim područjima, mogle bi da budu efikasnije, na primer, naponi da se poveća vidljivost ABPP.

IOK je jedina institucija koja odlazi u redovne mesečne i *ad hoc* terenske posete⁴³ različitim opštinama (iako ne u regionu Prištine, gde se posete sprovode na osnovu utvrđenih potreba građana), što joj daje bolju vidljivost u odnosu na druga dva pružaoca pravnih usluga.

Svakog oktobra, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD-a, KZPŽ organizuje godišnju „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Uprkos tome što su različite institucije, uključujući KZPŽ, Ministarstvo pravde i AKK, sprovele nekoliko informativnih kampanja i što žrtve dobijaju odgovarajuće informacije kada traže usluge, među **kosovskim Albancima** je znanje o mogućnosti naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK) ograničeno ili uopšte ne postoji.

41 IOK ima rodno uravnoteženo osoblje (oko 50%).

42 Prema terenskim izveštajima OEBS-a iz regiona Mitrovice.

43 Uključujući takozvane „Otvorene dane“, terensku aktivnost koja se organizuju jednom mesečno radi direktne komunikacije sa pripadnicima zajednice o različitim izazovima na polju ljudskih prava.

Mobilni timovi ABPP takođe doprinose boljem pristupu pravnim uslugama dopiranjem do najvećinskih zajednica i sprovođenjem kampanja za informisanje i podizanje svesti. Ova agencija je 2023. godine, uz podršku USAID-a, podelila letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku i na Brajevom pismu. Slično tome, tokom Nedelje besplatne pravne pomoći, sa motom „Zaštiti svoja prava“, video spotovi i objave na društvenim mrežama emitovani su i postavljeni na službenim jezicima, albanskom i srpskom.

Zajednica **kosovskih Albanaca** koja živi u opštinama u kojima čini brojčanu manjinu ima nesmetan pristup svim uslugama koje se pružaju u ovim opštinama, pošto su usluge dostupne na albanskom jeziku. Širom Kosova, sve tri institucije imaju višezjezično osoblje koje može da komunicira i pruža usluge na albanskom jeziku. KZPŽ se oslanja na svoje višezjezično osoblje za obezbeđivanje prevoda kada je to potrebno ili koristi prevodilačke usluge koje pruža odgovarajuće osnovno tužilaštvo.

Što se tiče korisnika usluga⁴⁴, 2023. godine, Agencija za besplatnu pravnu pomoć pružila je usluge za 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), među kojima je bilo 5.214 pripadnika zajednice **kosovskih Albanaca**. Institucija ombudsmana Kosova je 2023. godine primila ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena),⁴⁵ kojima je obuhvaćeno 4.296 osoba. Od ukupnog broja pritužbi, 1.409 su podneli **kosovski Albanci**. Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama je odgovorila na 2.883 slučaja u 2023. godini, od toga su u 2.554 slučaja žrtve bili **kosovski Albanci**.⁴⁶ Pripadnici zajednice mogu slobodno da biraju svoje zakonske zastupnike. Međutim, u slučaju zastupanja *po službenoj dužnosti* u krivičnim predmetima, AKK dodjeljuje advokate prema redosledu advokata u njihovoj evidenciji koji tečno govore jezik zajednice koju zastupaju ili pripadnika odnosno zajednice.

Kosovski Albanci, uključujući i one koji žive u četiri severne opštine, ne suočavaju se sa problemima u pristupu sudskom sistemu zbog jezičke barijere, niti su prijavili bilo kakvu diskriminaciju na osnovu pripadnosti zajednici. Međutim, izražena je zabrinutost zbog dugih putovanja do opština u kojima su **Kosovski Albanci** većinsko stanovništvo kada su pripadnici zajednice iz opštine Leposavić uključeni u sudske postupke.

---

⁴⁴ Informacije dostavili KZPŽ, ABPP, IOK i AKK decembra 2023. i januara 2024. godine.

⁴⁵ Institucija ombudsmana na Kosovu, *Godišnji izveštaj za 2023. godinu*

⁴⁶ Rodno razvrstani podaci nisu dati, iako su većina korisnika KZPŽ žene, žrtve nasilja u porodici.

8. Upotreba jezika i mediji

U opštinama u kojima su kosovski Albanci u brojčanoj manjini, zajednica je generalno slobodna da koristi svoj jezik i privatno i javno. Albanski je službeni jezik na Kosovu, u skladu sa Ustavom i Zakonom o upotrebi jezika iz 2006. godine.⁴⁷

Međutim, uprkos čvrstoj pravnoj osnovi, opštinske prevodilačke usluge su i dalje slabe. Opštine su generalno preopterećene velikim brojem dokumenata i sastanaka koji zahtevaju prevod sa albanskog ili na albanski jezik.

U svim opštinama u regionu Gnjilana u kojima su **Kosovski Albanci** u brojčanoj manjini pripadnici zajednice koriste albanski jezik na javnim mestima i prilikom pristupa opštinskim ili javnim uslugama. Situacija je slična i u opštini Gračanica, u regionu Prištine, gde **Kosovski Albanci** slobodno koriste svoj maternji jezik u javnosti. Međutim, bilo je izveštaja o problemima u pristupu opštinskim uslugama, posebno u vezi sa izdavanjem dokumenata na oba službena jezika.⁴⁸ U regionu Prizrena, posebno u opštini Mamuša, naseljenoj prevashodno kosovskim Turcima, zajednica **kosovskih Albanaca** takođe koristi albanski jezik u javnoj sferi.

Situacija je nešto drugačija u četiri severne opštine Kosova.⁴⁹ U ovim opštinama, **Kosovski Albanci** uglavnom koriste svoj maternji jezik u svojim domovima, ali ređe u javnosti. Iako stariji **Kosovski Albanci** u ovim opštinama tečno govore srpski, mlađa generacija ga mnogo slabije govori. Zbog ove jezičke barijere i zabrinutosti za bezbednost, retke su interakcije sa kosovskim Srbima u severnim opštinama. Kada su im potrebne opštinske usluge, pripadnici zajednice **kosovskih Albanaca** u četiri opštine često koriste opštinske kancelarije za zajednice u odgovarajućim selima da preko njih upute svoje zahteve različitim odeljenjima.

Bilo je izveštaja o precrtanim znakovima ispisanim na albanskom jeziku u oblastima u kojima su **Kosovski Albanci** u brojčanoj manjini.⁵⁰ Kada se dogode ovakvi incidenti, obično nema javne osude od strane lokalnih vlasti.⁵¹ Bilo je nekoliko pritužbi **kosovskih Albanaca** na kršenje jezičkih prava.⁵²

47 Zakon o upotrebi jezika, br. 02/L-37 (2006), <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440> (pristupljeno 2023. godine).

48 Prema podacima OEBS-ove interne aktivnosti praćenja sprovedene od 2021. do aprila 2023. godine.

49 Leposavić, Zubin Potok, Zvečan i Severna Mitrovica.

50 Takvi slučajevi su zabeleženi u Štrpcu, Leposaviću, Zubinom Potoku, Zvečanu, Severnoj Mitrovici i Gračanici. Pored toga, u Klokotu su u glavnoj ulici bila precrtana dva natpisa izvorno ispisan na albanskom jeziku, na dva znaka koji pokazuju pravac za Klokot, i još jedan koji pokazuje pravac za Gnjilane. U Klokotu je jedan multietnički tim mladih iz Klokota zajedno sa mladima iz Štrpca i Uroševca preuzeo na sebe obavezu da očisti oba precrtana znaka i tim putem pošalje poruku svim stanovnicima da su oba jezika u opštini ravnopravna i da se shodno tome jednako poštuju.

51 U opštinama Ranilug, Novo Brdo i Parteš objasnili su da nije bilo javnih osuda zbog činjenice da opštine nisu nadležne da nadgledaju regionalne puteve, na kojima se znakovi najčešće precrtavaju.

52 U Ranilugu, Kancelarija poverenika za jezike (KPJ) odgovorila je na žalbu koju je primilo Ministarstvo lokalne uprave na ovu opštinu, sa preporukom da se sva zvanična prepiska izdaje i na albanskom jeziku. Slično tome, opština Parteš je dobila preporuke KPJ u vezi sa neuspehom da ravnopravno upotrebljava oba službena jezika.

Dokumenti za širu javnost obezbeđeni su na svim službenim jezicima, kao i većina opštinskih odluka, iako sa izvesnim zakašnjenjem. Za albanski jezik, u 19 opština je rečeno da imaju adekvatan broj prevodilaca, dok je u 18 opština broj prevodilaca bio nedovoljan.⁵³ Prevod na albanski jezik je u principu dostupan tokom javnih sastanaka, ali ne u svakom slučaju.⁵⁴ Pored toga, službenici javne administracije koji rade u opštinama u kojima **Kosovski Albanci** čine manjinu nisu u stanju da sa stanovnicima komuniciraju na svim službenim jezicima; ovo posebno važi za komunikaciju sa mlađim osobama. U opštinama Leposavić, Zubin Potok i Zvečan, nedostatak pismenih i usmenih prevodilaca i osoblja koji govore oba službena jezika otežava osoblju komunikaciju na svim službenim jezicima. Na nivou sela, pripadnici zajednice **kosovskih Albanaca** govore na albanskom u kancelarijama za socijalnu zaštitu. Uprkos izazovima, u ovim opštinama ostvaren je napredak.⁵⁵

Zajednica **kosovskih Albanaca** ima širok pristup elektronskim i štampanim medijima na albanskom jeziku. Prema podacima Nezavisne komisije za medije, 73 licencirane televizijske i radio stanice emituju program na albanskom jeziku korišćenjem zemaljskih frekvencija. Pored toga, komisija je licencirala 108 televizijskih kanala koji emituju program na albanskom jeziku koristeći usluge 34 licencirana kablovska operatera.⁵⁶ Većina radio i televizijskih kanala sa širokom pokrivenošću dostupna je u četiri severne opštine.

---

53 Kancelarija poverenika za jezike, *Godišnji izveštaj o poštovanju jezika u opštinama* (2019).

54 U Partešu, na primer, prevod se obezbeđuje samo tokom sastanka OOBZ i javnih sastanaka na kojima učestvuju pripadnici Policije Kosova, jer su druga opštinska tela (kao što su Odbor za povratak i reintegraciju, Odbor za politiku i finansije i Skupština opštine) u potpunosti sastavljena od kosovskih Srba.

55 Primeri uključuju angažovanje jednog prevodioca u Opštini Zvečan i imenovanje kontakt osoba za jezike u Zubinom Potoku i Leposaviću, dok Severna Mitrovica još nije imenovala kontakt osobu za jezike.

56 Nezavisna komisija za medije, <https://www.kpm-ks.org/sr/telicencuarit/306/llojet-e-licencave/306> (pristupljeno decembra 2023. godine).

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

U opštini Leposavić, sunitski muslimani iz zajednice kosovskih Albanaca žive u selima Košutovo, Bistrica i Ceranje. U opštini Zvečan, kosovski Albanci muslimanske veroispovesti žive u selima Lipa, Boljetin i Žaža. U selu Čabra, u opštini Zubin Potok, kosovski Albanci ispovedaju islam.

Kosovski Albanci muslimanske veroispovesti u opštini Novo Brdo žive prevashodno u selima Labljane, Pasjak i Donji Makreš, u opštini Ranilug u naseljima Crep, Dubovci i Rid, a u opštini Štrpce islamska zajednica živi u selima Brod, Firaja, Drajkovce, Koštanjevo, Ižance, Donja Bitinja i Gornja Bitinja.

Postoji nekoliko objekata kulturnog nasleđa od značaja za zajednicu kosovskih Albanaca u opštinama u kojima čine manjinu. Očuvanje, uživanje i zaštita ovog kulturnog nasleđa generalno nije problematično. U regionu Prizrena, ne postoje posebni objekti kulturnog ili verskog nasleđa relevantni za kosovske Albance u opštinama u kojima oni čine brojčanu manjinu.⁵⁷ Na osnovu zapažanja na terenu, Kosovski Albanci mogu slobodno da ispoljavaju svoja verska uverenja i običaje u opštini Mamuša, gde Kosovski Albanci idu na molitvu u iste džamije kao i pripadnici zajednica kosovskih Turaka i kosovskih Roma. U regionu Mitrovice, kula Ise Boljetinija, u selu Boljetin u opštini Zvečan, od posebnog je značaja za kosovske Albance.⁵⁸ Još jedan važan objekat je džamija Mažid koju su 1778. godine izgradile Osmanlije i koja se nalazi se u Severnoj Mitrovici; džamija je uništena 1999. godine.

⁵⁷ U regionu Prizrena, kosovski Albanci čine manjinu samo u opštini Mamuša, približno 5,4% ukupnog stanovništva (kosovski Turci čine većinu).

⁵⁸ Objekat je pretvoren u memorijalni centar u čast Ise Boljetinija, kosovskog Albanaca iz sela Boljetin koji se borio za nezavisnost Albanije 1912. godine.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Albanaca, uključujući mesta u kojima je u brojčanoj manjini, suočava se sa izazovima u ovoj oblasti, u koje spadaju neadekvatna nadoknada za eksproprianu imovinu, nedovoljan pristup mogućnostima socijalnog stanovanja i bespravno zauzimanje imovine.

Ovo je posebno slučaj u severnim opštinama, gde su naišli na značajne poteškoće prilikom vraćanja u svoje domove i ostvarivanju pristupa svojoj imovini. Međutim, u poslednje vreme su zabeležene neke pozitivne inicijative institucija.

Institucije Severne Mitrovice su 2023. godine⁵⁹ počele sa rekonstrukcijom kuća koje su oštećene kao posledica konflikta na Kosovu 1999. godine. Ministarstvo lokalne uprave finansira rekonstrukciju deset kuća, dok Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture finansira 30 kuća.

U periodu od 2021. do 2023. godine, opštine na Kosovu su donele 7.788 odluka o legalizaciji, dajući pogođenim stranama formalno pravo svojine kroz upis u katastarski registar.

U 2021. godini, prijavljen je jedan slučaj bespravnog zauzimanja imovine u Severnoj Mitrovici.

Zajednica **kosovskih Albanaca** koja živi u gradu Novom Brdu suočava sa problemima u pogledu eksproprijacije imovine zbog velikih infrastrukturnih projekata koji povezuju Prištinu sa regionom Gnjilana. Iako je eksproprijacija legitimna i uređena pravnim okvirom, pogođenim vlasnicima iz svih zajednica treba isplatiti adekvatnu naknadu. Neki vlasnici imovine su smatrali da su predloženi iznosi nadoknade nedovoljni, te su ih shodno tome osporili na sudu. Januara 2020. godine, sudskom ogranku u Novom Brdu (Osnovni sud u Gnjilanu) podneto je 28 zahteva kojima se osporavaju odluke o nadoknadi za eksproprianu imovinu. Vlasnici imovine tvrde da su vlasti potcenile vrednost njihove imovine i zatražili su povećanje nadoknade.

Bespravno zauzimanje i ponovno zauzimanje imovine i dalje predstavlja problem za zajednicu **kosovskih Albanaca** u Severnoj Mitrovici. Međutim, Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI) bila je uspešnija od svog prethodnika u rešavanju ovog pitanja. U 2024. godini, u periodu koji nije obuhvaćen ovim izveštajem, ova agencija je izdala 24 naloga za deložaciju (od ukupno 42), koji čekaju na izvršenje.

⁵⁹ Ministarstvo lokalne uprave i Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture u saradnji sa opštinom Severna Mitrovica.

Maja 2015. godine, Ministarstvo za zajednice i povratak osnovalo je Međuministarsku radnu grupu za povratak (MMRGP) kako bi podstaklo povratak porodica **kosovskih Albanaca** u Brđane, naselje u Severnoj Mitrovici sa mešovitim žvljem i jedno od dva područja u regionu Mitrovice u kojima je povratak otežan. Do sada, ova radna grupa izdala je dozvole za izgradnju tri kuće **kosovskih Albanaca** u naselju Brđani, od šest koliko ih je podneto (tri zahteva su na čekanju). Međutim, rekonstrukcija kuća **kosovskih Albanaca** u ovom naselju uglavnom i dalje predstavlja nerešeno pitanje.

S druge strane, **Kosovski Albanci** koji žive u opštini Gračanica, ili u opštini Mamuša u kojoj su kosovski Turci većinsko stanovništvo, ostvaruju jednak i potpun pristup imovini i stanovanju.

11. Povratak i reintegracija

Bezbednosne zabrinutosti, nedostatak društvenoekonomskih mogućnosti i nezadovoljstvo trenutnom političkom klimom u Severnoj Mitrovici i dalje su glavni razlozi koji odvrćaju od povratka mnoge raseljene kosovske Albance poreklom iz severnih opština.

Prema podacima UNHCR, od 2015. godine, samo 158 kosovskih Albanaca dobrovoljno se vratilo iz mesta raseljenja u svoje domove pre sukoba.⁶⁰ UNHCR je zatim naveo da se ukupno 6.900 osoba i dalje vode kao interno raseljene i sve su iz regiona Mitrovice.⁶¹

Projekti izgradnje i rekonstrukcije koji su podržali Danski savet za izbeglice i Britanska ambasada zaustavljeni su 2016. godine odlukom Inspektorata Severne Mitrovice.⁶² Tokom 2015. i 2016. godine održan je niz protesta u vezi sa povratkom pripadnika zajednice kosovskih Albanaca, posebno u naselje Brđani. U drugim naseljima, kao što je Dolina Doktora, zajednica je nastavila da se suočava sa izazovima usled političke klime, iako je nekoliko kuća izgrađeno ili rekonstruisano.

Danski savet za izbeglice je 2018. organizovao aktivnost „Idi i vidi“⁶³ u opštini Severna Mitrovica.

Ministarstvo za zajednice i povratak je 2023. godine preduzelo značajan korak objavljivanjem poziva za pružanje osnovnih vidova pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica.⁶⁴ Svrha inicijative bila je da se odgovori na različite potrebe, obuhvatajući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podrška izgradnji i rekonstrukciji kuća. Pored toga, Ministarstvo je proširilo svoje prisustvo kako bi poboljšalo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za omogućavanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su napor da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Kao opipljiv rezultat ovih napora, Ministarstvo je podržalo 25 porodica kosovskih Albanaca, obezbeđujući im osnovne prehrambene i neprehrambene artikle, uključujući građevinski materijal.

60 Godine 2015. bilo je ukupno 20 povratnika kosovskih Albanaca (u Istoku - 1, u Severnoj Mitrovici - 14 i u Zvečanu - 5); 2016. 39 povratnika (u Mitrovici - 30 i u Zvečanu - 9); 2017. evidentirano je 11 povratnika u Mitrovici; 2018. u Mitrovici je bilo 43 povratnika; a godine 2019. evidentirana su dva povratnika u Mitrovici. Kancelarija šefa misije u Prištini, *Statistički pregled* (decembar 2019. godine).

61 Ibid.

62 Zabeležili terenski posmatrači OEBS-a 2016. godine.

63 Posete idi i vidi pružaju priliku raseljenim licima da se iz prve ruke informišu o uslovima u njihovom mestu porekla i direktno stupe u kontakt i saraduju sa primajućom zajednicom kako bi na osnovu dobijenih informacija doneli odluku o povratku ili nekom drugom trajnom rešenju.

64 Odluka o utvrđivanju procedura za pružanje pomoći Ministarstva za zajednice i povratak pripadnicima nevećinskih zajednica doneta 2. februara 2023. godine: [Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci compressed compressed-compressed \(1\).pdf \(rks-gov.net\)](#), (pristupljeno decembra 2023. godine).

Oktobra 2023. godine, Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture najavilo je početak rekonstrukcije 21 kuće i četiri obnove za povratnike **kosovske Albance** u Brđanima, u opštini Severna Mitrovica.⁶⁵ Slično tome, oktobra 2023. godine, Ministarstvo lokalne uprave (MLU) počelo je radove na rekonstrukciji i obnovi kuća za četiri porodice **kosovskih Albanaca** u selima Ceranje i Šaljska Bistrica u opštini Leposavić, kao deo svog programa „Izgradnja i obnova kuća za pripadnike nevećinskih zajednica“.⁶⁶ Pored toga, decembra 2023. godine, ovo ministarstvo je objavilo javni poziv privrednim subjektima da izraze interesovanje za izgradnju kuća za nevećinske zajednice u opštinama Severna Mitrovica, Zvečan, Leposavić i Zubin Potok.⁶⁷

---

65 Izveštaj medijske kuće Kossev, <https://kossev.info/zapoceta-rekonstrukcija-kuca-albanaca-u-brdjanima/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

66 Saopštenje Ministarstva lokalne uprave, <https://mapl.rks-gov.net/organizimi/departamentet/ndertimi-dhe-renovimi-i-shtepive-per-komunitetet-jo-shumice/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

67 Ibid.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Haris Alija

Profil zajednice

kosovskih Aškalija

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice Kosovskih Aškalija

Prema popisu iz 2011. godine, na Kosovu živi 15.436 pripadnika zajednice kosovskih Aškalija¹, što čini 0,89% ukupnog stanovništva.²

Međutim, nisu sve kosovske Aškalije učestvovala u popisu koji inače nije sproveden u četiri opštine na severu. Na osnovu podataka sa popisa 2011. i OEBS-ovog profila opština iz 2018. godine, procenjuje se da ova zajednica čini oko 0,83% ukupnog stanovništva.

Zajednica kosovskih Aškalija ne čini većinu ni u jednom regionu ili opštini na Kosovu. Kosovske Aškalije su druga po veličini zajednica u opštini Uroševac, gde čine oko 3,35% stanovništva, posle kosovskih Albanaca (oko 96%). Oni su druga po veličini zajednica i u opštinama Južna Mitrovica, gde čine oko jedan posto stanovništva, Podujevo (manje od jedan posto), Kosovo Polje (oko devet posto), Lipljan (preko tri posto), Štimlje (oko tri posto), Orahovac³ (manje od jedan posto), Mališevo (28 pripadnika zajednice) i Suva Reka⁴ (oko 0,83% stanovništva).

Manji broj pripadnika zajednice kosovskih Aškalija živi u drugim mestima na Kosovu.⁵ U opštini Priština, 2021. godine živele su 122 porodice (oko 530 stanovnika), većina u naselju Vranjevac na periferiji. U Obiliću ima oko 700 do 800 pripadnika zajednice kosovskih Aškalija, od kojih većina živi u gradu Obiliću i u selima Plemetina, Miloševo i Crkvena Vodica. U opštini Gračanica ima oko 150 do 200 pripadnika zajednice kosovskih Aškalija, od kojih većina živi u gradu Gračanici i u selima Radevo, Skulanevo i Suvi Do. Skoro isto toliko živi u opštini Štimlje, većina u gradu Štimlju i u selima Đurkovce, Vojinovce i Davidovce. U opštini Đakovica ima oko 600 pripadnika zajednice kosovskih Aškalija, u Klini oko 80 do 100, a u Dečanima (42).

¹ Romi, Aškalije i Egipćani sebe identifikuju kao osobe koje pripadaju trima različitim zajednicama, i kao takve ih priznaju kosovski zakonodavni okvir, kosovske institucije i međunarodne organizacije. Misija OEBS-a na Kosovu u potpunosti priznaje postojanje ove tri različite zajednice i u ovoj publikaciji nastoji da istakne njihove specifične karakteristike i iskustva. Međutim, pošto u nekim opštinama nema pouzdanih podataka razvrstanih po zajednici, u određenim delovima ovog profila navedene su brojke koje predstavljaju Rome, Aškalije i Egipćane zajedno.

² Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu, *Manjinske zajednice u rezultatima popisa na Kosovu 2011: Analiza i preporuke*, <https://www.ecmikosovo.org/uploads/3engA.pdf> (pristupljeno 27. januara 2022. godine).

³ Oko 500 pripadnika zajednice.

⁴ Oko 650 pripadnika zajednice.

⁵ OEBS, *Profili opština*. 2018 (2019).

Okolo 2.200 pripadnika zajednice **kosovskih Aškalija** živi u regionu Mitrovice. U opštini Južna Mitrovica, 168 porodica (600 članova) živi u naselju Adem Voca, 52 porodice (oko 380 članova) u mestu Sitničko Naselje, 12 porodica (90 članova) u Šipolju, i jedna porodica sa pet članova živi u gradu Južnoj Mitrovici. U opštini Severna Mitrovica, pet porodica sa 37 članova živi u naselju Bošnjačka Mahala. U Podujevu žive 152 porodice (857 članova).

U opštini Vučitrn, 17 porodica (96 članova) živi u Prilužju, deset porodica (50 članova) u Vučitrnu, pet porodica (30 članova) u Stanovcu i šest porodica (35 članova) u Bukošu. U opštini Srbica (u predgrađu) žive četiri porodice sa 20 članova.

Ključne činjenice i pitanja

- U nekoliko incidenata, imovina kosovskih Aškalijskih bila je zahvaćena požarima.
- Zajednica kosovskih Aškalijskih je pogođena i incidentima koji uključuju fizičke napade.
- Kao jedna od manjih nevećinskih zajednica, zajednica kosovskih Aškalijskih nema nijednog ministra u vladi formiranoj 2021. godine. Jedan od 120 poslanika je kosovski Aškalijski.
- Političko učešće pripadnika zajednice kosovskih Aškalijskih, posebno žena, generalno je slabo.
- Zajednica kosovskih Aškalijskih se bori sa siromaštvom i teškim društvenoekonomskim uslovima.
- Ova zajednica se bori sa visokom stopom nezaposlenosti i nejednakim pristupom mogućnostima zapošljavanja.
- Dečiji rad, uključujući trgovinu decom, pogađa zajednicu kosovskih Aškalijskih.
- Kosovske Aškalijske su češće isključene iz šema socijalne pomoći.
- Ova zajednica se bori sa finansijskim i logističkim preprekama u pristupu zdravstvenim uslugama, kao i sa etničkom diskriminacijom.
- Zajednica kosovskih Aškalijskih suočava se sa izazovima u pristupu imovinskim i stambenim pravima i u uživanju tih prava, jer mnogi od njih ne poseduju zemlju, dok drugi nemaju pravo vlasništva, građevinske dozvole ili formalnu registraciju imovinskih transakcija.

1. Bezbednost i sigurnost

Bezbednosna situacija zajednice kosovskih Aškalija se postepeno poboljšavala u poslednjih pet godina, osim 2019. godine, kada se broj incidenata koji su pogodili ovu zajednicu povećao u odnosu na prethodnu godinu, kao i 2020. godine, kada se broj incidenata povećao na početku pandemije covid-19.⁶

Pored velikog broja krađa koje pogađaju ovu zajednicu, zabeleženi su i drugi teži incidenti, od kojih većina obuhvata fizičke napade, uključujući upotrebu oružja.⁷

Relativno su česti slučajevi paljevine ili požara. Policija Kosova retko daje informacije o istrazi i procesuiranju ovih slučajeva, pri čemu uzrok požara uglavnom ostaje nepoznat. Dva slučaja vandalizma desila su se na groblju na kom su sahranjeni pripadnici zajednice kosovskih Aškalija.⁸

Druge vrste prijavljenih incidenata obuhvataju diskriminaciju⁹ i rodno zasnovano nasilje, kao što su seksualno napastvovanje, silovanje i trgovina ljudima.¹⁰

Treba napomenuti da je zaključno sa 2019. godinom u Policiji Kosova bilo 20 kosovskih Aškalija. U 2023. godini, ovaj broj je i dalje isti (samo muškarci). Oni rade u Policiji Kosova u Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Peći, Istoku, Klini, Đakovici, Orahovcu, Mališevu, Suvoj Reci i u ispostavi u Priluzju u opštini Vučitrn.

Osam pripadnika zajednice kosovskih Aškalija su članovi lokalnih odbora za javnu bezbednost (LOJB).

6 Prema podacima iz OEBS-ove interne aktivnosti praćenja, 2013. godine bilo je 13 incidenata; 2014. 21, 2015. 11, 2016. 11, 2017. sedam, 2018. devet, 2019. 15, 2020. 14, 2021. 14, 2022. 15 i 2023. godine 12 incidenata.

7 Kosovski Albanci su uhapšeni jer su nožem izbili pripadnike zajednice kosovskih Aškalija u Klini u avgustu 2017. godine, u Uroševcu u julu 2019. i u selu Magura, opština Lipljan, u martu 2020. godine. U junu 2021. godine, u Južnoj Mitrovici, jedan kosovski Albanac je metalnom šipkom i biber sprejom naneo telesne povrede trima kosovskim Aškalijkama, nakon čega je uhapšen. U julu 2021. godine, jedan kosovski Albanac je uhapšen zbog fizičkog napada na jednog maloletnog kosovskog Aškaliju u Južnoj Mitrovici. U septembru 2022. godine, u Suvoj Reci, jedan kosovski Albanac napao je jednog 9-godišnjeg pripadnika zajednice kosovskih Aškalija. U novembru 2022. godine, u Prištini, jedan kosovski Albanac je metalnom šipkom fizički napao jednog kosovskog Aškaliju.

8 U decembru 2018. godine u selu Besinje, opština Priština, jedan kosovski Aškalija je prijavio da je jedan kosovski Albanac svojim traktorom orao zemlju i ošteto grobove članova njegove porodice. Policija Kosova je izašla na lice mesta i uhapsila osumnjičenog.

9 U novembru 2021. godine, ministar lokalne uprave g. Eljbert Krasnići je na svojoj Fejsbuk stranici objavio da pripadnici zajednice kosovskih Aškalija nisu bili usluženi u jednom baru/restoranu u Đakovici, pozivajući na bojkot barova i restorana u kojima postoji diskriminacija. Njegovu izjavu su podržali ministarka pravde gđa Aljbuljena Hadžiju i nekoliko predstavnika zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

10 U februaru 2020. godine u Đakovici, jedan osumnjičeni kosovski Albanac uhapšen je nakon što je seksualno uznemiravao maloletnu žrtvu kosovsku Aškalijku. U martu 2020. godine, Policija Kosova je izvestila da je jedan kosovski Albanac seksualno uznemiravao dve kosovske Aškalijke (maloletnice, mlađe od 14 godina) i uhapsila je osumnjičenog. U novembru 2020. godine u Uroševcu, jedna kosovski Albanac uhapšen je nakon što je eksploatisao i izmanipulisao jednu kosovsku Aškalijku (sa smanjenim mentalnim sposobnostima), prodavajući je različitim osobama. Petoro kosovskih Albanaca i jedan državljanin Republike Albanije privedeni su zbog sumnje da se bave seksualnom eksploatacijom. U maju 2021. godine, dvoje kosovskih Albanaca privedeno je zbog krivičnog dela „trgovina ljudima“ jer su eksploatisali jednu kosovsku Aškalijku.

2. Učešće i zastupljenost

Nijedan ministar u vladi formiranoj 2021. godine nije iz zajednice kosovskih Aškalijskih; međutim, zamenik ministra industrije, preduzetništva i trgovine Resulj Makreši je iz Aškalijske partije za integraciju (PAI). Prethodno je bio zamenik ministra finansija. Egzonit Jakupi je prvi kosovski Aškalijski na mestu savetnika premijera.

Ćazim Rrahmani iz PAI-a bio je zamenik ministra kulture, omladine i sporta u prethodnoj vladi. Ovu zajednicu u skupštini predstavlja Bekim Arifi iz PAI-a.

Demokratska aškalijska partija Kosova (PDAK) takođe je učestvovala na izborima 2019. godine. Trenutno dva muškarca zauzimaju dva mesta rezervisana za ovu zajednicu u Savetodavnom veću za zajednice.

Ova zajednica je zastupljena u 19 odbora za zajednice (OZ) na celom Kosovu¹¹ sa 26 članova (21 muškarac i pet žena).¹² Kosovske Aškalijske nisu zastupljene u OZ-u u devet opština u kojima žive pripadnici ove zajednice.¹³ Muškarci Kosovske Aškalijske su predsedavajući OZ-a u sedam opština: Uroševac, Kosovo Polje, Obilić, Podujevo, Orahovac, Štimlje i Suva Reka.

Iako nema zamenika predsedavajućih skupština opština za zajednice (ZPSOZ) iz redova kosovskih Aškalijskih, dvoje zamenika predsednika opština za zajednice (ZPOZ) su muškarci iz ove zajednice, u Uroševcu i Lipljanu.¹⁴

Sedam muškarca kosovskih Aškalijskih su članovi opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP) u dvema opštinama.¹⁵ Na mestu šefa OKZP u Uroševcu nalazi se jedan kosovski Aškalijski.¹⁶

U opštinskim odborima za bezbednost u zajednici (OOBZ) ima petnaest pripadnika zajednice kosovskih Aškalijskih: jedna žena i jedan muškarac u Uroševcu, po jedan muškarac u opštinama Južna Mitrovica, Srbica, Vučitrn, Podujevo, Kosovo Polje, Gračanica, Lipljan, Štimlje, Priština, Mališevo i Suva Reka, i po jedna žena u Đakovici i Klini.

11 Dečani, Uroševac, Kosovo Polje, Đakovica, Gračanica, Klina, Lipljan, Mališevo, Južna Mitrovica, Obilić, Podujevo, Priština, Prizren, Orahovac, Štimlje, Srbica, Suva Reka, Vitina, Vučitrn.

12 Učešće kosovskih Aškalijskih u OZ-u i dalje je naročito problematično (19%).

13 Ova zajednica nije zastupljena u Dragašu, Gnjilanu, Istoku, Kačaniku, Mamuši, Severnoj Mitrovici, Novom Brdu, Peći, Štrpcu. Zbog nepostojanja zvaničnih rezultata popisa, procena stanovnika za Leposavić, Severnu Mitrovicu, Zubin Potok i Zvečan zasnovana je na Profilima opština 2018.

14 Prema popisu iz 2011. godine, kosovske Aškalijske čine najveću nevećinsku zajednicu u opštini Kosovo Polje, i na osnovu važećeg zakonskog okvira u vreme imenovanja, ovoj zajednici treba da pripada mesto zamenika predsednika opštine za zajednice (ZPOZ). Međutim, 2022. godine, skupština opštine Kosovo Polje imenovala je Suhata Ademija (Koalicija egipatsko-aškalijske inicijativa za Kosovo Polje, IFKEA), kosovskog Egipćanina, na mesto ZPOZ. Ministarstvo lokalne uprave (MLU) uložilo je prigovor, što je dovelo do tužbe protiv skupštine opštine. Sud je kasnije odbacio prigovor ovog ministarstva. Treba napomenuti da je u novom administrativnim uputstvu za postupak imenovanja ZPOZ u opštinama, usvojenom u decembru 2023. godine (AU br. 03/2023), izbrisan uslov da zamenik predsednika opštine bude iz najveće nevećinske zajednice koja živi u opštini.

15 U Uroševcu i Lipljanu.

16 Jedan kosovski Aškalijski je imenovan za šefa OKZ u Severnoj Mitrovici nakon opštinskih izbora održanih aprila 2023. godine.

Neke od istaknutih nevladinih organizacija (NVO) koje predvode **Kosovske Aškalije** i/ili rade na pitanjima koja se tiču ove zajednice su „Roma Versitas Kosovo“; „Glas Roma, Aškalija i Egipćana“ (VoRAE); „Mreža ženskih organizacija kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana“ (RROGRAEK); „Napredujmo zajedno“, „Terre des Hommes“, „The Ideas Partnership“ (Partnerstvo ideja), „Dokumentacioni centar Roma i Aškalija“ i NVO „Balkanski Sunflowers“ (Balkanski suncokreti). U Uroševcu, aktivne su „Bashkimi Rinor e Ardhmja e Ndratur (BRAN)“ (Savez mladih i svetla budućnost) i „Gëzimi Ynë Rinor“ (GYR) (Naša mladalačka radost). U Južnoj Mitrovici, aktivne su „Zëri i Rinisë Rome dhe Ashkali të Mitrovicës“ (ZRRAM) (Glas mladih mitrovačkih Roma i Aškalija) i „Përparimi Rinor i Ashkanlive të Mitrovicës“ (PRAM) (Omladinski napredak mitrovačkih Aškalija). U Đakovici, aktivne su NVO: „Romi na delu“, „Bethany Christian Service“, „Arena“, „Prosperiteti“ (Prosperitet), „Inicijativa për Veprim“ (Inicijativa za delovanje), „Ec Vetë“ (Hodaj sam) i „Qendra Kreative – Çërmjan“ (Kreativni centar – Crmljane). U Klini, lokalna nevladina organizacija „Syri i Vizionit“ (Oko vizije) aktivna je u Peći, a „JETA“ (Život) je aktivna u Dečanima.

U Podujevu, aktivne su sledeće nevladine organizacije koje predvode pripadnici zajednice **kosovskih Aškalija**: „Qendrimi“ (Istrajnost), „Shpresa Demokratike“ (Demokratska nada) i „Një Hap Me Ne“ (Jedan korak sa nama). Štaviše, nevladina organizacija „Mundësia“ (Mogućnost), koju vode kosovski Albanci, radi na pitanjima koja se tiču žena iz nevećinskih zajednica. „Përparimi i Komuniteteve“ (Napredovanje zajednica) je aktivna u opštini Suva Reka i uglavnom se bavi obrazovanjem.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Društvenoekonomske poteškoće zajednice kosovskih Aškalijsa rezultat su visoke stope nezaposlenosti i nejednakog pristupa mogućnostima. Slično zajednicama kosovskih Roma i kosovskih Egipćana, kosovske Aškalijsa imaju veću stopu siromaštva u poređenju sa drugim zajednicama na Kosovu.¹⁷

Nedostatak kvalifikacija i veština među pripadnicima zajednice kosovskih Aškalijsa otežava njihov pristup mogućnostima zapošljavanja i pojačava društvenoekonomsku isključenost. U 2023. godini, stopa nezaposlenosti u zajednicama kosovskih Roma i kosovskih Aškalijsa bila je iznad 90%.¹⁸ Nezaposlenost, koja je široko rasprostranjena, posebno pogađa mlade i one starije od 45 godina. U 2018. godini, kao nezaposleno bilo je registrovano 95.890 lica iz svih zajednica, a od toga su 2,8% činili pripadnici zajednice kosovskih Aškalijsa.¹⁹ Do kraja 2018. godine, ukupno 1.409 kosovskih Aškalijsa su registrovani kao aktivni tražioci posla u 17 opština.²⁰

Veliki broj mladih kosovskih Aškalijsa starih od 18 do 24 godine svrstan je u kategoriju „nisu na školovanju, nisu zaposleni ili na obuci (NŠZO)“. Zajedno sa kosovskim Romima i kosovskim Egipćanima, Kosovske Aškalijsa čine 78% mladih koji imaju status NŠZO. Što se tiče rodne ravnopravnosti, oko 88% kosovskih Romkinja, kosovskih Aškalijski i kosovskih Egipćanki spada u kategoriju NŠZO i njihova stopa zaposlenosti je izuzetno niska – četiri posto. Samo 37% žena iz ove tri zajednice ima pozitivnu percepciju o svom životu, za razliku od 51% žena iz drugih zajednica na Kosovu.²¹ Mogućnosti za rad u privatnom sektoru su ograničene i Kosovske Aškalijsa uglavnom rade u neformalnom sektoru, gde se bave poslovima koji su nebezbedni, nisko-kvalifikovani, slabo plaćeni i nižeg statusa,²² kao što su sezonski građevinski ili poljoprivredni radovi, seča drveta i sakupljanje metalnog otpada i materijala koji se može reciklirati. Neki od njih imaju mala tradicionalna preduzeća, kao što su zanatske radnje, ili izvode tradicionalnu muziku.²³ Neki pripadnici ove zajednice pribegavaju prosjačenju kako bi ostvarili dnevne prihode.

¹⁷ Evropska komisija, Izveštaj o Kosovu 2019, str. 31.

¹⁸ Videti Evropska komisija, Radni dokument, *Izveštaj o Kosovu 2023* (2023), str. 100.

¹⁹ Ministarstvo rada i socijalne zaštite, *Rad i zapošljavanje na Kosovu. Godišnji izveštaj 2018* (2019), str. 19.

²⁰ Dečani; Uroševac (od januara do decembra 2023. godine, 33 pripadnika zajednice kosovskih Aškalijsa (14 muškaraca i 19 žena) su prvi put registrovani kao aktivni tražioci posla u regionalnom centru za zapošljavanje, dok je zaključno sa decembrom 2023. godine ukupno 85 pripadnika zajednice kosovskih Aškalijsa registrovano kao aktivni tražioci posla (40 muškaraca i 45 žena); Kosovo Polje; Gračanica; Istok; Kamenica; Klina; Mamuša; Novo Brdo; Južna Mitrovica; Obilić; Podujevo; Štimlje; Orahovac; Prizren; Vučitrn, Vitina (15 osoba).

²¹ Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalijsa i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018), str. 21.

²² Videti Evropska komisija, *Izveštaj o Kosovu*, str. 67.

²³ OEBS-ov izveštaj *Pregled položaja Roma*, str. 21.

Nekoliko pripadnika zajednice **kosovskih Aškalijskih** zaposleno je u **javnoj administraciji**, posebno na nivou vlade. Većina njih radi na tehničkom ili administrativnom nivou, pri čemu su žene nedovoljno zastupljena grupa.²⁴ Osim u javnoj administraciji, pripadnici zajednice **kosovskih Aškalijskih** su više angažovani na poslovima u javnom sektoru nego zajednica kosovskih Roma, uglavnom u sektorima zdravstva i obrazovanja, u vodovodu, komunalnim preduzećima i preduzećima za upravljanje otpadom, te u Carinskoj upravi Kosova, Policiji Kosova i Kosovskim bezbednosnim snagama.²⁵

U opštini **Prizren**, visoke stope nezaposlenosti pogađaju mlade i osobe starije od 45 godina, i muškarce i žene. Trenutno ima 68 aktivnih tražilaca posla iz ove zajednice, od kojih su polovina žene. Dve žene rade u opštini Prizren na poslovima održavanja/čišćenja i tri su medicinske sestre u lokalnoj bolnici, dok je deset muškaraca zaposleno u javnom preduzeću „EcoRegioni“, i rade na čišćenju i sakupljanju smeća. U privatnom sektoru, pripadnici ove zajednice pretežno su zaposleni u supermarketima / restoranima / uslužnom sektoru kao kasirke/kasiri i čistačice/čistači. U ruralnim područjima ova zajednica se bavi poljoprivredom. Pripadnicima ove zajednice su na raspolaganju razni projekti i kursevi koje vode ministarstva i nevladine organizacije. U opštini Suva Reka, zaključno sa 2023. godinom, tri muškarca su registrovana kao aktivni tražioci posla. Nekoliko pripadnika ove zajednice je zaposleno u preduzeću za proizvodnju pića „Golden Eagle“; dok **kosovske Aškalijske** rade u fabrici za proizvodnju torbi u Mamuši.

U regionu **Prištine**, opština Lipljan je zabeležila određeni napredak u pogledu zapošljavanja u privatnom sektoru, ali ne i u javnim institucijama. U Štimlju, neki pripadnici ove zajednice rade u javnom sektoru u opštini ili na poslovima sakupljanja smeća. U privatnom sektoru je zaposleno oko 100-150 **kosovskih Aškalijskih**. U Obiliću, sedam pripadnika zajednice **kosovskih Aškalijskih** zaposleno je u javnom sektoru. U Prištini, nijedan **kosovski Aškalijski** nije zaposlen u opštini, opštinskim institucijama ili lokalnim javnim preduzećima. Ogromna većina radi u privatnom sektoru, posebno u preduzećima za čišćenje koja mogu da funkcionišu i kao opštinski izvođači radova, i kao prodavci u prodavnicama prehrambenih proizvoda. Neke **Kosovske Aškalijske** u ovom gradu zarađuju nešto malo od sakupljanja otpada. U Gračanici nema zaposlenih **kosovskih Aškalijskih** u javnom sektoru, dok oko 20 muškaraca iz ove zajednice radi u privatnom sektoru.

Opšta ekonomska situacija zajednice **kosovskih Aškalijskih** u Uroševcu polako se poboljšava.²⁶ U javnom sektoru je zaposleno 64 **kosovskih Aškalijskih**, koji rade u opštini, bolnicama, elektroprivredi ili kao policajci i vatrogasci. Takođe, 155 **kosovskih Aškalijskih** je zaposleno u privatnom sektoru.²⁷

24 OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu* (2017), str. 16 i 22.

25 Dečani; Uroševac; Gračanica; Istok; Klina; Lipljan; Severna Mitrovica; Južna Mitrovica; Novo Brdo; Podujevo; Priština; Prizren; Vučitrn. Videti: Misija OEBS-a na Kosovu, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu* (2020), str. Mall13.

26 Predstavnik zamenika predsednika opštine za zajednice i opštinske kancelarije za zajednice i povratak.

27 Opštinski službenik za zajednice i povratak

Međutim, mnoge porodice i dalje zavise od socijalne pomoći, sa 211 porodica kosovskih Aškalija (1.084 osobe) koje primaju takvu pomoć.²⁸ Mnoge žene su našle posao na pijacama u ovoj opštini ili u tržnom centru Priština Mall.²⁹

U regionu **Gnjilana**, prema rečima predstavnika zajednice kosovskih Aškalija, nema kosovskih Aškalija zaposlenih u javnom sektoru u opštini Vitina; samo jedan od 16 radno sposobnih pripadnika ove zajednice (ukupno 38 pripadnika zajednice) poseduje privatnu firmu. Dvadeset troje pripadnika ove zajednice prima socijalnu pomoć, a dvoje prima penziju. Zajednica kosovskih Aškalija u selu Požaranje, opština Vitina, živi u posebno teškim ekonomskim uslovima, u neadekvatnim stanovima i sa visokom stopom nezaposlenosti. Oni su uglavnom angažovani na sezonskim poslovima kao što su održavanje i građevinarstvo ili povremeno na NVO projektima.³⁰

Nezaposlenost je visoka u svim opštinama u kojima živi zajednica kosovskih Aškalija u regionu **Mitrovice**. U opštini Južna Mitrovica, u javnom sektoru nema zaposlenih iz zajednice kosovskih Aškalija. Veoma je mali broj pripadnika ove zajednice koji svakodnevno rade u privatnim preduzećima, uglavnom u građevinarstvu. U opštini Podujevo, Kosovske Aškalije su zaposlene i u javnom i u privatnom sektoru, ali detaljna analiza po zajednicama nije dostupna. U opštini Vučitrn, samo troje pripadnika zajednice kosovskih Aškalija (svi muškarci) radi u javnom sektoru – u Policiji Kosova, u sektoru obrazovanja kao nastavnik i kao čistač.

Razne međunarodne, vladine i nevladine organizacije nude pripadnicima zajednice kosovskih Aškalija projekte za stvaranje prihoda, koji su često usmereni i na zajednice kosovskih Roma i kosovskih Egipćana. Program Evropske unije (EU) za stabilizaciju zajednica,³¹ koji je sada u četvrtoj fazi, ponudio je oko 900 grantova³² za nova i postojeća preduzeća u vlasništvu nevećinskih zajednica na Kosovu, uključujući kosovske Aškalije. U Južnoj Mitrovici, na primer, Danski savet za izbeglice je podržao otvaranje „poslovnog inkubatora“ u naselju Adem Voca, pretežno nastanjenom kosovskim Aškalijama i kosovskim Romima, koji se sastoji od otprilike deset lokalnih preduzeća kojima upravljaju i koji su namenjeni za pripadnike zajednice. Pripadnici zajednice kosovskih Aškalija u ovom regionu mogu biti korisnici inicijativa regionalnog centra za zapošljavanje. Neke inicijative obuhvataju program subvencionisanja plata, kroz koji pripadnici ove zajednice dobijaju dodatne prihode dok rade za privatne partnerske firme, kao i program koji nudi stručnu obuku za repatriirana lica i korisnike socijalne pomoći.

Zajednica kosovskih Aškalija u regionu **Peći** uglavnom živi u opštini Đakovica. Njihova ekonomska situacija je slična kao i kod pripadnika ove zajednice koji žive u drugim mestima.

28 Centar za socijalnu zaštitu u Uroševcu.

29 NVO BRAN.

30 Predstavnik zajednice kosovskih Aškalija u Vitini.

31 U okviru Programa EU za stabilizaciju zajednice, koji se sprovodi od 2010. godine i koji je sada u svojoj četvrtoj fazi, podržano je oko 900 novih i postojećih mikro preduzeća i dat je doprinos realizaciji individualnih i razvojnih projekata zajednice. Programom koji finansira EU upravlja Kancelarija Evropske unije na Kosovu u partnerstvu sa Ministarstvom za zajednice i povratak (MZP), a realizuje ga Međunarodna organizacija za migracije (IOM). Videti: Misija Međunarodne organizacije za migracije na Kosovu, *EU – Program stabilizacije zajednice*, <https://kosovo.iom.int/news/eu-community-stabilization-programme> (pristupljeno decembra 2023. godine).

32 Ibid.

U opštini Orahovac, na primer, samo osmoro (dve žene) od oko 500 pripadnika ove zajednice registrovano je kao aktivni tražioci posla, dok su većina korisnici socijalne pomoći. Oni koji su zaposleni rade na čišćenju i održavanju, u građevinarstvu i zanatstvu. Oni koji žive u ruralnim područjima bave se poljoprivredom.

Dečiji rad je posebno rasprostranjen među zajednicama kosovskih Roma, **kosovskih Aškalijskih** i kosovskih Egipćana (oko 17% u poređenju sa 11% na celom Kosovu).³³ Precizni podaci razvrstani po zajednici nisu dostupni. Dečiji rad je usko povezan sa porodičnim siromaštvom, ograničenim stečenim obrazovanjem, kao i nedostatkom roditeljskog staranja i nadzora.³⁴ Postoji značajna rodna razlika, pošto je više dečaka uključeno u dečiji rad.³⁵ Deca sakupljaju limenke iz kanti za otpatke, čiste stakla na automobilima, prodaju stvari na ulicama i kafićima i prosjače. Pored toga, 13% dece kosovskih Roma, **kosovskih Aškalijskih** i kosovskih Egipćana radi u opasnim uslovima, uključujući fizički rad u polju, seču drveta, rukovanje poljoprivrednim mašinama, prskanje pesticidima, rad na žetvi i vršidbi ili rad u klanicama i u rudnicima.³⁶ U principu, dečiji rad podriva pristup obrazovanju i ima negativan uticaj na njegov kvalitet, čime se ograničavaju mogućnosti i doprinosi stalnom lancu socijalne isključenosti.

Smatra se da **kosovske Aškalijske**, zajedno sa kosovskim Romima i kosovskim Egipćanima, čine drugu najveću grupu tražilaca azila sa Kosova u zemljama Evropske unije.³⁷ Mnogi navode siromaštvo, nedostatak socijalne zaštite i zdravstvene zaštite i nepostojanje mogućnosti zapošljavanja kao osnovne razloge za migraciju.³⁸ Postoji i sezonska migracija u potrazi za poslom kako u zemljama EU tako i u susednim zemljama, kao što su Albanija, Severna Makedonija ili Crna Gora.

Vlada Kosova je 2022. godine uvela platformu za borbu protiv diskriminacije pripadnika ove tri zajednice, kako bi im omogućila da prijave slučajeve diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti. Vlada je 2023. godine osnovala međuinstitucionalni tim za promociju zapošljavanja zajednica Roma, Aškalijskih i Egipćana kako bi se povećala zaposlenost pripadnika ove tri zajednice u javnoj administraciji i na drugim mestima.

33 Videti Međunarodna organizacija rada, *Perspektive Roma*, str. 24.

34 Kancelarija za dobro upravljanje, *Mapiranje i procena sistema dečije zaštite* (2012), str. 25; UNICEF, *Analiza položaja dece i žena na Kosovu* (2017), str. 89.

35 Videti Međunarodna organizacija rada, *Perspektive Roma*, str. 23-24.

36 Videti UNICEF, *Analiza situacije*, str. 91; Međunarodna organizacija rada, *Perspektive Roma*, str. 24; Svetska banka, *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2013-14, zajednice Roma, Aškalijskih i Egipćana* str. 128.

37 Videti Evropska kancelarija za podršku azilu, *Podnosioci zahteva za azil sa Zapadnog Balkana: komparativna analiza trendova, faktora podsticanja i privlačenja (push-pull) i odgovora – Ažurirano* (2015), str. 10; videti i Evropska kancelarija za podršku azilu, *Podnosioci zahteva za azil sa Zapadnog Balkana* (2013), str. 23.

38 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica* (2015), str. 22.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Zajednica kosovskih Aškalijskih povremeno ima probleme sa isključenjima struje i vode u mestima u kojima živi. Ne postoji uvek pristup adekvatnoj infrastrukturi, kao što su asfaltirani putevi i ulična rasveta u ruralnim područjima, a mnoga sela nemaju kanalizacioni sistem.

Poslovi upravljanja otpadom ne vrše se redovno, a ilegalne deponije se često nalaze u blizini mesta u kojima žive kosovske Aškalijske. Ipak, bilo je značajnih poboljšanja zahvaljujući investicijama opština poslednjih godina u mestima širom Kosova u kojima žive kosovske Aškalijske.

Zajednica kosovskih Aškalijskih u Uroševcu ima dobar pristup infrastrukturi i javnim komunalnim uslugama, nakon investicija koje su urađene na osnovu preporuka opštinskih kancelarija i mehanizama za zaštitu zajednica, kao što je asfaltiranje puteva i trotoara u gradskoj četvrti Haljit Ibiši.³⁹ U svim gradskim četvrtima u kojima žive Kosovske Aškalijske (Salahane, Haljit Ibiši, Koce Dzodze i Gerić) i u selima Dubrava i Košare, ulična rasveta funkcioniše i snabdevanje vodom je dobro. Odeljenje za javne usluge opštine Uroševac je 2019. godine očistilo dve ilegalne deponije, jednu u Dubravi i drugu u Salahani.

Međutim, za mnoge članove zajednice u opštini Uroševac potrebno je izgraditi ili obnoviti kuće. Po rečima šefa opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP), pripadnici zajednice kosovskih Aškalijskih podneli su oko 170 zahteva u vezi sa izgradnjom ili obnovom kuća u periodu od januara 2015. do jula 2017. godine.⁴⁰ Neki od zahteva su ispunjeni zahvaljujući partnerstvu između opštine i NVO VoRAE. Zbog nedostatka sredstava, preostali slučajevi su prosleđeni Ministarstvu za zajednice i povratak (MZP) i Ministarstvu rada i socijalne zaštite (MRSZ). U oktobru 2018. godine, opština Uroševac i MRSZ potpisali su memorandum o razumevanju za izgradnju deset kuća za porodice kosovskih Aškalijskih. Godine 2019. odobrena je izgradnja 37 kuća u Uroševcu, od kojih su 33 završene 2019. a četiri 2020. godine. Do 31. decembra 2023. godine, 125 porodica kosovskih Aškalijskih u Uroševcu podnelo je zahteve za izgradnju ili obnovu kuća kao odgovor na otvoreni poziv MLU-a 2023. godine, ali je do sada odobreno samo osam zahteva za obnovu i jedan zahtev za novogradnju, dok ostali zahtevi i dalje nisu rešeni.⁴¹

³⁹ OKZP.

⁴⁰ OEBS, Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu, str. 12.

⁴¹ Zamenik predsednik opštine za zajednice; predsedavajući odbora za zajednice.

U regionu **Prizrena**, većina pripadnika zajednice **kosovskih Aškalija** živi u mešovitim naseljima u gradovima Prizren, Suva Reka i Orahovac, kao i u selima Geljance, Lešane, Trnje, Zrze, Ratkovac i Radoste. Manji broj živi u opštini Mališevo. Pristup infrastrukturi, javnim komunalnim uslugama i stanovanju generalno je dobar u ovom regionu. Međutim, u ruralnim područjima ovu zajednicu pogađaju povremene nestašice struje i pijaće vode. Poslovi upravljanja otpadom ne vrše se redovno, a ilegalne deponije se često nalaze u blizini naseljenih mesta. Pored toga, određeni broj porodica **kosovskih Aškalija** oslanja na pomoć opštinske kancelarije za zajednice i povratak, organizacija građanskog društva i javnih institucija na opštinskom nivou i nivou vlade.⁴²

U regionu **Peći**, većina pripadnika ove zajednice živi u gradu Đakovici i selima Brekovac, Skivjane i Piskota. Tokom 2022. i 2023. godine, poboljšana je infrastruktura u mestima u opštini Đakovica u kojima živi ova zajednica. Obnovljene su ili izgrađene kuće i asfaltirani ili izgrađeni putevi u selu Skivjane i naseljima Brekovac, „Mahalla e Sefes“ i „Mehmet Huseni“.⁴³

U regionu **Prištine**, većina kuća u urbanizovanim naseljima u kojima žive pripadnici zajednice **kosovskih Aškalija** nema građevinsku dozvolu, a zemljišne parcele ne pripadaju njihovim stanovnicima. U Kosovu Polju, Kabinet premijera je izgradio 280 kuća za kosovske Rome, **Kosovske Aškalije** i kosovske Egipćane; Ministarstvo rada i socijalne zaštite izgradilo je 34 kuće, a u toku su radovi na izgradnji tri kuće koje finansira MZP. Međutim, u naseljima 28 i 29, pripadnici ove zajednice i dalje koriste vodu iz bunara koja nije za piće.⁴⁴ Pripadnici ove zajednice u trajnim individualnom stanovima imaju odgovarajući pristup električnoj energiji, vodi, kanalizaciji i funkcionalnoj uličnoj rasveti, zahvaljujući podršci međunarodnih organizacija i Ministarstva za zajednice i povratak, koji su na taj način nadoknadili niži budžet opštine. U Lipljanu, MRSZ gradi i finansira 11 kuća.⁴⁵ U Štimlju je izgrađeno 15 kuća za zajednicu **kosovskih Aškalija**; putevi i kanalizacioni sistem su u dobrom stanju, dok je kapacitet električne energije veoma slab. U selu Plemetini, opština Obilić, potrebno je popraviti puteve, kanalizacioni sistem i uličnu rasvetu. Po rečima pripadnika ove zajednice, oni su se prijavili za obnovu kuća, ali su samo nekolicini njih kuće obnovljene.

U regionu **Mitrovice**, pristup uslugama, struji, vodi i sakupljanju otpada je generalno zadovoljavajući, dok u nekim mestima, posebno u naselju Adem Voca u Južnoj Mitrovici, povremena isključenja vode i struje, sakupljanje otpada zbog neplaćenih komunalnih računa i pitanja kanalizacije i odvodnjavanja tokom poplava i dalje predstavljaju problem.

42 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu*, str. 90.

43 Da napomenemo, ne postoje razvrstani podaci za ove korisnike, tako da nema konačnih informacija da li oni pripadaju zajednicama kosovskih Aškalija, kosovskih Roma ili kosovskih Egipćana.

44 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu*, str. 16.

45 MoR o izgradnji kuća potpisan 16.04.2019. između Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) i opštine Lipljan.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Zajednica kosovskih Aškalijskih koristi socijalnu pomoć koju daje Vlada, dok nekoliko pripadnika zajednice koristi i socijalnu pomoć institucija kojima upravlja Beograd. Marta 2019. godine, 3.581 kosovski Aškalijskih (1.372 muškarca, 2.209 žena) primio je socijalnu pomoć od Vlade.⁴⁶

Zaključno sa decembrom 2023. godine, u opštini Uroševac je 211 porodica kosovskih Aškalijskih (1.084 osobe) primalo socijalnu pomoć.⁴⁷ U opštini Vitina, 23 kosovskih Aškalijskih prima socijalnu pomoć, a dvoje primaju penziju.⁴⁸ U principu, sadašnji zakoni o socijalnoj zaštiti predviđaju strože kriterijume za porodice koje mogu da primaju socijalnu pomoć, a uska definicija „porodice koje žive u jednom domaćinstvu“ ima negativne posledice na porodice kosovskih Aškalijskih, u kojima živi više generacija.⁴⁹ Prema rečima predstavnika OKZP iz Uroševca, brisanje ove stavke bilo je u skladu sa zahtevima predviđenim za sve zajednice, a ne da bi se diskriminisale porodice kosovskih Roma i kosovskih Aškalijskih.⁵⁰

Pripadnici zajednice u regionu Mitrovice rekli su da većina prima socijalnu pomoć. Prema rečima šefa OKZP u opštini Podujevo, na primer, 66 porodica kosovskih Aškalijskih (363 člana) prima socijalnu pomoć.

Nemanje ličnih dokumenata tradicionalno predstavlja problem za zajednicu kosovskih Aškalijskih. Ukupno, prijavljeno je kao registrovano 93% dece kosovskih Roma, kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana mlađih od pet godina.⁵¹ Nisu dostupni tačni podaci o broju neregistrovanih osoba po zajednici. Zajednica i dalje nije upoznata sa relevantnim postupcima registracije građana.⁵²

Kosovske institucije su sprovele nekoliko mera usmerenih na povećanje registracije građana iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana,⁵³ uključujući uvođenje dana besplatne registracije.⁵⁴

46 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu*, str. 4-5. Nema pouzdanih podataka o socijalnoj pomoći koju pružaju ustanove kojima upravlja Beograd.

47 Centar za socijalnu zaštitu u Uroševcu.

48 Predstavnik zajednice kosovskih Aškalijskih.

49 Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2018 (2019)*, str. 100; OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica – četvrto izdanje (2015)*, str. 22.

50 OKZP.

51 Svetska banka, *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2013–2014 (2016)*, str. 126–127.

52 *Id.*

53 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica – četvrto izdanje, 2015*, str. 21–22.

54 Videti Savet Evrope, *Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, četvrto mišljenje o Kosovu (2017)*, str. 30.

Opština Uroševac, na primer, obezbeđuje besplatnu registraciju za pripadnike zajednica kosovskih Aškalija i redovno sprovodi mere za povećanje registracije građana bez ikakvih troškova.⁵⁵ Registruje se svaka beba kosovskih Aškalija.⁵⁶ NVO Program građanskih prava Kosova (CRPK), u tesnoj saradnji sa OKZP, aktivno radi na podizanju svesti i izveštavanju o izazovima u vezi sa registracijom građana na celom Kosovu.

Slabije zdravlje pripadnika zajednice kosovskih Aškalija, kao i kosovskih Roma i kosovskih Egipćana, u velikoj meri je posledica loših uslova života, nepostojanja sanitarnih uslova, osnovne higijene i vakcinacije, kao i slabog korišćenja usluga preventivne medicine.⁵⁷ Pothranjenost, neuhranjenost i kraći životni vek su učestali problemi.⁵⁸ Štaviše, stopa smrtnosti novorođenčadi u ove tri zajednice je tri puta veća od proseka na Kosovu.⁵⁹ Ovo odražava nedostatak svesti u zajednici o zdravstvenim prioritetima, kao što su važnost vakcinacije i drugih preventivnih mera protiv bolesti i infekcija.

U 2017. godini, izbijanje malih boginja je nesrazmerno više pogodilo zajednicu kosovskih Aškalija, kao i kosovskih Roma i kosovskih Egipćana, u opštini Kosovo Polje.⁶⁰ Oktobra iste godine, lekari i medicinske sestre iz glavnog porodičnog centra vakcinisali su kod kuće ukupno 733 dece uzrasta 0-15 godina iz ove tri zajednice koje žive u različitim naseljima u Kosovu Polju. Od 2021. do 2023. godine, organizovano je nekoliko informativnih zdravstvenih kampanja u naseljima nastanjenim uglavnom zajednicom kosovskih Aškalija, kako bi se podigla svest o značaju imunizacije u prevenciji bolesti, uključujući kampanju NVO „Balkan Sunflowers“, uz podršku UNICEF-a.⁶¹ Usluge vakcinacije redovno pruža tim za imunizaciju, pet dana u nedelji, u domovima zdravlja koji se nalaze u naseljima nastanjenim zajednicom kosovskih Aškalija.⁶² U Uroševcu, na primer, stopa vakcinisane dece je ista kao i u većinskoj zajednici.

OEBS je 2022. godine u opštinama Uroševac i Gnjilane i 2023. godine u opštini Istok sproveo kampanju za podsticanje žena iz nevećinskih zajednica da se podvrgnu mamografskim pregledima. Pored toga, NVO i lokalni domovi zdravlja sprovode neke kampanje podizanja svesti o zdravlju.⁶³ Od 2020. do 2022. godine, civilno društvo i Ministarstvo zdravlja održali su niz informativnih skupova u naseljima u Đakovici o dijabetesu, hipertenziji, vakcinaciji i zdravstvenoj zaštiti za trudnice i decu. Pored toga, NVO „Prosperiteti“ i OKZP su 2023. godine u Đakovici sproveli aktivnost koju su finansirali EU i Savet Evrope, kojom su podržali žene iz zajednice u ostvarivanju pristupa ginekološkim pregledima i mamografiji.

55 OKZP.

56 OKZP.

57 Civil Rights Defenders, *Wall of Anti-Gypsyism: Roma, Ashkali and Egyptians in Kosovo* (2018), str. 21.; Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017–2021*, str. 26.

58 Videti KOSANA, Policy brief 4, Kosovo Roma, Ashkali and Egyptian access to and use of health care services (novembar 2015. godine) str. 3.

59 Kosovo, Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija*, str. 27.

60 Vakcinacija je počela nakon izbijanja malih boginja primećenih tokom nasumične ankete o pristupu vakcinaciji dece iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, koju je sprovedla organizacija građanskog društva Balkan Sunflowers.

61 NVO BRAN.

62 Načelnik Jedinice za imunizaciju, Uroševac.

63 NVO BRAN i šef Jedinice za imunizaciju, Uroševac.

Prethodne kampanje posvećene ranom otkrivanju i prevenciji raka dojke (uključujući besplatne preglede) bile su organizovane u regionu Prizrena i posebno usmerene na žene, uključujući kosovske Aškalijke.

Ženama se pružaju besplatne usluge zaštite reproduktivnog zdravlja u većini opština.⁶⁴

Iako su zdravstvene usluge uglavnom dostupne, njihovo korišćenje ometa nekoliko činilaca, kao što su finansijska ograničenja i geografska udaljenost od medicinskih ustanova i apoteka.⁶⁵ Nepostojanje univerzalne zdravstvene pokrivenosti i loši društvenoekonomski uslovi dodatno pogoršavaju finansijske probleme u pristupu zdravstvenoj zaštiti.⁶⁶ Pripadnici zajednice kosovskih Aškalija su izloženi mogućnosti da postanu žrtve diskriminacije u oblasti zdravstvene zaštite, posebno u pružanju zdravstvenih usluga.⁶⁷

---

64 Dečani; Uroševac; Kosovo Polje; Đakovica; Gnjilane; Klina; Lipljan; Južna Mitrovica; Obilić; Peć; Podujevo; Priština; Prizren; Orahovac; Štimlje; Suva Reka.

65 Mreža žena Kosova, *Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu* (2016), str. 51; KOSANA, *New National Insurance Will Save Lives: Life Expectancy and Health in Kosovo's Roma, Ashkali and Egyptian Communities* (2016), p. 43; KOSANA, *Policy Brief 4: Kosovo Roma, Ashkali and Egyptian Access to and Use of Health Care Services* (novembar 2015. godine), str. 3.

66 Videti Evropska komisija, *Izveštaj o Kosovu 2019*, str. 31.

67 KOSANA, *New National Insurance Will Save Lives: Life Expectancy and Health in Kosovo's Roma, Ashkali and Egyptian Communities* (2016), str. 46.

6. Pristup obrazovanju

Zajednica kosovskih Aškalija uglavnom pohađa škole koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu.

Međutim, deca **Kosovske Aškalije** koja žive u Severnoj Mitrovici i velika većina **kosovskih Aškalija** školskog uzrasta koji žive u mešovitom naselju Adem Voca u Južnoj Mitrovici pohađaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu u Severnoj Mitrovici.⁶⁸ Učenici **Kosovske Aškalije** pohađaju nastavu u sedam osnovnih škola koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, od kojih u pet škola nastavu pohađaju isključivo **Kosovske Aškalije** i kosovski Romi. U školskoj 2019/2020, 365 kosovskih Roma i **kosovskih Aškalija** (198 devojčica i 167 dečaka) upisalo se u ove škole i svi su završili školsku godinu bez zabeleženih slučajeva napuštanja školovanja. Deca **Kosovske Aškalije** u opštini Uroševac upisuju se u etnički mešovite škole. Nema prijavljenih slučajeva odvajanja dece kosovskih Roma, **kosovskih Aškalija** ili kosovskih Egipćana.

Prema statističkim podacima Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI), 4.000 **kosovskih Aškalija** je upisano u škole u okviru preduniverzitetskog obrazovanja u školskoj 2023/2024.⁶⁹

Tokom svog obrazovanja, učenici **Kosovske Aškalije** se u velikoj meri oslanjaju na podršku i pomoć centara za učenje. Centri za učenje pružaju mogućnost dopunskog obrazovanja za decu koja su u nepovoljnom položaju i trpe posledice društvenoekonomske isključenosti. Rad centara za učenje prvenstveno je zavisio od podrške donatora. Međutim, administrativno uputstvo iz 2018.⁷⁰ koje ima za cilj da reguliše njihov rad putem registracije takođe predviđa dodelu sredstava iz centralnog i lokalnih budžeta (premda nije preciziran obim ove obaveze). Ovaj proces su pratila kašnjenja i neblagovremeno ispunjavanje obaveza od strane vladinih i opštinskih institucija, pri čemu su centri za učenje ostali bez dovoljno finansijskih sredstava i mnogi su morali da se zatvore.⁷¹

68 Škole koje rade prema srpskom nastavnom planu i programu u regionu Mitrovice imaju podatke razvrstane po zajednici, međutim, učenici kosovski Romi i kosovske Aškalije se nalaze u istoj grupi, odnosno, svi se smatraju „učenikima kosovskim Romima“.

69 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, *Statističke napomene 2023/24: Podaci o preduniverzitetskom obrazovanju*.

70 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, Administrativno uputstvo (AU) 19/2018 o osnivanju i funkcionisanju centara za učenje.

71 Za više informacija o centrima za učenje, videti Izveštaj OEBS-a *Pregled centara za učenje na Kosovu i sprovođenja Administrativnog uputstva 19/2018* (2023).

Jedan od izazova u proceni obrazovanja zajednice kosovskih Aškalijs je taj što ih za potrebe nadgledanja, planiranja politike i intervencija često stavljaju u grupu sa kosovskim Romima i kosovskim Egipćanima. Drugi izazov je opšti nedostatak detaljno razvrstanih podataka za tri zajednice, uključujući oblast obrazovanja. Nedostatak svesti roditelja o važnosti pohađanja škole takođe se smatra jednim od važnih činilaca. Zbog toga je veoma teško temeljno ispitati zajednice kosovskih Aškalijs. Iako se ove tri zajednice nalaze u sličnim situacijama, svaka od njih ima svoje specifičnosti i izazove koji zahtevaju različit pristup i rešenja u pogledu praktične politike.

Prema informacijama opštinskih vlasti i nevladinih organizacija⁷² koje rade u oblasti obrazovanja, stepen neupisivanja u školu i napuštanja školovanja u ovoj zajednici vremenom se smanjivao. Poslednjih godina, slučajevi napuštanja školovanja uglavnom su povezani sa iseljavanjem ili promenom prebivališta. Retki su bili slučajevi napuštanja školovanja zbog porodičnih problema ili teških društvenoekonomskih uslova.

Prema OEBS-ovim podacima o napuštanju obaveznog obrazovanja prikupljenih od 2020. do 2023. godine, u opštini Uroševac je zabeleženo 19 slučajeva napuštanja školovanja (devet devojčica i deseterica dečaka) u zajednici kosovskih Aškalijs.⁷³ Preko svojih isturenih kancelarija u naseljima u kojima živi zajednica kosovskih Aškalijs, u saradnji sa timovima za sprečavanje i reagovanje na napuštanje i neupisivanje u škole (TSRNN) i opštinskim odeljenjem za obrazovanje (ODO), OKZP organizuje kampanje od vrata do vrata i sastanke sa roditeljima učenika ukoliko se uoče slučajevi napuštanja školovanja. Na primer, početkom 2019. godine, ODO i OKZP u Uroševcu, u saradnji sa direktorom škole, zabeležili su 38 slučajeva napuštanja školovanja među decom kosovskim Aškalijsama koja su upisana u obavezno obrazovanje. Nakon niza sastanaka u organizaciji odeljenja za obrazovanje i lokalne nevladine organizacije BRAN, kao i kampanje od vrata do vrata koju su organizovali ZPOZ i OKZP, 23 učenika se vratilo u školu.

U opštinama Đakovica i Istog, TSRNN u školama u sklopu obaveznog obrazovanja naročito su aktivni u sprečavanju napuštanja školovanja, zagovaranju povratka u školu za učenike iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalijs i kosovskih Egipćana i preduzimanju odgovarajućih mera za ublažavanje (uključujući kućne posete, zauzimanje kod roditelja, intenzivnu dopunsku nastavu).

Nakon izbijanja pandemije kovid-19 i prekida redovnog procesa obrazovanja značajno je pogoršan stepen pohađanja nastave. Veliki broj učenika iz ove zajednice bio je izostavljen je iz procesa onlajn učenja, uglavnom zbog nedostatka adekvatne tehnologije i odgovarajuće internet veze.

U regionu Peći, podaci ODO-a o učenicima kosovskim Aškalijsama razlikuju se u zavisnosti od izvora. Nedosledno izjašnjavanje učenika iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalijs i kosovskih Egipćana o njihovoj etničkoj pripadnosti i pogrešno

⁷² Nevo Koncepti i ogranak Roma Versitas u Prizrenu.

⁷³ Podaci o napuštanju školovanja u zajednici kosovskih Aškalijs u regionu Gnjilana, koje su od 2020. do 2023. godine prikupili terenski timovi OEBS-a, pokazuju ukupno 19 slučajeva napuštanja školovanja, trojica dečaka od I do IX razreda i devet devojčica i sedmorica dečaka od VI do IX razreda.

unošenje podataka od strane nastavnika samo su deo problema. U većini opština, baza podataka o upisu sadrži podatke razvrstavane po starosti, polu i zajednici. Međutim, razvrstavanje po zajednici često ne odgovara stvarnosti zbog netačnog izjašnjavanja učenika i/ili nastavnika.

Devojčice i žene iz zajednica **kosovskih Aškalija**, kosovskih Roma i kosovskih Egipćana suočavaju se sa dodatnim izazovima u pristupu obrazovanju zbog dečijih i/ili prinudnih brakova⁷⁴ i tradicionalnih rodnih uloga u ovim zajednicama. Ukupno, 13,7% devojčica iz ovih zajednica ne nastavlja više srednje obrazovanje posle završene niže srednje škole, za razliku od 11,3% dečaka iz ovih zajednica.⁷⁵ Osim toga, četiri posto devojčica ne nastavlja niže srednje obrazovanje posle završene osnovne škole, za razliku od 6,1% dečaka iz iste zajednice.⁷⁶ Prekid školovanja je posledica dečijih brakova, između ostalog.⁷⁷ Međutim, teško je povući direktnu paralelu između dečijih brakova i nižeg nivoa obrazovanja među devojčicama iz zajednica kosovskih Roma, **kosovskih Aškalija** i kosovskih Egipćana. Nepostojanje tačnih i uporedivih podataka razvrstanih po zajednici o broju dece koja su stupila u brak pre navršene 18. godine otežava mogućnost merenja štetnog uticaja dečijih brakova na obrazovanje devojčica za sve zajednice. Vlada je krajem 2023. godine osnovala međuinstitucionalnu radnu grupu za prevenciju i prijavljivanje ranih brakova u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana.

Drugi izazovi sa kojima se suočavaju učenici i studenti **Kosovske Aškalije** jesu generalno niži društvenoekonomski status njihovih porodica i neredovno obezbeđivanje prevoza u nekim slučajevima.

Kosovski nastavni plan i program ne sadrži nijedan predmet specifičan za zajednicu iz kojeg bi učenici **Kosovske Aškalije** učile o svom identitetu i kulturi.

U avgustu 2023. godine, MONTI je objavio da je od roditelja zatraženo da kupe školske udžbenike od 1. do 5. razreda, a da će im kasnije taj iznos biti nadoknađen na osnovu onlajn prijave. Ova odluka je izazvala nekoliko zabrinutosti, posebno za najranjivije zajednice i porodice u lošim ekonomskim uslovima, koje su morale da se oslone na podršku NVO da bi pristupile subvencijama, pošto neki pripadnici zajednice nisu imali bankovne račune ili su slabo poznavali rad na računaru. Učenici **Kosovske Aškalije** odlučuju se za obrazovanje na albanskom jeziku.⁷⁸ Postojeći javni univerziteti imaju rezervisana mesta za studente koji nisu Albanci, uključujući **kosovske Aškalije**. Studentima kosovskim Aškalijama, kao i kosovskim Romima i kosovskim Egipćanima, podršku pružaju NVO „Roma Versitas“ i Fond za obrazovanje Roma.

⁷⁴ *Dečiji brak i rani brak* su termini koji se preklapaju. Prema Zakonu o zaštiti deteta na Kosovu, „dete“ je „svako ljudsko biće mlađe od osamnaest (18) godina“. *Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta, član 3.* Pravno, „dečiji brak“ i „rani brak“ se smatraju istim: brak deteta mlađeg od 18 godina. *Prisilni brak* je brak na koji jedan ili oba supružnika, bez obzira na godine, nisu pristali. U Zakonu Kosova o porodici, „osoba koja nije napunila osamnaest godina ne može da sklopi brak“ (član 16), osim iz opravdanih razloga (član 16b). Član 18 glasi „brak nije punovažan ako je pristanak dobijen pod prinudom, pretnjom ili greškom ili nekim drugim nedostatkom slobodne volje budućih supružnika“. *Zakon br. 2004/32 o porodici (2006)* i *Zakon br. 06/L-077 o izmenama i dopunama Zakona o porodici br. 2004/32.*

⁷⁵ UNICEF, *Analiza položaja dece i žena na Kosovu (2017)*, tabela 16: Analiza puteva u obrazovanju za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana prema polu; str. 79.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ UNFPA, *Dečiji brakovi na Kosovu (pregled)*, (2014).

⁷⁸ Na Kosovu postoji sedam javnih univerziteta sa studijskim programima na albanskom jeziku: u Uroševcu, Đakovici, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Peći, Prištini i Prizrenu.

Da bi podržalo učenike iz zajednice u nastavku školovanja, Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, uz pomoć donatora, svake godine dodeljuje studentima kosovskim Romima, [kosovskim Aškalijama](#) i kosovskim Egipćanima 500 stipendija za srednje obrazovanje.⁷⁹ Neke opštine dodeljuju rezervisan broj stipendija za studente iz nevećinskih zajednica. Na primer, u julu 2020. godine opština Prizren je objavila poziv za dodelu stipendija za univerzitet za akademsku 2020/2021, pri čemu je 15 od 80 stipendija dodeljeno studentima iz nevećinske zajednice. Opština Podujevo daje stipendije srednjoškolcima (na osnovu uspeha) i studentima (na osnovu socijalnih kriterijuma) iz zajednice [kosovskih Aškalija](#). Opština Kosovo Polje je finansirala deset stipendija za učenike srednjih škola i tri za studente u akademskoj 2019/2020. Opština Lipljan je ažurirala opštinsku uredbu o stipendijama nakon što je zamenik predsednika opštine za zajednice ukazao na potrebu da program afirmativnih mera obuhvati studente kosovske Rome, [Kosovske Aškalije](#) i kosovske Egipćane. Opština Uroševac je 2019. godine dodelila dve stipendije za studente [kosovske Aškalije](#), jednu studentkinju i jednog studenta. Međutim, prema rečima zamenika predsednika opštine Uroševac, za [Kosovske Aškalije](#) nije izdvojen određeni broj stipendija te moraju da se takmiče sa pripadnicima drugih zajednica, za koje je verovatnije da će ispuniti kriterijume. Međutim, 2023. godine opština Uroševac je odlučila da dodeli stipendiju svim studentima koji se upišu na univerzitet, bez obzira na pripadnost zajednici. Nevladine organizacije, kao što je Fond za obrazovanje Roma, podržavaju studente kosovske Rome, [Kosovske Aškalije](#) i kosovske Egipćane na univerzitetskom nivou.

OEBS nije zabeležio značajna ili sistematska pitanja u vezi sa interakcijom učenika i studenata [kosovskih Aškalija](#) sa učenicima iz drugih zajednica.

---

⁷⁹ [MINISTARSTVO OBRAZOVANJA SE OBAVEZALO DA ĆE PODRŽATI UČENIKE IZ ZAJEDNICA ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA - MONT \(rks-gov.net\)](#)

7. Pristup pravosuđu

Nema predstavnika zajednice kosovskih Aškalijskih zaposlenih u vansudskim institucijama: Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Instituciji ombudsmana Kosova (IOK) i Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ). Štaviše, nema advokata kosovskih Aškalijskih licenciranih od strane AKK.

Zajednica kosovskih Aškalijskih obično uživa formalni pristup pravosudnom sistemu. Međutim, ova zajednica uglavnom nije upoznata sa svojim pravima ili pravnim postupcima i mogućnošću besplatne pravne pomoći. Aktivnosti nadgledanja OEBS-a ukazuju da su pripadnici zajednice kosovskih Aškalijskih koji žive u gradskim područjima uglavnom upoznati sa uslugama koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ. Međutim, pošto su ove institucije regionalne, zajednica kosovskih Aškalijskih u nekim opštinama u regionu Prizrena, a posebno u seoskim područjima, manje je upoznata sa postojećim uslugama.

Siromaštvo je glavna prepreka pristupu pravnom sistemu, jer sudske takse, pravni troškovi, pa čak i prevoz mogu predstavljati značajan finansijski teret. Porodice u udaljenim područjima suočavaju se sa problemima u pogledu prevoza i povezanih troškova u pristupu pravnom sistemu. Pripadnici zajednice koji su najbolje informisani o ovim uslugama su oni koji rade u opštinskim institucijama, organizacijama civilnog društva i medijima, ili saraduju sa njima, kao i studenti.

Kampanje podizanja svesti namenjene široj zajednici, posebno porodicama koje žive u ruralnim područjima, mogle bi biti efikasne; primer su napori da se poveća vidljivost ABPP. Ova agencija je 2023. godine, uz podršku USAID-a, distribuirala letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku i na Brajevom pismu. Slično tome, tokom Nedelje besplatne pravne pomoći, sa motom „Zaštiti svoja prava“, video spotovi i objave na društvenim mrežama emitovani su i postavljeni na službenim jezicima, albanskom i srpskom. Pored toga, predstavnici ovih institucija učestvuju u raznim aktivnostima podizanja svesti koje organizuju različiti akteri.

U Prizrenu, Gnjilanu i Prištini, ABPP primenjuje ubrzane postupke da bi izašao u susret potrebama članova iz ranjivih kategorija u društvu, u smislu njihovog lakšeg pristupa institucijama i omogućavanju putovanja.

Od oktobra 2021. godine, IOK vodi Forum za dijalog između ombudsmana i organizacija civilnog društva (OCD), uključujući one koje predstavljaju zajednicu kosovskih Aškalija.⁸⁰ U martu 2023. godine, zajedno sa NVO „ROMTEGRA“, ombudsman je posetio nekoliko porodica kosovskih Aškalija u Mitrovici sa ciljem da ih informiše i razgovara o njihovim izazovima i zabrinutostima. U saradnji sa Centrom za zastupanje demokratske kulture (ACDC) iz Severne Mitrovice, ombudsman se sastao sa OCD u Mitrovici i Peći i održao okrugle stolove o zabrinutostima zajednica u vezi sa poštovanjem, zaštitom i unapređenjem njihovih prava.⁸¹

IOK je 2023. godine objavio izveštaj po službenoj dužnosti u vezi sa nedostatkom odgovarajućih uslova za život pripadnika zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana koji su se vratili u Obilić iz Severne Makedonije.⁸²

KZPŽ svakog oktobra, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD-a, organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, zainteresovane strane sa kojima je obavljen razgovor opšteg su mišljenja da informativne kampanje treba organizovati tokom cele godine. Uprkos organizovanju nekoliko informativnih kampanja koje su sprovele različite institucije, uključujući KZPŽ, Ministarstvo pravde i AKK, i informacija koje se saopštavaju žrtvama prilikom traženja usluga, razumevanje šeme naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK) je ograničeno ili uopšte ne postoji.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je 2023. godine pružila usluge za 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), među kojima je bilo 213 pripadnika zajednice kosovskih Aškalija. Institucija ombudsmana je 2023. godine primila ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena),⁸³ kojima je obuhvaćeno 4.296 osoba. Od ukupnog broja pritužbi, 22 su podneli pripadnici zajednice kosovskih Aškalija. Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama je rešila 2.883 slučaja u 2023. godine, od kojih se 19 odnosilo na pripadnike zajednice kosovskih Aškalija i 53 na zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, pošto nisu u svakom regionu ovi podaci razvrstani po zajednici. Većina žrtava bile su žene.

Zajednica kosovskih Aškalija ne doživljava jezik kao prepreku u pristupu pravnim institucijama, pošto je njihov maternji jezik albanski.

80 Cilj Foruma je stvaranje zajedničke platforme za saradnju između IOK-a i OCD, za unapređenje zaštite ljudskih prava, za prepoznavanje izazova i kršenja osnovnih prava i sloboda i pripremu zajedničkih aktivnosti na njihovom unapređenju i zaštiti.

81 Za više informacija videti: <https://oik-rks.org/en/2023/12/05/the-ombudsperson-met-representatives-of-civil-society-organizations-from-the-region-of-peja/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

82 Institucija ombudsmana, *Nedostatak odgovarajućih uslova za život za pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji su se vratili u Obilić iz Severne Makedonije* (2018).

83 Videti, Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2023*.

8. Upotreba jezika i mediji

Maternji jezik zajednice kosovskih Aškalijs je albanski.

U područjima u kojima čini manjinu, zajednica na javnim mestima slobodno govori albanski i ima pristup institucijama na nivou vlade. Ima pristup i javnom servisu – Radio-Televiziji Kosova (RTK) kroz svoju redakciju i program „Glas Aškalijs“ namenjen zajednici.⁸⁴

Zajednica kosovskih Aškalijs ima pristup štampanim i elektronskim medijima na albanskom jeziku.

---

⁸⁴ Radio televizija Kosova, „Glas Aškalijs“, <https://www.youtube.com/playlist?list=PL2ygggSFvmrqUT9ddxmmjM1IHlo1q3Hsr> (pristupljeno decembra 2023. godine).

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Zajednicu kosovskih Aškalijskih pretežno čine sunitski muslimani, iako u Đakovici i regionu Peći živi mali broj pripadnika beктаšijske (sufijske) zajednice i hrišćana protestantske evangelističke crkve. Na osnovu zapažanja sa terena, zajednica nije prijavila nikakve probleme u vezi sa izražavanjem verskih i kulturnih uverenja.

U regionu Peći, zajednica Aškalijskih je uspostavila dobre odnose sa većinskim stanovništvom zahvaljujući zajedničkom jeziku i veroispovesti. **Kosovske Aškalijske** često posećuju mesta bogoslužnja zajedno sa pripadnicima albanske i nealbanskih zajednica. U zavisnosti od veroispovesti, zajednica **kosovskih Aškalijskih** u regionu Peći učestvuje na verskim službama u sunitskim džamijama, protestantskim evangelističkim crkvama ili beктаšijskim tekijama u Đakovici.

Zbog pripadnosti različitim veroispovestima, **Kosovske Aškalijske** slave širok spektar verskih praznika, uključujući Ramazanski Bajram, Kurban Bajram, Novruz, Ašuru, Božić, Uskrs i Dan reformacije. Dan sećanja za Aškalijske, 15. februar, takođe je važan za zajednicu **kosovskih Aškalijskih** i uvršten je u Zakon o službenim praznicima. Značajan praznik je i Đurđevdan (od 6. do 15. maja) i uveliko ga slave sve lokalne zajednice, bez obzira na njihovu versku i etničku pripadnost. Na kraju, **Kosovske Aškalijske** obeležavaju i kraj zime i početak leta.

Važan objekt kulturnog nasleđa je džamija u Salahani u Uroševcu, region Gnjilana, izgrađena posle 1999. godine uz podršku aškalijske dijaspore. Džamiju koriste **kosovske Aškalijske**, kosovski Albanci, kosovski Romi i mali broj kosovskih Egipćana. Groblje i obližnja džamija izgrađena 1989. godine u selu Dubrava u Uroševcu važni su objekti verskog nasleđa i skoro isključivo ih koristi zajednica **kosovskih Aškalijskih**.

Tokom izveštajnog perioda nije se desio nijedan veći incident protiv verskog i kulturnog nasleđa zajednice **kosovskih Aškalijskih**. Međutim, groblje **kosovskih Aškalijskih** i kosovskih Egipćana u selu Beleg u opštini Dečani, koje je uglavnom naseljeno kosovskim Albancima, od 2013. godine je predmet teškog skrnavljenja, tj. meštani ga zajedno sa stanovnicima okolnih sela koriste kao smetlište. Zbog toga je pet od ukupno 35 grobova bilo prekriveno otpadom, što je otežavalo sahranjivanje pokojnika jer je nagomilani otpad sprečavao pristup lokaciji i ulazak na groblje.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Aškalija suočava se sa sličnim izazovima u pogledu imovine kao i druge nevećinske zajednice koje žive na Kosovu. U regionima Gnjilana i Peći, zajednica kosovskih Aškalija koja živi u neformalnim naseljima⁸⁵ nema vlasništvo nad imovinom u kojoj živi, i nema adekvatan pristup socijalnom stanovanju. Međutim, primećene su određene male pozitivne promene.

Na Kosovu je 2023. godine legalizovana imovina 22 porodice kosovskih Aškalija, što im je omogućilo da formalizuju pravo vlasništva upisom u katastarski registar. Jedna porodica kosovskih Aškalija je 2021. godine imala koristi od dodele socijalnih stanova u opštini Prizren.

U gradu Uroševcu, glavni problemi u pogledu imovinskih prava koji pogađaju zajednicu kosovskih Aškalija nastali su zbog nepostojanja upisanih prava svojine. Zbog loše društvenoekonomske situacije, porodice kosovskih Aškalija nisu u mogućnosti da pokrenu pravne i administrativne postupke za promenu prava vlasništva u ime trenutnog vlasnika u katastarskim knjigama. Stoga, oni nemaju pravo vlasništva nad imovinom koju koriste, što ih čini ranjivim u pogledu svake moguće inicijative vlade, kao što su eksproprijacija ili legalizacija. Štaviše, pošto nemaju formalizovana prava svojine u registru imovinskih prava, oni ne ispunjavaju uslove, na primer, za vladine poljoprivredne subvencije ili/i ne mogu da uzmu kredit od banke, što dodatno ograničava njihove šanse za ekonomski prosperitet i blagostanje. Što se tiče socijalnog stanovanja, u julu 2019. Ministarstvo rada i socijalne zaštite započelo je izgradnju 33 kuće za Kosovske Aškalije u selu Dubrava u opštini Uroševac, kako bi odgovorilo na njihove stambene potrebe. Pored toga, u regionu Prištine, pripadnici zajednice kosovskih Aškalija imaju probleme sa pravom svojine, jer su mnogi od njih živeli u neformalnim naseljima. Opštine su proteklih godina preduzele konkretne korake za regulisanje tih naselja. Na primer, opštine u regionu Prištine angažovane su na obezbeđivanju smeštaja za pripadnike zajednice kosovskih Aškalija kroz različite programe i donacije.

⁸⁵ Neformalna naselja su ljudska naselja, koja iz više razloga ne ispunjavaju uslove da budu zakonski priznata (i izgrađena su mimo formalnih procedura pravnog vlasništva, prenosa vlasništva, kao i građevinskih i urbanističkih propisa), ima ih u svakoj zemlji i ometaju ekonomski razvoj. Iako se regionalno značajno razlikuju po izgledu i osobinama, ova naselja uglavnom karakteriše neformalno ili nesigurno posedovanje zemljišta, neadekvatan pristup osnovnim uslugama, kako socijalnoj i fizičkoj infrastrukturi tako i finansiranju stanovanja. Videti: OEBS, Bečka deklaracija (2004), str. 1, tačka II, <https://locuireinformala.ro/wp-content/uploads/2019/12/Declaratia-de-la-Viena-privind-asezarile-informale-2004.pdf> (pristupljeno decembra 2023. godine).

Štaviše, u regionu Peći, stambene potrebe zajednice kosovskih Aškalijs postupno se rešavaju. Na primer, troje pripadnika zajednice kosovskih Aškalijs koji žive u Brekovcu u opštini Đakovica su 2019. godine iskoristili pomoć u izgradnji kuća kroz projekat „Povratak i reintegracija na Kosovu – faza V“ (EU-RRK-V), koji sufinansiraju EU i Ministarstvo za zajednice i povratak, a realizuje IOM. Štaviše, neke druge porodice su takođe bile korisnici opštinskog programa socijalnog stanovanja.

11. Povratak i reintegracija

Ne postoje razvrstani podaci o dobrovoljnom povratku zajednice kosovskih Aškalijskih. Prema procenama UNHCR, u periodu od 2000. do maja 2023. godine na Kosovo se dobrovoljno vratilo oko 7.800 kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana.⁸⁶

Prema podacima UNHCR, procenjuje se da su se od 2015. godine 292 osobe vratile u opštine Kosovo Polje (95), Uroševac (76), Obilić (64), Gračanica (14), Peć i Đakovica (po 12) i Lipljan (11 osoba); dok je u Orahovcu i Prištini zabeleženo da se vratilo manje od deset osoba. Mada zajednica kosovskih Aškalijskih trpi zbog niskih prihoda i nedovoljnih mogućnosti za zapošljavanje, povratnici su ti koji posebno nailaze na ekonomske teškoće.

Oslanjanje na projekte koje finansiraju donatori za stambena rešenja za povratnike predstavlja izazov, posebno zato što učestvuje samo nekoliko opština, a potencijalni povratnici iz drugih opština moraju da se oslanjaju na sporadičnu pomoć MZP. U okviru projekta koji finansira EU, Povratak i reintegracija, kojim upravlja Kancelarija Evropske unije na Kosovu u partnerstvu sa MZP, a koji realizuje IOM, prijavljeno je da je za kosovske povratnike Aškalijskih izgrađeno 19 stambenih jedinica,⁸⁷ dok je 20 osoba, uglavnom u regionu Peći, dobilo pakete za stvaranje prihoda radi podrške njihovoj reintegraciji. Bilo je i drugih inicijativa usmerenih na marginalizovane zajednice, uključujući kosovske Aškalijskih, kako pod pokroviteljstvom EU i kosovskih institucija, tako i drugih donatorskih organizacija kao što su Danski savet za izbeglice i Arbeiter-Samariter-Bund.

Ministarstvo za zajednice i povratak je 2023. godine uputilo poziv za pružanje neophodne pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica.⁸⁸ Inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, uključujući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku izgradnji i obnovi kuća. Pored toga, Ministarstvo je proširilo svoje prisustvo kako bi poboljšalo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za omogućavanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su napor da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama.

⁸⁶ Informacije koje je prosledila Kancelarija šefa misije UNHCR-a u Prištini. Decembar 2023. godine.

⁸⁷ Broj izgrađenih ili obnovljenih stambenih jedinica iznosio je: 11 u Kosovu Polju, tri u Đakovici, dve u Istoku i jedna u Obiliću.

Podatke je obezbedila Misija IOM-a na Kosovu, a uključene brojke su deo projekta EU za povratak i reintegraciju na Kosovu.

⁸⁸ Odluka o proceduri pružanja pomoći Ministarstva za zajednice i povratak za pripadnike nevećinskih zajednica doneta 2. februara 2023. godine: [Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci compressed compressed-compressed \(1\).pdf \(rks-gov.net\)](#). (Pristupljeno decembra 2023. godine).

Uticao ovih poduhvata bio je konkretan, pošto je Ministarstvo uspešno podržalo 170 porodica kosovskih Aškalijskih, obezbeđujući im ključne prehrambene i neprehrambene artikle, uključujući građevinski materijal. Naime, inicijativa je rezultirala izgradnjom tri kuće, dve u Uroševcu i jedne u Peći. Pored toga, uticajne inicijative Ministarstva proširile su se na pružanje značajne podrške za pet porodica u iznosu od 70.069 evra. Ova finansijska pomoć je bila usmerena na podsticanje rasta u poljoprivrednom sektoru ili na podršku malim preduzećima. Konkretno, podržano je pet porodica, dve u Kosovu Polju i po jedna u Lipljanu, Prištini i Štimlju.⁸⁹

---

⁸⁹ Podatke je Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024. godine.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Šehida Miiftari

Profil zajednice

kosovskih Bošnjaka

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice **kosovskih Bošnjaka**

Zajednica kosovskih Bošnjaka jedna je od najvećih na Kosovu. Kombinovanjem podataka dobijenih popisom stanovništva na Kosovu iz 2011. godine i podataka OEBS-a za severne opštine, procenjuje se da na Kosovu živi oko 29.000 pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka¹, što je 1,55% ukupnog stanovništva.

Zajednica kosovskih Bošnjaka nije većina ni u jednoj opštini na Kosovu. Opština Prizren, u kojoj ova zajednica predstavlja oko 9,4% stanovništva, ima najveći broj stanovnika kosovskih Bošnjaka. Drugi najveći broj pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka je u Dragašu, gde oni predstavljaju oko 12,1% stanovnika opštine. Nadalje, kosovski Bošnjaci su druga po veličini zajednica u Opštini Peć², gde čine oko 3,9 % stanovništva. Manji broj kosovskih Bošnjaka živi drugde na Kosovu.³ U Istoku živi oko 1.140 pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka, u Đakovici 73, u Dečanima 60, i u Obiliću oko 40. U Opštini Priština živi oko 400 pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka, u Gračanici 8 (dve porodice). U Južnoj Mitrovici živi oko 500 kosovskih Bošnjaka, u Srbici 50, u Vučitrnu 50-60 i u Podujevu i Glogovcu po otprilike 50-60. U 2016. godini u Severnoj Mitrovici je bilo 477 birača kosovskih Bošnjaka (18+) sa pravom glasa, dok je do 2020. godine broj opao na 447 birača sa pravom glasa, što ukazuje da je ukupna populacija ove zajednice u Severnoj Mitrovici oko 650-700 stanovnika. U Leposaviću živi oko 350 kosovskih Bošnjaka.

1 Popis stanovništva na Kosovu 2011. godine nije sproveden u četiri severne opštine.

2 Oko 4.500 pripadnika zajednice.

3 OEBS, *Profili opština 2018* (2019.godine).

Ključne činjenice i pitanja

- Krađe i provale su najčešći vid bezbednosnih incidenata koji pogađaju pripadnike zajednice kosovskih Bošnjaka .
- Zajednicu kosovskih Bošnjaka u Vladi koja je formirana 2021. godine predstavlja zamenica premijera za pitanja manjina i ljudska prava.
- Zajednica je treća po broju poslanika Skupštine i generalno je dobro zastupljena u službi javne administracije na centralnom i opštinskom nivou vlasti, osim u opštini Peć.
- Kosovskim Bošnjacima generalno je dostupna odgovarajuća infrastruktura, osim u određenim ruralnim i planinskim područjima kao što je to u opštini Dragaš.
- Ova zajednica pogođena je neadekvatnim upravljanjem otpadom, divljim deponijama i zagađenjem životne sredine u Leposaviću i području Gore u opštini Dragaš.
- Obrazovanje na bosanskom jeziku dostupno je učenicima Kosovskim Bošnjacima prema kosovskom nastavnom planu i programu.
- Problemi dostupnosti obrazovanja na bosanskom jeziku uključuju nedostupnost udžbenika, mali broj kvalifikovanog nastavnog osoblja i nepriznavanje obrazovnih kvalifikacija pripadnika ove zajednice koji studiraju u Srbiji i Bosni i Hercegovini.
- Bosanski je službeni jezik na opštinskom nivou u opštinama Prizren, Dragaš i Peć i jezik u službenoj upotrebi u opštinama Istok i Severna Mitrovica.⁴
- Nedostatak ekonomskih prilika i mogućnosti zapošljavanja i dalje je najveći izazov za reintegraciju povratnika. Pomoć vlasti za povratak u opštinu Dragaš nije dovoljna.

---

⁴ U skladu sa članom 2 (3) Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, u opštinama u kojima živi zajednica čiji maternji jezik nije službeni jezik, a koja čini najmanje pet odsto ukupnog stanovništva opštine, jezik ove zajednice ima status službenog jezika u toj opštini i ravnopravno se koristi sa službenim jezicima. U skladu sa članom 2 (4) Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, u opštinama u kojima živi zajednica čiji maternji jezik nije jedan od službenih jezika na Kosovu, a koja čini preko tri odsto ukupnog stanovništva te opštine, jezik ove zajednice ima status jezika u službenoj upotrebi u toj opštini, u skladu sa odredbama iz člana 8. i zajednica ima pravo da na individualni zahtev dobija usluge i dokumenta na svom jeziku.

1. Bezbednost i sigurnost

Pre 2017. godine broj incidenata u kojima je meta bila zajednica kosovskih Bošnjaka bio je među najvećim na Kosovu, drugi nakon kosovskih Srba. Međutim, od 2017. godine, broj bezbednosnih incidenata koji pogađaju zajednicu kosovskih Bošnjaka postepeno se smanjuje.⁵

Poboljšanje bezbednosne situacije primećeno je u regionu Prizrena, gde postoji relativno mali broj incidenata koji obično uključuju krađe, pljačke i u nekim slučajevima svađe, ne nužno na etničkoj osnovi. U Severnoj Mitrovici međuetnički incidenti su generalno u padu, sa izuzetkom nekoliko sporadičnih incidenata koji uključuju zajednicu kosovskih Bošnjaka, bez većeg uticaja na ukupnu bezbednosnu situaciju. Ista procena važi i za Prištinu, gde je zajednica kosovskih Bošnjaka dobro integrisana i saradnja sa drugim zajednicama se smatra „dobrom“. Jezičke barijere mogu doprineti slabijem dijalogu između zajednica, pošto ne govore svi pripadnici zajednice kosovskih Bošnjaka albanski jezik tečno.

Većina incidenata koji pogađaju ovu zajednicu prijavljena je u opštinama Istok, Peć, Severna Mitrovica i Prizren.⁶ Iako su velika većina incidenata bile krađe u selu Vitomirica u Peći i u dolini Župe naseljenoj Kosovskim Bošnjacima (Gornje Ljubicinje, Manastirica i Donje Ljubicinje), kao i u području Podgore (Ljubižda) u opštini Prizren, bilo je još nekoliko ozbiljnijih slučajeva poput podmetanja požara i pretnji pripadnicima Policije Kosova koji su kosovski Bošnjaci.⁷

Zajednica kosovskih Bošnjaka koja živi u Bošnjačkoj mahali u Severnoj Mitrovici, prometnom naselju sa mnogo radnji i prodavnica koje posećuju kupci iz različitih regiona i etničkih grupa, prijavila je nekoliko manjih incidenata i provokacija.

⁵ Prema internim OEBS-ovim aktivnostima nadgledanja, 2013. godine bilo je 75 incidenata, 2014. godine 62, 2015. godine 49, 2016. godine 53, 2017. godine 28, 2018. godine 18, 2019. godine 24, 2020. godine 24, 20, 2021. godine 14, 2022. godine 20 i 2023. godine 13.

⁶ U februaru 2020. godine, kosovski Albanac fizički je napao kosovskog Bošnjaka u selu Dobruša. U februaru 2020. godine, u selima Dobruša i Ljubovo, nepoznati počinioci provalili su u šest nenaseljenih kuća pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka i ukrali pokućstvo. U aprilu 2020. godine požar je uništio kuću kosovskog Bošnjaka iz sela Zlopek u Peći. U Obiliću je u februaru 2022. godine izbio požar u kući jedne porodice kosovskih Bošnjaka u mešovitom selu Plemetina. Porodica je obavestila OKZP da je pronašla flašu i krpu, za koje je tvrdila da su izazvali požar (ručno pravljeni „Molotovljev koktel“).

⁷ U avgustu 2020. godine, dva nepoznata osumnjičena lica upala su u kuću kosovskog Bošnjaka u Prizrenu, ukrala 500 evra i fizički povredila žrtvu. U februaru 2022. godine u Obiliću, uhapšen je kosovski Albanac koji je nakon verbalne rasprave ubo nožem u leđa kosovskog Bošnjaka, koji je zadobio telesne povrede. U oktobru 2022. godine, u selu Ljubovo u opštini Istok, izvršena je provala u tri nenastanjene kuće koje pripadaju porodicama kosovskih Bošnjaka. U martu 2015. godine, nepoznato lice je izvršilo provalu, a zatim zapalilo kuću povratničke porodice kosovskih Bošnjaka u selu Banja u Istoku. Vlasnik je prijavio da je u kuću provaljeno već tri puta otkako se porodica vratila iz Crne Gore 2008. godine. U avgustu 2017. godine, u Istoku, policijskom službeniku kosovskom Bošnjaku na dužnosti pretio je i verbalno ga maltretirao na ulici kosovski Albanac, koji je navodno pretio policijskom službeniku da ne govori na bosanskom/srpskom jeziku. Policija Kosova je uhapsila osumnjičenog. U martu 2022. godine zamenik predsednika opštine za zajednice u Peći, koji je kosovski Bošnjak, prijavio je da su on i njegova porodica bili uznemiravani putem društvenih mreža.

Takođe je bilo povremenih tuča između učenika osnovne škola u mešovitoj školi u Vitimirici koja radi po kosovskom planu i programu. Iako mnogi mladi **kosovski Bošnjaci** govore albanski jezik, nekoliko incidenata dogodilo se pripadnicima zajednice **kosovskih Bošnjaka** zbog njihovog izbora jezika.⁸

U 2019. godini, 220 pripadnika zajednice **kosovskih Bošnjaka** bilo je zaposleno u Policiji Kosova, stacioniranih u 17 opština i u pet policijskih uprava Policije Kosova širom Kosova.⁹ Od 2023. godine ovaj broj je opao na 192 (31 žena). Rade u policijskim stanicama Kosova u: Prištini, Gračanici, Lipljanu, Kosovu Polju i Gnjilanu. Policijske ispostave se nalaze u Vitimirici u Peći i u Župi u Prizrenu, mestima gde su **kosovski Bošnjaci** većina.

U lokalnim odborima za javnu bezbednost (LOJB) ima 14 pripadnika zajednice **kosovskih Bošnjaka** .

---

⁸ U decembru 2019. godine, učenika kosovskog Bošnjaka pretukla je grupa učenika kosovskih Albanaca u mešovitoj školi u kojoj se nastava odvija po kosovskom planu i programu. U maju 2021. godine u Prizrenu su nepoznata lica napala i izbola maloletnika kosovskog Bošnjaka dok je hodao ulicom u blizini škole.

⁹ Na graničnim prelazima radi 54 pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka. Jedan pripadnik Policije Kosova koji je kosovski Bošnjak bio je stacioniran u Dečanima, tri u Dragašu, četiri u Kosovu Polju, jedan u Đakovici, dva u Gnjilanu, jedan u Gračanici, pet u Istoku, tri u Leposaviću, jedan u Lipljanu, dva u Južnoj Mitrovici, deset u Severnoj Mitrovici, 42 u Peći, šest u Prištini, 43 u Prizrenu, jedan u Orahovcu, jedan u Suvoj Reci i jedan u Vučitrnu.

2. Učešće i zastupljenost

Pripadnici zajednice kosovskih Bošnjaka trenutno su na visokim funkcijama u Vladi Kosova, uključujući funkciju zamenice premijera koju obavlja Emilija Redžepi iz Nove demokratske stranke (NDS).

Redžepi je ranije bila ministarka lokalne samouprave. Pored toga, Almir Veliji iz Socijaldemokratske unije (SDU) je zamenik ministra regionalnog razvoja u sadašnjoj Vladi. Redžeplari je zamenik ministra odbrane, a Avdulah Džešević je zamenik ministra lokalne uprave.

Ustavom se garantuju tri poslanička mandata u Skupštini za stranke koje predstavljaju **kosovske Bošnjake**. Na izborima 2019. godine dva mandata osvojili su kandidati Koalicije VAKAT (Duda Balje i Rasim Demiri) i jedno Emilija Redžepi. Nakon imenovanja Emilije Redžepi za zamenicu premijera, zamenila ju je druga kandidatkinja iz NDS-a, Samra Ilijaz. Nakon izbora 2019. godine, Duda Balje je napustila Koaliciju VAKAT i osnovala novu stranku, Socijaldemokratsku uniju (SDU). Stranka demokratske akcije (SDA) bila je još jedna stranka **kosovskih Bošnjaka** koja je pored koalicije VAKAT, NDS i SDU učestvovala na parlamentarnim izborima 2019. godine. Pored toga, Esmir Kasi se na izborima kandidovao kao nezavisni kandidat. Na izborima 14. februara 2021. godine kandidati SDU Duda Balje i Bahrim Šabani (Koalicija VAKAT) osvojili su mandate u Skupštini, kao i kandidatkinja NDS-a Samra Ilijaz.

Zajednica **kosovskih Bošnjaka** ima tri predstavnika u Savetodavnom veću za zajednice (SVZ) pri Kabinetu predsednice. U oktobru 2022. godine, na sastanku organizacija građanskog društva (jedna žena i dva muškarca) izabrani su novi članovi SVZ koji su **kosovski Bošnjaci**.

Od 2017. godine, zajednica **kosovskih Bošnjaka** čini 1,21% zaposlenih u službi javne administracije na nivou centralne vlasti. Na opštinskom nivou, zajednica je bila nedovoljno zastupljena u službi javne administracije u Opštini Peć.¹⁰

¹⁰ OEBS, *Zastupljenost zajednica u službi javne administracije na Kosovu* (2017. godine).

Ova zajednica ima predstavnike u 14 odbora za zajednice (OZ) širom Kosova, sa ukupno 19 članova (deset žena i devet muškaraca). Zajednica kosovskih Bošnjaka ima predstavnike u OZ-ovima svih opština sa značajnim brojem pripadnika zajednice.¹¹ Međutim, nema predstavnike u OZ-ovima u 20 opština u kojima prema popisu stanovništva iz 2011. godine živi relativno mali broj pripadnika ove zajednice.¹² Pripadnici ove zajednice (dve žene, dva muškarca) nalaze se na funkciji predsedavajućeg OZ u četiri opštine.¹³

Jedan kosovski Bošnjak obavlja funkciju zamenika predsednika opštine za zajednice u Peći, dok su dvojica na funkciji zamenika predsednika skupštine opštine za zajednice u Dragašu i Istoku.¹⁴

Zajednica kosovskih Bošnjaka ima predstavnike u šest opštinskih kancelarija za zajednice i povratak (OKZP), sa ukupno 13 članova (pet žena). Muškarci¹⁵ kosovski Bošnjaci obavljaju funkciju šefa OKZP u četiri opštine.¹⁶

Deset pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka se nalazi u opštinskim odborima za bezbednost zajednice (OOBZ) u sledećim opštinama: po jedna žena u svakoj od opština Južna Mitrovica, Dečani, Đakovica, Peć, Obilić i Priština, i po jedan muškarac u Srbici, Istoku, Dragašu i Prizrenu.

U građanskom društvu kosovski Bošnjaci nisu posebno aktivni. Nevladina organizacija (NVO) „Jednakost“, koja promoviše prava žena i obrazovanje u zajednici kosovskih Bošnjaka u Prizrenu i Dragašu, spada među najistaknutije nevladine organizacije. Pored toga, NVO „Plejada“ i „Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca Kosova“ (VKBK) takođe su aktivni u regionu Prizrena, uglavnom usmereni na očuvanje i promovisanje kulturnih vrednosti i društvene uključenosti. U regionu Peći, nekoliko malih NVO, kao što su Lejla, Kadin i „Centar za integraciju mladih“ služe ovoj zajednici.

---

11 Odnosno, opštine sa više od 1.000 pripadnika zajednice. Prema podacima popisa stanovništva iz 2011. godine, ove opštine su Dragaš (4.100), Istok (1.142), Peć (3.786) i Prizren (16.896).

12 Kosovski Bošnjaci nemaju predstavnike u odborima za zajednice u opštinama Uroševac, Kosovo Polje, Gnjilane, Glogovac, Elez Han, Kačanik, Kamenica, Klina, Lipljan, Mališevo, Mamuša, Novo Brdo, Podujevo, Orahovac, Ranilug, Štimlje, Štrpce, Suva Reka i Vitina. Štaviše, nakon vanrednih izbora održanih u aprilu 2023. godine, u Leposaviću nije formiran OZ. Kosovski Bošnjaci su druga nedovoljno zastupljena zajednica u OZ-u.

13 Kosovski Bošnjaci obavljaju funkciju predsedavajućeg OZ u Dragašu (muškarac), Gračanici (muškarac), Istoku (žena) i Prištini (žena).

14 Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, kosovski Bošnjaci čine najveću nevećinsku zajednicu u opštini Prizren, a na osnovu relevantnog zakonskog okvira, pripadnik ove zajednice bi stoga trebalo da bude na funkciji zamenika predsednika opštine za zajednice (ZPOZ). Međutim, tokom izveštajnog perioda, nije imenovan ZPOZ u Prizrenu.

15 Pored toga, kosovski Bošnjaci rade u kancelarijama sličnim OKZP-ima u Leposaviću i Severnoj Mitrovici. U stvari, u Leposaviću, Severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku, OKZP nisu zvanično formirani, iako postoje kancelarije sa sličnim funkcijama kao što su opštinske kancelarije za zajednice. Tačnije, Opštinska kancelarija za zajednice radi u Zubinom Potoku. U Leposaviću i Severnoj Mitrovici, kancelarije slične OKZP-u (odnosno nazvane Opštinska kancelarija za zajednice i povratak i Opštinska direkcija za zajednice, povratak i informisanje) vode politički imenovani direktori. Ove kancelarije su osnovane u skladu sa Uredbom UNMIK-a 2007/30 o samoupravi opština na Kosovu, član 23(11).

16 Pripadnici zajednice kosovskih Bošnjaka rade kao šefovi OKZP-ova u opštinama Dečani, Dragaš, Istok i Peć. Treba napomenuti da je funkcija šefa OKZP u Opštini Prizren bila upražnjena između 2019. i 2022. godine. Predsednik opštine Prizrena je, 11. maja 2022. godine, imenovao koordinatorku OKZP za povratak, kosovsku Bošnjakinju, kao vršioca dužnosti šefa OKZP. U decembru 2022. godine, kosovska Turkinja je imenovana za šefa OKZP u Prizrenu.

Štaviše, od 2021. godine „Mladi volonteri“ i „Žene vaš kutak“ (Udruženje žena Vaš kutak) osnovali su mladi i žene iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#), i aktivni su u pružanju podrške kulturnom nasleđu ove zajednice i jačanju veština za zapošljavanje žena iz ove zajednice. U Južnoj Mitrovici postoji NVO „Saraj“.

U regionu Prizrena, u leto 2022. godine, politički predstavnici [kosovskih Bošnjaka](#) zatražili su formiranje većinske opštine [kosovskih Bošnjaka](#) „Opštine Rečane“ u dolini Župe.¹⁷

---

¹⁷ Bilo je nekoliko inicijativa političkih pokreta kosovskih Bošnjaka za formiranje Opštine Rečane u dolini Župe. Poslednji put je u julu 2022. godine pokrenuto prikupljanje potpisa za podnošenje zvaničnog zahteva nadležnim institucijama.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Društvenoekonomski status zajednice kosovskih Bošnjaka je blizu proseka na Kosovu. Određene poteškoće u svakodnevnom životu sa kojima se suočavaju i ostale zajednice su posledica ograničenih mogućnosti zaposlenja i ekonomskih mogućnosti.

Pored toga, za brojne pripadnike ove zajednice nemogućnost komunikacije na albanskom jeziku često predstavlja prepreku u dostupnosti ekonomskih mogućnosti.¹⁸

Stopa nezaposlenosti za zajednicu kosovskih Bošnjaka u Prizrenu je 50%, dok je u Dragašu 25-30%. Na osnovu podataka dobijenih od Opštine, 24 kosovska Bošnjaka (nema podataka razvrstanih prema polu) zaposleno je u opštinskoj administraciji Prizrena, a 15 (svi muškarci), u Dragašu. Na osnovu statistike Kosovske agencije za zapošljavanje u Prizrenu, registrovano je 330 aktivnih tražilaca posla (169 žena) iz zajednice kosovskih Bošnjaka . Na osnovu statistike Kosovske agencije za zapošljavanje u Dragašu, postoji 11 aktivnih tražilaca posla (dve žene) registrovanih iz zajednice kosovskih Bošnjaka .

U 2018. godini, od 95.890 lica koja su registrovana kao nezaposlena, 1,70% pripadalo je zajednici kosovskih Bošnjaka .¹⁹

U javnom sektoru, zajednica kosovskih Bošnjaka ima predstavnike na svim nivoima vlasti. Pripadnika ove zajednice ima više na funkcijama gde se donose odluke na opštinskom nivou, gde zauzimaju 23% rukovodećih radnih mesta, nego na nivou centralne vlasti, sa 12 %. Na nivou centralne vlasti, kosovski Bošnjaci trenutno imaju predstavnika na funkciji zamenika premijera, što se smatra velikim napretkom u političkom predstavljanju ove zajednice. Međutim, generalno gledano, kosovski Bošnjaci obavljaju uglavnom stručne i administrativne poslove u centralnim organima vlasti, pri čemu su žene nešto zastupljenije od muškaraca. Na opštinskom nivou, iako žene zauzimaju značajan deo traženih radnih mesta²⁰, one su slabo zastupljene.²¹

U Opštini Prizren, 24 kosovska Bošnjaka rade u opštinskoj administraciji. U Opštini Dragaš, oko 15 kosovskih Bošnjaka radi u javnom sektoru.

18 Evropski centar za pitanja manjina Kosovo, *Profil zajednice: Bošnjačka zajednica*, str. 5.

19 Noviji podaci nisu dostupni.

20 Radna mesta potrebna za proporcionalnu zastupljenost zajednica.

21 OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu: Nastavak prethodnog izveštaja* (2017. godine), str. 14, 17, 22–23.

U Peći, 95 kosovskih Bošnjaka radi u javnom sektoru (uz ravnopravnu rodnu zastupljenost), uključujući opštinsku službu javne administracije i sektore prosvete i zdravstva. U Istoku, 38 kosovskih Bošnjaka radi u službi javne administracije (19 žena i 19 muškaraca), te u sektoru zdravstva i prosvete. U regionima Mitrovice, Prištine i Gnjilana, nekoliko pripadnika ove zajednice radi u javnom sektoru, otprilike srazmerno broju stanovnika. Međutim, jezičke barijere ponekad ometaju sposobnost kosovskih Bošnjaka da rade u službi javne administracije. U Obiliću ima pet pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka zaposlenih u javnom sektoru i tri u privatnom sektoru. Ostali pripadnici su uglavnom penzioneri, koji se bave poljoprivredom. U Gračanici postoji jedan pripadnik zajednice kosovskih Bošnjaka zaposlen u javnom sektoru i jedan pripadnik u javnoj zdravstvenoj službi pod rukovodstvom Beograda. Ostali pripadnici su nezaposleni.

U regionu Mitrovice, zajednica kosovskih Bošnjaka ima veoma niske stope zaposlenosti u javnom sektoru. Kosovski Bošnjaci rade u javnom sektoru samo u Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici i Leposaviću. U Južnoj Mitrovici, jedan kosovski Bošnjak radi u OKZP-u, dva-tri druga kao službenici javne administracije, jedna kosovska Bošnjakinja je profesor na Univerzitetu u Južnoj Mitrovici, a sedam ili osam žena rade kao medicinske sestre u javnim zdravstvenim ustanovama. Postoji oko desetero kosovskih Bošnjaka koji su prosvetni radnici u osnovnim i srednjim školama u Južnoj Mitrovici. U postojećim opštinskim administracijama, troje kosovskih Bošnjaka rade u Severnoj Mitrovici: predsedavajući SO, direktorka za kulturu, omladinu i sport i članica OZ-a. U Leposaviću troje kosovskih Bošnjaka rade u opštinskoj upravi.

U Opštini Prizren, kosovski Bošnjaci su angažovani uglavnom u sektoru gastronomije, pošto su brojni restorani na području Župe u njihovom vlasništvu. Pripadnici ove zajednice poslednjih godina se aktivno bave i uzgojem maline. Slična situacija je i u opštini Dragaš, gde broj zaposlenih nije veliki i većina pripadnika ove zajednice je samozaposlena, uglavnom u građevinskom i gastronomskom sektoru. Stotinu kosovskih Bošnjaka (40% žena, uglavnom angažovanih na sakupljanju bilja i malina) angažovano je u zadruzi „Crveno zlato“ u Prizrenu, koja svake godine nudi sezonske ugovore. Kosovske Bošnjakinje u prizrenskim selima uglavnom se bave rukotvorinama, proizvodnjom hrane, negovateljstvom i poljoprivredom. Većina žena je istakla da rade kao privatna lica bez registrovanih preduzeća i da njihov angažman ima sezonski karakter zbog specifičnosti gorenavedenih privrednih sektora u kojima su angažovane. Jedan od najvećih izazova za ove žene je nepostojanje dostupnih tržišta gde mogu da prodaju svoje proizvode, a kada se odluče da promovišu svoj rad putem društvenih medija onda to rade u ograničenoj meri, zbog nedovoljnih marketinških veština.

U opštinama Peć i Istok, kao i u regionima Mitrovice i Prištine, ova zajednica je uglavnom angažovana u sektoru poljoprivrede i gastronomije, kao i u sezonskim građevinskim radovima, sektoru komunalnih usluga, prodavnicama nameštaja i supermarketima. U regionu Gnjilana, kosovski Bošnjaci uglavnom rade u privatnim ili javnim preduzećima, a manje u poljoprivredi i građevinarstvu.

Što se tiče projekata za stvaranje prihoda, zajednica **kosovskih Bošnjaka** bila je korisnik projekata stabilizacije zajednice koje finansira Britanska ambasada i realizuje Danski savet za izbeglice, a koji su u opštini Prizren dostupni već nekoliko godina. Švajcarski *Caritas* takođe je finansirao projekte za stvaranje prihoda kroz svoj Program za Kosovo koji se uglavnom fokusirao na poljoprivrednu proizvodnju u opštinama Prizren i Dragaš, od kojih su brojne zajednice imale koristi. U regionima Peći i Gnjilana, ova zajednica uglavnom je koristila male projekte za stvaranje prihoda koji se odnose na poljoprivredu, a koje je potpomogla Međunarodna organizacija za migracije.

U zajednici **kosovskih Bošnjaka** nije zabeležen nijedan slučaj dečijeg rada. Deca povremeno pomažu roditeljima u njihovim poslovima manjeg obima tokom letnjeg raspusta, što može uključivati i berbu malina, gde su angažovani i dečaci i devojčice. U zajednici **kosovskih Bošnjaka** nije primećena značajna aktivnost u sivoj ekonomiji.

Kao i kod drugih zajednica, **kosovski Bošnjaci** su prinuđeni da migriraju prvenstveno zbog visoke stope nezaposlenosti i loših ekonomskih uslova. Neki **kosovski Bošnjaci** migriraju radi mogućnosti visokog obrazovanja negde drugde. Pripadnici ove zajednice migriraju uglavnom u Bosnu i Hercegovinu, delove Srbije (kao što su Sandžak i Novi Sad), Sloveniju i Hrvatsku. Međutim, mnogi takođe migriraju u zapadnoevropske zemlje (uglavnom u Nemačku, Italiju, Francusku, Belgiju, Austriju i Švajcarsku). Generalno, mlađi pripadnici ove zajednice se iseljavaju, dok stariji ostaju; ova pojava posebno je vidljiva u Dragašu i određenim selima u regionu Mitrovice.

4. Pristup to infrastrukturi i komunalnim uslugama

Kosovo Bosniak community members enjoy mostly satisfactory access to infrastructure and public utilities, except in some rural mountainous areas, especially in the Gora area in Dragash/Dragaš and Župa/Zhupë valley in Prizren, which suffer from outdated infrastructure and poor roads.

U regionu Prizrena, infrastruktura u područjima naseljenim **Kosovskim Bošnjacima** u gradu Prizrenu je adekvatna, kao i za druge zajednice. Dugotrajni prekidi u napajanju strujom u selima **kosovskih Bošnjaka** u dolini Župe postali su ređi poslednjih godina. Međutim, manji gradski putevi u Prizrenu predstavljaju saobraćajni i bezbednosni rizik za sve zajednice, uključujući **kosovske Bošnjake**, jer ne postoje bezbedni trotoari za pešake.

U planinskim područjima regiona Gore u opštini Dragaš, zajednica **kosovskih Bošnjaka** i druge zajednice i dalje se suočavaju sa nestašicom struje i vode zbog zastarelih mreža snabdevanja i nedostatka kanalizacionih sistema u jednom broju sela. Izgradnja zajedničkog vodovoda za 15 sela počela je 2011. godine, ali je i dalje nezavršena, a sela se oslanjaju na sopstvene sisteme vodosnabdevanja.²² Međutim, opštinski budžet Dragaša za 2024. godinu izdvaja oko 4,5 miliona evra za projekte kapitalnih investicija, od kojih će većina biti utrošena na realizovanje projekta vodosnabdevanja za 15 sela u područjima Gore i Opolja i grada Dragaša, uključujući izgradnju postrojenja za prečišćavanje vode u selu Radeša. Problemi sa dostupnošću vode za piće i dalje su prisutni u selima Gornja Rapča i Donja Rapča, koja se suočavaju sa nestašicama zbog stare vodovodne mreže, kao i sporovima oko vodovodne mreže sa susednim selom Krstec. Slaba postojeća infrastruktura i zastareli dalekovodi struje uzrokuju sporadične prekide u snabdevanju električnom energijom u nekoliko sela u području Gore, kao što su Restelica, Zli Potok, Kruševo i Globočica, koja su posebno pogođena tokom zime.

Preko trideset godina nije bilo ulaganja u elektrodistributivnu mrežu u regionu Gore, sve dok Opština Dragaš nije u oktobru 2020. godine postigla pismeni sporazum sa komunalnim preduzećem Kosovska elektrodistribucija (**KEDS**) u oktobru 2020. godine. Kao rezultat toga, postavljanje novog magistralnog dalekovoda od grada Dragaša prema selu Restelica, naseljenom **Kosovskim Bošnjacima** kosovskim Gorancima počelo je u decembru 2020. godine.

22 OEBS, *Profili opština 2018*.

Očekivalo se da će povezati sva sela u ovom području i poboljšati kvalitet usluge. Međutim, ova intervencija realizovana je samo delimično i nije u potpunosti rešila probleme vezane za mrežnu infrastrukturu na području Gore. Krajem 2023. godine, *KEDS* je predstavio strateški plan za period 2024-2026. godina za postavljanje nove električne mreže u selima u području Gore.

Pored toga, u regionu Gore i dalje postoje problemi u pogledu upravljanja otpadom. Opština Dragaš, u saradnji sa Japanskom agencijom za međunarodnu saradnju (*JICA*), preduzela je mere da obuhvati svoju celokupnu teritoriju planom upravljanja komunalnim otpadom; međutim, postoje sela koja još nisu obuhvaćena. Ovo je slučaj sa selima Leštane, Krstac, Bačka, Orčuša, Dikance i Kukuljane²³, kao i Restelica, gde se lokalna NVO *Eco Restelica* bavi upravljanjem otpadom novčanim sredstvima dobijenim od dobrovoljnih priloga stanovnika i preduzeća.

Na kraju, česti odroni kamenja u dolini Župe predstavljaju bezbednosnu opasnost i povremeno blokiraju puteve koji povezuju brojna sela naseljena **kosovskim Bošnjacima**. Ovi planinski putevi uglavnom su uski i u lošem stanju, što predstavlja dodatnu opasnost za stanovnike. Politička stranka **kosovskih Bošnjaka**, Naša inicijativa (NI), organizovala je 3. septembra 2023. godine protest u selu Rečane zbog zabrinutosti za bezbednost u vezi sa klizištima tokom radova na rekonstrukciji regionalnog puta Prizren-Brezovica koji povezuje nekoliko sela u dolini Župe naseljenih uglavnom **kosovskim Bošnjacima**. Predsednik opštine Dragaš i predsednici opština Mavrovo i Rostuša u Severnoj Makedoniji sastali su se 26. septembra 2023. godine u Skoplju kako bi formalizovali projekat asfaltiranja puta širine šest metara koji povezuje gradove Mavrovo i Dragaš preko sezonskog prelaza koji treba da bude završen tokom 2024. godine.

U opštini Prizren, pitanje upravljanja otpadom u selima Rečane, Mušnikovo i Gornje Selo normalizovano je 2016. godine, kada su rešeni sporovi sa pružiocima usluga. Usluge telekomunikacija takođe su u regionu Gore značajno poboljšane u protekloj deceniji.

Generalno govoreći, **kosovski Bošnjaci** u gradu Peći imaju stabilnu dostupnost vode za piće i električne energije, putne infrastrukture i odvoza smeća, kao i stanovanja. Međutim, u udaljenim selima **kosovskih Bošnjaka** u opštini Peć, postoje slučajevi nestašice vode za piće tokom letnjeg perioda (kao i u mnogim drugim okolnim selima). Do nestanka struje dolazi tokom zime i kada je vetrovito zbog zastarele električne mreže i starih električnih stubova, posebno u Vitimirici. Pored toga, ne postoji kanalizacioni sistem u selima Vitimirica u Peći, Prapaćane u Dečanima, ili u nekoliko sela u Istoku. Tokom 2021. i 2022. godine, asfaltirani su mnogi od manjih puteva u Vitimirici i Zlopeku, što je od koristi zajednicama **kosovskih Bošnjaka** koje tamo žive. U 2023. godini na zahtev ove zajednice asfaltiran je put u selu Prapaćane.

---

²³ U području Opolja, sela Zrze i Plajnik, pretežno naseljena kosovskim Albancima, suočavaju se sa istom situacijom. U slučaju potonjeg, opštinski službenik je saopštio da preduzeće za upravljanje otpadom „Eko Regjioni“ nije spremno da ponudi svoje usluge zbog udaljene lokacije sela i dodatnih troškova koje bi ovo preduzeće imalo zbog toga.

Od deset sela naseljenih **Kosovskim Bošnjacima** u opštini Istok, sela Dobruša i Banja imaju uličnu rasvetu, a trotoare ima samo Dobruša. Opština je potpomogla projekte kao što su ulična rasveta i trotoari u Dobruši, seoski kanalizacioni sistem u Đurakovcu, asfaltiranje puteva u selu Ljubovo i nasipanje puteva šljunkom u svim selima, što je tamo neznatno poboljšalo dostupnost infrastrukture. Poboljšanja su nastavljena 2022. i 2023. godine, kada je nekoliko puteva u Dobruši asfaltirano ili nasuto šljunkom. Pored toga, 2023. godine započeti su projekti za postavljanje kanalizacionih sistema u selima Dobruša i Banja.

U regionu Mitrovice snabdevanje vodom za piće i električnom energijom značajno je poboljšano tokom protekle decenije. Stanje regionalnih puteva ocenjuje se kao dobro, dok je asfaltiranje većine lokalnih puteva završeno ili planirano. Međutim, putevima u selima Kaljin, Rvatska i Gornje Jarinje u opštini Leposavić potrebno je održavanje ili asfaltiranje. Pored toga, postoje problemi sa kanalizacijom u selu Gornje Jarinje. Celo selo ima problem sa neprijatnim mirisom zbog problema sa kanalizacijom. Prema rečima bivšeg šefa OKZP, pre pet godina je Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP) odobrilo projekat izgradnje odgovarajućeg kanalizacionog sistema, ali projekat nije realizovan. Upravljanje otpadom i dalje je najozbiljnije pitanje u čitavom regionu.

U Obiliću osim prevoza od Mazgita do Obilića i Prištine, čitava zajednica ima zadovoljavajuću dostupnost putne infrastrukture, električne energije, upravljanja otpadom, vodosnabdevanja, kanalizacionih sistema i ulične rasvete. U Gračanici, pripadnici zajednice **kosovskih Bošnjaka** prema navodima imaju uglavnom zadovoljavajuću dostupnost infrastrukture i javnih komunalnih usluga.

Zajednica **kosovskih Bošnjaka** ima nesmetan pristup grobljima u svim opštinama u kojima je nastanjena; njeni pripadnici obično koriste islamska groblja sa drugim zajednicama iste vere.

5. Pristup to socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Zajednica kosovskih Bošnjaka generalno ima dobar pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti. Pripadnici zajednice prevashodno imaju pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti kroz kosovski sistem, izuzev u opštinama sa većinski srpskim stanovništvom, kao što su Severna Mitrovica, Leposavić i Gračanica, u kojima pripadnici zajednice prevashodno koriste usluge institucija pod okriljem Beograda.

Sem toga, pripadnici zajednice koji poseduju i srpske lične karte, posebno oni iz opština Dragaš i Prizren, koriste usluge ustanova za zdravstvenu zaštitu pod okriljem Beograda, koje funkcionišu u Gračanici i Severnoj Mitrovici, dok za teže zdravstvene probleme mnogi koriste privatne zdravstvene centre i klinike u Beogradu i Skoplju u Severnoj Makedoniji.

Dom zdravlja u selu Vitimirica, opština Peć, koji su opština i Ministarstvo zdravlja renovirali 2022. godine, opslužuje zajednicu **kosovskih Bošnjaka** koja tamo živi. OEBS i Ministarstvo zdravlja su 2022. godine održali prezentacije o reproduktivnom zdravlju i obezbedili su besplatne mamografije za pripadnike zajednice u opštini Peć.

2018. godine, 262 porodice **kosovskih Bošnjaka** (856 pojedinaca) polagale su pravo na socijalnu pomoć, prema podacima Ministarstva rada i socijalne zaštite.²⁴ Nisu bili dostupni podaci za ovu zajednicu koji bi ukazivali na broj **kosovskih Bošnjaka** koji primaju penzije i/ili invalidske penzije. Međutim, jedna grupa **kosovskih Bošnjaka** koji ne govore tačno albanski jezik se susreće sa određenim poteškoćama da pristupe socijalnim, zdravstvenim i drugim uslugama zaštite. Ovo je posebno tačno kada manjkaju dostupne informacije na bosanskom ili srpskom jeziku, ili ako relevantan javni službenik ne govori ili ne razume ove jezike.

Ranjive porodice iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** suočavaju se sa poteškoćama da nabave lekove i druge usluge, posebno one koje žive u udaljenim selima u opštini Dragaš, usled visokih prevoznih troškova za pristup glavnim zdravstvenim ustanovama, uključujući i one privatne. Međutim, u proteklih nekoliko godina, fizička pristupačnost i priuštljivost zdravstvene zaštite, uključujući hitne službe, bili su bolji za pripadnike zajednice **kosovskih Bošnjaka** koji žive u seoskim područjima, posebno u selima u predelu Gore u Dragašu i u dolini Župe u Prizrenu. Usled opštinskih ulaganja u ustanove za zdravstvenu zaštitu u selima u ovim područjima, lokalni zdravstveni centri su sada bolje opremljeni i pružaju usluge lokalnom stanovništvu svakog dana od ranog jutra do kasnih večernjih sati, u sklopu opštinskog sistema primarne zdravstvene zaštite.

²⁴ Institucija ombudsmana Kosova, *Godišnji izveštaj za 2018*, str. 100.

Zajednica koristi glavne centre za porodičnu medicinu u Prizrenu i Dragašu, pored usluga koje se pružaju u regionalnoj bolnici u Prizrenu, dok nekoliko lekara [kosovskih Bošnjaka](#) ima svoje privatne ordinacije i opslužuje različite zajednice u regionu Prizrena.

Poslednjih godina se beleži nedostatak kampanji javnog zdravlja, koje su posebno namenjene zajednici [kosovskih Bošnjaka](#).²⁵ Međutim, zajednica je ostvarila koristi od zdravstvenih kampanja koje su bile usmerene na sve zajednice, kao što je ona za rano otkrivanje raka dojke. Dana 27. oktobra 2023. godine, zajedno sa nevladinom organizacijom Jednakost iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) i lokalnim akušerom/ginekologom, OEBS je organizovao informativnu prezentaciju o raku dojke u selu Rečane (opština Prizren) za [Kosovske Bošnjakinje](#) iz doline Župe, u cilju razgovora o prevenciji, ranom otkrivanju, simptomima i lečenju raka dojke.²⁶ Tokom događaja, predsedavajuća Odborničke grupe žena u Prizrenu (OGŽ), Imran Fuša, podelila je uvide o dostignućima OGŽ-a i tekućim naporima da se ženama olakša pristup zdravstvenoj zaštiti i besplatnim pregledima u zdravstvenim ustanovama u opštini. S tim u vezi, tokom oktobra 2023. godine, OGŽ-i iz Prizrena i Dragaša udružili su svoje snage kako bi omogućili besplatnu mamografiju u glavnim centrima za porodičnu medicinu u Prizrenu, uz podršku OEBS-a.

Tokom pandemije kovida-19, zajednica je ostvarila koristi standardnih mera koje je obezbedila Vlada, pored intervencija na lokalnom nivou koje su omogućene prevashodno putem OKZP-a na raspolaganju najranjivijim porodicama, uz opštu pomoć koju su opštine pružile svim zajednicama, uključujući zajednicu [kosovskih Bošnjaka](#).

---

²⁵ Mreža žena Kosova, *Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu* (2016), str. 51, 54. (Pristupljeno decembra 2023).

²⁶ Videti [na engleskom]: [We continue to support awareness raising... - OSCE Mission in Kosovo | Facebook](#) (pristupljeno decembra 2023).

6. Pristup obrazovanju

Učenici iz zajednice kosovskih Bošnjaka uglavnom pohađaju nastavu na bosanskom jeziku, po kosovskom nastavnom planu i programu. Međutim, mali broj učenika pohađa nastavu na albanskom, srpskom i/ili turskom jeziku iz različitih razloga.

Obrazovanje po kosovskom nastavnom planu i programu na bosanskom jeziku dostupno je u sedam opština.²⁷ Predmeti jezika, istorije, muzičke kulture i umetnosti specifični za zajednicu dostupni su na bosanskom jeziku. Časovi albanskog jezika nude se u sklopu nastavnog plana i programa na bosanskom jeziku.

Međutim, jedan broj učenika iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** prati nastavni plan i program na albanskom jeziku zbog učenog boljeg kvaliteta obrazovanja, kao i dodatnih obrazovnih i karijernih mogućnosti. Pored toga, učenici **kosovski Bošnjaci** su upisani u škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu u opštinama Leposavić, Severna Mitrovica, Zvečan, Obilić i Gračanica.

U školskoj 2023–2024. godini, 2.703²⁸ pripadnika zajednice **kosovskih Bošnjaka** bili su upisani u preduniverzitetsko obrazovanje. U Prizrenu se 1.703 učenika iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** školovalo na bosanskom jeziku po kosovskom nastavnom planu i programu u školskoj godini 2022/2023.²⁹ Dok je u Dragašu, 330 pripadnika zajednice pohađalo nastavu na bosanskom jeziku.³⁰

U regionu Peći, većina dece iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** pohađa obrazovanje na bosanskom jeziku, po kosovskom nastavnom planu i programu. U školskoj 2023-2024. godini, u opštini Peć, nastavu pohađa 425 učenika iz zajednice **kosovskih Bošnjaka**, 298 na osnovnom i 127 na srednjem nivou obrazovanja. U opštini Istok, 132 učenika iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** su upisana u osnovno i niže srednje obrazovanje. U opštini Đakovica više nema pripadnika zajednice školskog uzrasta koji pohađaju nastavu na bosanskom jeziku, koja je ranije bila obezbeđena do petog razreda, dok 18 učenika iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** pohađa nastavu na albanskom jeziku.

27 Dečani, Dragaš, Đakovica, Istok, Južna Mitrovica, Peć, Priština i Prizren.

28 Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, Statističke beleške 2023/2024. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

29 Predškolsko/vrtić: 12 dece; Predškolsko/pripremni predškolski program:79; Osnovno i niže srednje obrazovanje: 1,314; Više srednje obrazovanje: 298.

30 Predškolsko/pripremni predškolski program: osmoro dece; Osnovno i niže srednje obrazovanje: 283; Više srednje obrazovanje: 39.

U Dečanima, dva učenika iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** pohađa osnovnu školu na bosanskom jeziku po kosovskom sistemu, dok troje srednjoškolaca iz opštine pohađa obrazovanje na bosanskom jeziku u Peći.

U regionu Mitrovice, učenici iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** se uglavnom upisuju u škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, prevashodno usled velikog broja pripadnika zajednice koji žive u severnom delu regiona. Pored blizine, smatra se da škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu nude i bolji kvalitet obrazovanja. Nepriznavanje školskih diploma koje prate kosovski nastavni plan i program u visokoškolskim ustanovama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, takođe može predstavljati jedan faktor. Dodatni podsticaj za pojedine pripadnike zajednice da se upišu u srpski obrazovni sistem je i beneficija socijalne pomoći koju pružaju srpske ustanove. U Južnoj Mitrovici, postoji samo jedna osnovna i jedna srednja škola sa malim brojem učenika koje nude obrazovanje na bosanskom jeziku, po kosovskom nastavnom planu i programu. Broj učenika se smanjuje iz godine u godinu, prvenstveno usled ograničenih mogućnosti za nastavak obrazovanja na bosanskom jeziku u okviru ovog sistema, na nivou srednje škole i univerziteta.

U regionu Prištine, deca iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** pohađaju obrazovanje na bosanskom jeziku u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu; neki učenici **kosovski Bošnjaci** iz Gračanice putuju do škola u Prištini. Neki učenici iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** pohađaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu u opštinama Gračanica i Obilić. U regionu Gnjilana, deca iz zajednice **kosovskih Bošnjaka** pohađaju nastavu na albanskom jeziku u okviru kosovskog obrazovnog sistema.

Ono što preostaje kao glavni izazov zajednice u svim regionima, kada je reč o pristupu preduniverzitetskom obrazovanju na bosanskom jeziku jeste nedostupnost udžbenika na bosanskom jeziku. Mnogi učenici koriste fotokopije, jer nisu dostupni svi udžbenici, posebno za više srednje obrazovanje. Udžbenici uvezeni iz Bosne i Hercegovine često nisu prilagođeni lokalnom kontekstu. Prevodi udžbenika sa albanskog na bosanski jezik su lošeg kvaliteta. Među ostalim posledicama, nedostatak udžbenika negativno utiče na rezultate učenika na završnom maturskom ispitu, što samim tim utiče na njihove šanse za upis na javne univerzitete. Udžbenike je 2023. godine podelila poslanica iz zajednice **kosovskih Bošnjaka**, Duda Balje, svim učenicima osnovnih i nižih srednjih škola u opštinama Istok i Peć. U 2023. godini, u Dečanima je udžbenike na bosanskom jeziku obezbedilo Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI). Na početku školske 2023-2024. godine, učenici koji prate nastavni plan i program na bosanskom jeziku u regionu Prizrena suočili su se sa značajnim izazovima. Glavni problem je predstavljala nedostupnost udžbenika za kupovinu u lokalnim knjižarama. MONTI je kasnije saopštio da prelazi sa isporuke udžbenika školama na direktnu finansijsku podršku roditeljima, preko onlajn platforme.³¹ Ovo je, u kombinaciji sa nepoznavanjem platforme e-Kosovo i ograničenim pristupom onlajn resursima i bankarskim uslugama, dovelo do nastanka dodatnih neizvesnosti za brojne porodice i škole.

³¹ MONTI je otvorio platformu za prijavljivanje 25. avgusta 2023. godine, shodno objavi na internet stranici MONTI-ja, <https://masht.rks-gov.net/aplikimin-per-subvencionimin-e-teksteve-shkollore-dhe-materialeve-mesimore/>.

Septembra 2023. godine je poslanica Duda Balje objavila putem društvenih medija sporazum sa izdavačkom kućom „Dukagjini“ o obezbeđivanju besplatnih udžbenika na bosanskom jeziku za učenike od 1-5. razreda širom Kosova.

Održivost obrazovanja na bosanskom jeziku narušena je nedostatkom kvalifikovanog nastavnog kadra. Mnogi nastavnici su studirali u Bosni i Hercegovini ili centralnoj Srbiji, ali kosovske institucije ne priznaju njihove kvalifikacije. Univerzitetski program za osposobljavanje nastavnika na bosanskom jeziku na Kosovu postoji u Prizrenu. Međutim, program je u prošlosti u više navrata gubio akreditaciju zbog nedovoljnog broja akademskog osoblja koje ispunjava uslove koji uređuju akreditaciju visokoobrazovnih programa.³² Februara 2024. godine, mimo perioda izveštavanja, Kosovska agencija za akreditaciju je odbila da ponovno akredituje ovaj program iz istih razloga.

Postoji bezbroj pitanja kada je reč o sprovođenju novog kosovskog nastavnog plana i programa, uključujući nedostatak prevedenih priručnika, novih udžbenika ili dodatnih obrazovnih materijala potrebnih za uspešnu realizaciju novog nastavnog plana i programa na bosanskom jeziku, uz nedostatak usavršavanja nastavnog kadra.

Unutar zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) nisu primećeni neki veći problemi u vezi sa fizičkim pristupom školama i prevozu, uz manji broj izuzetaka. Na primer, u opštini Prizren, učenici srednjih škola iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) koji žive u udaljenim područjima, uglavnom u selima Novo Selo i Grnčare, se suočavaju sa poteškoćama imajući u vidu da nijedna redovna saobraćajna linija nije pokrivala ova dva sela.

U nekim seoskim područjima, posebno u opštini Dragaš, neke devojčice iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) ne nastavljaju sa višim srednjim i/ili univerzitetskim obrazovanjem. Nedostatak prevoza u udaljenim područjima i teška ekonomska situacija lokalnih porodica igraju glavnu ulogu u sprečavanju devojčica da pohađaju srednju školu, što ukazuje na potrebu za proaktivnom opštinskom i školskom podrškom kako bi se obezbedilo jednako pravo na obrazovanje za ove učenike i rodno integrisan pristup za premošćavanje rodnog jaza u obrazovanju.

Slučajevi napuštanja škole među učenicima iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) nisu uobičajeni. U slučaju napuštanja škole, glavni uzrok je migracija. U nekim seoskim sredinama, devojke su pogođene pitanjem dečjih brakova. Odnosni opštinski i školski organi redovno prate i rešavaju slučajeve napuštanja škole na individualnoj osnovi. Pored toga, u Severnoj Mitrovici, značajan broj učenika iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) napustio je kosovski obrazovni sistem i upisao se u srpski, zbog većih mogućnosti za više srednje obrazovanje i univerzitetske studije na srpskom jeziku.

Kada je reč o univerzitetskom obrazovanju, pripadnici zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) opredeljuju se za obrazovanje bilo na bosanskom, albanskom (na jednom od sedam javnih univerziteta sa studijskim programima na albanskom) ili srpskom jeziku (na Univerzitetu na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici).³³

³² Zakon br. 08/L-110 o Kosovskoj agenciji za akreditaciju.

³³ Javni univerziteti se nalaze u Uroševcu, Đakovici, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Peći, Prištini i Prizrenu.

Studijski programi na bosanskom jeziku dostupni su na javnim univerzitetima u Prizrenu, Peći i Prištini (videti prethodnu tačku o akreditaciji). Neki studenti iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) studiraju van Kosova, najčešće u Bosni i Hercegovini, centralnoj Srbiji i Turskoj.

Upis studenata iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) na studije na albanskom jeziku obezbeđen je kroz Administrativno uputstvo o primeni afirmativnih mera i kvota za upis kandidata iz nevećinskih zajednica u javne visokoškolske ustanove.³⁴ Afirmativne mere obuhvataju kvotu od 12% za upis studenata iz nevećinskih zajednica u sve programe visokog obrazovanja, kao i kvotu od 12% za smeštaj u studentske domove i menze.

Ukupan broj studenata iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) koji studiraju na bosanskom jeziku na Univerzitetu u Prizrenu bio je 152 studenta u školskoj 2023/2024. godini. Stipendije su dostupne za studente univerziteta iz svih zajednica.

Za akademsku 2023–2024. godinu na Univerzitetu u Peći, 74 studenta iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) upisalo je osnovne akademske (bačelor) studije na programima na bosanskom jeziku, dok je 24 studenta [kosovskih Bošnjaka](#) upisalo diplomske (master) studije.

Studenti iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) iz regiona Mitrovica uglavnom se upisuju na Univerzitet na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici, kao i na javni univerzitet u Prizrenu. U periodu 2022-2023. godine, četiri studenta iz zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) bila su upisana na Univerzitetu „Isa Boletini“ u Južnoj Mitrovici, na studijskim programima na albanskom jeziku.

Interakcija među školskom decom u mešovitim školama, koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu u Prizrenu i Dragašu je uglavnom pozitivna. Na primer, deca koja pohađaju ove mešovite škole koriste ista ulazna vrata škole, školsko dvorište i druge školske prostorije i učestvuju u zajedničkim sportskim i kulturnim aktivnostima. Nastavno osoblje u ovim školama deli jednu zbornicu, što pruža dodatne mogućnosti za komunikaciju i saradnju. Slična situacija je primećena u međuetničkim školama koje rade po kosovskom sistemu u Dečanima, Istoku i Peći. Nasuprot tome, iako škole koje deluju u opštini Dragaš po kosovskom i srpskom nastavnom planu i programu dele prostorije i igrališta ili sportske objekte, interakcija između dece iz različitih zajednica je minimalna, a nedostaju aktivnosti i inicijative uprave škole za njihovo okupljanje.

U Prištini, nivo interakcije između učenika [kosovskih Bošnjaka](#) i zajednica iz srpskog govornog područja (kao što su kosovski Srbi i kosovski Romi) je generalno veći od interakcije sa zajednicama koje govore albanski. U školama koje rade po zajedničkom nastavnom planu i programu, nivo interakcije između različitih zajednica je niži jer je obrazovni proces organizovan u različite smene, koje rade po srpskom i kosovskom planu i programu.

---

³⁴ Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije *Administrativno uputstvo 09/2016*; 2016.

U Južnoj Mitrovici, učenici koji pohađaju nastavu na bosanskom jeziku na osnovnom i srednjem nivou nisu fizički odvojeni od svojih vršnjaka koji pohađaju nastavu na albanskom jeziku. Ovo je dovelo do relativno većeg nivoa interakcije između učenika. Interakcija između učenika [kosovskih Bošnjaka](#) i kosovskih Srba u školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu u Leposaviću i Severnoj Mitrovici je dobra i prema svim učenicima se postupa jednako, bez prijavljenih incidenata.

7. Pristup pravosuđu

Broj pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka zaposlenih u vansudskim institucijama: Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ), Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP) i Instituciji ombudsmana (OIK) je veoma mali.

Jedna Bošnjakinja je zaposlena u regionalnoj kancelariji ABPP u Južnoj Mitrovici. U OIK-u nema zaposlenih iz zajednice kosovskih Bošnjaka. Dvoje od 33 zaposlena u KZPŽ su kosovski Bošnjaci, obe žene (u regionalnim kancelarijama u Prizrenu i Peći). Štaviše, od 1.383 licencirana advokata koji su članovi Advokatske komore Kosova (AKK), devet osoba, uključujući dve žene su iz zajednice kosovskih Bošnjaka.

Praćenje OEBS-a ukazuje da su pripadnici zajednice kosovskih Bošnjaka u izvesnoj meri svesni usluga koje im pružaju ABPP, OIK i KZPŽ. Međutim, nivo svesti se razlikuje među opštinama.

OIK (za razliku od KZPŽ ili ABPP) sprovodi redovne mesečne i *ad hoc* terenske posete³⁵ u različitim opštinama (iako ne u regionu Prištine), što mu daje bolju vidljivost u odnosu na druga dva pružaoca pravnih usluga.

Svakog oktobra, KZPŽ, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD, organizuje godišnju „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Uprkos nekolicini informativnih kampanja koje su sprovele različite institucije, uključujući KZPŽ, Ministarstvo pravde i AKK, i informacije podeljene sa žrtvama kada traže usluge, postoji ograničeno ili ne postoji nikakvo shvatanje programa za naknadu štete žrtvama krivičnih dela (NŽK).

Pored svojih regionalnih kancelarija, jedna od mobilnih kancelarija ABPP pokriva opštinu Dragaš u regionu Prizrena. ABPP je 2023. godine, uz podršku USAID-a, podelio letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku, kao i na Brajevom pismu. Slično, video spotovi i objave na društvenim mrežama tokom Nedelje besplatne pravne pomoći, pod geslom „Zaštitite svoja prava“, priređeni su na albanskom i srpskom, kao službenim jezicima.

Proteklih godina, Institucija ombudsmana je organizovala nekoliko terenskih aktivnosti u cilju promovisanja prava zajednica uopšte, na koje su bili pozvani pripadnici zajednice kosovskih Bošnjaka.

³⁵ Otvoreni dani se organizuju na mesečnoj osnovi, sa ciljem da omoguće neposrednu komunikaciju sa pripadnicima zajednice o različitim izazovima na polju ljudskih prava.

Međutim, u poslednje vreme nije bilo nikakvih aktivnosti na terenu koje su posebno bile namenjene ovoj zajednici.

U regionu Prizrena, sve tri institucije imaju višejezično osoblje koje je u stanju da komunicira i pruža usluge na svim službenim jezicima, odnosno na albanskom, srpskom/bosanskom i turskom jeziku. Međutim, nisu svi dokumenti ovih institucija dostupni na jeziku zajednica ili njihov prevod kasni. Slična situacija je zabeležena u regionu Peći, gde tri od četiri službenika Kancelarije za zastupanje i pomoć žrtvama mogu da komuniciraju na oba lokalna jezika, uključujući i jednog koji je izvorni govornik **kosovski Bošnjak**. Kad god je potrebno, usluge usmenog i pismenog prevoda su dostupne bilo usled višejezičnog osoblja ili korišćenja prevodilačkih usluga koje pruža, odnosno, Osnovno tužilaštvo u slučaju KZPŽ.

Što se tiče korisnika usluga³⁶, ABPP je 2023. godine pružio svoje usluge broju od 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), od kojih su 73 bili pripadnici zajednice **kosovskih Bošnjaka**. IOK je 2023. godine primio ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena),³⁷ koje su uključivale 4.296 lica. Od ukupnog broja pritužbi, 23 su podneli pripadnici zajednice **kosovskih Bošnjaka**. KZPŽ je radio na 2.883 slučaja u 2023. godini, a 97 žrtava su bili **kosovski Bošnjaci**, većinom žene.

Pripadnici zajednice su slobodni da biraju svoje zakonske zastupnike. Međutim, u slučaju zastupanja po službenoj dužnosti u krivičnim predmetima, AKK raspoređuje advokate prema redosledu advokata u njihovoj evidenciji, koji tečno govore jezik zajednice koju predstavljaju ili pripadnika odnosno zajednice.

2023. godine je jedna sutkinja, **kosovska Bošnjakinja**, počela da radi kao sudija u krivičnim predmetima u Osnovnom sudu u Peći.

Svi intervjuisani sagovornici su izjavili da se pripadnici njihove zajednice ne suočavaju sa diskriminacijom prilikom pristupa sudskom sistemu. Međutim, neki su naveli da se **kosovski Bošnjaci** koji ne govore albanski mogu suočiti sa poteškoćama u korišćenju pravnog sistema. Nekoliko je reklo da sudske takse i pravni troškovi predstavljaju značajan finansijski teret za neke pripadnike zajednice.³⁸ Prema nekoliko izvora u regionu Peći, većina službenika je u stanju da komunicira na oba lokalna jezika, dok u slučajevima kada klijenti imaju jezičkih problema, relevantne institucije (sud, tužilaštvo, KZPŽ) imaju na raspolaganju tumače/prevodioce.

---

³⁶ Intervjui i prepiska elektronskom poštom sa KZPŽ, ABPP, OIK i AKK decembra 2023. i januara 2024.

³⁷ *Godišnji izveštaj Institucije ombudsmana za 2023. godinu.*

³⁸ Razgovori obavljani sa predstavnicima zajednice kosovskih Bošnjaka širom Kosova, uključujući pripadnike zajednice kosovskih Bošnjaka koji rade na opštinskom nivou.

8. Upotreba jezika i mediji

Bosanski je službeni jezik u opštinama Prizren i Dragaš, dok je jezik u službenoj upotrebi u opštinama Istok, Peć i Severna Mitrovica. Obezbeđivanje usluga usmenog i pismenog prevoda i pružanje opštinskih usluga i dokumentacije na bosanskom jeziku, obavezni su za one opštine u kojima je ovaj jezik službeni, kao i na zahtev u onim opštinama u kojima je on u službenoj upotrebi.

U opštinama u kojima zajednica živi u većem broju, **kosovski Bošnjaci** se prevashodno osećaju slobodnim da koriste svoj jezik u javnom i privatnom životu. U opštinama u kojima živi manji broj, kao što su Priština, Đakovica ili region Gnjilana, **kosovski Bošnjaci** se opredeljuju da se prevashodno koriste albanskim jezikom u svojoj interakciji u javnosti. Međutim, značajan broj starijih pripadnika zajednice ne govori tečno albanski, što povremeno otežava komunikaciju sa institucijama i većinskom zajednicom. Bez obzira na isto, poslednjih godina, broj mladih pripadnika zajednice **kosovskih Bošnjaka** koji govore albanski se povećao, jednim delom zbog većeg broja pripadnika zajednice koji su se upisali na javne univerzitete na albanskom jeziku.

Dostupnost pisanih dokumenata i usluga na svim službenim jezicima varira od regiona do regiona. Izveštaji OEBS-a ukazuju da opštine Prizren i Dragaš delimično poštuju obavezu prevoda službenih dokumenata na bosanski jezik, pri čemu je približno 70% pregledanih opštinskih odluka i propisa u skladu sa zakonskim normama. U Peći se prevod na srpski jezik radi dosledno, a prevod na bosanski jezik na zahtev. Nađeno je da preostale opštine u kojima zajednica živi (više od 80%) ispunjavaju zahteve koji se tiču pismenog prevoda, uglavnom usled dostupnih dokumenata i usluga na srpskom jeziku. Međutim, u regionu Gnjilana, zajednica uglavnom dobija javne informacije na albanskom, a na zahtev i na srpskom jeziku.

Kada je reč o sadržaju koji je dostupan na bosanskom jeziku na opštinskim internet stranicama situacija nije zadovoljavajuća, posebno u vezi sa dnevnim opštinskim vestima. U Prizrenu je, na primer, u periodu od maja do decembra 2023. godine, od 611 novinskih članaka koji su postavljeni na albanskom jeziku na internet stranici opštine, samo 91 preveden na srpski i bosanski jezik. Pored toga, u Prizrenu je usmeni prevod na bosanski jezik tokom zvaničnih sastanaka skupštine opštine konstantno bio problematičan, usled opreme za prevod koja nije u funkciji i/ili nedostupnosti prevodilaca.

Uprkos stalnim pritužbama zajednice kosovskih Turaka, kao i zajednice **kosovskih Bošnjaka**, problem je i dalje nerešen. Zbog kašnjenja u dobijanju dokumenata i usluga na bosanskom ili srpskom jeziku, pripadnici zajednice ponekad koriste albanski jezik u komunikaciji sa lokalnom administracijom, kako bi izbegli duže procedure.

Što se tiče javnog informisanja i javnih usluga, zajednica **kosovskih Bošnjaka** dobija račune za komunalije, razne poreze i račune za javne usluge na srpskom jeziku.

Većina uličnih znakova je istaknuta na bosanskom jeziku u opštinama Prizren, Dragaš i Peć. Međutim, i dalje preovlađuju problemi sa naruživanjem saobraćajnih znakova, što je problem kojim se moraju pozabaviti relevantne opštinske i vladine institucije. U Prizrenu, u kome živi najveći deo zajednice **kosovskih Bošnjaka**, informacije su široko dostupne na srpskom/bosanskom jeziku u bolnicama i lokalnim zdravstvenim centrima, uključujući medicinsko i administrativno osoblje. Isto važi i za druge javne službe i kancelarije opštine.

Pripadnici zajednice **kosovskih Bošnjaka** mogu imati pristup vestima na bosanskom jeziku putem elektronskih i štampanih medija. Javni servis Kosova (RTK 1 i RTK 2) emituje posebne programe namenjene najvećinskim zajednicama, uključujući i onaj na bosanskom jeziku. „Bošnjački Vidici“ je jednosatna nedeljna emisija o bošnjačkoj zajednici koja se emituje ponedeljkom na RTK 2, sa dokumentarnim filmovima, informativnim programima i intervjuima sa pripadnicima zajednice. Radio Kosovo emituje i program na bosanskom jeziku.

Privatni mediji takođe funkcionišu na opštinskom nivou. U regionu Prizrena, na primer, zajednica ima pristup trima radio stanicama: „Radio Omega“ i „Radio Astra“ u Prizrenu i „Radio Gora“ u Dragašu (emituje program i za zajednicu **kosovskih Bošnjaka** i kosovskih Goranaca). Pored toga, zajednica ima pristup veb-portalima na bosanskom jeziku „Info KS“, „Balkan-Plus“ iz Prizrena i „Gora Press“ iz Dragaša, koji su dostupni pripadnicima zajednice širom Kosova.³⁹

Portal „Kosova.info“ je 2020. godine pokrenuo rubriku sa informacijama na bosanskom i srpskom jeziku. U regionu Peći, „Radio Peja“ emituje dnevne vesti i nedeljnu emisiju na bosanskom jeziku. Pored toga, pripadnici zajednice **kosovskih Bošnjaka** koriste medije na srpskom jeziku na Kosovu, kao i elektronske medije iz regiona, kao što su oni iz centralne Srbije i Bosne i Hercegovine.

Tokom pandemije kovid-19, zajednica **kosovskih Bošnjaka** dobijala je informacije uglavnom preko RTK 1 i RTK 2, kao i od opštine. Na početku pandemije, pripadnici zajednice iz Prizrena su se žalili na nedostatak dostupnih informacija o kovidu-19 na bosanskom i srpskom jeziku od relevantnih institucija, nakon čega se situacija poboljšala. Opština Prizren je pokrenula posebnu internet stranicu o kovidu-19, koja pruža osnovne informacije o simptomima, preporukama i zdravstvenim uslugama, koja je bila dostupna i na bosanskom jeziku.

---

³⁹ „Info KS“ <https://www.info-ks.net/>; „Balkan Plus“ <https://www.balkanplus.net/>; „Gora Press“ <http://www.gorapress.net/> (pristupljeno decembra 2023).

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Zajednica kosovskih Bošnjaka je pretežno sunitska muslimanska zajednica, a verski i kulturni objekti se dele između albanske i nealbanskih zajednica.

Pripadnici zajednice [kosovskih Bošnjaka](#) učestvuju u verskim obredima u sunitskim džamijama bez obzira na to koja zajednica upravlja džamijama ili na jezik imama. Na primer, u selu Vitimirica u Peći, džamijom upravlja imam koji dolazi iz [kosovsko-bošnjačke](#) zajednice. Najmanje dve džamije u gradu Prizrenu imaju imame koji govore bosanski jezik (jedna u naselju sa većinskim bošnjačkim življem, druga u etnički mešovitoj oblasti). Sve džamije u selima gorskog kraja vode imami koji govore bosanski. Grad Dragaš ima dve džamije, jednu sa imamom koji govori bosanski, a drugu sa imamom koji govori albanski. Zajednica slavi zvanično priznati 28. septembar, Dan Bošnjaka, kao i muslimanske verske proslave. Zajednica [kosovskih Bošnjaka](#) je generalno slobodna da izrazi svoj kulturni identitet, verska ubeđenja i običaje.

10. Imovinska prava

U regionu Prizrena je bilo problema sa pristupom imovini u vlasništvu pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka.

Od 2006. do najmanje 2020. godine, u selu Gornje Selo u okviru zaštićene zone Prevalac u regionu Prizrena, pripadnicima zajednice kosovskih Bošnjaka je onemogućen pristup tradicionalnim pašnjacima, zbog sve veće urbanizacije. Samim tim, nisu mogli da nastave da se bave poljoprivredom.

U 2022. godini, dva kosovska Bošnjaka iz Prizrena dobila su rešenja o legalizaciji njihove imovine, čime su formalizovali svoje vlasništvo nad imovinom u katastarskim knjigama.

11. Povratak i reintegracija

Opšti nedostatak ekonomskih mogućnosti i poteškoće u zapošljavanju su glavne prepreke koje stoje na putu povratka i reintegracije raseljenih lica kosovskih Bošnjaka. Nepoznati broj kosovskih Bošnjaka bio je primoran da emigrira tokom i nakon konflikta usled bezbednosnih zabrinutosti, nedostatka ekonomskih mogućnosti i poteškoća u zapošljavanju. Broj povratka bio je mali.

Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice procenjuje da se od 2011. godine 238 raseljenih pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka dobrovoljno vratilo u svoje domove pre sukoba. Izveštaj UNHCR-a takođe ukazuje da nema preostalih interno raseljenih kosovskih Bošnjaka.⁴⁰

Povratnici kosovski Bošnjaci su uspeali da vrate imovinu u svoj posed bez nekih većih poteškoća, iako su zabeleženi bezbednosni incidenti povezani sa imovinskim sporovima.⁴¹

Program povratka i reintegracije na Kosovu koji finansira Evropska unija (EU) je izvestio da se procenjuje da je 28 stambenih jedinica od ukupno 665 koje su izgrađene ili rekonstruisane, namenjeno povratnicima iz zajednice kosovskih Bošnjaka, a da je 24 pojedinca (od 528) podržano projektima za stvaranje prihoda, kao deo reintegracije i unapređenja prava zajednica.⁴² Kao deo programa, opština Prizren je podržala potpomognuti povratak pojedinaca. Posledično, tokom 2019. i 2021. godine u opštini je odobreno i pokrenuto nekoliko zahteva za izgradnju kuća. U 2021. godini, u opštini Prizren su realizovana dva projekta u okviru projekta za povratak i reintegraciju na Kosovu i projekat stabilizacije zajednice Danskog saveta za izbeglice. Ove inicijative je finansirao Biro za stanovništvo, izbeglice i migracije Sjedinjenih Američkih Država, a podržao ih je MZP. Projekti su obuhvatali aktivnosti vezane za manje popravke kuća, grantove za stvaranje prihoda – prvenstveno u poljoprivredi, uključujući pčelarstvo – zajedno sa obezbeđivanjem opreme za destileriju i obuku za institucije uključene u procese povratka. Međutim, broj zahteva pripadnika zajednice kosovskih Bošnjaka je mali u odnosu na korisnike iz zajednice kosovskih Srba.

40 UNHCR, Kancelarija šefa misije Priština, *Statistički pregled* (decembar 2023). 2015. godine broj povratka u 18 opština: Peć devet, Istok pet, Prizren tri i Južna Mitrovica jedan. U 2016. godini, broj povratka je iznosio 11, Peć osam, Prizren dva i Južna Mitrovica jedan. U 2017. godini, broj povratka je iznosio dva, oba u Južnoj Mitrovici. U 2018. godini, broj povratka je bio deset, Istok šest i Mitrovica četiri. U periodu od 2019. do 2023. godine, UNHCR je registrovao četiri povratka, tri u Peći i jedan u Mitrovici, iz zajednice kosovskih Bošnjaka.

41 UNHCR, Kancelarija šefa misije Priština, *Statistički pregled* (decembar 2019), član 10, „Imovinska prava“.

42 Podaci koje je obezbedila Misija Kancelarije IOM-a na Kosovu, projekat EU za povratak i reintegraciju na Kosovu; broj izgrađenih ili rekonstruisanih stambenih jedinica u Prizrenu je iznosio 18, u Novom Brdu tri, Peći tri, Obiliću dve i po jedna stambena jedinica u opštinama Štrpce i Istok.

Broj projekata za stvaranje prihoda u Prizrenu je iznosio 13, Novom Brdu tri, Obiliću dva, Peći dva i po jedan u opštinama Štrpce i Istok.

U opštini Dragaš su godinama nedostajala institucionalna sredstva za pomoć u povratku, uprkos brojnim zahtevima. Iako se 28 osoba vratilo u Dragaš između 2015. i 2019. godine, podaci Međunarodne organizacije za migracije (IOM) ukazuju da niko od povratnika nije ostvario koristi od paketa pomoći.⁴³ Iako po svemu sudeći nisu svi povratnici trebali gradnju ili rekonstrukciju kuće, većina povratnika se suočava sa ekonomskim poteškoćama i imali bi koristi od pomoći u stvaranju prihoda. Dragaš nikada nije bio uključen ni u jedan projekat povratka i reintegracije na Kosovu, što je navelo mnoge u zajednici [kosovskih Bošnjaka](#) da tvrde da su MZP i EU dali prioritet povratnicima iz zajednice kosovskih Srba i isključili manje zajednice iz koristi od pomoći za povratak u okviru ovih projekata. Opštinske vlasti su istakle da je primarna prepreka održivom povratku u opštini Dragaš nedostatak mogućnosti zapošljavanja.

Međutim, 2023. godine je MZP preduzeo značajan korak objavljivanjem poziva za pružanje osnovnih vidova pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica.⁴⁴ Inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, obuhvatajući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku u izgradnji i rekonstrukciji kuća. Pored toga, Ministarstvo je proširilo dopiranje kako bi podstaklo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za olakšavanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su napori da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Uticaj ovih poduhvata bio je opipljiv, imajući u vidu da je Ministarstvo uspešno podržalo 27 porodica [kosovskih Bošnjaka](#), obezbeđujući im glavne potrepštine, uključujući građevinski materijal. Vredno je pomena da je inicijativa rezultirala izgradnjom dve kuće, jedne u Istoku i druge u Prizrenu. Pored toga, uticajne inicijative Ministarstva proširile su se na pružanje značajne podrške broju od 20 porodica u iznosu od 222.830 evra. Ova finansijska pomoć je bila usmerena na podsticanje rasta u poljoprivrednom sektoru ili podršku malim preduzećima. Konkretno, 19 porodica koje se nalaze u Prizrenu, i jedna u Istoku, ostvarilo je koristi od ove inicijative.⁴⁵

Osim opština Prizren i Dragaš, nisu zabeleženi značajni izazovi ili pomaci u vezi sa povratkom i reintegracijom [kosovskih Bošnjaka](#) u drugim opštinama.

43 Podaci koje je obezbedila Kancelarija Misije IOM-a na Kosovu, projekat EU za povratak i reintegraciju na Kosovu.

44 Odluka o postupcima za pružanje pomoći Ministarstva za zajednice i povratak pripadnicima nevećinskih zajednica doneta 2. februara 2023. godine: [Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci_compressed_compressed-compressed \(1\).pdf \(rks-gov.net\)](#), (pristupljeno decembra 2023).

45 Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo je podatke sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Yllka Fetahaj

Profil zajednice

kosovskih Hrvata

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Hrvata

Iako kosovski Hrvati nisu uvršteni u Ustav Kosova kao posebna zajednica, oni se smatraju jednom od zajednica zastupljenih na Kosovu prema Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti i unapređenju prava zajednica.¹

Populacija **kosovskih Hrvata** na Kosovu dramatično se smanjila u poslednjih 30 godina. Prema popisu stanovništva u Jugoslaviji iz 1981. godine, tada je na Kosovu živelo 8.718 Hrvata (0,6%). Od tog vremena se njihov broj značajno smanjio. Ova zajednica nije bila uključena u popis iz 2011. godine.² Prema izveštajima OEBS-a, broj **kosovskih Hrvata** koji žive na Kosovu je oko 260 (0,01%), što ih čini najmanjom zajednicom na Kosovu.³ Međutim, Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske procenio je da je 2013. godine na Kosovu živelo 350 **kosovskih Hrvata**.⁴

Zajednica **kosovskih Hrvata** nije većina ni u jednom mestu na Kosovu. Većina stanovnika **kosovskih Hrvata** živi u opštini Lipljan u regionu Prištine i opštini Vitina u regionu Gnjilana. Prema izveštajima OEBS-a, oko 21 **kosovski Hrvat** živi u opštini Vitina, konkretno u selima Letnica (17), Vrnavokolo (dva) i Vrnez (jedan) i u gradu Vitini (jedan). Ovu zajednicu čine uglavnom osobe starije od 40 godina, a devet osoba ima 65 ili više godina.⁵

U opštini Lipljan, 0,37% opštinskog stanovništva su **kosovski Hrvati**, koji žive uglavnom u selu Janjevu.⁶ Približno 50% pripadnika zajednice napustilo je selo i otišlo u Hrvatsku, a trenutno oko 150 **kosovskih Hrvata** živi u Janjevu.

1 Zakon br. 04/L-020 o izmenama i dopunama Zakona br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu, kojim su zajednice definisane kao nacionalne, etničke, kulturne, jezičke ili verske grupe tradicionalno prisutne na Kosovu koje nisu u većini.

2 Gzim Visoka i Eljvin Đevori, „Census Politics and Ethnicity in the Western Balkans“ (Popisna politika i etnička pripadnost na Zapadnom Balkanu), *East European Politics*, 29(4), 2013, str. 479–498.

3 OEBS, *Profili opština 2018*.

4 Ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, „Status hrvatskih manjina u inozemstvu“ (2013). (Pristupljeno decembra 2023. godine).

5 U periodu 2018–2019, oko 40 pripadnika ove zajednice živelo je u opštini Vitina, tačnije u selima Letnica, Šašare, Vrnavokolo i Vrnez. Međutim, tokom 2019–2023, oko 20 starijih kosovskih Hrvata je preminulo usled starosti i/ili bolesti. Sada u opštini Vitina živi samo 21 pripadnik zajednice kosovskih Hrvata.

6 OEBS, *Profili opština 2018*.

Ključne činjenice i pitanja

- Krađe u napuštenim kućama najčešći su bezbednosni incidenti koji zabrinjavaju ovu zajednicu.
- Zajednica [kosovskih Hrvata](#) nema rezervisano mesto u Skupštini Kosova.
- Veliki problemi sa uslovima stanovanja, snabdevanjem pijaćom vodom, kanalizacionim sistemima i upravljanjem otpadom pogađaju sela naseljena [kosovskim Hrvatima](#).
- Značajan deo zajednice [kosovskih Hrvata](#) je stariji i zavisi od penzija i/ili socijalne pomoći koju pružaju Priština, Beograd i/ili Zagreb.⁷
- [Kosovski Hrvati](#) prate srpski nastavni plan i program, jer obrazovanje na hrvatskom jeziku nije dostupno na Kosovu. Nisu dostupni ni predmeti specifični za zajednicu [kosovskih Hrvata](#) iz kojih bi oni učili o svom identitetu i kulturi.
- Zajednica [kosovskih Hrvata](#) doživela je velike talase migracija u poslednjih 30 godina.

---

⁷ Ured za Hrvate izvan RH, *Status hrvatskih manjina*.

1. Bezbednost i sigurnost

Bezbednost kosovskih Hrvata je generalno stabilna, sa povremenim incidentima krađa i provala čije su žrtve žene u Janjevu i Letnici.^{8,9}

Od 2016. godine prijavljen je niz bezbednosnih incidenata u selu Janjevu (opština Lipljan).¹⁰ U februaru 2019. godine, nakon povećanog broja nerešenih incidenata, Ombudsman je otvorio po službenoj dužnosti istragu u vezi sa bezbednošću kosovskih Hrvata i njihove imovine u selu Janjevu. Paralelno sa tim, zajednica kosovskih Hrvata iz ovog sela poslala je otvoreno pismo ombudsmanu da bi skrenula pažnju na bezbednosnu situaciju. Pismo je potpisalo 115 pripadnika zajednice kosovskih Hrvata i u njemu se tvrdi se da je Policija Kosova neefikasna i da nije u stanju da reši to pitanje.

U septembru 2019. godine, nakon istrage događaja i prikupljanja informacija na terenu, Institucija ombudsmana je poslala pismo Policiji Kosova u kome joj preporučuje da poveća broj policajaca u Janjevu kako bi adekvatno reagovali na incidente i sprečili ih.¹¹ Zatim je u oktobru 2019. godine prijavljen požar u tri nenaseljene kuće pripadnika zajednice kosovskih Hrvata.¹² U novembru 2019. godine, predstavnik Janjeva je obavestio Instituciju ombudsmana da su patrole povećane i da se bezbednosna situacija tamo poboljšala. Međutim, u februaru 2020. i u decembru 2021. godine, u selu su ponovo prijavljeni požari u nenaseljenoj kući jednog kosovskog Hrvata.¹³

8 Prema podacima OEBS-ove interne aktivnosti praćenja, 2013. godine desila su se tri incidenta, 2014. dva, 2015. nijedan, 2016. dva, 2017. nijedan, 2018. šest, 2019. šest, 2020. osam, 2021. šest, 2022. tri i 2023. godine dva incidenta.

9 U maju 2020. godine, kosovske Hrvatice su bile žrtve krađa i provala u dva incidenta: u selu Janjevu neko je provalio u kuću samohrane majke kosovske Hrvatice i ukrao mnogo dragocenosti, a u junu 2021. godine, jedna kosovska Hrvatica u selu Letnica bila je žrtva verbalnog zlostavljanja i fizičkog napada od strane komšije Albanca iz Severne Makedonije. U decembru 2022. ovoj ženi je pretio i vređao je isti komšija.

10 Policija Kosova je u januaru 2016. godine izvestila da su dve zapaljive naprave bačene u dvorište kuće jednog kosovskog Hrvata. U maju 2018. godine, sa stuba je skinut krst visok 2,5 metra, a statua Gospe je oštećena. Takođe je prijavljeno da je grupa od 10 do 15 motociklista svakog vikenda dolazila iz Prištine i bezobzirno se vozila ulicama Janjeva, verbalno uznemiravajući ljude na albanskom jeziku. U oktobru 2020. godine, jedan stariji bračni par kosovskih Hrvata napustio je selo i uputio se u Hrvatsku nakon teškog fizičkog napada tokom pljačke.

11 Zaključno sa 16. julom 2020. godine, 11 službenika Policije Kosova, uključujući i komandira, radilo je u ispostavi Janjevo. Zbog pandemije covid-19, Policija Kosova je privremeno povukla dodatno osoblje koje je obično patroliralo ovim selom, jer su, kako tvrde u policiji, bili zauzeti kontrolom zdravstvenih mera, a pojedini pripadnici policije bili su zaraženi kovidom-19.

12 U februaru 2016. godine u istom selu zapaljena je nenaseljena kuća kosovskog Hrvata koji ne živi na Kosovu. U junu 2018. godine zapaljena je još jedna nenaseljena kuća kosovskog Hrvata, a slučaj je klasifikovan kao podmetanje požara. Pored toga, u februaru 2020. godine u Janjevu se iz nepoznatih razloga zapalila nenaseljena kuća u vlasništvu kosovskog Hrvata.

13 Na osnovu aktivnosti praćenja koju sprovodi Misija OEBS-a. U periodu koji nije obuhvaćen izveštajem, u martu 2024. godine, uz podršku Misije, u Janjevu su postavljene kamere za video nadzor, kao odgovor na dugogodišnji zahtev tamošnje zajednice kosovskih Hrvata.

Troje pripadnika zajednice **kosovskih Hrvata** bilo je zaposleno u Policiji Kosova do 2019. godine, nakon čega je ovaj broj smanjen na jednu službenicu Policije Kosova koja radi u ispostavi u Janjevu u opštini Lipljan.

Jedna **kosovska Hrvatica** je članica lokalnog odbora za javnu bezbednost (LOJB) u Janjevu.¹⁴

Pripadnike zajednice **kosovskih Hrvata** u Janjevu predstavlja don Mate Palić, vikar katoličke crkve Sveti Nikola od 1997. i sveštenik u istom selu od 1990. godine.¹⁵ Pored obavljanja verskih dužnosti za svoje župljane, don Mate Palić organizuje i kulturna događanja. On predstavlja katoličku zajednicu u lipljanskom Opštinskom savetu za bezbednost u zajednici (OSBZ).

---

14 Zaključno sa novembrom 2023. godine.

15 Usmena istorija Kosova, „[Don Matej Palić](#)“ (avgust 2019. godine). (Pristupljeno decembra 2023. godine).

2. Učešće i zastupljenost

U Vladi formiranoj 2021. godine nema ministara ili zamenika ministara iz zajednice kosovskih Hrvata, niti ih je bilo u prethodnim vladama. Zajednica nema rezervisano mesto u Skupštini, a u Skupštini nema nijednog pripadnika zajednice kosovskih Hrvata.

Zajednica kosovskih Hrvata ima dva rezervisana mesta u Savetodavnom veću za zajednice. Mesta trenutno drže dva člana koja predstavljaju nevladinu organizaciju (NVO) Hrvatska Udruga Sveti Nikola, jedan muškarac i jedna žena.

Zaključno sa 2017. godinom, pripadnici zajednice činili su 0,06% javne administracije na nivou vlade.¹⁶

Zajednica je zastupljena u odborima za zajednice (OZ) u dve opštine u kojima živi većina kosovskih Hrvata: Lipljan i Vitina.¹⁷ Nijedan zamenik predsednika opštine za zajednice niti zamenik predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice nisu iz ove zajednice. Slično tome, kosovski Hrvati nisu zastupljeni u opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak (OKZP).

U OSBZ su dva pripadnika zajednice kosovskih Hrvata: po jedan muškarac u opštinama Vitina i Lipljan.

¹⁶ OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu* (2017). Ne može se proceniti zastupljenost zajednice kosovskih Hrvata u javnoj administraciji na opštinskom nivou, jer ona nije bila uvrštena kao posebna zajednica na popisu 2011. godine.

¹⁷ Oba člana OZ iz reda kosovskih Hrvata su žene. Treba napomenuti da se kosovska Hrvatica članica OZ u Lipljanu iselila u Hrvatsku sredinom 2023. godine. Zaključno sa decembrom 2023. godine, imenovanje novog člana nije zvanično odobreno od strane MALU.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Zajednica kosovskih Hrvata generalno deli iste društveno-ekonomske probleme kao i druge zajednice na Kosovu; međutim, položaj zajednice dodatno pogoršavaju jezičke barijere, kao i vrlo ograničena radna snaga zbog poznijih godina pripadnika zajednice kosovskih Hrvata. Mnogi kosovski Hrvati žive u izuzetno lošim uslovima, sa neadekvatnim kvalitetom stanovanja i infrastrukturom.

Pouzdani podaci o stopi nezaposlenosti među zajednicom kosovskih Hrvata nisu dostupni. U 2018. godini samo 0,1% kosovskih Hrvata bilo je registrovano kao nezaposleno. Ovoj zajednici nije ponuđeno ni posredovanje pri zapošljavanju ni stručna obuka.¹⁸ Ostvarivanje prihoda za zajednicu kosovskih Hrvata u opštini Vitina bilo je malo jer su većinu pripadnika zajednice činile starije osobe, a samo deset posto je bilo sposobno za rad. Većina ima mala porodična preduzeća i bavi se poljoprivrednim aktivnostima za svoje potrebe.¹⁹

Kosovski Hrvati imaju rodni paritet u javnoj administraciji i generalno zauzimaju profesionalne pozicije; međutim, oni su zastupljeni u vrlo malom broju.

U regionu Prištine, osam kosovskih Hrvata je zaposleno u javnom sektoru, uglavnom u obrazovanju u opštini Lipljan. U osnovnoj školi Vladimir Nator u Janjevu, zamenik direktora, četvero nastavnika i jedan pomoćni radnik su kosovski Hrvati.²⁰ Jedna kosovska Hrvatica radi kao medicinska sestra u seoskoj ambulanti, a druga kosovska Hrvatica radi kao službenica u jednoj školi u opštini Vitina.

I u regionima Gnjilana i Prištine kosovski Hrvati su uglavnom u poznijim godinama i žive od penzije. Nema dokaza da se ova zajednica bavi neformalnom ekonomijom. U Vitini, kosovski Hrvati takođe imaju besplatne dnevne ručkove koje finansira Hrvatska ambasada u Prištini, a pripremaju društveni centar i restoran „Dubrovnik“ i katolička crkva.²¹ Ovaj restoran je u vlasništvu porodice kosovskih Hrvata i omogućava samozapošljavanje za tri člana porodice. Restoran u Letnici je jedina privatna registrovana firma u kojoj su članovi porodice kosovskih Hrvata samozaposleni.

Zajednica kosovskih Hrvata doživela je niz talasa migracija u proteklih 30 godina.

18 Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Rad i zapošljavanje na Kosovu, *Godišnji izveštaj 2018*, str. 19, 34 i 41. Nije dostupno na engleskom.

19 OEBS, *Kosovski Hrvati u opštini Vitina: Ugrožena zajednica* (2011), str. 2.

20 Ova osnovna škola pruža obrazovanje koje prati i nastavni plan i program na srpskom jeziku i kosovski nastavni plan i program.

21 Četiri kosovska Hrvata koriste kuhinju katoličke crkve.

Prema rečima predstavnika zajednice u Janjevu, mnogi pripadnici zajednice **kosovskih Hrvata** iselili su se u Hrvatsku tokom 1980-ih i 1990-ih godina, što je značajno smanjilo broj stanovnika. Najznačajniji talas migracija desio se tokom i nakon sukoba 1999. godine. Oni koji su ostali u opštinama Vitina i Lipljan imaju jake korene na Kosovu i ne nameravaju da se odsele. Treba napomenuti da većina koristi hrvatski program socijalne pomoći.

Među mladim **kosovskim Hrvatima** postoji trend da svake godine putuju u Hrvatsku na sezonski rad. U periodu 1999-2002, nekoliko hiljada pripadnika zajednice **kosovskih Hrvata** navodno se iselilo sa Kosova prvenstveno u Hrvatsku. Međutim, neki članovi zajednice odlučili su da ostanu iako su njihova deca i unuci otišli. Mnoge od ovih starijih pripadnika zajednice su šire porodice pozvale da se isele u Hrvatsku i zemlje Evropske unije, ali oni nisu bili zainteresovani da napuste svoje domove na Kosovu.²²

---

²² OKZP.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Pripadnici zajednice kosovskih Hrvata uglavnom naseljavaju ruralna područja u opštinama Vitina i Lipljan. Pripadnici ove zajednice imaju najograničeniji pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama od svih zajednica i to je faktor koji doprinosi njihovoj sveukupno lošoj društvenoekonomskoj situaciji u udaljenim područjima u kojima mnogi žive.

Neadekvatni uslovi stanovanja i nepostojanje funkcionalnog sistema snabdevanja pijaćom vodom i dalje je jedno od gorućih pitanja. Pored toga, sakupljanje otpada i nepostojanje zajedničkog kanalizacionog sistema su takođe među pitanjima koja su istakli **kosovski Hrvati** u opštinama Vitina i Lipljan.

U regionu Gnjilana, u selu Letnici, voda dugo nije bila za piće. Sistem vodosnabdevanja je izgrađen pre skoro četiri decenije i neadekvatno je održavan, tako da nema dovoljan pritisak i kapacitet. Prema proceni koju je 2007. godine sproveo regionalno javno komunalno preduzeće „Hidromorava“, sistem vodosnabdevanja je trebalo potpuno zameniti. Nedavno je opština preduzela korake za ublažavanje ovog problema. Projekat poboljšanja sistema vodosnabdevanja, koji sufinansiraju Švajcarska agencija za razvoj i saradnju, Vlada Kosova i opština Vitina, počeo je krajem 2019. i završen je u novembru 2020. godine.²³ Nažalost, u avgustu 2023. godine, jedan pripadnik zajednice **kosovskih Hrvata** prijavio je da je dotok vode koji je obezbeđivala nova vodovodna mreža zagađen zbog obilnih padavina i prodiranja podzemnih voda, te stoga voda nije bila za piće. Iz Javnog vodovoda „Hidromorava“ rekli su da se problem ne može rešiti jer vodovodna mreža nije opremljena filterom koji bi odmah prečišćavao zagađenu vodu.

Sakupljanje otpada i nepostojanje zajedničkog kanalizacionog sistema su takođe među pitanjima koja su pokrenuli **kosovski Hrvati** u opštinama Vitina i Lipljan. U avgustu 2020. godine, nakon zagovaranja OEBS-a, postignut je sporazum da se selo Letnica uključi u opštinski sistem sakupljanja otpada. Opština je postavila četiri kontejnera za sakupljanje otpada u selu, i otpad se sada sakuplja sedmično. Predstavnici sela pristali su da plaćaju taksu za uslugu sakupljanja otpada, dok su se restoran „Dubrovnik“ i sveštenik katoličke crkve obavezali da plate za ona domaćinstva koja ne mogu da plate taksu.

23 OEBS, *Interni dnevni opštinski izveštaj: Opština Vitina* (9. avgust 2019. godine).

Kosovski Hrvati koji su do 1999. godine živeli u regionu Gnjilana ostavili su za sobom stotine nekretnina bez nadzora. Mnogi stariji stanovnici žive u zapuštenim kućama, a često nemaju kuhinje i kupatila. Značajan broj kuća se koristi kao skladišni prostori, a neke su čak i zauzeli Albanci koji su se iselili iz Severne Makedonije. Parcele su zapuštene i često obrasle.²⁴ Snabdevanje strujom je navodno takođe slabo, sa produženim prekidima struje, uključujući i zdravstvenu ambulantu u Letnici. Zabeleženi su česti nestanci električne energije, posebno zimi. U aprilu 2023. godine, jedan takav prekid u Letnici trajao je tri dana pre nego što je Kosovska služba za distribuciju električne energije (KEDS) započela popravku srušenog električnog stuba. Ulična rasveta je dostupna samo u glavnim delovima sela Letnice, zbog čega je putovanje seoskim putevima opasno. Postojeća ulična rasveta se lako kviri i podložna je periodima nefunkcionalnosti. Pripadnici zajednice **kosovskih Hrvata** takođe se suočavaju sa poteškoćama u pristupu svojim grobljima zbog lošeg stanja ili nepostojanja pristupnih puteva i trotoara.²⁵

U regionu Prištine, pružanje javnih usluga, uključujući i vodosnabdevanje, kanalizaciju i upravljanje otpadom, loše je za sve zajednice koje žive u ovoj oblasti. Događaju se česta curenja i posledično prelivanje, posebno zimi, a trajno rešenje tek treba pronaći. **Kosovski Hrvati** i druge zajednice koje žive u selu Janjevu su u više navrata apelovali na opštinu Lipljan da reši ovo pitanje. Iako je opština pomogla u poboljšanju infrastrukture u selu i poboljšano je održavanje pumpi za vodu, ozbiljne nestašice vode i dalje predstavljaju problem. Takođe u Janjevu, neplaćeni računi za struju doveli su do produženih prekida u snabdevanju električnom energijom; međutim, od 2018. godine situacija se stalno popravlja. Uličnu rasvetu ima veći deo sela, dok nepostojanje trotoara i dalje predstavlja problem za sigurnost pešaka. Prema rečima predstavnika zajednice **kosovskih Hrvata**, vodosnabdevanje je u poslednje vreme značajno poboljšano, dok nepostojanje direktne linije do i od Prištine stvara probleme pripadnicima svih zajednica.

²⁴ OEBS, *Kosovski Hrvati u opštini Vitina: Ugrožena zajednica* (2011), str. 2.

²⁵ Groblja koja koriste kosovski Hrvati nalaze se u Letnici, Šašaru i Vrnakovolu.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Značajan deo zajednice kosovskih Hrvata je stariji i zavisi od socijalne pomoći koju dodeljuju Priština, Beograd i/ili Zagreb.²⁶ Prema podacima Ministarstva rada i socijalne zaštite, u 2018. godini 16 porodica kosovskih Hrvata (41 osoba) imale su pravo na socijalnu pomoć.²⁷

Zaključno sa decembrom 2023. godine, prema rečima opštinskog direktora Centra za socijalni rad u Vitini, troje kosovska Hrvata prima mesečnu socijalnu pomoć, devetoro prima mesečnu penziju (svi su kosovski Hrvati stari 65 i više godina koji žive u regionu Gnjilana), dok preostalih šestoro pripadnika zajednice kosovskih Hrvata koji su mlađi od 65 godina obično primaju finansijsku podršku od porodice koja živi u inostranstvu.²⁸

Budući da su mnogi kosovski Hrvati stariji i žive u izolovanim i ruralnim područjima, troškovi pristupa medicinskim uslugama i lekovima predstavljaju značajnu prepreku za zajednicu, jer moraju dugo da putuju do najbliže zdravstvene ustanove, a javni prevoz nije dostupan (slično kao što je navedeno u izveštaju OEBS-a iz 2011. godine).²⁹ Ovakvo stanje sa pristupom zdravstvenim uslugama dodatno pogoršava nemogućnost mnogih pripadnika zajednice da plate privatni prevoz i troškove za lekove. Socijalna pomoć nije dovoljna da pokrije ove troškove. U regionu Gnjilana, OEBS je uočio da zajednica i dalje ima probleme u pristupu zdravstvenim uslugama, ali da su od 2019. primetna poboljšanja.³⁰

U ambulanti u selu Letnica radnim danima redovno radi medicinska sestra iz katoličke crkve koju plaća opština Vitina. Jednom nedeljno, lekar iz bolnice u Vitini posećuje ambulantu. Ove usluge su obustavljene zbog opšteg nedostatka medicinskog osoblja u periodu od 2020. do 2021. tokom pandemije kovid-19, ali su nakon toga nastavljene.

Opština je 2023. godine dodelila 30 vakcina protiv sezonskog gripa starijim kosovskim Hrvatima u Letnici.³¹ Pošto su starije osobe imale poteškoća da dobiju prevoz do zdravstvenog centra u Vitini, časna sestra iz Katoličke crkve u Letnici dobrovoljno se prijavila da im pomogne u vakcinaciji. Kao rezultat toga, 18 starijih kosovskih Hrvata je vakcinisano u Letnici. Iz zdravstvenog centra je rečeno da će obezbediti još vakcina, ako bude potrebe.

26 Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu, „Profil zajednice: Hrvatska zajednica“ (2013). (Pristupljeno decembra 2023. godine).

27 Institucija ombudsmana, (2019). *Godišnji izveštaj 2018* (2019), str. 100.

28 Centar za socijalnu zaštitu. Nisu dostupni podaci razvrstani po zajednici koji bi ukazivali na broj kosovskih Hrvata koji primaju penziju i/ili invalidninu.

29 OEBS, *Kosovski Hrvati u opštini Vitina*, str. 5.

30 Ibid.

31 Zdravstveni centar Vitina, 16. decembar 2023.

Na pitanje vakcinacije starijih **kosovskih Hrvata** prvo je skrenuo pažnju OEBS zajedno sa opštinskim službenikom za rodnu ravnopravnost, a kasnije su ga podržale lokalne zdravstvene vlasti.

U regionu Prištine, seoska ambulanta u Janjevu radi i nije bilo značajnijih pritužbi na pristup medicinskim uslugama. Međutim, seoska apoteka često nije dovoljno opremljena i ne može da obezbedi sve neophodne lekove, tako da **kosovski Hrvati** moraju da putuju u grad Lipljan ili Gračanicu po lekove.

U principu, **kosovski Hrvati** se ne suočavaju sa poteškoćama u dobijanju dokumenata iz matičnih knjiga. Prema opštinskoj kancelariji za zajednice i povratak u Vitini, tamošnji stanovnici **kosovski Hrvati** imaju lična dokumenta.

U Lipljanu – Janjevu, predstavnik zajednice **kosovskih Hrvata** je izvestio da se značajan segment zajednice oslanja na penzije kako kosovskih tako i institucija kojima upravlja Beograd. Pristup zdravstvenoj zaštiti je adekvatan, ali jedina zabrinutost je bila što retko ima dvojezičnih lekara (pri čemu medicinska sestra **kosovska Hrvatica** često mora da prevodi).

6. Pristup obrazovanju

Kosovski Hrvati se školuju na srpskom jeziku, jer obrazovanje na hrvatskom jeziku nije dostupno na Kosovu. U selu Janjevu, kosovski Hrvati pohađaju osnovnu školu „Vladimir Nazor“, koja radi po srpskom planu i programu, i dele prostorije sa školom „Shtjefën Gjeçovi“, koja radi po kosovskom planu i programu. Srednje obrazovanje na srpskom jeziku dostupno je u Gračanici.

Institucije od 2019. godine obezbeđuju prevoz kosovskim Hrvatima koji putuju iz sela Janjeva do Gračanice da bi pohađali srednju školu. Pre toga je pristup obrazovanju bio teško ostvariv za pogođene učenike. Problem je rešen kada su 28. avgusta 2019. opština Gračanica i Udruženje Hrvata koji žive na Kosovu obezbedili sredstva za popravku kombija koji je služio kao školski autobus. Roditelji su snosili deo troškova za gorivo, održavanje i nadoknadu vozača.³²

U selima Letnica, Šašare, Vrnavokolo i Vrnez u opštini Vitina nema kosovskih Hrvata školskog uzrasta.

Prema podacima Ministarstva obrazovanja i nauke, 22 kosovska Hrvata upisano je u preduniverzitetsko obrazovanje tokom školske 2019–2020³³, dok je samo 12 učenika upisano u školsku 2023–2024.³⁴

Ne postoje predmeti specifični za ovu zajednicu iz kojih bi učenici kosovski Hrvati učili o svom identitetu i kulturi.

Kosovski Hrvati stiču visoko obrazovanje ili na Univerzitetu na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici ili na univerzitetima u Hrvatskoj.

Deca iz zajednice kosovskih Hrvata koja prate nastavni plan i program na srpskom smeštena su u različita odeljenja i igrališta od dece koja prate nastavni plan i program na albanskom u istoj školi sa mešovitim nastavnim planom i programom. Više se druže sa decom kosovskim Srbima i kosovskim Romima.

Zvanične podatke i statistiku je teško dobiti za škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu. Službenik za obrazovanje u Gračanici obavestio je terenski tim OEBS-a da nije zabeležen nijedan slučaj napuštanja školovanja iz zajednice kosovskih Hrvata.

³² Na osnovu aktivnosti praćenja Misije OEBS-a, avgust 2019. godine.

³³ Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, *Statističke napomene 2019/2020 (2020)*.

³⁴ Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, *Statističke napomene 2023/2024* (pristupljeno decembra 2023. godine).

7. Pristup pravosuđu

Nema predstavnika zajednice kosovskih Hrvata zaposlenih u vansudskim institucijama: Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Instituciji ombudsmana Kosova (IOK) i Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ). Štaviše, nema advokata kosovskih Hrvata licenciranih od strane Advokatske komore Kosova (AKK).

Terenski posmatrači OEBS-a primećuju da pripadnici zajednice kosovskih Hrvata uglavnom nisu upoznati sa uslugama koje pružaju ABPP i KZPŽ. Na primer, većina sagovornika kojima su se obratili terenski timovi OEBS-a u opštini Lipljan nije mogla da pruži nikakvu informaciju u ime zajednice kosovskih Hrvata jer ni sami nisu bili upoznati sa uslugama koje nude ove institucije. Pored toga, većina pripadnika zajednice kosovskih Hrvata u Vitini su starije osobe čija je direktna komunikacija i interakcija sa institucijama generalno veoma ograničena. Deca pripadnika zajednice, koja žive van Kosova, navodno pomažu članovima svojih porodica na Kosovu oko ovih institucionalnih pitanja. Članovi porodice će radije angažovati privatne advokate ili primiti usluge od kancelarije javnog beležnika ili drugih institucija nego se obratiti navedenim vansudskim institucijama.

Zajednica kosovskih Hrvata u opštini Vitina navodno se suočava sa izazovima kada pokušava da pristupi uslugama koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ. Jedan predstavnik regionalne kancelarije IOK-a u Gnjilanu posećuje opštinu jednom mesečno. Planirana poseta se objavljuje ili na veb-sajtu IOK-a ili na ulazu u opštinu. Međutim, kosovski Hrvati koji žive u udaljenim područjima, uključujući i starije osobe, nemaju pristup internetu i stoga nisu u mogućnosti da dobiju informacije o rasporedu. Osim toga, javni prevoz nije dostupan, a većina pripadnika zajednice koristi privatne usluge za osnovne potrebe kao što su zdravstveni pregledi ili podizanje penzije. Problemi sa pristupom nisu prijavljeni u opštini Lipljan.

U Regionalnoj kancelariji IOK-a u Gračanici primetili su da pripadnici nevećinskih zajednica povremeno nailaze na jezičke barijere kada se od njih traži da pripreme dokumenta na albanskom jeziku pre nego što nastave sa daljim radnjama.³⁵ Institucija ombudsmana je primila i žalbe na sudsko osoblje koje može da komunicira samo na albanskom jeziku.

³⁵ Prema terenskom izveštaju Misije OEBS-a.

U principu, pripadnici zajednice **kosovskih Hrvata** nisu upoznati sa programom naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK), uprkos tome što IOK, KZPŽ, ABPP i AKK tokom svog rada na slučajevima informišu pripadnike zajednice o njihovim pravima, pravnim lekovima i beneficijama, uključujući pristup programu NŽK.

U oktobru 2023. godine, zajedno sa svojim saradnicima i u skladu sa svojim mandatom i odgovornostima, ombudsman je posetio selo Janjevo kako bi se uverio u situaciju iz prve ruke i razgovarao o svakodnevnim problemima sa kojima se suočava tamošnja zajednica **kosovskih Hrvata**.

KZPŽ svakog oktobra, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD-a, organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, opšte je mišljenje intervjuisanih zainteresovanih strana da informativne kampanje treba organizovati tokom cele godine.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je 2023. godine pružila usluge za 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), od kojih nijedna nije bila pripadnik zajednice **kosovskih Hrvata**. Institucija ombudsmana je 2023. godine primila ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena)³⁶, kojima je obuhvaćeno 4.296 lica. Nijedna pritužba nije došla iz zajednice **kosovskih Hrvata**. KZPŽ nije evidentirao nijednu žrtvu iz zajednice **kosovskih Hrvata**.

Prema terenskim izveštajima OEBS-a, **kosovski Hrvati** u principu nemaju poverenje u javne institucije. Mnogi su se žalili da su javne institucije apatične u pogledu pružanja usluga, posebno u vezi sa imovinskim sporovima koji uključuju pripadnike zajednice **kosovskih Hrvata**.³⁷ Društvenoekonomski faktori takođe utiču na pristup zajednice pravosuđu, jer ograničavaju mogućnost plaćanja sudskih taksi, opštinskih taksi i troškova prevoza.

---

³⁶ Videti, Godišnji izveštaj IOK-a 2023, dostupan na <https://oik-rks.org/sr/2024/03/29/godisnji-izvestaj-2023/>

³⁷ Prema terenskom izveštaju Misije OEBS-a.

8. Upotreba jezika i mediji

Maternji jezik zajednice kosovskih Hrvata je hrvatski.³⁸ Za ovu zajednicu nema značajnih prepreka u upotrebi njihovog jezika na javnim mestima, u vladinim institucijama i prodavnicama, kao i u pristupu opštinskim i javnim službama.

Zbog sličnosti između srpskog i hrvatskog jezika, zajednica koristi srpski jezik u interakciji sa lokalnim vlastima. Pripadnici zajednice povremeno imaju poteškoća povezanih sa nepostojanjem adekvatnog pravovremenog pismenog i usmenog prevoda na srpski jezik u dve opštine u kojima živi najveći deo ove zajednice.

Zajednica **kosovskih Hrvata** nema pristup kosovskim štampanim i elektronskim medijima na hrvatskom jeziku. Zajednica prati medije na srpskom jeziku.

Albanski i srpski jezik su službeni jezici u opštinama Vitina i Lipljan. Opštinske veb stranice i službeni nalozi na društvenim mrežama se sve više koriste za informisanje javnosti, kao što su saopštenja za štampu, događaji i konkursi za slobodna radna mesta. Terenski timovi OEBS-a su primetili značajna kašnjenja u ažuriranju opštinskih veb stranica i naloga na društvenim mrežama na oba službena jezika, u nekim slučajevima i do mesec dana, jer opštinski prevodioci imaju previše posla. Ipak, informacije bitne za zajednice i uključivanje u društvena pitanja, kao što su zapošljavanje i slobodna radna mesta, u principu su dostupne i odmah se ažuriraju na oba jezika. Opštinski natpisi su delimično ispisan na oba službena jezika.

Za stariju generaciju je vrlo verovatno da govori oba jezika; međutim, mlađe osobe češće govore samo jedan od službenih jezika. Oslanjanje pripadnika zajednice na jedan jezik predstavlja izazov, posebno zato što službenici javne administracije nisu uvek u mogućnosti da pružaju usluge na srpskom jeziku. Ovo jezičko ograničenje može uticati na mogućnosti zapošljavanja pripadnika zajednice sada i u budućnosti. Mlađe generacije sve češće uče albanski zbog interakcije sa vršnjacima kosovskim Albancima u školama sa zajedničkim prostorijama.

³⁸ Nakon raspada Jugoslavije, iz bivšeg službenog jezika u Jugoslaviji, poznatog kao srpskohrvatski ili hrvatskosrpski, nastala su četiri jezika: bosanski, hrvatski, crnogorski i srpski.

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Kosovski Hrvati su katolički Sloveni za koje se kaže da su stigli na Kosovo tokom 14. veka. Religija je ključna komponenta kulturnog identiteta ove zajednice.

Zajednica **kosovskih Hrvata** aktivno je angažovana na očuvanju svojih kulturnih tradicija, koje su negovane vekovima. Na primer, tradicionalne tehnike koje su koristili **kosovski Hrvati** prenosile su se kroz generacije i dalje se koriste za proizvodnju robe u brojnim radionicama u Janjevu.

Objekti kulturnog nasleđa značajni za zajednicu **kosovskih Hrvata** jesu rimokatolička Crkva Crne Gospe u Letnici i Crkva Svetog Nikole iz 15. veka u Janjevu. Crkva u Letnici se duboko poštuje zbog zaostavštine Majke Tereze od Kalkute, koja je tamo primila svoj verski poziv. Posebnost crkve je 300 godina star kip Gospe od pocrnelog drveta, po čemu je crkva i dobila ime. Svakog 14. i 15. avgusta, kada se slavi Uznesenje Blažene Device Marije, održava se procesija u čast Crne Gospe. U ovom hodočašću učestvuje hiljade ljudi, među kojima su **kosovski Hrvati** koji se vraćaju iz drugih mesta i oni koji žive na Kosovu, kosovski Albanci katolici, pravoslavci i muslimani. Ovo je redak primer verske proslave koja obuhvata različite zajednice. Tokom dva dana mise se održavaju na hrvatskom i albanskom jeziku.

Narodno nasleđe sela Letnica od velike je važnosti. U znak priznanja kulturnog značaja sela, OEBS je 2018. i 2019. godine tamo organizovao radionice sa studentima, na kojima su učili o očuvanju kulture u cilju zaštite lokalne arhitekture i izradili plan razvoja.³⁹

U regionu Prištine, Crkva Svetog Nikole iz 15. veka u Janjevu takođe je važan kulturni i verski objekat za **kosovske Hrvate**. To je mesto gde se ova zajednica okuplja svakog 9. maja radi proslave verskog praznika „Letnji blagdan Svetog Nikole“.

³⁹ OEBS, *Heritage Lab Ponovno otkrivanje nasleđa Letnice: Izveštaj o radionici za razvoj* (2020).

Prema OEBS-ovim terenskim posmatračima, **kosovski Hrvati** imaju slobodu da izražavaju svoja verska uverenja, uz otvoren pristup mestima kulturnog i verskog nasleđa. Terenski timovi OEBS-a prijavili su samo dva značajna bezbednosna incidenta tokom razmatranog vremenskog perioda. Dana 4. februara 2018. godine, nepoznata lica su nasilno otvorila vrata rimokatoličke crkve u selu Letnica i ukrala oko 1.000 evra iz dve kutije za dobrotvorne priloge na oltaru crkve. Takođe, u maju 2018. godine srušen je krst visok 2,5 metara koji se nalazi na brdima Janjeva. Kako se navodi, u pitanju je bila nesreća koju je izazvao jedan stanovnik koji je radio sa svojim traktorom. Rimokatolička zajednica je ponovo postavila krst u roku od mesec dana.

10. Imovinska prava

Kao i druge zajednice na Kosovu, kosovski Hrvati se suočavaju sa izazovima u pogledu svojih imovinskih prava, kao što su nezakonito zauzimanje i nepostojanje registrovanih prava vlasništva zbog prethodnih neformalnih transakcija.

Za uglavnom stariju zajednicu kosovskih Hrvata, preduzimanje složenih pravnih i administrativnih procedura za promenu prava vlasništva u katastarskim knjigama može biti obeshrabrujuće.

U regionu Prištine, glavna briga zajednice kosovskih Hrvata jeste nejasno vlasništvo nad imovinom zbog ranijih neformalnih transakcija u kojima prenos imovine nije bio zvanično registrovan. Ovaj problem je posebno povezan sa onima čiji su se članovi porodice ili drugi rođaci odselili u Hrvatsku, jer prava vlasništva u katastarskim knjigama ukazuju na prethodne formalne vlasnike, a zabuna često odlaže ili onemogućava ostavinski postupak.

OEBS je podržao pripadnike zajednice kosovskih Hrvata u opštinama Lipljan i Vitina u razgovorima o problemima sa ostavinskim postupkom i registracijom imovine.

11. Povratak i reintegracija

Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) izveštava da su se od 2010. do 2023. godine četiri osobe iz zajednice kosovskih Hrvati vratile na Kosovo.⁴⁰

---

⁴⁰ Podaci koje je dostavila Kancelarija šefa misije UNHCR-a u Prištini, zaključno sa decembrom 2023. godine.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Yllka Fetahaj

Profil zajednice

kosovskih Egipćana

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Egipćana

Zajednica kosovskih Egipćana¹ je četvrta najmanja zajednica na Kosovu² i čini 0,66% stanovništva.³

Kosovski Egipćani žive pretežno na zapadu Kosova. Najveći broj stanovnika kosovskih Egipćana živi u opštini Đakovica, gde ova zajednica čini oko 5,42% stanovništva ove opštine.⁴ Kosovski Egipćani žive i u opštinama Peć (blizu 2,8%),⁵ Istok (blizu 3,8%),⁶ Klina (blizu 2,4%),⁷ Dečani (oko 390 stanovnika), Orahovac (oko 300 stanovnika) i Suva Reka (deset).⁸ U drugim mestima na Kosovu pripadnici zajednice kosovskih Egipćana žive u opštinama Kosovo Polje (oko 1.500), Obilić (otprilike 35 do 40), Južna Mitrovica (dve porodice sa 12 članova u naselju Adem Voca i petočlana porodica u Sitničkom Naselju), Podujevo (dve porodice sa 11 članova) i Uroševac (22).⁹

1 Kosovski Romi, kosovske Aškalije i kosovski Egipćani se identifikuju kao osobe koje pripadaju trima različitim zajednicama i kao takve ih priznaju kosovski zakonodavni okvir, kosovske institucije i međunarodne organizacije. Misija OEBS-a u potpunosti priznaje postojanje tri različite zajednice i u ovoj publikaciji nastoji da istakne njihove specifične karakteristike i iskustva. Međutim, pošto u nekim opštinama nema pouzdanih razvrstanih podataka po zajednici, u određenim delovima ovog profila navedene su brojke koje predstavljaju kosovske Rome, kosovske Aškalije i kosovske Egipćane u ukupnom zbiru.

2 Manje su jedino zajednice kosovskih Goranaca, kosovskih Crnogoraca i kosovskih Hrvata.

3 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu* (januar 2020. godine), str. 4.

4 Oko 5120 pripadnika zajednice.

5 Oko 2700 pripadnika zajednice.

6 Oko 1545 pripadnika zajednice.

7 Oko 1189 pripadnika zajednice.

8 OEBS, *Profili opština 2018* (2019. godina).

9 Opštinski službenik za zajednice i povratak

Ključne činjenice i pitanja

- Incidenti protiv pripadnika zajednice kosovskih Egipćana obuhvataju uznemiravanje i diskriminaciju; većina slučajeva uključuje fizičke napade.
- Zajednicu kosovskih Egipćana predstavlja jedan ministar u vladi formiranoj 2021. godine. Jedan od 120 poslanika je Kosovski Egipćanin.
- Zajednica kosovskih Egipćana je nedovoljno zastupljena u javnoj administraciji na svim nivoima vlasti.
- Društvenoekonomska situacija ove zajednice je generalno loša, a stopa nezaposlenosti visoka.
- Pripadnici zajednice kosovskih Egipćana u Đakovici izloženi su zagađenju zbog nedostatka kanalizacionog sistema i njihove blizine opštinskoj deponiji.
- Ova zajednica je izloženija isključenju iz šema socijalne pomoći.
- Maternji jezik zajednice kosovskih Egipćana je albanski. Pripadnici ove zajednice upotrebljavaju albanski jezik i u javnom i u privatnom okruženju.
- Učenici Kosovski Egipćani uglavnom pohađaju škole po kosovskom nastavnom planu i programu.
- Nizak nivo prihoda i ograničene mogućnosti zapošljavanja su glavni problemi sa kojima se suočavaju povratnici Kosovski Egipćani po povratku na Kosovo.

1. Bezbednost i sigurnost

Bezbednosna situacija zajednice kosovskih Egipćana s vremenom se poboljšavala. Međutim, u 2019. godini je uočeno da je samo za godinu dana porastao broj incidenata koji pogađaju ovu zajednicu.¹⁰

Ako se računa ukupno, broj incidenata koji pogađa zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana drugi je po veličini, posle zajednice kosovskih Srba.

Zajednicu kosovskih Egipćana pogađa veliki broj krađa/provala¹¹ i drugih težih incidenata, od kojih mnogi uključuju fizičke napade na pripadnike ove zajednice.¹² Drugi incidenti obuhvataju slučajeve paljevine,¹³ uznemiravanja i silovanja.¹⁴ Povratnici Kosovski Egipćani takođe su bili žrtve bezbednosnih incidenata.¹⁵

U 2023. godini, u Policiji Kosova bilo je zaposleno desetero pripadnika zajednice kosovskih Egipćana (među kojima je jedna žena), koji su radili u Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Peći, Istoku, Klini, Đakovici, Orahovcu i Suvoj Reci.

U lokalnim odborima za javnu bezbednost (LOJB) nema članova iz zajednice kosovskih Egipćana.

10 Prema podacima OEBS-ove interne aktivnosti praćenja, 2013. godine dogodilo se 25 incidenata, 2014. 26, 2015. 21, 2016. 15, 2017. sedam, 2018. osam, 2019. 28, 2020. 13, 2021. 12, 2022. osam i 2023. godine šest incidenata.

11 U aprilu 2020. godine, jedan kosovski Egipćanin je prijavio krađu stoke iz svoje štale. U septembru 2020. godine, nepoznate osobe ukrale su stoku iz štale jednog kosovskog Egipćanina. Policija je u oba slučaja pokrenula istrage. U aprilu 2021. godine, nepoznata osoba provalila je u kuću jedne starije kosovske Egipćanke, ukrala nakit i napala je, nanevši joj lakše povrede.

12 U maju 2019. godine, u selu Trebović u Peći, kosovski Albanac je pucao na ženu i muškarca iz zajednice kosovskih Egipćana i oboje ih ranio. U avgustu 2019. godine, u gradu Peći, uhapšena su dvojica osumnjičenih kosovskih Albanaca nakon što su fizički napali jednog kosovskog Egipćanina. U avgustu 2019. godine, kosovski Albanac fizički je napao sedmogodišnju kosovsku Egipćanku na pijaci u selu Đurakovac. Žrtva je zadobila povrede i prebačena je na lečenje u bolnicu. U novembru 2019. godine, u selu Goraždevac u Peći, kosovski Albanac je uhapšen jer je automobilom namerno udario jednog kosovskog Egipćanina. U martu 2022. godine, u Đakovici, trojica osumnjičenih kosovskih Albanaca (otac i dva maloletna sina) uhapšeni su nakon što su fizički napali jednog kosovskog Egipćanina.

13 Požari koji su pogodili imovinu kosovskih Egipćana prijavljeni su u decembru 2015. u selu Žač, opština Istok; januaru 2019. u selu Dobruša, Istok; maju 2019. godine u gradu Peći; i martu i decembru 2019. i martu 2020. godine u naselju Alji Ibra u gradu Đakovici. U oktobru 2020. godine, u selu Banja, opština Istok, jedan kosovski Egipćanin prijavio je da je njegovo vozilo zapaljeno, što je kosovska policija okarakterisala kao podmetanje požara.

14 U maju 2017. godine, jedna kosovska Egipćanka koja je radila u vatrogasnoj brigadi u Đakovici prijavila je da ju je na radnom mestu verbalno maltretirala jedna kosovska Albanka. Osumnjičena je uhapšena zbog sumnje da je više puta vređala žrtvu na rasnoj i etničkoj osnovi i otpuštena je s posla. Dana 5. juna 2019. godine, postignut je sporazum sa okrivljenom i optužnica je odbačena u Osnovnom tužilaštvu u Đakovici. U avgustu 2018. godine, u Đakovici, policajac kosovski Egipćanin prijavio je da je jedan kosovski Albanac na Fejsbuku objavio neprikladne komentare o ovoj zajednici i da je slučaj klasifikovan kao „podsticanje nacionalne, rasne, verske ili etničke mržnje, razdora ili netolerancije“. U novembru 2021. godine, u Goraždevcu, opština Peć, jednu kosovsku Egipćanku je jedan kosovski Albanac uznemiravao u prisustvu Policije Kosova. U septembru 2022. godine, jedan kosovski Albanac je uhapšen pod sumnjom za fizičko nasilje i pokušaj silovanja maloletne kosovske Egipćanke. U avgustu 2023. godine, u Đakovici, dok je upravljao svojim vozilom, jedan osumnjičeni kosovski Albanac je u nekoliko navrata uznemiravao jednu kosovsku Egipćanku na ulici.

15 U januaru, martu i maju 2015. u povratničkom naselju Čungur u selu Naklo, opština Peć, nepoznate osobe često su kamenovale nekoliko kuća koje pripadaju porodicama povratnika kosovskih Egipćana koji su se vratili u novembru 2014. U martu 2023. godine, nepoznati počinioci provalili su u pet nenaseljenih kuća koje pripadaju porodicama povratnika kosovskih Egipćana u selu Klinavac, opština Klina.

2. Učešće i zastupljenost

Zajednicu kosovskih Egipćana predstavlja jedan ministar u vladi formiranoj 2021: Eljbert Krasnići iz Nove demokratske inicijative Kosova (IRDK) je ministar administracije lokalne uprave. Fridon Ljalja (IRDK) trenutno zastupa ovu zajednicu u Skupštini. U prethodnom mandatu ovu zajednicu su zastupali Veton Beriša iz Egipatske liberalne stranke (PLE) i Eljbert Krasnići.¹⁶

Jedna žena i jedan muškarac trenutno zauzimaju dva mesta rezervisana za ovu zajednicu u Savetodavnom veću za zajednice. Pored toga, jedan član Centralne izborne komisije je Kosovski Egipćanin.

Zaključno sa 2017. godinom, zajednica kosovskih Egipćana bila je nedovoljno zastupljena u javnoj administraciji na nivou vlade i činila samo 0,03% od ukupnog broja. Bila je nedovoljno zastupljena i u opštinskoj javnoj administraciji u svih sedam opština sa najvećim brojem pripadnika ove zajednice prema popisu iz 2011. godine: Kosovo Polje, Peć, Klina, Đakovica, Istok, Dečani i Orahovac.¹⁷

Devetorica muškaraca i šest žena zastupaju zajednicu kosovskih Egipćana u 13 odbora za zajednice (OZ) širom Kosova.¹⁸ Prema popisu iz 2011. godine, ova zajednica nije zastupljena u odborima za zajednice osam opština u kojima pripadnici ove zajednice žive u manjem broju.¹⁹ Pored toga, zajednica kosovskih Egipćana ima mesto predsedavajućeg OZ u četiri opštine: Dečani, Đakovica, Južna Mitrovica i Peć (žena).

Muškarci Kosovski Egipćani vrše funkciju zamenika predsednika opštine za zajednice (ZPOZ) u Kosovu Polju i Istoku.²⁰ Zamenik predsedavajućeg skupštine opštine Kosovo Polje takođe je Kosovski Egipćanin.

U opštinama Đakovica i Orahovac, šefovi opštinskih kancelarija za zajednice i povratak (OKZP) su iz zajednice kosovskih Egipćana (obojska muškarci). Kosovski Egipćani su zastupljeni u OKZP u opštinama Đakovica, Istok, Klina, Peć i Orahovac.²¹

16 Ova zajednica ima dva poslanika na osnovu ustavne odredbe kojom se garantuje četvrto mesto stranci koja dobije četvrti najveći broj glasova među strankama koje predstavljaju zajednice kosovskih Aškalijski, kosovskih Roma i kosovskih Egipćana. Nekoliko puta ranije, na ovom četvrtom mestu bio je predstavnik zajednice kosovskih Aškalijski.

17 OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu*. (2017).

18 U Dečanima, Uroševcu, Kosovu Polju, Đakovici, Istoku, Klini, Južnoj Mitrovici, Obiliću, Peći, Podujevu, Prizrenu, Orahovcu i Suvoj Reci.

19 U Dragašu, Gnjilanu, Glogovcu, Gračanici, Lipljanu, Prištini, Srbici i Vučitrnu.

20 Prema popisu iz 2011. godine, kosovske Aškalijski čine najveću nevećinsku zajednicu u opštini Kosovo Polje, a na osnovu zakonskog okvira koji je na snazi u trenutku imenovanja, ovoj zajednici pripada mesto ZPOZ. Međutim, 2022. godine, skupština opštine Kosovo Polje imenovala je za ZPOZ kosovskog Egipćanina Suhata Ademija (Koalicija egipćansko-aškalijska inicijativa za Kosovo Polje, IFKEA). Ministarstvo lokalne uprave (MLU) uložilo je prigovor, što je dovelo do tužbe protiv skupštine opštine. Sud je kasnije odbacio prigovor ovog ministarstva. Treba napomenuti da je u novom administrativnom uputstvu za postupak imenovanja ZPOZ u opštinama, usvojenom u decembru 2023. godine (AU br. 03/2023), izbrisan uslov da zamenik predsednika opštine bude iz najveće nevećinske zajednice koja živi u opštini.

21 Sedam članova, od kojih je jedna žena (u Đakovici).

U opštinskim odborima za bezbednost u zajednici (OOBZ) ima osam pripadnika zajednice kosovskih Egipćana: po jedna žena u Podujevu, Klini i Peći i po jedan muškarac u Đakovici, Istoku, Kosovu Polju, Orahovcu i Suvoj Reci.

Neke od istaknutih nevladinih organizacija (NVO) koje predvode Kosovski Egipćani i/ili rade na pitanjima koja se tiču ove zajednice

su „Roma Versitas Kosovo“; „Glas Roma, Aškalija i Egipćana“ (VoRAE); „Mreža ženskih organizacija kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana“ (RROGRAEK); „Nevo koncept“ (Novi koncept); „Sakuntala“; „Inicijativa 6“; „Durmish Aslano“; „Rromani Baxt“ (Romska sreća); „Perparimi i Komuniteteve“ (Napredovanje zajednica); „Vizioni 02“ (Vizija 02); „Prosperiteti“ (Prosperitet); „Syri i Vizionit“ (Okolo vizije); „Nisma për Paqe dhe Unitet“ (NPU) (Inicijativa za mir i jedinstvo); „Era në Dukagjin“ (Vetar u Dukadiniju); „Arena“; „Inicijativa për Veprim“ (Inicijativa za delovanje); Romi na selu; i „Ec Vetë“ (Hodaj sam); kao i „Partnerstvo ideja“, „Napredujmo zajedno“, „Balkanski suncokreti“ i „Hrišćanska služba Betanija“. U Južnoj Mitrovici i Podujevu, NVO „Përmarimi Rinor i Ashkalinjëve të Mitrovicës“ (PRAM) (Omladinski napredak mitrovačkih Aškalija), „Zëri i Rinisë Rome dhe Ashkali të Mitrovicës“ (ZRRAM) (Glas mladih mitrovačkih Roma i Aškalija) i NVO „Qendrimi“ (Istrajnost) predstavljaju zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Loše društvenoekonomsko stanje zajednice kosovskih Egipćana, kao i zajednica kosovskih Roma i kosovskih Aškalija, rezultat je visoke stope nezaposlenosti i niske stope prihoda.

Zbog ograničenog obrazovanja i/ili ograničene stručne obuke, kosovskim Egipćanima često nedostaju određene kvalifikacije i veštine, što smanjuje pristup mogućnostima za posao i pojačava društvenoekonomsku isključenost.

U 2018. godini, na Kosovu je kao nezaposleno registrovano oko 95.890 lica, od kojih su 0,9% činili pripadnici zajednice kosovskih Egipćana.²² Pored toga, blizu 250 kosovskih Egipćana su registrovani kao aktivni tražioc posla na kraju 2018. godine. U istoj godini, veliki broj kosovskih Egipćana starih od 18 do 24 godine kvalifikovan je kao „nisu na školovanju, nisu zaposleni ili na obuci (NŠZO)“. Kosovski Egipćani, kosovski Romi i kosovske Aškalije činili su zajedno 78% mladih osoba koje spadaju u kategoriju NŠZO, gde su mlade žene iz ove tri zajednice bile nesrazmerno zastupljene (za oko 88% se smatralo da spadaju u kategoriju NŠZO). Stopa zaposlenih mladih žena bila je samo 4%. Možda donekle kao odraz nižeg ekonomskog statusa, samo 37% žena iz ove tri zajednice imalo je pozitivnu percepciju o svom životu, u poređenju sa 51% žena iz drugih zajednica na Kosovu.²³

Kosovski Egipćani, posebno žene, slabo su zastupljeni u javnoj administraciji, kako na centralnom tako i na opštinskom nivou.²⁴ Većina pripadnika ove zajednice koji rade u javnom sektoru zaposlena je u opštinama Đakovica, Istok, Peć i Klina. U opštinama Orahovac, Dečani i Prizren zaposlen je samo po jedan pripadnik ove zajednice. Jedan pripadnik ove zajednice radi u javnom sektoru u Južnoj Mitrovici kao obezbeđenje/majstor, a jedan je opštinski direktor za zajednice u opštini Severna Mitrovica. Kosovski Egipćani najčešće zauzimaju radna mesta u opštinskoj administraciji, zdravstvu i obrazovanju. Manji broj njih radi na održavanju, a neki su članovi Kosovskih bezbednosnih snaga i Policije Kosova.

²² Ministarstvo rada i socijalne zaštite, rad i zapošljavanje, *Godišnji izveštaj 2018* (2019), str. 19.

²³ Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018), str. 21.

²⁴ OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu: Nastavak prethodnog izveštaja* (2017), str. 21.

U privatnom sektoru, Kosovski Egipćani uglavnom rade na privremenim nisko-kvalifikovanim poslovima, kao što su sezonski građevinski ili poljoprivredni radovi, seča drva i sakupljanje starog metala i materijala koji se može reciklirati.²⁵ Neki pripadnici ove zajednice imaju mala privatna ili porodična preduzeća koja se bave tradicionalnim zanatima, kao što su kovači, stolari, bravari, zavarivači, krojači, obučari, frizeri i vodoinstalateri. Drugi rade u automehaničarskim i raznim trgovinskim radnjama ili izvode tradicionalnu muziku.

Za mnoge kosovske Egipćani u regionu Peći navedeno je da se oslanjaju na socijalnu pomoć, pošto je stopa nezaposlenosti veoma visoka. U opštini Đakovica, otvaranje fabrike „Comodita“ pomoglo je da se zaposli više pripadnika ove zajednice.

U opštini Prizren, po rečima predstavnika OZ-a, stopa nezaposlenosti pripadnika zajednice kosovskih Egipćana je 95%, i pogađa i muškarce i žene svih uzrasta. U Prizrenu je registrovano pet aktivnih lica koja traže posao, uključujući jednu ženu. Po rečima predstavnika OZ-a, mnogi pripadnici zajednice kosovskih Egipćana imaju fakultetsku diplomu, ali su nezaposleni. Situacija je slična i u opštini Orahovac. Većina od skoro 300 pripadnika ove zajednice se oslanja na socijalnu pomoć, troje su registrovani kao aktivni tražioci posla, dok je samo jedan zaposlen u opštini.

Dečji rad je posebno rasprostranjen među decom iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana (oko 17% u poređenju sa 11% na celom Kosovu).²⁶ Precizni podaci razvrstani po zajednici nisu dostupni. Dečiji rad je usko povezan sa porodičnim siromaštvom, ograničenim stečenim obrazovanjem, kao i nedostatkom roditeljskog staranja i nadzora.²⁷ Postoji značajna rodna razlika, pošto je više dečaka uključeno u dečiji rad.²⁸ Deca sakupljaju limenke iz kanti za otpatke, čiste stakla na automobilima, prodaju stvari na ulici i u kafićima ili prose za novac.

Trinaest posto dece kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, u poređenju sa procentom na celom Kosovu (7%), radi u opasnim uslovima, uključujući fizički rad u polju, seču drva, rukovanje poljoprivrednim mašinama, prskanje pesticidima, rad na žetvi i vršidbi ili rad u klanicama i u rudnicima (pod zemljom, u skućenim prostorima i bez odgovarajuće ventilacije).²⁹ U principu, dečiji rad podriva pristup obrazovanju i ima negativan uticaj na njegov kvalitet, čime se ograničavaju mogućnosti i doprinosi stalnom lancu socijalne isključenosti.

Ne postoje projekti za stvaranje prihoda koji su posebno usmereni na zajednicu kosovskih Egipćana. Međutim, neki pripadnici ove zajednice su korisnici programa za stvaranje prihoda namenjenih nevećinskim zajednicama, koje finansiraju međunarodni donatori.

25 Ibid.

26 Videti Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018), str. 24.

27 Kancelarija za dobro upravljanje, Mapiranje i procena sistema dečije zaštite (2012), str. 25; UNICEF, *Analiza položaja dece i žena na Kosovu* (2017), str. 89.

28 Videti Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018), str. 23-24.

29 Videti UNICEF, *Analiza situacije*, str. 91; Međunarodna organizacija rada, *Perspektive Roma*, str. 24; Svetska banka, *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2013-14*, str. 128.

Na primer, Program EU za stabilizaciju zajednice usmeren je ne samo na nova već i na postojeća preduzeća.³⁰ Međunarodna organizacija za migracije (IOM) podržala je povratničke porodice kosovskih Egipćana kroz više projekata. Nemačka NVO HELP je obezbedila ovoj zajednici alate i opremu za mala preduzeća.

Smatra se da Kosovski Egipćani, zajedno sa kosovskim Romima i kosovskim Aškalijama, čine drugu najveću grupu tražilaca azila sa Kosova u zemljama Evropske unije. Mnogi Kosovski Egipćani navode siromaštvo, nedostatak socijalne zaštite i zdravstvene zaštite i nepostojanje mogućnosti zapošljavanja kao svoje glavne razloge za migraciju.³¹ Postoji i sezonska migracija u potrazi za poslom kako u zemljama EU tako i u susjednim zemljama, kao što su Albanija, Severna Makedonija ili Crna Gora.

Vlada Kosova je 2022. godine uspostavila platformu za borbu protiv diskriminacije pripadnika ove tri zajednice, kako bi im omogućila da prijave slučajeve diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti. Vlada je 2023. godine osnovala međuinstitucionalni tim za promociju zapošljavanja zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kako bi povećala zaposlenost pripadnika ove tri zajednice u javnoj administraciji i druge mogućnosti zapošljavanja.

---

³⁰ Evropska unija, „EU – Program stabilizacije zajednice“ (6. maj 2020. godine). (Pristupljeno decembra 2023. godine). Podržala je oko 900 novih i postojećih mikropreduzeća i doprinosi realizaciji individualnih i razvojnih projekata zajednice. Programom, koji je sada u četvrtoj fazi, upravlja Kancelarija Evropske unije na Kosovu u partnerstvu sa Ministarstvom za zajednice i povratak, a sprovodi ga IOM.

³¹ OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica* (2015), str. 22.

4. Pristup to infrastrukturi i komunalnim uslugama

Zajednica kosovskih Egipćana ima različit pristup javnim komunalnim uslugama. Mnogi pripadnici ove zajednice sa niskim primanjima nisu priključeni na opštinske kanalizacione sisteme, dok je sakupljanje otpada problematično.

Značajan broj pripadnika zajednice kosovskih Egipćana u regionu Peći živi u povratničkim naseljima u neadekvatnim, često improvizovanim stambenim objektima i sa zastarelom i preopterećenom infrastrukturuom. Visok nivo zagađenja, neadekvatno upravljanje otpadom i neadekvatni kanalizacioni sistemi su problemi koji se stalno javljaju. U pojedinim oblastima prijavljeni su povremeni prekidi u snabdevanju vodom i električnom energijom, posebno u određenim periodima godine.

U opštini Đakovica, opšte stanje infrastrukture ocenjeno je kao „dobro”,³² ali u većini mesta naseljenih kosovskim Egipćanima ne postoje funkcionalna ulična rasveta i kanalizacioni sistemi. Ovo je dugotrajno pitanje, posebno u naselju Alji Ibra na periferiji grada Đakovice, gde živi 170 porodica (165 kosovskih Egipćana i petoro kosovskih Roma). Situacija se poboljšala 2022. godine kada su asfaltirani glavni putevi, izgrađena kanalizacija i očišćena deponija pored nje. Transfer stanica za pretovar otpada, koju je finansirala EU, značajno je poboljšala uslove života ove zajednice. Dodatni putevi u naselju asfaltirani su 2023. godine. Tokom 2022. i 2023. godine, poboljšana je infrastruktura u drugim mestima u opštini Đakovica u kojima živi ova zajednica. Renovirane su ili izgrađene kuće i asfaltirani putevi u selu Skivjane, u Piskotu, kao i u naseljima Brekovac, Mahalla e Sefes i Mehmet Hyseni.³³

U opštini Peć, zajednica kosovskih Egipćana uživa pun pristup infrastrukturi i javnim komunalnim uslugama. Od 2021. do 2023. godine, opština je poboljšala kanalizacioni sistem i snabdevanje vodom u naselju 7. septembar, asfaltirala glavne i sporedne puteve i uvela uličnu rasvetu. U selu Cungur, 2023. godine rešeni su dugogodišnji problemi sa septičkim jamama, i od tada nije bilo prijavljenih problema.

³² OEBS, *Profili opština 2018: Đakovica* (2018).

³³ Da napomenemo, ne postoje razvrstani podaci za ove korisnike, tako da nema konačnih informacija da li oni pripadaju zajednicama kosovskih Aškalija, kosovskih Roma ili kosovskih Egipćana.

U opštini Istok, od 2015. do 2020. godine, OKZP je pomogao u asfaltiranju puteva u nekoliko sela naseljenih ovom zajednicom: Žač, Koš, Verić, Đurakovac i Dragoljevac. Od 2021. do 2023. godine, putevi su posuti šljunkom u selu Srbobran i asfaltirani u Suvom Lukavcu, Banji, Đurakovcu, Žaču i Drenju. Kanalizacioni sistemi su izgrađeni u Dragoljevcu 2021. godine i u Dubravi, Donjem Istoku i Banji 2023. godine.

U Klini, opština trenutno podržava poboljšanje infrastrukture u oblastima naseljenim kosovskim Egipćanima, posebno izgradnju puteva i javne komunalne usluge. Međutim, i dalje postoji potreba za izgradnjom puteva u delovima sela Klinavac i Drsnik.³⁴ Oko deset porodica kosovskih Egipćana u nekoliko sela ima hitnu potrebu za stambenim zbrinjavanjem, a oko 40 porodica treba pomoć u popravci i obnovi kuća.

U Dečanima, glavni izazov je to što ova zajednica nema pristup kanalizacionom sistemu i ne postoji ulična rasveta. U septembru 2020. godine, predsednik opštine i zamenik ministra infrastrukture najavili su izgradnju kanalizacionog sistema i asfaltiranje puteva u naselju Pemište u selu Babaloć i u selu Gramočelj, koji su uglavnom naseljeni pripadnicima zajednice kosovskih Egipćana i kosovskih Roma. Ovaj projekat je završen 2023. godine.

U Kosovu Polju, region Prištine, od 2018. izgrađene su četiri kuće za porodice kosovskih Egipćana, kao deo projekta EU Povratak i reintegracija na Kosovu. U Lipljanu, većina kuća u urbanizovanim naseljima nema građevinsku dozvolu i zemljišne parcele ne pripadaju stanovnicima tih kuća.

---

³⁴ Izgradnja puta je počela u decembru 2023. godine.

5. Pristup to socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Većina pripadnika zajednice kosovskih Egipćana koristi socijalnu pomoć koju obezbeđuje Vlada, a nekoliko njih prima socijalnu pomoć od institucija kojima upravlja Beograd.³⁵ U Južnoj Mitrovici, neki pripadnici zajednice naveli su da primaju beneficije od oba sistema.

Zajednica se ne suočava sa značajnim problemima u pristupu šemama socijalne pomoći, osim nekih zakonskih prepreka. Sadašnjim kosovskim zakonom o socijalnoj zaštiti usko je definisano „porodice koje žive u jednom domaćinstvu“. To je negativno uticalo na višegeneracijske porodice kosovskih Egipćana koje su skinute sa spiska korisnika. Informacije o socijalnoj pomoći samo za zajednicu kosovskih Egipćana su ograničene, budući da neke opštine stavljaju zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana u istu grupu. Podaci razvrstani po zajednici koji pokazuju broj kosovskih Egipćana koji primaju penziju i/ili invalidninu nisu dostupni.

Zajednica kosovskih Egipćana koristi kosovske zdravstvene ustanove i ima slične zabrinutosti kao i zajednice kosovskih Roma i kosovskih Aškalija. Na zdravlje pripadnika zajednice značajno utiču loši životni uslovi i nedostatak sanitarnih uslova, osnovne higijene i imunizacije, kao i ograničena upotreba preventivnih zdravstvenih usluga.³⁶ Stopa smrtnosti novorođenčadi kod ove tri zajednice je tri puta veća od kosovskog proseka.³⁷

Iako su zdravstvene usluge generalno dostupne ovoj zajednici, uključujući i besplatnu reproduktivnu zdravstvenu zaštitu za žene u većini opština,³⁸ njihovo korišćenje ometa nekoliko faktora, kao što su nedostatak obrazovanja, ekonomske poteškoće i udaljenost od medicinskih ustanova i apoteka.³⁹ Pored toga, pripadnici zajednice kosovskih Egipćana su podložniji diskriminaciji u pružanju zdravstvenih usluga, posebno onih koje se tiču reproduktivnog zdravlja žena.⁴⁰

35 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu* (9. januar 2020. godine), str. 4–5.

36 Civil Rights Defenders, *Wall of Anti-Gypsyism: Roma, Ashkali and Egyptians in Kosovo* (2018), str. 21. Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija za inkluziju zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017–2021* (april 2017), str. 26.

37 Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija za inkluziju zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017–2021* (april 2017), str. 27.

38 Besplatne usluge reproduktivnog zdravlja pružaju se u sledećim opštinama: Dečani, Uroševac, Kosovo Polje, Đakovica, Gnjilane, Istok, Klina, Lipljan, Obilić, Peć, Podujevo, Priština, Prizren, Orahovac i Suva Reka.

39 Mreža žena Kosova, *Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu* (2016), str. 50; KOSANA, *New National Insurance Will Save Lives: Life Expectancy and Health in Kosovo's Roma, Ashkali and Egyptian Communities* (2016), p. 45; KOSANA, *Policy Brief 4: Kosovo Roma, Ashkali and Egyptian Access to and Use of Health Care Services* (novembar 2015. godine), str. 3.

40 KOSANA, *New National Insurance Will Save Lives: Life Expectancy and Health in Kosovo's Roma, Ashkali and Egyptian Communities* (2016), str. 46.

U Uroševcu, ukupna zdravstvena situacija se značajno poboljšala za zajednicu kosovskih Egipćana. Od 2021. do 2023. godine organizovano je nekoliko informativnih zdravstvenih kampanja u naseljima koja uglavnom naseljavaju Kosovski Egipćani, kako bi se podigla svest o značaju imunizacije u prevenciji bolesti, uključujući i kampanju NVO „Balkan Sunflowers“, uz podršku UNICEF-a.⁴¹ Usluge vakcinacije redovno pruža tim za imunizaciju, pet dana u nedelji, u domovima zdravlja koji se nalaze u naseljima nastanjenim zajednicom kosovskih Egipćana.⁴² U Uroševcu, na primer, stopa vakcinisane dece je približna stopi u većinskoj zajednici.

Prepreke pristupu uslugama zdravstvene zaštite u Uroševcu su male, jer se lokalne ambulante nalaze u naseljima nastanjenim pripadnicima zajednice kosovskih Egipćana i pružaju usluge besplatno bez diskriminacije.⁴³ Po rečima zdravstvenih službenika, stopa smrtnosti odojčadi u zajednici kosovskih Egipćana u Uroševcu opala je tokom izveštajnog perioda.

OEBS je 2022. godine sproveo kampanju za podsticanje žena iz nevećinskih zajednica da se podvrgnu mamografskim pregledima u opštinama Uroševac i Gnjilane, kao i u gradovima Đakovici i Peći. OEBS je 2023. godine nastavio sa sličnim prezentacijama za pripadnice zajednice u opštini Istok. Pored toga, NVO i lokalne ambulante sprovode neke kampanje podizanja svesti.⁴⁴ Od 2020. do 2022. godine, civilno društvo i Ministarstvo zdravlja održali su niz informativnih skupova u naseljima u Đakovici o dijabetesu, hipertenziji, vakcinaciji i zdravstvenoj zaštiti za trudnice i decu. Besplatni mamografski pregledi za rano otkrivanje i prevenciju raka dojke organizovani su i u regionu Prizrena u područjima naseljenim kosovskim Romima, kosovskim Aškalijama i kosovskim Egipćanima.

Prema izveštajima u poslednje dve godine, procenjuje se da u Kosovu Polju 50% pripadnika ove zajednice živi od socijalne pomoći, uz generalno dobar pristup zdravstvenim uslugama.

Nemanje ličnih dokumenata i dalje je problem za zajednicu kosovskih Egipćana. Određeni nedostatak znanja u zajednici o postupku registracije građana značajno otežava upis rođenih.⁴⁵ Kosovske institucije su sprovele neke mere za povećanje registracije građana u zajednicama kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, uključujući i uvođenje dana besplatne registracije.⁴⁶ Ukupno je registrovano 93% dece kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana mlađe od pet godina. Tačni podaci o broju neregistrovanih pripadnika po zajednici nisu dostupni. Opština Uroševac, na primer, obezbeđuje besplatnu registraciju za pripadnike zajednice kosovskih Egipćana i redovno sprovodi mere za povećanje registracije građana, bez ikakvih troškova.⁴⁷ Registruje se svaka rođena beba kosovskih Egipćana, kao i sva deca mlađa od pet godina iz ove zajednice.⁴⁸

41 NVO BRAN.

42 Načelnik Jedinice za imunizaciju, Uroševac.

43 NVO BRAN.

44 NVO BRAN.

45 Svetska banka, *Istraživanje višestrukih pokazatelja 2013–2014* (2016), str. 126–127.

46 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica, četvrto izdanje* (2015), str. 21–22; Savet Evrope, Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, *Četvrto mišljenje o Kosovu*, (2017), §78, str. 30.

47 OKZP.

48 OKZP.

6. Pristup obrazovanju

Učenici iz zajednice kosovskih Egipćana pohađaju obrazovanje na albanskom jeziku po kosovskom nastavnom planu i programu. Izuzetak su pripadnici ove zajednice u Južnoj Mitrovici, gde neki roditelji upisuju svoju decu u škole po srpskom nastavnom planu i programu, kao i u Severnoj Mitrovici i Prizrenu, gde neki roditelji upisuju svoju decu da uče na turskom ili bosanskom jeziku po kosovskom nastavnom planu i programu.

Jedan od najsloženijih izazova u pristupu obrazovanju sa kojima se suočavaju učenici Kosovski Egipćani jeste generalno niži društvenoekonomski status njihovih porodica. Mnoge egipatske porodice retko mogu da priušte osnovne udžbenike i školski pribor, što doprinosi porastu broja dece koja napuštaju školovanje i zbog čega često odlučuju da u školu šalju samo dečake.

S obzirom na njihova ograničena sredstva, učenici Kosovski Egipćani se tokom svog obrazovanja često oslanjaju na podršku i pomoć centara za učenje. Centri za učenje pružaju dopunsko obrazovanje deci u nepovoljnom položaju koja trpe posledice društvenoekonomske isključenosti. Oni su prvo zavisili od podrške donatora. Međutim, novo administrativno uputstvo iz 2018. godine kojim se uređuje rad centara predviđa i finansiranje iz centralnog i lokalnih budžeta. Ipak, zbog kašnjenja u ispunjavanju obaveza od strane vladinih i opštinskih institucija, kao i zbog nejasnog obima tih finansijskih obaveza, centri za učenje su ostavljeni sa nedovoljnim sredstvima, a mnogi su morali da se zatvore.⁴⁹

Tačni statistički podaci po etničkoj pripadnosti, starosti ili čak polu učenika iz zajednice kosovskih Egipćana nisu uvek dostupni na opštinskom nivou. U većini slučajeva, podaci namenjeni za praćenje, planiranje politike i intervencije prikupljaju se i predstavljaju zajedno za zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. Stoga posebno suštinsko istraživanje o zajednici kosovskih Egipćana predstavlja izazov. Iako postoje sličnosti između ove tri zajednice, svaka ima svoje specifičnosti i izazove, što iziskuje različite strateške pristupe i rešenja.

Još jedan izazov u nekim opštinama odnosi se na prevoz učenika do škola. U naselju Alji Ibra u Đakovici, roditelji su tražili prevoz za učenike zbog bezbednosti u saobraćaju. Nakon što je prvobitno odbila zahtev, jer su učenici živeli u zakonskom radijusu zbog kog su isključeni iz obezbeđenja prevoza, opština je otvorila tender za prevoznika, ali bezuspešno⁵⁰.

49 Za više informacija o centrima za učenje videti OEBS-ov izveštaj *Pregled centara za učenje na Kosovu i sprovođenje Administrativnog uputstva 19/201, (2023)*.

50 Jer nije bilo profitabilno.

U selu Srbobranu u Istoku, iako su učenici živeli na manje od četiri kilometra od škole, opština je pristala da obezbedi pomoć u prevozu kako bi podstakla redovno pohađanje nastave i sprečila napuštanje školovanja.

U Južnoj Mitrovici, učenici Kosovski Egipćani koji pohađaju škole po srpskom nastavnom planu i programu u Severnoj Mitrovici suočavaju se sa izazovima u fizičkom pristupu školama, pošto pešački most preko reke Ibar koji povezuje dve opštine više ne postoji, a zajednica smatra da je svakodnevni prelazak glavnog mosta potencijalni bezbednosni rizik za decu.

Tokom pandemije kovid-19, učenici Kosovski Egipćani, kosovski Romi i kosovske Aškalije imali su znatno više problema od drugih zajednica u pristupu procesu onlajn učenja, zbog neodgovarajućih informatičkih alatki i internet veze.

Iako se stopa napuštanja školovanja primetno smanjila poslednjih godina, ovo je i dalje čest problem među učenicima kosovskim Egipćanima. U principu, broj učenika kosovskih Egipćana u srednjim školama je znatno manji nego u osnovnim školama, a još manji na nivou univerziteta. Ovo nesrazmerno više pogađa devojčice kosovske Egipćanke: na primer, broj devojčica iz zajednice kosovskih Egipćana u višim srednjim školama je mnogo manji od broja dečaka. Niske stope pohađanja škole su rezultat loše društvenoekonomske situacije većine porodica kosovskih Egipćana i migracije.

Devojčice i žene iz zajednica kosovskih Egipćana, kosovskih Roma i kosovskih Aškalija suočavaju se sa dodatnim izazovima u pristupu obrazovanju zbog rađanja, prisilnih brakova i tradicionalnih rodnih uloga u ovim zajednicama.⁵¹ Sveukupno, 13,7% devojčica u ovim zajednicama ne nastavlja više srednje obrazovanje posle završene niže srednje škole, za razliku od 11,3% dečaka iz ovih zajednica. Osim toga, četiri posto devojčica ne nastavlja niže srednje obrazovanje posle završene osnovne škole, za razliku od 6,1% dečaka iz iste zajednice.⁵² Dečiji brak je jedan od faktora zbog kojih devojčice napuštaju školovanje.⁵³ Međutim, teško je povući direktnu vezu između dečijih brakova i nižeg nivoa obrazovanja među devojčicama iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. Nepostojanje tačnih i uporedivih podataka razvrstanih po zajednici o broju dece koja su stupila u braku pre navršene 18. godine predstavlja značajan izazov u merenju štetnog uticaja dečijih brakova na obrazovanje devojčica za sve zajednice.

Krajem 2023. godine, Vlada je osnovala međuinstitucionalnu radnu grupu za prevenciju i prijavljivanje ranih brakova u zajednicama kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

51 *Dečiji brak i rani brak* su termini koji se preklapaju. Prema Zakonu o zaštiti deteta na Kosovu, „dete“ je „svako ljudsko biće mlađe od osamnaest (18) godina“. Zakon br. 06/L-084 o zaštiti deteta, član 3. Pravno, „dečiji brak“ i „rani brak“ se smatraju istim: brak deteta mlađeg od 18 godina. *Prisilni brak* je brak na koji jedan ili oba supružnika, bez obzira na godine, nisu pristali. U Zakonu Kosova o porodici, „osoba koja nije napunila osamnaest godina ne može da sklopi brak“ (član 16), osim iz opravdanih razloga (član 16b). Član 18 glasi „brak nije punovažan ako je pristanak dobijen pod prinudom, pretnjom ili greškom ili nekim drugim nedostatkom slobodne volje budućih supružnika“. Zakon br. 2004/32 o porodici (2006) i Zakon br. 06/L-077 o izmenama i dopunama Zakona o porodici br. 2004/32.

52 UNICEF, *Analiza položaja dece i žena na Kosovu* (2017), tabela 16: Analiza puteva u obrazovanju za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana prema polu; str. 79.

53 UNFPA, *Dečiji brakovi na Kosovu (pregled)*. (2014).

Kosovski nastavni plan i program ne sadrži nijedan predmet specifičan za zajednicu iz kojeg bi učenici Kosovski Egipćani učili o svom identitetu i kulturi.

Kako bi podržalo učenike iz zajednice u nastavku školovanja, Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI), uz pomoć donatora, svake godine dodjeljuje kosovskim Romima, kosovskim Aškalijama i kosovskim Egipćanima 500 stipendija za srednje obrazovanje.⁵⁴ Prema statistici MONTI-ja, 1.279 kosovskih Egipćana upisalo se u preduniverzitetsko obrazovanje za školsku 2023–2024.⁵⁵

U avgustu 2023. godine, MONTI je objavio da je od roditelja zatraženo da kupe školske udžbenike od 1. do 5. razreda, a da će im kasnije taj iznos biti nadoknađen na osnovu onlajn prijave. Odluka je izazvala nekoliko zabrinutosti, posebno za najranjivije zajednice i porodice u lošim materijalnim uslovima. Porodice su morale da se oslone na podršku NVO da bi pristupile subvencijama, pošto neki pripadnici zajednice nisu imali bankovne račune ili su se slabije snalazili u radu na računaru.

Kosovski Egipćani se odlučuju za univerzitetsko obrazovanje na albanskom jeziku na javnim univerzitetima u Prištini, Peći i Prizrenu.⁵⁶ Javni univerziteti imaju rezervisana mesta za studente koji nisu kosovski Albanci, uključujući i kosovske Egipćane.

Studentima iz zajednice kosovskih Egipćana (kao i zajednica kosovskih Roma i kosovskih Aškalija) podrška se pruža sredstvima međunarodne donatorske zajednice, posebno nevladinih organizacija „Roma Versitas“, „VORAE“ i Fond za obrazovanje Roma. Nekoliko stipendija za studente je dostupno i od MONTI-ja. Generalno, opštine ne nude niti finansiraju stipendije koje su posebno namenjene studentima iz zajednice kosovskih Egipćana, ali nekoliko opština nudi stipendije za studente iz određenih zajednica, uključujući kosovske Egipćane. Međutim, nema dostupnih podataka o broju korisnika stipendija iz zajednice kosovskih Egipćana. Prema OKZP u opštini Đakovica, nijedan student Kosovski Egipćanin nije dobio stipendiju ili neku drugu afirmativnu meru u poslednjih nekoliko godina. Navodno se studenti iz zajednice uglavnom ne prijavljuju za stipendije ili ne ispunjavaju kriterijume pa dolazi do odbijanja.

Iako su ranije bili prijavljeni slučajevi uznemiravanja i diskriminacije učenika kosovskih Egipćana, u poslednje vreme nisu primećeni nikakvi problemi. Učenici Kosovski Egipćani generalno češće komuniciraju sa učenicima koji govore albanski nego sa učenicima koji govore srpski, uglavnom zbog zajedničkog jezika.

---

54 MINISTRARSTVO OBRAZOVANJA SE OBAVEZALO DA ĆE PODRŽATI UČENIKE IZ ZAJEDNICA ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA - MONT (rks-gov.net)

55 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, *Statistički podaci 2023/24: Podaci o preduniverzitetskom obrazovanju*.

56 Na Kosovu postoji sedam javnih univerziteta sa studijskim programima na albanskom jeziku: u Uroševcu, Đakovici, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Peći, Prištini i Prizrenu.

7. Pristup pravosuđu

Jedan predstavnik zajednice kosovskih Egipćana (muškarac) zaposlen je u Instituciji ombudsmana (IOK), ali nijedan u nekoj drugoj nesudskoj instituciji: Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP) i Kancelariji za zaštitu i pomoć žrtvama (KZPŽ). Štaviše, nema advokata kosovskih Egipćana licenciranih od strane Advokatske komore Kosova (AKK).

Zajednica kosovskih Egipćana obično uživa formalni pristup pravosudnom sistemu. Međutim, ova zajednica uglavnom nije upoznata sa svojim pravima ili pravnim postupcima i mogućnošću besplatne pravne pomoći. Siromaštvo je glavna prepreka pristupu pravnom sistemu, jer sudske takse, pravni troškovi, pa čak i prevoz mogu predstavljati značajan finansijski teret.

Izveštaji OEBS-ovog terenskog tima za praćenje govore da su pripadnici zajednice kosovskih Egipćana uopšteno, a posebno porodice koje žive u ruralnim područjima, u izvesnoj meri informisani o uslugama koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ. Pripadnici zajednice koji su najbolje informisani o ovim uslugama su oni koji rade u opštinskim institucijama, organizacijama civilnog društva i medijima, ili saraduju sa njima, kao i studenti. Kampanje podizanja svesti namenjene široj zajednici, posebno porodicama koje žive u ruralnim područjima, mogle bi biti efikasne; primer su napori da se poveća vidljivost ABPP.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je 2023. godine, uz podršku USAID-a, distribuirala letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku i na Brajevom pismu. Slično tome, tokom Nedelje besplatne pravne pomoći sa motom „Zaštiti svoja prava“, video spotovi i objave na društvenim mrežama bili su emitovani i postavljeni na službenim jezicima, albanskom i srpskom. Pored toga, predstavnici ovih institucija učestvuju u raznim aktivnostima podizanja svesti koje organizuju različiti akteri.

Od oktobra 2021. godine, IOK vodi Forum za dijalog između ombudsmana i različitih organizacija civilnog društva (OCD), uključujući one koje predstavljaju zajednicu kosovskih Egipćana.⁵⁷ U martu 2023. godine, zajedno sa NVO „ROMTEGRA“, ombudsman je posetio nekoliko porodica kosovskih Egipćana u Mitrovici sa ciljem da ih informiše i razgovara o njihovim izazovima i zabrinutostima.

⁵⁷ Cilj Foruma je stvaranje zajedničke platforme za saradnju između IOK-a i OCD, za unapređenje zaštite ljudskih prava, za prepoznavanje izazova i kršenja osnovnih prava i sloboda i pripremu zajedničkih aktivnosti na njihovom unapređenju i zaštiti.

U saradnji sa Centrom za zastupanje demokratske kulture (ACDC) iz Severne Mitrovice, ombudsman se sastao sa OCD u Mitrovici i Peći i održao okrugle stolove (u organizaciji ACDC) o zabrinutostima zajednica u vezi sa poštovanjem, zaštitom i unapređenjem njihovih prava.⁵⁸

IOK je 2023. godine objavio izveštaj po službenoj dužnosti u vezi sa nedostatkom odgovarajućih uslova za život pripadnika zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana koji su se vratili u Obilić iz Severne Makedonije.⁵⁹

KZPŽ svakog oktobra, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD-a, organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, opšte je mišljenje intervjuisanih zainteresovanih strana da informativne kampanje treba organizovati tokom cele godine. Uprkos organizovanju nekoliko informativnih kampanja koje su sprovele različite institucije, uključujući KZPŽ, Ministarstvo pravde i AKK, i informacija koje se saopštavaju žrtvama prilikom traženja usluga, razumevanje programa naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK) je ograničeno ili uopšte ne postoji.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je 2023. godine ponudila usluge za 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), među kojima je bilo 156 pripadnika zajednice kosovskih Egipćana. Institucija ombudsmana je 2023. godine primila ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena),⁶⁰ kojima je obuhvaćeno 4.296 osoba. Od ukupnog broja pritužbi, sedam su podneli pripadnici zajednice kosovskih Egipćana. KZPŽ je rešio 2.883 slučaja u 2023. godini, 80 se odnosilo na kosovske Egipćane i 53 na zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana (nisu u svakom regionu ove brojeke raščlanjene po zajednici). Većina žrtava bile su žene.

U zajednici kosovskih Egipćana jezik se ne doživljava kao prepreka u pristupu pravnim institucijama, jer oni tečno govore albanski, a mnogi tečno govore i turski i/ili srpski jezik (uglavnom oni koji žive u opštini Prizren, posebno starije generacije).

---

58 Za više informacija videti: <https://oik-rks.org/en/2023/12/05/the-ombudsperson-met-representatives-of-civil-society-organizations-from-the-region-of-peja/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

59 Institucija ombudsmana, *Nedostatak odgovarajućih uslova za život za pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji su se vratili u Obilić iz Severne Makedonije* (2018).

60 Videti, Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2023*.

8. Upotreba jezika i mediji

Maternji jezik zajednice kosovskih Egipćana je albanski. Za ovu zajednicu nema značajnih prepreka u upotrebi njihovog jezika na javnim mestima ili u vladinim institucijama, kao i u pristupu opštinskim i javnim službama.

Zajednica kosovskih Egipćana dobija javne usluge i informacije na albanskom jeziku. Pripadnici zajednice imaju pristup štampanim i elektronskim medijima na albanskom jeziku. Štaviše, postoji kratak program na albanskom jeziku namenjen zajednici kosovskih Egipćana koji se emituje na javnom servisu RTK 1. Zajednica kosovskih Egipćana takođe ima pristup NVO Radio Prosperiteti sa sedištem u Đakovici.⁶¹

---

⁶¹ Informacijama se može pristupiti na njihovoj društvenoj mreži: <https://www.facebook.com/Radio.Prosperteti/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Zajednica kosovskih Egipćana je uglavnom slobodna da izrazi svoj kulturni identitet, verska uverenja i običaje. Pripadnici ove zajednice su pretežno sunitiski muslimani, iako su u opštinama Đakovica i Peć prisutni i oni koji slede sufijski islam i nekoliko protestanata.

Kosovski Egipćani često učestvuju u verskim ceremonijama u sunitiskim džamijama i protestantskim evangelističkim crkvama koje vode druge zajednice.

Zajednica kosovskih Egipćana 24. juna obeležava „Međunarodni dan balkanskih Egipćana“ u znak sećanja na prvu skupštinu balkanskih Egipćana održanu u Ohridu, u Severnoj Makedoniji, 1970. godine. Kosovski Egipćani koji su muslimani slave verske praznike Ramazanski bajram, Kurban bajram, Novruz i Ašuru, dok protestantski evangelisti slave Božić, Uskrs i Dan reformacije. Od 6. do 15. maja, zajednica kosovskih Egipćana slavi praznik Svetog Đorđa, koji se spaja sa još dva tradicionalna praznika koji označavaju kraj zime i zvanični početak leta.

Verski i kulturni objekti se dele sa drugim zajednicama. U opštini Đakovica, na primer, sufijskom tekijom i sunitskom džamijom upravljaju verske vođe zajednice kosovskih Egipćana, ali prisustvuju i pripadnici drugih zajednica. Džamija u naselju Pemište sela Babaloć u Dečanima podignuta je 2019. godine sredstvima Islamske zajednice Kosova. Zajednica vodi neformalni verski lokalitet poznat kao *Turbe babe Hajdara* koji se nalazi u naselju kosovskih Egipćana u selu Verić, opština Istok. Napominjemo da su 2023. godine nepoznate osobe zapalile ovo turbe.

U julu 2019. godine, OEBS je prisustvovao inspekciji na licu mesta u selu Drsnik u Klini, koju su organizovali Arheološki institut Kosova i Ministarstvo za infrastrukturu, kako bi se razgovaralo o izgradnji puta Priština - Peć. Sastanku su prisustvovali i lokalni predstavnik Srpske pravoslavne crkve i predstavnici OKZP, koji su izrazili zabrinutost da bi izgradnja mogla negativno uticati na određena groblja; zatražili su da Ministarstvo infrastrukture razmotri mogućnost izmene projekta kako bi se zaobišla groblja. U novembru 2020. godine, OKZP u Klini obavestio je terenski tim OEBS-a da novi put neće uticati na deo groblja odvojen za kosovske Egipćane.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Egipćana suočava se sa sličnim izazovima kao i druge nevećinske zajednice na Kosovu, a to su ograničen pristup stanovanju i upis prava vlasništva u katastarske knjige, posebno u regionima Gnjilana i Prištine.

U regionu Prištine, imovina mnogih kosovskih Egipćana nije legalno upisana u opštinskim katastarskim kancelarijama. Budući da je većina pripadnika ove zajednice živela u naseljima u kojima se zemljište prenosi neformalno bez zvaničnog upisivanja, oni nemaju formalno pravo vlasništva nad svojom imovinom i domovima. Zbog toga pravo vlasništvo ovih porodica nije sigurno.

U regionu Gnjilana, Ministarstvo rada i socijalne zaštite je tokom 2019. godine pokrenulo izgradnju tri kuće za pripadnike zajednice kosovskih Egipćana koji žive u selu Dubrava u opštini Uroševac. Projekat je imao za cilj poboljšanje uslova života zajednice.

11. Povratak i reintegracija

Mnogi kosovski Egipćani su se vratili na Kosovo u poslednjih 20 godina. Oni se po povratku često suočavaju sa poteškoćama zbog niskih primanja i ograničenih mogućnosti stanovanja i zapošljavanja.

Procenjuje se da se 7.800 kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana dobrovoljno vratilo na Kosovo u periodu od 2000. do maja 2023. godine, prema podacima Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR).⁶² Većina povratnika kosovskih Egipćana je iz regiona Peći. Od toga, u opštini Đakovica, 167 pripadnika zajednice kosovskih Egipćana (76 žena i 91 muškarac) vratilo se od 1999. godine, prema podacima OKZP. Od 2015. do decembra 2023. godine, oko 494 osobe vratile su se u opštine Đakovica (202 osobe), Peć (161), Istok (104) i Klina (21), dok se u Prizren i Uroševac vratilo manje od pet osoba, prema podacima UNHCR-a.

Oslanjanje na projekte koje finansiraju donatori, namenjene rešavanju stambenog pitanja povratnika, ima svoje izazove, jer samo nekoliko opština učestvuje u projektima, a potencijalni povratnici iz drugih opština moraju se osloniti na povremenu pomoć Ministarstva za zajednice i povratak (MZP). U projektu Povratak i reintegracija na Kosovo, koji finansira EU, navodi se da je izgrađeno 67 stambenih jedinica za povratnike kosovske Egipćane i da je 57 osoba dobilo pakete za stvaranje prihoda, uglavnom u opštinama Peć i Đakovica. Projektom upravlja Kancelarija EU na Kosovu u partnerstvu sa MZP, a realizuje ga IOM.⁶³

Druge inicijative su usmerene na marginalizovane zajednice, uključujući kosovske Egipćane, pod pokroviteljstvom EU, kosovskih institucija i donatorskih organizacija, kao što su Danski savet za izbeglice i *Arbeiter-Samariter-Bun*.

⁶² UNHCR, 77 (2023). Trenutno ne postoje razvrstani podaci o dobrovoljnom povratku zajednice kosovskih Egipćana.

⁶³ Broj izgrađenih ili obnovljenih stambenih jedinica je 25 u Peći, 17 u Đakovici, 12 u Istoku, osam u Klini i pet u Kosovu Polju. Podatke dostavila Misija kancelarije IOM-a na Kosovu.

U 2023. godini, MZP je preduzeo značajan korak objavljivanjem poziva za pružanje suštinske pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica.⁶⁴ Inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, uključujući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku izgradnji i obnovi kuća. Pored toga, Ministarstvo je proširilo svoje prisustvo kako bi poboljšalo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za omogućavanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su naponi da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Uticaj ovih poduhvata bio je opipljiv, pošto je Ministarstvo uspešno podržalo 150 porodica kosovskih Egipćana, obezbeđujući im ključne potrepštine, uključujući građevinski materijal. Tačnije, rezultat inicijative bila je izgradnja jedne kuće koja se nalazi u Kosovu Polju. Pored toga, inicijative Ministarstva proširile su se i na pružanje značajne podrške za 18 porodica u iznosu od 167.014 evra. Ova finansijska pomoć je bila usmerena na podsticanje rasta u poljoprivrednom sektoru ili na podršku malim preduzećima. Konkretno, deset porodica u Istoku, pet u Đakovici i tri u Uroševcu bile su korisnici ove inicijative.⁶⁵

---

64 Odluka o proceduri pružanja pomoći Ministarstva za zajednice i povratak za pripadnike nevećinskih zajednica donesena 2. februara 2023. godine: [Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci_compressed_compressed-compressed \(1\).pdf \(rks-gov.net\)](#). (Pristupljeno decembra 2023. godine).

65 Podatke je Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Yllka Fetahaj

Profil zajednice

kosovskih Goranaca

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Goranaca

Zajednica kosovskih Goranaca predstavlja jednu od najmanjih zajednica na Kosovu. Prema popisu iz 2011. godine na Kosovu je približno živelo oko 10.300 pripadnika zajednice kosovskih Goranaca, što predstavlja oko 0,55% stanovništva.¹

Najveća koncentracija zajednice kosovskih Goranaca je u opštini Dragaš u regionu Prizrena, gde čine 26% stanovništva (8.000 - 10.000). U Dragašu, kosovski Goranci predstavljaju drugu po veličini zajednicu u opštini i većinsku zajednicu u gradu Dragaš (oko 51-52% gradskog stanovništva).² Manji broj pripadnika zajednice kosovskih Goranaca zastupljen je u opštinama Severna Mitrovica (skoro 2% opštinskog stanovništva), Prizren (manje od 1%), Peć (manje od 1%) i Priština (manje od 1%), ali i u drugim mestima širom Kosova. Oko 60 pripadnika zajednice (deset porodica) nalazi se u Gračanici.

¹ Kosovska agencija za statistiku https://askdata.rks.gov.net/pxweb/en/ASKdata/ASKdata_Census%20population_Census%202011__3%20By%20Municipalities/tab%205%204.px/table/tableViewLayout1/. Samo kosovski Hrvati i kosovski Crnogorci imaju manje pripadnika na Kosovu. (Pristupljeno decembra 2023).

² Kosovska agencija za statistiku. Podaci sa popisa stanovništva na Kosovu 2011. godine https://askdata.rks.gov.net/pxweb/en/ASKdata/ASKdata_Census%20population_Census%202011__3%20By%20Municipalities/tab%205%204.px/table/tableViewLayout1/. Najveću zajednicu u opštini Dragaš čine kosovski Albanci, Kosovski Bošnjaci su treći po veličini. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

Ključne činjenice i pitanja

- Trenutno je sveukupna bezbednost zajednice kosovskih Goranaca relativno stabilna.
- Jedan pripadnik zajednice kosovskih Goranaca je poslanik u Skupštini.
- Zajednica je nedovoljno zastupljena u javnoj upravi i na opštinskim nivoima.
- Zajednica kosovskih Goranaca se suočava sa visokom stopom nezaposlenosti.
- Ograničeni ekonomski uslovi podstiču migraciju pripadnika zajednice.
- Kosovski Goranci generalno imaju stabilan pristup adekvatnoj infrastrukturi, osim u planinskim oblastima u selima opštine Dragaš, gde se zajednica suočava sa izazovima u vezi sa vodosnabdevanjem i napajanjem električnom strujom. Povremeno su prisutni problemi u pristupu dokumentima iz matičnih knjiga.
- Većina kosovskih Goranaca pohađa škole koje rade prema srpskom nastavnom planu i programu, na srpskom jeziku, dok manji broj pohađa škole prema kosovskom planu i programu na bosanskom, albanskom ili turskom jeziku.
- Učenici Kosovski Goranci u opštini Dragaš nailaze na izazove u fizičkom pristupu obrazovanju i lošu infrastrukturu škola.
- Potrebno je učiniti više kako bi prestale podele između zajednica u opštini Dragaš, čime bi se pospešilo učešće kosovskih Goranaca u javnom životu i olakšao njihov pristup obrazovanju.

1. Bezbednost i sigurnost

Tokom prošle decenije poboljšana je bezbednost zajednice kosovskih Goranaca i trenutno je stabilna; relativno mali broj incidenata obično se odnosi na krađe i pljačke.³ Do 2015. godine zajednica kosovskih Goranaca je bila treća po broju incidenata koje je doživljavala (posle zajednica kosovskih Srba i kosovskih Bošnjaka), ali se taj broj znatno smanjio. Zajednica kosovskih Goranaca i kosovskih Crnogoraca doživljava najmanji broj bezbednosnih incidenata.

Glavni bezbednosni problemi koji iznova pogađaju zajednicu kosovskih Goranaca su krađa stoke i provale osumnjičenih u napuštene kuće, za koje se veruje da su iz Albanije. Prvi zabeleženi porast ovakvih krađa dogodio se jula 2014. godine i od tad se dogodilo nekoliko sličnih incidenata, uključujući, između ostalog provale, oružane pljačke, krađe stoke i poljoprivrednih dobara, zastrašivanje i oštećenje imovine.⁴ Zabeleženo je nekoliko incidenata koji su okarakterisani kao fizički napadi na zajednicu kosovskih Goranaca.⁵

Tokom 2016. i 2017. godine, sigurnosne kamere su postavljene na osam lokacija u opštini Dragaš, uključujući selo Orčuša.⁶

Najznačajniji činioци koji doprinose povećanju iseljavanja kosovskih Goranaca i kosovskih Bošnjaka iz opštine Dragaš u zemlje zapadne Evrope su zabrinutost za bezbednost zajednice, kao i ograničene ekonomske mogućnosti.

Kako bi se smanjili bezbednosni problemi, uloženi su naponi da se poveća značajna i efikasna zastupljenost i učešće zajednice kosovskih Goranaca u lokalnim bezbednosnim forumima i Policiji Kosova. Predstavnici kosovskih Goranaca su u više navrata tražili da se poveća broj službenika Policije Kosova iz ove zajednice, posebno u policijskoj ispostavi koja nema dovoljno zaposlenih u selu Kruševo u Dragašu, kako bi se unapredila bezbednost nevećinskih zajednica u ovoj oblasti. U Policiji Kosova je u 2023. godini bilo zaposleno 39 kosovskih Goranaca (dve žene). Svi oni rade u Policiji Kosova u Prizrenu i Dragašu, uključujući policijsku ispostavu u Kruševu.

Pet pripadnika zajednice kosovskih Goranaca su članovi lokalnih odbora za javnu bezbednost (LOJB).⁷

3 Prema OEBS-ovim internim aktivnostima praćenja na terenu, 2013. godine se dogodilo osam incidenata, 30 incidenata 2014, 25 incidenata u 2015. godini, 16 u 2016, 15 u 2017, dva u 2018, šest u 2019, četiri u 2020, četiri u 2021, jedan u 2022. godini i pet u 2023. godini.

4 U selu Restelica u opštini Dragaš novembra 2016. godine prijavljene su provale u 15 kuća, dok su novembra 2021. godine prijavljene provale u dve kuće koje pripadaju porodicama kosovskih Goranaca. U februaru 2021, jedan kosovski Goranac prijavio je Policiji Kosova da ga je grupa nepoznatih sumnjivih lica fizički napala kad je prelazio iz južne u severnu Mitrovicu.

5 U junu 2023. godine, kosovski Goranac je prijavio Policiji Kosova da mu je kosovski Albanac pretio i fizički ga napao u njegovoj radnji u severnoj Mitrovici. U Dragašu avgusta 2023. godine, nakon svađe, osumnjičeni kosovski Albanac je fizički napao žrtvu kosovskog Goranaca, kome je ukazana lekarska pomoć.

6 Kamere su postavljene u selima Zaplužje, Brodosan, Belograd, Brezna, Orčuša, Globočica i Restelica, kao i u gradu Dragašu.

7 Zaključno sa novembrom 2023. godine.

2. Učešće i zastupljenost

Zajednicu kosovskih Goranaca u Vladi je 2021. godine predstavljao Enes Goran, predstavnik Jedinствene goranske partije (JGP), koji je ranije obavljao funkciju zamenika ministra trgovine i industrije. Zajednicu takođe predstavlja Edison Bećiri, koji je imenovan za savetnika premijera u Vladi formiranoj 2021. godine.

Prethodno je zamenik ministra za infrastrukturu i životnu sredinu bio jedini predstavnik JGP-a u Vladi od 2020. do 2021. godine.

Trenutno je Adem Hodža, lider Jedinствene goranske partije jedini poslanik na mestu zagarantovanom zajednici u Skupštini. Na mesto poslanika izabran je na prošlim izborima. Druge stranke koje predstavljaju zajednicu, a koje su učestvovalе na vanrednim skupštinskim izborima 2019. i 2020. bile su Pokret za Goru (PZG) i Građanska inicijativa Gora (GIG).

Trenutno jedna žena i jedan muškarac zauzimaju dva mesta rezervisana za zajednicu u Savetodavnom veću za zajednice (SVZ).⁸

Nekoliko pripadnika zajednice kosovskih Goranaca je od 2017. godine⁹ bilo zaposleno u javnoj administraciji na nivou vlade (0,17%), i kao takvi su bili nedovoljno zastupljeni. Zajednica je takođe bila izuzetno nedovoljno zastupljena u javnoj službi u opštini Dragaš (gde živi većina pripadnika zajednice), Prizrenu i drugim opštinama u kojima živi manji broj pripadnika zajednice.¹⁰

Zajednica je zastupljena u šest odbora za zajednice (OZ) širom Kosova, a to su pet žena i dva muškarca.¹¹ Na funkciju predsedavajućeg OZ u Severnoj Mitrovici nalazi se kosovski Goranac. Međutim, zajednica nije zastupljena u OZ u 12 opština u kojima, prema popisu iz 2011. godine i procenama OEBS-ovih aktivnosti praćenja, žive pripadnici zajednice.¹²

Na funkciji zamenika predsednika opštine za zajednice u opštini Dragaš nalazi se kosovski Goranac.¹³ Međutim, ni u jednoj opštini nema pripadnika zajednice na poziciji zamenika predsednika skupštine opštine za zajednice.

8 Amira Mustafa je predstavljala NVO „Fudbalski klub Dragaš Sport“, a Fehim Sali je predstavljao NVO „Neven“.

9 Skoriji podaci nisu na raspolaganju.

10 OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu* (2017).

11 Zbog dužeg odsustva predstavnika zajednice kosovskih Goranaca, u decembru 2023. godine, predsedavajući OZ u Prizrenu je pokrenuo proces zamene člana OZ i održao konsultativne sastanke sa drugim predstavnicima zajednice kosovskih Goranaca kako bi identifikovao kandidata.

12 Sedam OZ u kojima su članovi predstavnici kosovskih Goranaca su odbori u Dragašu, Uroševcu, Gračanicima, Severnoj Mitrovici, Prištini i Prizrenu. Dvanaest OZ u kojima nema predstavnika zajednice kosovskih Goranaca nalaze se u Dečanima, Kosovu Polju, Đakovici, Gnjilanu, Kamenici, Lipljanu, Južnoj Mitrovici, Obiliću, Peći, Štimlju, Vitini i Vučitrnu. Demografske procene za Leposavić, Severnu Mitrovicu, Zubin Potok i Zvečan zasnovane su na podacima iz OEBS-ovih *profila opština* iz 2018. godine, zbog nedostatka zvaničnih podataka sa popisa.

13 Zamenik predsednika opštine za zajednice u Dragašu je muškarac (Jedinствena goranska partija, JGP).

Kosovski Goranci su članovi tri opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP), a jedna kosovska Goranka obavlja dužnost šefice OKZP u Gračanici.¹⁴

Četiri pripadnika zajednice kosovskih Goranaca su članovi opštinskih odbora za bezbednost u zajednici (OOBZ), po jedna žena u svakoj od sledećih opština: u Gračanici, Prištini i Dragašu, i jedan muškarac u Prizrenu.

Sektor građanskog društva unutar zajednice kosovskih Goranaca nije dobro razvijen i karakteriše ga mali broj nevladinih organizacija (NVO) koje su vođene zahtevima donatora. Zaista, zavisnost ovih NVO-a od donatorskih novčanih sredstava često podrazumeva da im nedostaju sredstva za pravilno funkcionisanje. Februara 2023. godine, jedna kosovska Goranka je osnovala NVO „Sensa“, prvu i jedinu žensku nevladinu organizaciju u opštini Dragaš, koja je usmerena na zaštitu i promociju prava kosovskih Bošnjakinja i kosovskih Goranki, devojaka i žena koje žive u opštini.

Odluka opštinskih vlasti da u centru Dragaša postave spomenik u čast Adema Jašarija bez konsultacija sa zajednicom kosovskih Goranaca dovela je do političkih posledica, uključujući bojkot predstavnika kosovskih Goranaca i kosovskih Bošnjaka da učestvuju na sastancima OZ u opštini Dragaš tokom 2016-2017. godine.¹⁵ Pripadnici zajednice doveli su u pitanje sposobnost kosovskih institucija i zakona da obezbede zaštitu prava i interesa nevećinskih zajednica. Kako su predstavnici OZ odbili da prisustvuju sastancima, čime se smanjilo njihovo učešće, goranska zajednica je pozvala na izmene Zakona o lokalnoj samoupravi kako bi se obezbedila veća zaštita prava zajednica. Nedavno je imenovanje kosovskog Goranca na mesto zamenika predsednika opštine nakon opštinskih izbora krajem 2021. ojačalo zastupljenost zajednice u opštini.

Predstavnici zajednice zahtevali su osnivanje Gore, opštine koja je postojala od 1990. do 1999. godine, u kojoj bi Kosovski Goranci činili većinu, sa mestom Dragaš kao administrativnim centrom, i selima u kojima žive Kosovski Goranci i kosovski Bošnjaci u regionu Gore u okviru njenih administrativnih granica. Septembra 2015. godine, predstavnici svih političkih partija kosovskih Goranaca i kosovskih Bošnjaka iz Dragaša, kao i predstavnici nevladinih organizacija, ali i pripadnici dijaspore podneli su zahtev Vladi i Ministarstvu lokalne uprave da se započnu konsultacije o stvaranju opštine Gora. Međutim, kosovske institucije nikada nisu odgovorile na ovaj zahtev. Mnogi iz zajednice kosovskih Goranaca smatraju da će u opštini Gora biti bolje zaštićena i poštovana prava i interesi nevećinskih zajednica, i da bi bolje mogli da ostvare svoja prava na samoupravu i decentralizaciju.

---

¹⁴ Tri OKZP sa pripadnicima zajednice kosovskih Goranaca nalaze se u Dragašu, Uroševcu i Gračanici.

¹⁵ Adem Jašari je bio komandant, kosovski Albanac u Oslobođilačkoj vojsci Kosova koji je ubijen 1998. godine.

3. Zaposlenost i društvenoekonomska situacija

Zajednica kosovskih Goranaca suočava se sa ograničenim ekonomskim prilikama i mogućnostima zapošljavanja. Stopa nezaposlenosti među pripadnicima zajednice kosovskih Goranaca je 30%, što posebno pogađa žene.

Na osnovu statističkih podataka Kosovske agencije za zapošljavanje, u Dragašu iz zajednice kosovskih Goranaca ima 66 registrovanih lica koja aktivno traže posao (33 žene).

Većina kosovskih Goranaca u privatnom sektoru su samozaposleni i ostvaruju prihod. Kosovski Goranci najčešće vode mala, porodična preduzeća i to su tradicionalno preduzeća iz ugostiteljskog sektora, kao što su prodavnice slatkiša, poslastičarnice i pekare, brza hrana sa roštilja, kafići i restorani u kojima se pripremaju domaća jela. Mali broj pripadnika zajednice radi u građevinskom sektoru.

U javnom sektoru, zajednica kosovskih Goranaca je nedovoljno zastupljena na pozicijama u vladi i na lokalnom nivou. Većina kosovskih Goranaca službenika javne administracije obavljaju profesionalne dužnosti na nivou vlade, dok na opštinskom nivou obavljaju tehničke i administrativne dužnosti.¹⁶ Iako su nedovoljno zastupljeni u kosovskim institucijama na oba nivoa, značajan broj kosovskih Goranaca je bio zaposlen u raznim institucijama kojima upravlja Beograd na lokalnom nivou, posebno u opštini Dragaš, uključujući zdravstvo i prosvetu. Samo 27 kosovskih Goranaca je 2021. godine bilo zaposleno u kosovskom javnom sektoru u Dragašu, dok je više od 200 u istoj opštini bilo zaposleno u različitim institucijama kojima upravlja Beograd.¹⁷ Značajna prepreka za zajednicu je to što kosovske institucije, posebno u Dragašu ne priznaju diplome koje izdaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu.

U Prištini jedna kosovska Goranka radi u Opštinskoj direkciji za finansije, a jedan Goranac radi u javnom preduzeću *Termokos*.

U Gračanici je 20-25 pripadnika zajednice zaposleno u privatnom sektoru, uglavnom muškaraca, od 30 do 60 godina, u oblasti ruktvorina. Stopa nezaposlenosti iznosi oko 30%.

¹⁶ OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu* (2017), str. 13, 17, 24.

¹⁷ Šesnaest kosovskih Goranaca je bilo zaposleno u Privremenom opštinskom organu Gora, 16 iz zdravstvenog sektora je bilo na platnom spisku Vlade Srbije, dok je otprilike od 180 do 200 bilo zaposleno u šest osnovnih i jednoj srednjoj školi koje rade prema srpskom nastavnom planu i programu u opštini Dragaš.

Penzije i socijalna pomoć kako iz Prištine, tako i institucija kojima upravlja Beograd obezbeđuju prihod za zajednicu **kosovskih Goranaca**. Nezaposleni pripadnici zajednice, uglavnom starije osobe i žene, često dobijaju sredstva od bliskih rođaka koji žive i rade u inostranstvu.

Brojni pripadnici zajednice **kosovskih Goranaca** dobijaju finansijsku podršku od institucija kojima upravlja Beograd, uključujući penzije, socijalnu pomoć, minimalac, koji garantuje Vlada Srbije i dečiji dodatak za sve učenike koji pohađaju škole koje rade prema srpskom nastavnom planu i programu.¹⁸ Ova podrška je preko potrebna zajednici, s obzirom na visoku stopu nezaposlenosti i socioekonomsku situaciju punu izazova, posebno u opštini Dragaš.

Vrlo ozbiljna ekonomska situacija u kojoj se nalazi zajednica **kosovskih Goranaca** privukla je nekoliko projekata za stvaranje prihoda, kao što su oni koje sponzorise Program stabilizacije zajednice koji finansira EU, a koji pružaju pomoć proizvođačima mleka u zajednici. Švajcarski Caritas i opština Dragaš su zajedno finansirali projekte za stvaranje prihoda koji su uglavnom bili usmereni na poljoprivrednu proizvodnju u opštinama Prizren i Dragaš (uključujući bobičasto voće i lekovito bilje).

U zajednici **kosovskih Goranaca** nije zabeležen nijedan slučaj dečijeg rada, osim retkih slučajeva kad deca tokom letnjih meseci pomažu roditeljima u malim porodičnim preduzećima. U zajednici takođe nije rasprostranjena siva ekonomija.

Pripadnici zajednice **kosovskih Goranaca** u velikom broju su migrirali od 1999. godine u potrazi za boljim ekonomskim prilikama. Pripadnici zajednice su se uglavnom naselili u regionu, ali značajan broj je migrirao u zapadnoevropske zemlje kao što su Italija, Francuska, Nemačka, Belgija, Austrija, Švajcarska i Švedska. Poslednjih godina, omladina **kosovskih Goranaca** migrirala je u obrazovne svrhe, uglavnom u Tursku i Bugarsku.

---

¹⁸ Nakon što je Centralna banka Kosova decembra 2023. usvojila uredbu kojom evro postaje jedina valuta dozvoljena za platni promet na Kosovu, a koja je stupila na snagu 1. februara 2024. godine, terenski timovi Misije OEBS-a na Kosovu dobili su izveštaje da je ova promena uticala na zajednice koje se oslanjaju na finansijsku podršku Vlade Srbije.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

U opštinama Gnjilane, Peć, Gračanica i Priština, pripadnici zajednice kosovskih Goranaca kao i svi ostali stanovnici žive u urbanim sredinama u mešovitim naseljima, uživajući pun i jednak pristup pijaćoj vodi, kanalizacionim sistemima, uslugama sakupljanja otpada, pouzdanom snabdevanju električnom energijom i asfaltiranim putevima.

Većina pripadnika zajednice kosovskih Goranaca živi u planinskim predelima opštine Dragaš, gde je pristup javnim komunalnim uslugama u jednom broju sela otežan zbog teško pristupačnog terena, zastarelih mreža za snabdevanje električnom energijom i vodom i nepostojanja kanalizacionih sistema. Na primer, iako većina pripadnika zajednice kosovskih Goranaca ima pristup vodi za piće, stanovnici sela Gornja Rapča i Donja Rapča i dalje se suočavaju sa nestašicom vode zbog zastarele vodovodne mreže.¹⁹ Osobe u starijim kućama koje nisu priključene na kanalizacioni sistem oslanjaju se na septičke jame, ili otvorene kanale. U cilju unapređenja infrastrukture, iz budžeta Skupštine opštine Dragaš za 2024. godinu je izdvojeno oko 4,5 miliona evra za projekte kapitalnih investicija, od kojih će većina biti utrošena na realizaciju projekta vodosnabdevanja za 15 sela u oblastima Gore i Opolja, i mesta Dragaš, uključujući izgradnju postrojenja za prečišćavanje vode u selu Radeša.

U Gračanici je infrastruktura (put, struja, kanalizacija, voda) loša i broj zvaničnih žalbi se od nedavno povećao.

Zastareli i slabi sistemi za prenos energije dovode do sporadičnih prekida u snabdevanju električnom energijom u selima u Gori, posebno tokom zime. Iako četiri aktivne hidroelektrane proizvode električnu energiju u regionu Gore, minimalna ulaganja u distributivnu mrežu, već više od 30 godina u regionu, uprkos ponovljenim zahtevima zajednice stalno dovode do prekida u snabdevanju strujom, posebno u selima Restelice, Zli Potok, Kruševo i Globočica. Zajednica kosovskih Goranaca i drugi u potpunosti zavise od Kosovske kompanije za distribuciju električne energije (KEDS) za snabdevanje električnom energijom. Decembra 2020. godine počelo se sa postavljanjem novog magistralnog dalekovoda od mesta Dragaš ka selu Restelica naseljenom kosovskim Bošnjacima i kosovskim Gorancima. Očekivalo se da će se sva sela u okruženju povezati i doći do unapređenja kvaliteta usluge. Međutim, ova intervencija je samo delimično sprovedena i nije u potpunosti rešila probleme vezane za mrežnu infrastrukturu na području Gore.

¹⁹ Pored toga, zbog sporova sa susednim selom Krstec, selima Gornja Rapča i Donja Rapča onemogućen je pristup prirodnim izvorima u njihovoj katastarskoj zoni. Opština Dragaš je 2019. godine pokušala da posreduje u ovom pitanju, ali bezuspešno.

Krajem 2023. godine, KEDS je predstavio strateški plan za period 2024-2026. godine, koji daje smernice za postavljanje nove električne mreže u selima u Gori.

Pored toga, i dalje postoje problemi upravljanja otpadom u regionu Gore. Opština Dragaš u saradnji sa Japanskom agencijom za međunarodnu saradnju (JICA) nastoji da obuhvati celu svoju teritoriju u planu upravljanja komunalnim otpadom; međutim, postoje sela koja još nisu obuhvaćena. Ovo je slučaj sa selom Leštane, Krstac, Bačka, Orčuša, Dikance i Kukuljane²⁰, kao i selom Restelica gde se lokalna NVO, *Eco Restelica* bavi pitanjima upravljanja otpadom sredstvima dobijenim od dobrovoljnih doprinosa stanovnika i preduzeća.

Pozitivno je to što je ulična rasveta značajno poboljšana poslednjih godina u većini seoskih područja opštine Dragaš, čime su poboljšani opšti uslovi koji se tiču sigurnosti i bezbednosti zajednice. U svim glavnim selima postoje trotoari.

Kvalitet putne infrastrukture u oblastima naseljenim kosovskim Gorancima u opštini Dragaš značajno se poboljšao tokom protekle decenije. Putevi do svih sela u Gori su asfaltirani. Magistralni regionalni put od Prizrena do Dragaša je delimično proširen, a preostala deonica puta je rekonstruisana, dok je put od mesta Dragaš do sela Brod proširen i obnovljen.

Međutim, planinski teren na području Gore predstavlja dodatne izazove za zajednicu. Odronjavanje kamenja, klizišta i lavine predstavljaju bezbednosnu pretnju i povremeno dovode do blokade lokalnih puteva koji povezuju sela naseljena kosovskim Gorancima, posebno tokom zimske sezone.

Generalno, zajednica **kosovskih Goranaca** se ne suočava sa stambenim problemima, jer većina pripadnika zajednice ima svoje domove, dok neki takođe imaju stanove. Pored toga, pripadnici zajednice **kosovskih Goranaca** uglavnom nemaju velike, nagomilane račune za komunalne usluge.

Zajednica **kosovskih Goranaca** ima nesmetan pristup grobljima po svom izboru u svim opštinama u kojima žive, i generalno sa drugim zajednicama koristi islamska groblja.

---

²⁰ U oblasti Opoja, sela Zrza i Plajnik, pretežno naseljena kosovskim Albancima, suočavaju se sa istom situacijom. U slučaju poslednjeg, opštinski službenik je izvestio da kompanija za upravljanje otpadom, *Eko Regjioni* nije spremna da ponudi svoje usluge zbog udaljenosti sela i dodatnih troškova koje bi to uzrokovalo kompaniji.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Zajednica kosovskih Goranaca ima pristup socijalnim i zdravstvenim uslugama preko kosovskih i beogradskih institucija, u zavisnosti od dostupnosti lokalnih usluga. Na primer, u Dragašu, Gnjilanu i Kamenici, zajednica koristi i socijalne usluge, zdravstvenu zaštitu i sistem socijalne pomoći.

U Prištini, Peći i Uroševcu, zajednica kosovskih Goranaca se oslanja na kosovske institucije u pristupu uslugama, dok u Gračanici zajednica uglavnom koristi zdravstvene ustanove kojima upravlja Beograd, pošto su one navodno jeftinije.

U 2018. godini, 168 porodica kosovskih Goranaca, sa ukupno 463 lica, imalo je pravo na socijalnu pomoć.²¹ Nema dostupnih podataka o broju kosovskih Goranaca koji primaju penziju i/ili invalidninu.

Poslednjih godina unapređena je fizička dostupnost i pristupačnost zdravstvene zaštite, kao i dostupnost hitnih službi, posebno u selima gde žive Kosovski Goranci u oblasti Gore.²² Međutim, zbog udaljenosti ove oblasti, ova zajednica geografski predstavlja najugroženiju grupu na Kosovu. Većina koristi usluge taksija ili ide peške kako bi dobila neophodnu zdravstvenu zaštitu. Stoga, fizičke prepreke u pogledu dostupnosti mogu povećati finansijske troškove.

Nekoliko lekara kosovskih Goranaca imaju privatne ordinacije i pružaju usluge lokalnom stanovništvu. Štaviše, pripadnici zajednice koji poseduju srpske lične karte i zdravstvene knjižice takođe imaju pristup zdravstvenim ustanovama kojima upravlja Beograd u Gračanici i Severnoj Mitrovici, dok za teže zdravstvene probleme zajednica koristi i zdravstvene centre i klinike u Beogradu.

Međutim, u poređenju sa drugim nevećinskim zajednicama, najmanja je verovatnoća da će Kosovski Goranci u sklopu preventivne zaštite ići na opšte lekarske preglede. Ovo oklevanje je posledica kulturnih barijera, nepostojanja kampanja u vezi sa zdravljem i opšte neinformisanosti u zajednici o pravima vezanim za zdravlje.²³

²¹ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2018* (2019), str. 100.

²² Mreža žena Kosova, *Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu* (2016), str. 54. (Pristupljeno decembra 2023).

²³ Ibid, str. 52, 54.

Zajednica kosovskih Goranaca izrazila je zabrinutost u vezi sa pristupom dokumentima iz matične evidencije van Kosova. U 2017. godini primenjene su nove procedure za pojednostavljenje procesa dobijanja zvaničnih kosovskih dokumenata. Međutim, matična služba u Dragašu od pripadnika zajednice i dalje zahteva da poštuju prethodni postupak i stoga mnogi Kosovski Goranci nisu mogli da pribave dokumenta za upis građanskog stanja. Ovakva pogrešna tumačenja postojećih zakonskih odredbi izazivaju poteškoće i pravnu nesigurnost za pripadnike zajednice kosovskih Goranaca i ometaju njihova prava na dobijanje ličnih dokumenata.

6. Pristup obrazovanju

Učenici kosovski Goranci su upisani u škole koje rade po srpskom i kosovskom nastavnom planu i programu. Oni uglavnom pohađaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu na srpskom jeziku u opštinama Dragaš, Gračanica, Severna Mitrovica i Kamenica.

Učenici **Kosovski Goranci** pohađaju škole po kosovskom nastavnom planu i programu, uglavnom na bosanskom jeziku, ali povremeno i na albanskom i turskom jeziku, u Južnoj Mitrovici, Prištini, Peći i Prizrenu. Ne postoji mogućnost obrazovanja na goranskom dijalektu.

Prema podacima Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, 314 učenika **kosovskih Goranaca** je upisano u škole u okviru preduniverzitetskog obrazovanja u školskoj 2023/24. godini.²⁴

Učenici ili studenti **Kosovski Goranci** u opštini Priština pohađaju školu ili studije na albanskom ili turskom jeziku. U opštini Gračanica oko 30-40 učenika **kosovskih Goranaca** pohađa škole po srpskom nastavnom planu i programu.

U opštini Dragaš, gde živi većina **kosovskih Goranaca**, 590 učenika je u školskoj 2023/24. godini upisano u škole po srpskom nastavnom planu i programu u sklopu osnovnog i srednjeg obrazovanja. Manji broj pripadnika zajednice pohađa nastavu na bosanskom jeziku po kosovskom nastavnom planu i programu.

U opštini Dragaš, nastavu u školama koje rade u skladu sa oba nastavna plana i programa uglavnom pohađaju **Kosovski Goranci** i kosovski Bošnjaci. Više od polovine učenika **kosovskih Goranaca** je u Dragašu pohađalo nastavu u četiri škole sa zajedničkim nastavnim planovima i programima u selima Restelica, Brod, Rapča i Vranište. U prošlosti, prosvetni radnici **Kosovski Goranci** i kosovski Bošnjaci nadmetali su se za ograničene resurse, uključujući prostor u zajedničkim učionicama, kabinetima, pa čak i ogrev, što je dovelo do konkurencije i opšteg nedostatka poverenja i saradnje između nastavnika, kao i stvaranja tenzija među pripadnicima ove dve zajednice. Međutim, trenutno se čini da oba sistema raspoložu zadovoljavajućim resursima. Zaposleni u školama u Brodu i Restelici koji od 2017. godine dele prostorije, a koji su se suočili sa najvećim brojem problema, poboljšali su svoju saradnju u vezi ovih pitanja i uspjeli da smanje tenzije i unaprede pristup **kosovskih Goranaca** obrazovanju.

²⁴ Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, Statističke beleške 2023/2024. (Pristupljeno decembra 2023.godine).

Međutim, ukupna situacija u vezi sa saradnjom između škola po dva različita nastavna plana i programa u ovoj opštini i dalje je osetljiva.

Poslednjih godina osnovne i srednje škole u gradu Dragašu, gde se nalazio najveći broj kosovskih Goranaca, premeštene su u sela Ljubovište i Mlike i sad su modernizovane.

S obzirom na planinski teren regiona u Gori, izazovi u vezi sa prevozom učenika stvaraju probleme u pogledu pristupa školama, posebno zimi. Opština je angažovala pružaoca usluga da obezbedi prevoz za kosovske Gorance koji pohađaju škole po kosovskom nastavnom planu i programu. Prevoz učenika koji pohađaju škole po srpskom nastavnom planu i programu su podržale institucije kojima upravlja Beograd, preko spoljne kompanije. U nekim slučajevima, posebno tokom zimskih meseci, roditelji su sami organizovali prevoz za svoju decu.

Slučajevi napuštanja škole među učenicima kosovskim Gorancima su retki i najčešće su posledica iseljenja porodice. Škole obično prate slučajeve napuštanje škole i po potrebi ih rešavaju na pojedinačnoj osnovi.

Ministarstvo prosvete Srbije obezbeđuje udžbenike za škole koje rade u skladu sa srpskim nastavnim planom i programom. Učenici Kosovski Goranci koji prate kosovski nastavni plan i program, posebno na turskom i bosanskom jeziku, suočavaju se sa izazovima povezanim sa nedostatkom priručnika i udžbenika na bosanskom i turskom jeziku, nepostojanjem obuke za nastavnike i oslanjanjem na stare udžbenike koji ne prate novi nastavni plan i program.

Univerzitetsko obrazovanje na srpskom jeziku dostupno je na Univerzitetu u Severnoj Mitrovici, gde se upisuje veliki broj studenata kosovskih Goranaca. Manji broj se odlučuje da prati kosovski nastavni plan i program na univerzitetima u Prizrenu, Peći i Prištini, uglavnom na bosanskom jeziku, ali i na albanskom i turskom. U periodu između 2019–2020. godine 303 kosovska Goranca su upisana na univerzitate.²⁵

Što se tiče visokog obrazovanja, studenti Kosovski Goranci suočavaju se sa mnogim izazovima u pristupu univerzitetskom obrazovanju prema kosovskom nastavnom planu i programu, od jezičkih prepreka, nepostojanja testova za prijemni ispit na željenom jeziku ili nepostojanja rezervisanih mesta za pripadnike zajednice na univerzitetima, koje u teoriji garantuju postojeći zakoni.²⁶ Pored toga, diplome stečene na Kosovu tokom preduniverzitetskog obrazovanja koje prati srpski nastavni plan i program često se ne priznaju, što dodatno otežava pristup univerzitetskom obrazovanju po kosovskom nastavnom planu i programu. Stoga mnogi Kosovski Goranci više vole da studiraju van Kosova na srpskim univerzitetima, ali i u Severnoj Makedoniji, Turskoj i Bugarskoj.

---

²⁵ Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, Statističke beleške 2019/2020.

²⁶ Nevećinskim studentima zagantovano je 12% mesta na programima visokog obrazovanja, kao i u studentskim domovima i menzama. Pored toga, zakon pripadnicima zajednice dozvoljava da polažu prijemne ispite na svom maternjem jeziku i zakonom je uređena dodela stipendija i socijalne pomoći takvim studentima.

Ne postoje strukturne prepreke za jednak pristup obaveznom obrazovanju za dečake i devojčice kosovske Gorance. Ipak, mnogo manje pripadnica ženskog pola je upisano na srednje i visoko obrazovanje nego muškaraca, posebno u opštini Dragaš.

Interakcija između učenika kosovskih Goranaca i učenika iz drugih zajednica je zadovoljavajuća, bez skorijih bezbednosnih incidenata ili problema. Ipak, direktori škola i univerziteta generalno ne promovišu inicijative za okupljanje učenika iz različitih zajednica.

7. Pristup pravosuđu

Zajednica kosovskih Goranaca nema svoje predstavnike zaposlene ni u jednoj od vansudskih institucija: Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Instituciji ombudsmana (IOK) i Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ). Štaviše, dvojica advokata, kosovska Goranca, oba muškarca, imaju licencu Advokatske komore Kosova (AKK).

OEBS-ove aktivnosti praćenja na terenu ukazuju da su pripadnici zajednice kosovskih Goranaca u izvesnoj meri svesni usluga koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ. Međutim, nivo informisanosti među opštinama se razlikuje. Primetno je da pripadnici zajednice kosovskih Goranaca u opštinama Prizren i Dragaš poseduju ograničeno znanje o uslugama koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ, zbog toga što ove institucije svoj rad temelje na regionalnom nivou, i zbog nedostatka aktivnosti podizanja svesti i rada na terenu ovih institucija usmerenih na zajednicu kosovskih Goranaca u ovim opštinama. ABPP je 2023. godine angažovala službenika da u radu obuhvati opštine Suva Reka i Dragaš kako bi obezbedila besplatne pravne savete u seoskim oblastima za pripadnike zajednica sa niskim prihodima.

IOK (za razliku od KZPŽ ili ABPP) redovno organizuje mesečne i *ad hoc* terenske posete²⁷ u različitim opštinama i stoga ima bolju vidljivost od druga dva pružaoca pravnih usluga. Međutim, saopšteno je da IOK više ne organizuje mesečne posete opštinama u regionu Prištine; one se umesto toga organizuju u skladu sa potrebama i interesima građana.

Oktobra svake godine, KZPŽ pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, opšte je mišljenje intervjuisanih zainteresovanih strana da informativne kampanje treba organizovati tokom cele godine.

Uprkos nekoliko informativnih kampanja koje su sprovele različite institucije, uključujući KZPŽ, Ministarstvo pravde, AKK, i informacija koje dobijaju žrtve prilikom traženja usluga, postoji ograničeno ili nikakvo razumevanje programa naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK).

ABPP je 2023. godine ponudio usluge broju od 6.070 ljudi (uključujući 2.883 žena), od kojih su 54 bili pripadnici zajednice kosovskih Goranaca. Navodno, u Prizrenu, pripadnici zajednice kosovskih Goranaca retko koriste usluge IOK.²⁸ IOK je 2023. godine primio ukupno 1.660 pritužbi (1.162 od muškaraca i 498 od žena),²⁹ koje su podnele 4.296 lica.

²⁷ Otvoreni dani se organizuju jednom mesečno u cilju ostvarivanja neposredne komunikacije sa pripadnicima zajednice o različitim izazovima koji se tiču ljudskih prava.

²⁸ Prema rečima sagovornika iz Prizrena.

²⁹ Godišnji izveštaj Institucije ombudsmana za 2023. godinu.

Od ukupnog broja pritužbi, dve su podneli pripadnici zajednice kosovskih Goranaca. KZPŽ je 2023. godine obradio 1.009 slučajeva, gde su dve žrtve bili Kosovski Goranci.

Pripadnici zajednice mogu slobodno da biraju svoje zakonske zastupnike. Međutim, u slučaju zastupanja po službenoj dužnosti u krivičnim predmetima, AKK raspoređuje advokate prema redosledu advokata sa spiska u evidenciji koji tečno govore jezik zajednice koju predstavljaju ili pripadnika te zajednice.

Zajednica kosovskih Goranaca ne nailazi na izazove u pristupu sudovima i dobijanju pravnih usluga. Uočeno je da sve tri institucije besplatno pružaju svoje usluge i imaju višejezično/multietničko osoblje koje može da komunicira i pruža usluge na svim službenim jezicima, kako je to neophodno u regionu Prizrena, odnosno na albanskom, srpskom/bosanskom i turskom jeziku. Jezik generalno nije prepreka za ostvarivanje pristupa pravnim uslugama.

Naime, Osnovni sud u Prizrenu ima tri stalno zaposlena sudska tumača za bosanski/srpski jezik, kojim se uglavnom govori u zajednici kosovskih Goranaca. Osnovno tužilaštvo u Prizrenu ima jednog stalno zaposlenog prevodioca za srpski/bosanski jezik. Međutim, sudske i pravne takse, kao i putni troškovi mogu da predstavljaju prepreke za ranjive porodice bez redovnih prihoda, i mogu sprečiti pristup sudovima za rešavanje građanskih predmeta.

8. Upotreba jezika i mediji

U svakodnevnom životu i prilikom ostvarivanja privatnih kontakata, zajednica kosovskih Goranaca govori goranski, dijalekt iz grupe slovenskih jezika. Zajednica kosovskih Goranaca oseća se prilično slobodnom da koristi dijalekt u svakodnevnim interakcijama, dok većina pripadnika koristi srpski i albanski jezik prilikom formalne komunikacije sa institucijama.

Mlađe generacije, posebno u Prištini, u većoj su meri podstaknute da uče albanski jezik.

Goranski govor, ili dijalekt se tradicionalno koristi uglavnom u regionu Gore u opštini Dragaš. Dijalekat nije priznat kao službeni jezik, ili jezik u službenoj upotrebi ni u jednoj kosovskoj opštini, a zajednica nikada nije uložila takav zahtev. Pošto pisani oblici dijalekta nisu u širokoj upotrebi, on uglavnom opstaje kroz svakodnevni govor i tradicionalne narodne pesme.

Mnogi **Kosovski Goranci** u oblasti Gore u opštini Dragaš i drugim regionima, posebno žene, ne govore niti razumeju albanski, što ograničava njihovu sposobnost da komuniciraju sa većinskom zajednicom, kao i sa lokalnim i vladinim institucijama. Na primer, u Prištini je posebno teška situacija za kosovske Goranke koje ne govore albanski jezik i nailaze na visoku stopu nezaposlenosti, često iako su fakultetski obrazovane. Iz tog razloga, pripadnici zajednice **kosovskih Goranaca** su izrazili interesovanje za učenje albanskog jezika kako bi poboljšali interakciju sa javnošću, posebno sa nastavnicima i javnim službenicima.

U opštini Dragaš, svi topografski i ulični znakovi ispisani su na albanskom i srpskom/bosanskom jeziku. Štaviše, neki nazivi ulica i naselja u selima ispisani su na goranskom dijalektu, uključujući i neke tradicionalne lokalne nazive. Pre nego je opština odobrila i postavila nove ulične znakove konsultovani su žitelji svakog sela na području Gore.

Za one koji prate internet stranice opština, zajednica **kosovskih Goranaca** se oslanja na informacije objavljene na srpskom i/ili bosanskom jeziku, koji su generalno zastupljeni na internet stranicama opština.

U svrhu javnog informisanja i prilikom dobijanja usluga, zajednica **kosovskih Goranaca** koristi srpski jezik, uključujući plaćanje javnih komunalnih usluga, razne poreze i račune. U tom smislu, zajednica je, posebno u opštini Dragaš, imala relativno dobar pristup javnim dokumentima.

Zajednica **kosovskih Goranaca** ima pristup nekolicini lokalnih medija na maternjem jeziku. To uključuje „Radio Gora“ (koji emituje program na srpskom/bosanskom i goranskom dijalektu) i lokalni internet portal „Gora Press“, koji uglavnom prati dešavanja na lokalnom nivou³⁰, Javni medijski servis RTK emituje poseban program za zajednice na goranskom dijalektu, „Svetlo Gore“ koji se emituje poslednje subote u mesecu. Ovu emisiju uglavnom čine vesti ili titlovani dokumentarni filmovi koji se prikazuju na RTK2 i RTK3. Pored toga, pripadnici zajednice **kosovskih Goranaca** imaju pun pristup medijima na srpskom i bosanskom jeziku na Kosovu i u regionu.

---

³⁰ Internet portal „Gora Press“ imao je važnu ulogu u prenošenju i prevođenju vesti tokom pandemije COVID-19, kad nisu bile pristupačne informacije na jezicima zajednica.

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Kosovski Goranci predstavljaju muslimansku zajednicu koja verske objekte deli sa zajednicom kosovskih Albanaca.

Uopšteno govoreći, zajednica slobodno može da izražava svoja verska i kulturna uverenja. Nisu prijavljeni bezbednosni incidenti u skorije vreme.

Važan verski spomenik za kosovske Gorance predstavlja džamija iz 19. veka u selu Mlike u Dragašu, koja je na listi kulturnog nasleđa pod privremenom zaštitom Ministarstva kulture, omladine i sporta. To je jedna od najstarijih džamija u regionu.

Pored tradicionalnih muslimanskih praznika, zajednica kosovskih Goranaca slavi početak proleća, Đurđevdan, od 5. do 6. maja, koji je zvanični praznik na Kosovu. Za tu priliku se uglavnom u regionu Prizrena organizuju kulturne manifestacije. Tradicionalna goranska muzika takođe predstavlja važnu komponentu kulturnog nasleđa zajednice, a poznato goransko *kolo* uz instrumentalnu muziku je široko rasprostranjeno na Kosovu.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Goranaca suočava se sa imovinskim izazovima sličnim onima na koje nailaze druge nevećinske zajednice na Kosovu, posebno u regionima Gnjilana i Prizrena, kao što su neizvesnost zbog potencijalnog rušenja poslovnih objekata, privatizacija zemljišta u javnom vlasništvu i eksproprijacija zemljišta u privatnom vlasništvu, što sve značajno utiče na ekonomski status pripadnika zajednice.

Opštinske vlasti u Kamenici su decembra 2019. godine obavestile porodicu kosovskih Goranaca da će njihovo preduzeće, poslastičarnica izgrađena 1970. godine na opštinskom zemljištu, biti srušena kako bi se otvorio prostor za projekte kapitalnih investicija. Na zahtev zamenika predsednika opštine za zajednice, predsednik opštine je obustavio nalog za rušenje, međutim, aprila 2020. godine su srušene poslastičarnica i nekoliko radnji u vlasništvu kosovskih Albanaca kako bi se izgradio glavni javni trg u Kamenici i da bi se izravnalo korito reke.

Institucije su februara 2012. godine eksproprialale privatnu imovinu za izgradnju šest hidroelektrana u opštini Dragaš. Eksproprijaciju je osporila zajednica kosovskih Goranaca, navodno zbog odsustva konsultacija sa lokalnim stanovništvom i nezakonite eksproprijacije. Predstavnici vlasnika imovine podneli su nekoliko tužbi protiv opštine Dragaš Osnovnom sudu u Prizrenu; međutim, kasnije su svoje tužbe povukli u zamenu za odštetu.

Opštinske vlasti u Dragašu su sprečile pripadnike zajednice kosovskih Goranaca da pristupe pašnjacima zbog pokušaja njihove privatizacije od 2006. godine. Zemljište je bilo u vlasništvu društvenog preduzeća. Slučaj je još uvek nerešen, i od 2010. godine se čeka na odluku Vrhovnog suda Kosova. Privatizacija pašnjaka ugrožava ispašu stoke, a to je važan izvor prihoda za zajednicu kosovskih Goranaca.³¹

³¹ Predmet se nalazi pred Posebnom komorom Vrhovnog suda Kosova za pitanja koja se odnose na Kosovsku agenciju za privatizaciju.

11. Povratak i reintegracija

Nakon sukoba 1999. godine, mnogi kosovski Goranci su iz bezbednosnih razloga napustili Kosovo, ali i zbog poboljšanih dugoročnih ekonomskih i društvenih prilika.

Većina se iselila u Beograd i druge delove regiona, a mnogi su otišli u zapadnu Evropu. Nisu dostupni tačni podaci o broju raseljenih kosovskih Goranaca.

Primarne prepreke održivom povratku i reintegraciji raseljenih kosovskih Goranaca su ograničen pristup zapošljavanju i boljim uslovima za život, kao i izazovi u vezi sa izborom obrazovnog sistema. Prema podacima UNHCR-a, od 1999. godine, 1.464 kosovska Goranca su se vratila na Kosovo. Međutim, između 2015. i 2023. godine vratilo se samo 29 osoba, uglavnom u opštinu Dragaš.³²

Uprkos višegodišnjim ponovljenim zahtevima, Vlada i Ministarstvo za zajednice i povratak nisu uspeli da obezbede nikakva sredstva kako bi potpomogli povratak u opštini Dragaš, gde odvajkada živi većina kosovskih Goranaca. Stoga, u opštini za ovu zajednicu nisu organizovane „idi-vidi“ ili „idi-informiši se“ posete.³³ Štaviše, trenutno ne postoje aktivni projekti povratka koji su usmereni na zajednicu kosovskih Goranaca, a projekti EU o povratku i reintegraciji nikada nisu obuhvatali opštinu Dragaš. Nedostatak institucionalne podrške kojom bi se potpomogao povratak kosovskih Goranaca naveo je mnoge predstavnike zajednice da tvrde kako kosovski Srbi, najveća nevećinska zajednica na Kosovu, zbog političkog manevrisanja dobijaju najviše pomoći u pogledu povratka, dok su raseljena lica i povratnici iz manjih zajednica zanemareni. Međutim, 2023. godine Ministarstvo za zajednice i povratak je učinilo značajan korak objavljivanjem konkursa za pružanje pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica.³⁴

³² U 2015. i 2018. godini, 28 osoba se vratilo u opštinu Dragaš, a jedna osoba se 2017. godine vratila u opštinu Prizren. Kancelarija šefa misije UNHCR-a, Priština, Statistički pregled (decembar 2023).

³³ „Idi-vidi“ posete pružaju priliku raseljenim licima da iz prve ruke prikupe informacije o uslovima u svom mestu porekla i da direktno stupe u kontakt i sarađuju sa primajućom zajednicom, kako bi doneli informisanu odluku o povratku ili drugom trajnom rešenju.

³⁴ Odluka za uspostavljanje procedure za pružanje pomoći Ministarstva za zajednice i povratak za pripadnike nevećinskih zajednica doneta 2. februara 2023. godine: Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci_compressed_compressed-compressed (1).pdf (rks-gov.net), (pristupljeno decembra 2023. godine).

Ova inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, obuhvatajući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku izgradnji i rekonstrukciji kuća. Pored toga, ovo ministarstvo je proširilo svoj doseg kako bi podstaklo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za pospešivanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su napor da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Kao rezultat konkursa, Ministarstvo je u Dragašu podržalo jednu porodicu **kosovskih Goranaca**, tako što su pružili podršku u poslovanju malog preduzeća u iznosu od 13.200 evra.³⁵

Pored institucionalnih prepreka, povratnici **Kosovski Goranci** suočavaju se sa nezaposlenošću i ekonomskom nestabilnošću. Ovi ekonomski izazovi posebno su rasprostranjeni među mladim ljudima, koji se bore da ostvare pristup obrazovnim programima na željenom jeziku.

---

³⁵ Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo je podatke sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024.godine.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Christophe Quirion

Profil zajednice

kosovskih Crnogoraca

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Crnogoraca

Zajednica kosovskih Crnogoraca je jedna od najmanjih zajednica na Kosovu. U proteklih 30 godina, posebno nakon sukoba 1999. godine, iselilo se na hiljade pripadnika zajednice, od kojih se mali broj vratio.

Iako **kosovski Crnogorci** nisu uvršteni u Ustav Kosova kao posebna zajednica, oni se prema Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti i unapređenju prava zajednica smatraju jednom od zajednica na Kosovu.¹

Ne postoje zvanični podaci o broju stanovnika iz reda zajednice **kosovskih Crnogoraca**, jer na popisu iz 2011. godine ova zajednica nije bila uključena kao posebna grupa.² Na popisu Jugoslavije iz 1981. godine, poslednjoj zvaničnoj proceni u koju je bila uključena zajednica **kosovskih Crnogoraca** na Kosovu, 27.028 kosovskih stanovnika (ili 1,7%) izjasnilo se kao Crnogorci. Trenutne procene pokazuju da zajednica **kosovskih Crnogoraca** na Kosovu broji oko 265 osoba (0,01% stanovništva), što **kosovske Crnogorce** čini drugom najmanjom zajednicom na Kosovu.³

Zajednica **kosovskih Crnogoraca** ne čini većinu ni u jednom naselju na Kosovu. Njeni pripadnici su prvenstveno koncentrisani u zapadnom regionu Peći, gde predstavljaju 0,2% stanovnika u opštini Istok,⁴ 0,03% u Peći, 0,007% u Dečanima i 0,005% u Klini. U opštini Kosovo Polje, 0,28% stanovništva čine **kosovski Crnogorci**. U Lipljanu, zajednica **kosovskih Crnogoraca** uglavnom živi u gradu i u selu Staro Gracko. Ima ukupno 45 pripadnika, među kojima je šestoro osnovaca i 13 srednjoškolaca (učenici niže/više srednje škole).

1 Članom 1.4 Zakona br. 04/L-020 o izmenama i dopunama Zakona br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu zajednice su definisane kao nacionalne, etničke, kulturne, jezičke ili verske grupe tradicionalno prisutne na Kosovu, koje nisu u većini.

2 Popis iz 2011. godine je bio prvi popis održan posle 1981. godine i sproveden je kroz pravni okvir utvrđen zakonom o popisu iz 2010. godine. Gzim Visoka i Eljvin Đevori, „Census Politics and Ethnicity in the Western Balkans“ (Popisna politika i etnička pripadnost na Zapadnom Balkanu), *East European Politics*, 29(4), 2013, str. 479–498.

3 OEBS, *Profili opština 2018*. Procena je zasnovana na OEBS-ovim podacima i procenama predstavnika zajednice. Jedino je zajednica kosovskih Hrvata na Kosovu manja.

4 Četrnaest pripadnika zajednice.

Ključne činjenice i pitanja

- S obzirom na mali broj pripadnika, zajednica **kosovskih Crnogoraca** nema zagarantovana mesta u Skupštini.
- Većina prijavljenih bezbednosnih incidenata protiv pripadnika zajednice **kosovskih Crnogoraca** uključivala je protivpravno zauzimanje imovine, a svi su prijavljeni u regionu Peći od strane povratnika i raseljenih lica.
- **Kosovski Crnogorci** prate nastavni plan i program na srpskom jeziku. Zbog toga, oni koji govore crnogorski jezik imaju slična iskustva u pogledu jezičkih prava kao oni koji govore srpski jezik.
- Uglavnom je ruralna zajednica **kosovskih Crnogoraca** pogođena visokom stopom nezaposlenosti i jezičkim barijerama povezanim sa učenjem albanskog kao jednog od dva službena jezika.

1. Bezbednost i sigurnost

U principu, zajednica kosovskih Crnogoraca deli istu bezbednosnu zabrinutost kao i zajednica kosovskih Srba.⁵

Većina bezbednosnih incidenata koji pogađaju ovu zajednicu povezana je sa imovinom raseljenih kosovskih Crnogoraca koju su zauzeli pripadnici većinske zajednice. Na primer, decembra 2016. godine dogodio se ozbiljan incident tokom „posete idi i vidi“⁶ na imovini četvero starijih kosovskih Crnogoraca i četvero raseljenih kosovskih Srba (tri su bile žene), koji je kulminirao evakuacijom osmoro lica iz opštine Dečane nakon porasta tenzija.⁷

Kosovski Crnogorci su do 2019. godine bili zastupljeni u Policiji Kosova sa dvoje zaposlenih u Severnoj Mitrovici i jednim u Peći. U 2023. godini, samo jedan pripadnik ove zajednice radio je u Policiji Kosova u Gnjilanu.

U lokalnim odborima za javnu bezbednost (LOJB) nema pripadnika zajednice kosovskih Crnogoraca.⁸

5 Prema podacima OEBS-ove interne aktivnosti praćenja, 2013. godine dogodio se jedan incident, 2014. tri, 2015. četiri, 2016. dva, 2017. tri, 2018. jedan, 2019. dva, 2020. nijedan, 2021. jedan i 2022. i 2023. godine nijedan.

Protivpravno zauzimanje zemljišta u vlasništvu zajednice kosovskih Crnogoraca prijavljeno je juna 2015. godine u Vitimirici, septembra 2015. u Peći, juna 2016. u selu Srbobran u Istoku, maja 2018. i marta 2019. u Peći i 2021. godine u Klini.

6 Posete idi i vidi pružaju priliku raseljenim licima da se iz prve ruke informišu o uslovima u njihovom mestu porekla i direktno stupe u kontakt i sarađuju sa primajućom zajednicom kako bi na osnovu dobijenih informacija doneli odluku o povratku ili drugim trajnim rešenjima.

7 Sporna imovina nalazi se u Dašinovcu, Požaru i Ljumbardiju. Tokom sastanka, jedan opštinski službenik kosovski Albanac rekao je da se na posetu gleda kao na „direktno provociranje“ onih čiji su članovi porodice ubijeni ili nestali zbog sukoba 1998–1999. Posle tog sastanka nije bilo novih povratnika u opštinu Dečani.

Septembra 2017. godine, povratnica kosovska Crnogorka prijavila je službeniku Opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP) u Dečanima da ju je, dok je izlazila iz svog stana, nekoliko dana zaredom maltretirao mladi kosovski Albanac.

8 Zaključno sa novembrom 2023. godine.

2. Učešće i zastupljenost

U Vladi formiranoj 2021. godine nema ministara iz zajednice kosovskih Crnogoraca. Jedan zamenik ministra dolazi iz ove zajednice.⁹

Zajednica nema zagarantovano mesto u Skupštini, niti ima poslanika iz ove zajednice. Međutim, zajednica kosovskih Crnogoraca nije bila potpuno izostavljena iz struktura vlasti; na primer, jedna kosovska Crnogorka je od 2008. do 2020. godine bila savetnica ministra za zajednice i povratak.

Zajednica kosovskih Crnogoraca ima dva rezervisana mesta u Savetodavnom veću za zajednice (SVZ) od njegovog osnivanja. U poslednjem dvogodišnjem mandatu SVZ, od septembra 2022. godine, na tim mestima su jedna žena i jedan muškarac.¹⁰

Zaključno sa 2017. godinom, pripadnici zajednice činili su 0,03% javnih službenika na nivou vlade.¹¹

Zajednica je zastupljena u odborima za zajednice u tri opštine: Dečani, Kosovo Polje i Lipljan.¹² Štaviše, troje kosovskih Crnogoraca (jedan muškarac i dve žene) su članovi OKZP u Istoku, Peći i Orahovcu. Nema kosovskih Crnogoraca zamenika predsednika opštine ili zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice.

Dva kosovska Crnogorca su zastupljena u opštinskim odborima za bezbednost u zajednici (OOBZ): jedna žena u Obiliću i jedan muškarac u Kosovu Polju.

Na Kosovu deluje nekoliko organizacija civilnog društva kosovskih Crnogoraca, uključujući Udruženje Crnogoraca Kosova, kulturnu organizaciju Udruženje Kosovskih Crnogoraca MATICA, Udruženje žena porijeklom iz Crne Gore i Udruženje Crnogoraca Lovćen.

⁹ Gospodina Lazara Radulovića, koji je prethodno radio kao savetnik ministra za zajednice i povratak, premijer Kurti imenovao je za zamenika ministra poljoprivrede u januaru 2023. godine.

¹⁰ Žena je predstavljala nevladinu organizaciju (NVO) Udruženje žena porijeklom iz Crne Gore, a muškarac NVO Udruženje Crnogoraca Kosova.

¹¹ OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu* (maj 2017. godine).

¹² Od troje članova odbora za zajednice, dva člana su žene.

3. Zaposlenost i društvenoekonomska situacija

Zajednica kosovskih Crnogoraca suočava se sa visokim nivoom nezaposlenosti i jezičkim barijerama u formalnom obrazovanju.¹³ Učešće pripadnika zajednice na aktivnom tržištu rada je prilično ograničeno. Kosovski Crnogorci uglavnom žive u seoskim područjima i bave se poljoprivredom. Nema pouzdanih podataka o stopi nezaposlenosti za ovu zajednicu.

U 2018. godini, samo devetoro pripadnika zajednice kosovskih Crnogoraca registrovano je kao nezaposleno (osam žena i jedan muškarac). Nijedan pripadnik zajednice kosovskih Crnogoraca nije bio uključen u posredovanje pri zapošljavanju i/ili stručnu obuku koju su organizovale kosovske institucije.¹⁴

Veoma mali broj pripadnika zajednice kosovskih Crnogoraca je bio zaposlen u sektoru javnih službi. Zaključno sa 2017. godinom, oni koji su radili u ovom sektoru obavljali su administrativne ili tehničke poslove.¹⁵

U regionu Prištine, jedna kosovska Crnogorka radi kao službenica za ljudska prava u opštini Obilić. U Lipljanu, deset kosovskih Crnogoraca radi u sektoru obrazovanja, a deset je zaposleno u zdravstvenom sektoru (12 žena i osam muškaraca).

U regionu Peći, tri kosovska Crnogorca su zaposlena u javnom sektoru. Dve kosovske Crnogorke su radile u opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak u opštinama Peć i Istok. Jedan kosovski Crnogorac je radio kao komandir Policije Kosova u selu Goraždevcu u opštini Peć.

Pripadnici zajednice, posebno povratnici, korisnici su projekata za stvaranje prihoda koje obezbeđuju donatorske organizacije, kao što je Međunarodna organizacija za migracije (IOM). Ovim projektima se uglavnom finansira nabavka poljoprivrednih mašina i drugih radnih alata. Na primer, kosovski Crnogorac, komandir policijske stanice u Goraždevcu, bio je korisnik takve šeme, kao i projekta obnove kuća „Povratak i reintegracija na Kosovu“ koji finansira Kancelarija Evropske komisije, a sprovodi IOM. Još jedan kosovski Crnogorac iz opštine Obilić bio je korisnik projekta za stvaranja prihoda, usmerenog na unapređenje reintegracije povratnika.

Nisu prijavljeni slučajevi dečijeg rada ili angažovanja u neformalnoj ekonomiji za ovu zajednicu.

¹³ OEBS, *Pristup zajednica preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu* (decembar 2018. godine).

¹⁴ Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Rad i zapošljavanje, *Godišnji izveštaj 2018*, str. 19, 34, i 41. Nedostupno na engleskom jeziku.

¹⁵ OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu* (2017), str. 14, 17, i 23.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Kosovski Crnogorci uglavnom imaju pristup infrastrukturi i javnim komunalnim uslugama, iako i dalje ima izazova, uključujući neadekvatno upravljanje otpadom i kanalizacione sisteme.

U regionu Peći, pripadnici zajednice **kosovskih Crnogoraca** u malom broju žive u selima u opštini Istok, uglavnom u Srbobranu, Šaljinovici, Osojanu, Dragoljevcu i Žaču. Svi glavni putevi od gradskog centra opštine do ovih sela su asfaltirani. Snabdevanje električnom energijom je poboljšano, ali ponekad, kad je loše vreme, dolazi do nestanka struje. Primećuju se povremeni problemi zbog nepostojanja zajedničkih kanalizacionih sistema u seoskim područjima. Iako su grad Istok i skoro sva sela priključeni na sistem vodosnabdevanja, nijedno od sela u Istoku nema pristup kanalizacionom sistemu,¹⁶ osim Dragoljevca, gde je ovaj sistem izgrađen 2021. godine. Opštinska kancelarija za zajednice i povratak je 2020. godine podržala asfaltiranje puteva u Dragoljevcu i puta između Osojana i Koša. U selima Dragoljevac i Osojane postavljena je ulična rasveta, koju je 2020. popravio i proširio IOM/OKZP. Ulična rasveta je postavljena i u Srbobranu 2022. godine. U Osojanu je KEDS zamenio stubove za struju 2022. godine.

U opštini Peć, u gradu Dečanima i u selu Goraždevcu, najčešći problemi koji iznova pogađaju zajednicu su neadekvatno upravljanje otpadom i nepostojanje funkcionalnog kanalizacionog sistema.

U regionu Prištine, nekoliko pripadnika zajednice **kosovskih Crnogoraca** živi u seoskim područjima u opštinama Gračanica, Kosovo Polje (naselje Mašinski park i sela Bresje i Kuzmin) i Lipljan (u naselju Novo Naselje i selu Staro Gracko).

U obe opštine postoji putna infrastruktura. Snabdevanje električnom energijom se stabilizovalo poslednjih godina, iako i dalje ima ozbiljnih problema sa upravljanjem otpadom i kanalizacionim sistemom.

¹⁶ OEBS, *Profili opština 2018: Istok* - str. 6.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Kosovski Crnogorci imaju pristup socijalnoj pomoći, zdravstvenoj zaštiti i penzijama kako u institucijama kojima upravlja Beograd, tako i u kosovskim institucijama.¹⁷

Prema podacima Ministarstva rada i socijalne zaštite, 2018. godine su četiri porodice kosovskih Crnogoraca (devet osoba) imale pravo na socijalnu pomoć.¹⁸ Nisu dostupni podaci razvrstani po zajednici koji pokazuju broj kosovskih Crnogoraca koji primaju penziju i/ili dodatak za invalidnost.

Kosovski Crnogorci se ne suočavaju sa značajnim poteškoćama u pristupu zdravstvenim ustanovama i uslugama. U opštinama i selima u kojima žive dostupne su zdravstvene ustanove. Kosovski Crnogorci uglavnom nemaju finansijskih poteškoća koje ometaju pristup zdravstvenoj zaštiti, te stoga nije bilo kampanja podizanja svesti o javnom zdravlju usmerenim na ovu zajednicu.

U principu, kosovski Crnogorci ne nailaze na probleme u vezi sa registracijom građana.

¹⁷ Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu, „Profil zajednice: Crnogorska zajednica“ (decembar 2013. godine), str. 59. (pristupljeno decembra 2023. godine). OEBS, „Kosovski Crnogorci“, *Profili kosovskih zajednica 2010* (2011), str. 5.

¹⁸ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2018* (2019), str. 100.

6. Pristup obrazovanju

Kosovski Crnogorci se školuju na srpskom jeziku. Procenjuje se da deca kosovskih Crnogoraca ne nailaze na značajne prepreke u pristupu obrazovanju zbog pripadnosti zajednici, roda ili uzrasta. Ne postoje zvanični podaci o tačnom broju mladih kosovskih Crnogoraca upisanih u obrazovni sistem.

Učenici **kosovski Crnogorci** u Lipljanu i Kosovu Polju pohađaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu (u školi Aca Marović u Kosovu Polju, koja deli prostorije sa školom Daut Bogujevci koja radi po kosovskom nastavnom planu i programu). Međutim, srednje obrazovanje pohađaju u Gračanici. I opština i roditelji snose troškove prevoza učenika. Deca **kosovski Crnogorci** koja prate nastavu prema srpskom nastavnom planu i programu su sa decom kosovskim Srbima odvojena u odeljenjima i na igralištima od učenika koji prate nastavu prema kosovskom planu i programu u istoj zgradi. Učenici **kosovski Crnogorci** više se druže sa učenicima kosovskim Srbima i kosovskim Romima zbog jezičkih i drugih razloga.

U regionu Peći, **kosovski Crnogorci** pohađaju nastavu u školama prema srpskom planu i programu bez uočenih prepreka u obrazovanju. Škola u opštini Istok obezbeđuje prevoz za učenike. Pored toga, Vlada Srbije nadoknađuje troškove za gorivo pojedinim roditeljima, slično praksi koju primenjuje sa učenicima kosovskim Srbima. U opštini Peć, škola se nalazi u Goraždevcu, gde žive učenici **kosovski Crnogorci**, tako da nema potrebe za prevozom.

U principu, ne smatra se da u zajednici **kosovskih Crnogoraca** postoji problem napuštanja školovanja. Međutim, teško je doći do informacija i statističkih podataka za škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, posebno u opštinama Kosovo Polje i Lipljan. Opštinski službenik za obrazovanje u Gračanici rekao je da prati prisustvo učenika **kosovskih Crnogoraca** na nastavi i istakao da pripadnici ove zajednice ne napuštaju školovanje. Opštinska direkcija za obrazovanje u Peći ne poseduje podatke o učenicima koji pohađaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu. U Istoku, opština ima podatke o ukupnom broju učenika u školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, ali oni nisu razvrstani prema zajednici. Međutim, direktor škole navodi da se tamo školuju đaci **kosovski Crnogorci**.

Ne postoje predmeti specifični za ovu zajednicu iz kojih bi učenici **kosovski Crnogorci** mogli da uče o svom identitetu i kulturi.

Studenti **kosovski Crnogorci** stižu visoko obrazovanje prvenstveno na univerzitetu u Severnoj Mitrovici i Srbiji.

7. Pristup pravosuđu

Nema predstavnika zajednice kosovskih Crnogoraca zaposlenih u vansudskim institucijama: Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Instituciji ombudsmana (IOK) i Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ). Štaviše, nema advokata kosovskih Crnogoraca licenciranih od strane Advokatske komore Kosova (AKK).

Pripadnici zajednice kosovskih Crnogoraca u principu imaju širok pristup kancelarijama i institucijama za pravna pitanja. Oni navodno uživaju neograničen pristup ovlaštenim službama za besplatnu pravnu pomoć. Međutim, navodi se da pripadnici zajednice kosovskih Crnogoraca generalno ne znaju za ABPP, IOK i KZPŽ. Pristup ovim uslugama i drugim pravnim institucijama može predstavljati problem za kosovske Crnogorce koji žive u udaljenim mestima, koji mogu biti socijalno ranjiviji i/ili ne mogu da priušte prevoz.

U izveštajima sa terena ističe se potreba za kampanjama podizanja svesti o ovim uslugama pravne pomoći. U regionu Peći, obaveštenost kosovskih Crnogoraca opisana je kao „umerena“, pošto je uočeno da pripadnici zajednice koriste slične alternativne usluge dostupne u opštinama na severu.¹⁹ Takođe, predstavnik zajednice kosovskih Crnogoraca iz Lipljana je primetio da je malo verovatno da pripadnici zajednice budu adekvatno upoznati sa ovim institucijama i uslugama koje one nude.

U principu, pripadnici zajednice kosovskih Crnogoraca nisu upoznati sa Programom naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK), uprkos tome što IOK, KZPŽ, ABPP i AKK tokom svog rada na slučajevima informišu pripadnike zajednice o njihovim pravima, pravnim lekovima i beneficijama, uključujući pristup programu NŽK. Stoga, nedovoljna informisanost o programu NŽK ukazuje na stvarnu potrebu za informativnim sastancima radi edukovanja pojedinaca o pravima žrtava, što potvrđuje nepostojanje zahteva za odštetu.

IOK je jedina institucija koja redovno organizuje mesečne i ad hoc terenske posete različitim opštinama i stoga je vidljivija od druga dva pružaoca pravnih usluga. Međutim, saopšteno je da IOK više ne organizuje mesečne posete opštinama u regionu Prištine; umesto toga, posete se organizuju na osnovu potreba i interesa građana. U Peći, Istoku i Klini, Agencija za besplatnu pravnu pomoć je organizovala kampanje podizanja svesti usmerene na sve nevećinske zajednice, pri čemu je delila letke sa objašnjenjem njenih usluga, dostupne i na albanskom i srpskom jeziku.

¹⁹ Godišnji izveštaj IOK-a 2023, <https://oik-rks.org/sr/2024/03/29/godisnji-izvestaj-2023/> (pristupljeno decembra 2023. godine). Crnogorska zajednica i predstavnici OKZP u regionu Peći.

KZPŽ svakog oktobra, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD-a, organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, opšte je mišljenje intervjuisanih zainteresovanih strana da informativne kampanje treba organizovati tokom cele godine.

Agencija za besplatnu pravnu pomoć je 2023. godine pružila usluge za 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), od kojih nijedna nije bila pripadnik zajednice **kosovskih Crnogoraca**. Institucija ombudsmana je 2023. godine primila ukupno 1.660 pritužbi (1.162 od muškarca i 498 od žena)²⁰, kojima je obuhvaćeno 4.296 lica, od kojih nijedna nije bila iz zajednice **kosovskih Crnogoraca** (na osnovu broja slučajeva u kojima se izjašnjavalo o pripadnosti zajednici; bilo je 13 slučajeva u kojima se nije izjašnjavalo o pripadnosti zajednici). U KZPŽ nije evidentirana nijedna žrtva iz zajednice **kosovskih Crnogoraca**.

Nije navedeno da **kosovski Crnogorci** nailaze na jezičke barijere prilikom korišćenja usluga pravnog sistema. Po potrebi dobijaju prevodilačke usluge na sudovima ili u drugim pravosudnim ili nepravosudnim institucijama kao što je IOK. Neki imaju poteškoće da plate sudske takse, mada zakon predviđa izuzeće u slučaju finansijskih problema.²¹

---

²⁰ Videti, Godišnji izveštaj IOK 2023, <https://oik-rks.org/sr/2024/03/29/godisnji-izvestaj-2023/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

²¹ Videti članove 449–466 (troškovi postupka), Zakon br. 03/L-006 o parničnom postupku, 20. septembar 2008. i Zakon br. 04/L-118 o izmenama i dopunama Zakona br. 03/L-006 o parničnom postupku, 16. oktobar 2012. godine.

8. Upotreba jezika i mediji

Maternji jezik kosovskih Crnogoraca je crnogorski.²² Za ovu zajednicu nema značajnih prepreka u upotrebi njihovog jezika na javnim mestima, u vladinim institucijama i prodavnicama, kao i u pristupu opštinskim i javnim službama. Pošto je crnogorski jezik prilično sličan srpskom jeziku, pripadnici zajednice koriste crnogorski jezik u kontaktu sa javnim organima.

Zajednica kosovskih Crnogoraca ostvaruje određeni pristup kosovskim medijima na crnogorskom jeziku. „Crnogorski mozaik“ se emituje svakog petka u 18 sati na Javnom servisu Kosova (RTK 2). Pored toga, zbog sličnosti crnogorskog i srpskog jezika, prema rečima predstavnika zajednice, zajednica kosovskih Crnogoraca ima pristup medijima na srpskom jeziku na Kosovu.

U regionu Prištine, opštinske veb stranice i nalozi na društvenim mrežama koriste se za informisanje javnosti, uključujući saopštenja za štampu, događaje i oglase za radna mesta. OEBS je primetio značajna kašnjenja u ažuriranju opštinskih veb stranica i naloga na društvenim mrežama na oba službena jezika, zbog slabog prevodilačkog kapaciteta u opštinskoj administraciji, posebno u opštinama Lipljan, Kosovo Polje i Priština. Ipak, informacije bitne za zajednice i njihovo uključivanje u društvena pitanja, kao što su zapošljavanje i slobodna radna mesta, generalno su dostupne i ažurirane na oba službena jezika. Opštinski natpisi su delimično ispisani na oba službena jezika.

Za stariju generaciju je skoro sigurno da govori oba jezika; međutim, mlađe osobe češće govore samo jedan od službenih jezika. Pripadnici zajednica čiji maternji jezik nije službeni možda će morati da nauče jedan od službenih jezika u zavisnosti od opštine.

²² Nakon raspada Jugoslavije, iz bivšeg službenog jezika u Jugoslaviji poznatog kao srpskohrvatski ili hrvatskosrpski, nastala su četiri jezika: bosanski, hrvatski, crnogorski i srpski.

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

U principu, kosovski Crnogorci uživaju slobodu veroispovesti i zajedno sa kosovskim Srbima proslavljaju pravoslavne praznike u bogomoljama. Incidenti koji uključuju Srpsku pravoslavnu crkvu i pravoslavna groblja mogu uticati i na zajednicu kosovskih Crnogoraca.²³

Kosovski Crnogorci su uglavnom pravoslavni hrišćani koji veliki deo svog verskog i kulturnog nasleđa dele sa kosovskim Srbima, uključujući verske objekte Srpske pravoslavne crkve i pravoslavna groblja.

---

²³ Dodatne informacije se mogu naći u profilu zajednice kosovskih Srba.

10. Imovinska prava

Uprkos poboljšanjima u strateškom i zakonodavnom okviru o imovinskim pravima na Kosovu, i dalje postoje problemi.

Kao sve druge zajednice, i **kosovski Crnogorci** se suočavaju sa izazovima u ostvarivanju svojih imovinskih prava. Iako na neke zajednice više utiče kada institucije krše ili ne štite njihova imovinska prava, kao što je neodgovarajuća naknada za eksproprijisanu imovinu ili rušenje kuća, **kosovske Crnogorce** najviše pogađa protivpravno zauzimanje imovine i neadekvatan pristup socijalnom zbrinjavanju.

Kontinuirana praksa protivpravnog zauzimanja imovine ranjivih zajednica iziskuju delovanje kosovskih institucija za sprovođenje zakona.²⁴

U gradu Peći, jedan **kosovski Crnogorac** je 2019. godine prijavio Policiji Kosova uzurpaciju njegove zemljišne parcele.

Vlada je 2019. godine odobrila zahtev opštine Dečani za finansiranje obnove zgrade u gradu za osam porodica, uključujući i jednu porodicu **kosovskih Crnogoraca**.²⁵

²⁴ Jedan raseljeni kosovski Crnogorac prijavio je 2018. godine slučaj bespravnog zauzimanja imovine u gradu Peći. Policija Kosova je uhapsila osumnjičenog, koji je rekao da zna da kuća nije njegova, ali se uselio jer nije imao gde drugo da živi. O slučaju je obavestjen tužilac koji je naložio da se osumnjičeni pusti na slobodu u redovnom postupku. Slučaj je rešen nekoliko godina kasnije kad je vlasnik prodao imanje.

²⁵ Ovu informaciju je dao opštinski službenik za zajednice i povratak u opštini Dečani.

11. Povratak i reintegracija

U proteklih 20 godina iselilo se hiljade Crnogoraca, a relativno mali broj se vratio. Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) izveštava da se od 2010. do 2023. godine 21 osoba iz zajednice kosovskih Crnogoraca vratila na Kosovo.²⁶

---

²⁶ UNHCR, Kancelarija šefa misije u Prištini, *Statistički pregled* (decembar 2023. godine). Pet osoba se vratilo u Peć, dve u Istok i jedna u Klinu.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Yllka Fetahaj

Profil zajednice

kosovskih Roma

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Roma

Zajednica kosovskih Roma¹ šesta je po veličini zajednica na Kosovu². Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, na Kosovu živi 8.824 kosovska Roma, što predstavlja 0,51% ukupnog stanovništva.³

U Opštini Prizren živi najveći broj kosovskih Roma, gde oni čine oko 1,63% ukupne populacije, a slede zapadne opštine Peć (oko 1 odsto⁴) i Đakovica (oko 0,8 odsto⁵), kao i druge opštine kao što su Gračanica (skoro 7 odsto⁶), Obilić (3 odsto⁷), Kosovo Polje (300-400 stanovnika), Lipljan⁸, Klina (116), Orahovac (84), Mamuša (70), Južna Mitrovica (manje od odsto - 112 porodica sa 400 članova u naselju Adem Voca) i Opština Vučitrn (38 porodica sa 224 članova u Priluzju).

Manje zajednice kosovskih Roma žive u drugim mestima na Kosovu: Štimlju (20-25 stanovnika), Mališevu (28), Suvoj Reci (20), Istoku (39) i Dečanima (33).⁹ U Opštini Leposavić žive pet porodica sa 23 članova u gradu i 14 porodica sa 68 članova u selu Kamen. Deset porodica sa 45 članova nalazi se u Severnoj Mitrovici, a devet porodica sa 67 članova u Podujevu.

1 Romi, Aškalije i Egipćani sebe identifikuju kao osobe koje pripadaju trima različitim zajednicama, i kao takve su priznate u zakonodavnom okviru Kosova, institucijama Kosova i međunarodnim organizacijama. Misija OEBS-a na Kosovu u potpunosti priznaje postojanje tri različite zajednice i u ovoj publikaciji je nastojala da istakne njihove posebne karakteristike i iskustva. Međutim, zbog nedostatka pouzdanih raščlanjenih podataka za ove zajednice u nekim opštinama, delovi ovog profila uključuju brojke koje zajedno predstavljaju Rome, Aškalije i Egipćane.

2 Kosovka agencija za statistiku, *Demografske promene stanovništva Kosova 1948–2006* (2008).

3 Međutim, zajednica kosovskih Roma delimično je bojkotovala popis stanovništva iz 2011. godine.

4 Oko 1.300 pripadnika zajednice.

5 Oko 740 pripadnika zajednice.

6 Oko 2.500 do 3.000. Uglavnom žive u Gračanici, Lapljem Selu, Preocu, Čaglavici, Lepini, Radevu, Skulanevu, Suvom Dolu, Gušterici.

7 Oko 1.000 pripadnika zajednice - uglavnom u Plemetini, Crkvenoj Vodici i u gradu.

8 Približno 45 porodica / 230 lica, koja žive u selu Janjevu sa mešovitim zajednicama, i oko deset porodica u gradu Lipljanu.

9 OEBS, *Profili opština 2018* (2019).

Otprilike 407 (263 muškarca i 144 žene) živi u gradu Gnjilanu¹⁰, 357 u Opštini Kamenica (nema dostupnih podataka razvrstanih prema polu)¹¹, 256 (130 muškaraca i 126 žena) u opštini Uroševac¹², 50 (23 žene i 27 muškaraca) u opštini Novo Brdo¹³ i devet porodica sa 44 člana (23 muškarca i 21 žena), u opštini Štrpce.¹⁴

---

10 Kosovski Rom zaposlen u OKZP.

11 Opštinska kancelarija za zajednice i povratak (OKZP).

12 Predstavnik OKZP i zajednice kosovskih Roma.

13 Član Odbora za zajednice (OZ) je pripadnik zajednice kosovskih Roma.

14 Predstavnik OKZP i zajednice.

Ključne činjenice i pitanja

- Broj bezbednosnih incidenata koji pogađaju zajednicu kosovskih Roma generalno je opao, uprkos fluktuacijama.
- U Vladi formiranoj 2021. godine jedan zamenik ministra dolazio je iz zajednice kosovskih Roma: Sulejman Eljšani, zamenik ministra kulture, omladine i sporta.
- Od 120 poslanika, dva su kosovska Roma.
- Zajednica kosovskih Roma uglavnom ima otvoren pristup infrastrukturi i javnim komunalnim uslugama. Većina infrastrukturnih problema koji utiču na ovu zajednicu uključuje nedovoljne kapacitete i preopterećene sisteme u divljim naseljima širom Kosova.
- Isključenost iz planova socijalne pomoći više pogađa pripadnike zajednice kosovskih Roma nego druge zajednice.
- Postoje finansijske i geografske prepreke u dostupnosti zdravstvenih usluga, kao i nedostatak svesti o važnosti preventivne zdravstvene zaštite.
- Učenici Kosovski Romi pohađaju nastavu u školama po albanskom ili srpskom nastavnom planu i programu.
- Nizak društvenoekonomski status porodica kosovskih Roma utiče na dostupnost obrazovanja za decu.
- Kosovski Romi u privatnom okruženju najčešće govore romskim jezikom, a albanskim ili srpskim da bi komunicirali sa pripadnicima drugih zajednica i tražili javne usluge.

1. Bezbednost i sigurnost

Vremenom su se incidenti prema zajednici kosovskih Roma generalno smanjili, osim 2019. godine, kada je broj incidenata značajno porastao u odnosu na prethodnu godinu, da bi se potom vratio na opadajući trend.¹⁵

Pored velikog broja krađa i slučajeva požara ili podmetanja požara, zabeleženi su i drugi ozbiljni incidenti¹⁶, uključujući incidente koji uključuju seksualno uznemiravanje, silovanje i trgovinu ljudima¹⁷, a među žrtvama su često i deca Kosovski Romi.¹⁸

U nekim zabeleženim incidentima koji su uključivali fizičke napade na pripadnike zajednice kosovskih Roma, počinioci su bili maloletnici.¹⁹ Kosovski Romi povratnici takođe su bili meta incidenata.

U 2023. godini, 16 pripadnika zajednice kosovskih Roma (četiri žene) bilo je zaposleno u Policiji Kosova, u policijskim stanicama u Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici, Uroševcu, Štimlju, Gnjilanu, Kamenici, Novom Brdu, Peći, Istoku, Klini, Đakovici, Orahovcu, Mališevu, Prizrenu, Suvoj Reci i u policijskoj ispostavi Priluzje u opštini Vučitrn. Policijske ispostave Policije Kosova nalaze se u područjima naseljenim kosovskim Romima kao što su Janjevo (Lipljan), Priluzje (Vučitrn) i Vitimirica (Peć).

U lokalnim odborima za javnu bezbednost (LOJB) ima 14 pripadnika zajednice kosovskih Roma.²⁰

15 Prema internom praćenju OEBS-a, 2013. godine bilo je 30 incidenata, 2014. godine 27, 2015. godine 22, 2016. godine 15, 2017. godine 16, 2018. godine 11, 2019. godine 21, 2020. godine 11, 2022. godine 14 i 2023. godine 3.

16 U odvojenim incidentima koji su se u gradu Prizrenu dogodili u aprilu 2015. i martu 2017. godine, napadači su nožem izbili pripadnike zajednice kosovskih Roma. U drugom slučaju, žrtva je bio maloletni kosovski Rom. Policija Kosova identifikovala je i uhapsila troje maloletnih kosovskih Albanaca. U martu 2021. godine, dvanaestogodišnji dečak kosovski Rom pretučen je u Južnoj Mitrovici. U junu 2021. godine, jedan kosovski Rom je ranjen vatrenim oružjem u selu Lisica u Južnoj Mitrovici. U novembru 2021. godine, mladića kosovskog Roma fizički je napalo i verbalno vređalo osoblje obezbeđenja tržnog centra u Prizrenu, navodno zato što nije nosio zaštitnu masku protiv *kovida-19*. Incident su osudile kosovske romske organizacije građanskog društva, a preneli su lokalni mediji. U oktobru 2022. godine kosovski Rom prijavio je Policiji Kosova da ga je kosovski Albanac pretukao u selu Pestovo u opštini Vučitrn. Navodno je žrtva radila kao radnik na imanju osumnjičenog.

17 U avgustu 2017. godine, kosovsku Romkinju je u Prizrenu silovao državljanin Albanije. Policija Kosova uhapsila je osumnjičenog.

18 U julu 2017. godine došlo je do tuče između nekoliko mladih kosovskih Albanaca i kosovskih Roma u gradu Orahovcu gde žive kosovski Srbi i kosovski Romi. Dvojica maloletnih kosovskih Albanaca uhapšena su zbog nanošenja telesnih povreda. U julu 2019. godine, devetogodišnji dečak iz Kosova Polja silovan je i ubijen. Dečakova majka bila je prijavila policiji njegovo silovanje od strane osumnjičenog, ali je osumnjičeni pušten nakon ispitivanja. Šest meseci kasnije, dete je pronađeno mrtvo. Osumnjičeni je potom uhapšen zbog silovanja i teškog ubistva. Disciplinske istrage pokrenute su protiv dva tužioca uključena u ovaj slučaj zbog sumnje da nisu blagovremeno i efikasno postupali i rešili prijave za zlostavljanje. Jednog od tužioca je disciplinski kaznio Tužilački savet. Advokat za ljudska prava preuzeo je slučaj i tražio da zvaničnici budu pozvani na odgovornost za nepostupanje (videti Izveštaj Stejt departmenta o ljudskim pravima na Kosovu za 2020. godinu). U septembru 2019. godine, troje maloletnih kosovskih Srba napalo je dva maloletna kosovska Roma u školi u Gračanici. Jedan kosovski Rom je zadobio lakše povrede, a jedan od mladića kosovskih Srba osumnjičen za napad je priveden. U avgustu 2021. godine, u Prizrenu su maloletnu kosovsku Romkinju tri dana fizički zlostavljala i silovala trojica osumnjičenih kosovskih Albanaca, koji su žrtvu kidnapovali sa ulice i odveli je u neku napuštenu kuću.

19 U martu 2017. godine, u selu Zahać, opština Peć, pripadnika zajednice kosovskih Roma fizički je napao maloletni kosovski Albanac, nanevši mu lakše povrede. U maju i junu 2019. godine, kosovsku Romkinju su dva puta fizički napali maloletnici, u Lipljanu i Uroševcu. Nakon drugog incidenta, žrtvi je ukazana medicinska pomoć, a maloletni kosovski Albanac je uhapšen. OEBS, ombudsman na Kosovu i Evropski centar za pitanja manjina osudili su ove incidente. U januaru 2021. godine u Janjevu, opština Lipljan, kosovski Rom je prijavio da su ga dvojica maloletnika kosovskih Albanaca napala opasnim oruđem.

20 Zaključno sa novembrom 2023. godine.

2. Učešće i zastupanje

Zajednicu kosovskih Roma predstavlja jedan zamenik ministra u Vladi formiranoj 2021. godine: Sulejman Eljšani je zamenik ministra kulture, omladine i sporta.

U Vladi koja je bila aktuelna pre marta 2021. godine, Erdžan Galjuši iz Ujedinjene romske partije Kosova (*PREBK*) bio je zamenik ministra poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, a Gazmend Salijević je bio zamenik ministra u Ministarstvu za zajednice i povratak. Salijević je na toj funkciji ostao u Vladi formiranoj 2021. godine do maja 2023. godine.

Erdžan Galjuši i Fadilj Gaši iz Romske inicijative (RI) trenutno predstavljaju ovu zajednicu u Skupštini. U prethodnom sazivu, ovu zajednicu predstavljao je lider *PREBK*-a Aljbert Kinoli, koji je bio i na čelu poslaničkog kluba 6+.²¹ Još jedna stranka kosovskih Roma koja je učestvovala na izborima za Skupštinu 2019. godine bila je Nova stranka kosovskih Roma (*KNRP*).

Dva mesta rezervisana za zajednicu kosovskih Roma u Savetodavnom veću za zajednice zauzimaju jedna žena i jedan muškarac.

Pripadnici zajednice kosovskih Roma činili su 0,14% službe javne administracije na nivou Vlade od 2017. godine.²² Zajednica nije imala dovoljno predstavnika u opštinskoj službi javne administracije u osam od deset opština u kojima je trebalo da ima bar jednu funkciju prema popisu stanovništva iz 2011. godine (Peć, Gračanica, Južna Mitrovica, Đakovica, Obilić, Prizren, Gnjilane i Kamenica).²³

Zajednica kosovskih Roma ima predstavnike u odborima za zajednice (OZ) u 24 opštine, sa 18 muškaraca i 6 žena. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, trenutno nema predstavnike u odborima za zajednice u šest opština u kojima ova zajednica živi.²⁴ Nijedan pripadnik zajednice kosovskih Roma nije imenovan za predsedavajućeg OZ-a, zamenika predsednika opštine za zajednice ili zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice.²⁵

²¹ Poslanički klub 6+ je parlamentarna grupa koju čine poslanici koji nisu kosovski Srbi, a iz reda su nevećinskih zajednica.

²² Noviji podaci nisu dostupni.

²³ OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu: Nastavak prethodnog izveštaja* (maj 2017).

²⁴ OZ u opštinama Dragaš, Istok, Kačanik, Leposavić, Severna Mitrovica i Vitina. Procene stanovništva za četiri severne opštine zasnovane su na *Profilima opština Misije OEBS-a na Kosovu iz 2018. godine*, zbog nepostojanja podataka iz popisa stanovništva. Zastupljenost kosovskih Romkinja u odborima za zajednice i dalje je posebno problematična (23%).

²⁵ Iako su kosovski Romi najveća nevećinska zajednica (na osnovu popisa stanovništva iz 2011. godine), u Obiliću je, zamenik predsednika opštine za zajednice kosovski Srbin. Ministarstvo lokalne uprave nije se protivilo ovom imenovanju, pošto ovaj mehanizam u opštini nije obavezan (videti i profile kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana).

Zajednicu kosovskih Roma u osam opštinskih kancelarija za zajednice i povratak (OKZP) predstavlja osam muškaraca.²⁶

U opštinskim odborima za bezbednost u zajednici (OOBZ) je 21 pripadnik kosovskih Roma²⁷ u sledećim opštinama: po jedna žena u Uroševcu, Peći i Mamuši, i po jedan muškarac u Gnjilanu, Štrpcu, Vučitrnu, Podujevu, Dečanima, Đakovici, Istoku, Klini, Kosovu Polju, Gračanici, Lipljanu, Obiliću, Štimlju, Prištini, Mališevu, Prizrenu, Orahovcu i Suvoj Reci.

U ugledne nevladine organizacije (NVO) koje vode Kosovski Romi i/ili rade na pitanjima koja utiču na zajednicu kosovskih Roma spadaju Romska „Versitas Kosovo“; „Glas Roma, Aškalija i Egipćana“ (VoRAE); „Mreža ženskih organizacija kosovskih Romkinja, Aškalijki i Egipćanki“ (RROGRAEK); „Napredujemo zajedno“; „Dokumentacioni centar Roma i Aškalija“; i „Balkanski suncokreti“. U ostale aktivne NVO spadaju „Partnerstvo ideja“ u regionu Prištine; „Romi u akciji“, „Syri i Vizionit“ (Oko vizije), „JETA“ (Život)²⁸, „Vizioni 02“ (Vizija 02), „Hrišćanske službe Betanije“ i „Prosperiteti“ (Prosperitet) u regionu Peći; „Zëri i Rinisë Rome dhe Ashkalive të Mitrovicës“ (ZRRAM) (Glas Roma i Aškalija Mitrovice), „Shukarno Talenti“ (Prelepi talenti), „Gjuvljano Mangipe“ (Široko znanje), „Romski put“, „Romano Anglunipe“ i „Qendrimi“ (Istrajnost) u regionu Mitrovice; i „Nevo Koncepti“ (Novi koncept) „Durmish Asllano“, „Sakuntala“, „Rromani Baxt“ (Romska sreća), „Iniciativa 6“ (Inicijativa 6) i „Concordia Tranzit Centre“ u Prizrenu. OEBS je 2023. godine podržao omladinu kosovskih Roma iz Kamenice da osnuju NVO „Luludi“.

---

26 U Uroševcu, Kosovu Polju, Gnjilanu, Kamenici, Mamuši, Obiliću, Peći i Prizrenu. Treba napomenuti da u Kosovu Polju službenik kosovski Rom nije na opštinskom platnom spisku, ali trenutno prima platu kroz projekat koji finansira donator.

27 Cilj OOBZ-a je da institucionalizuje saradnju između opštinskih institucija, zajednica i Policije Kosova. Svaka zajednica koja živi u opštini trebalo bi da ima predstavnika u OOBZ, bez obzira na veličinu ili osećaj etničke pripadnosti stanovništva. Za zajednice sa veoma malim brojem stanovnika na opštinskom nivou, ova zastupljenost može biti teško dostižna.

Opštinski odbori za bezbednost u zajednici su formirani na osnovu Administrativnog uputstva br. 27/2012 MUP-a (član 4), a njihov sastav Administrativnim uputstvom br. 03/2012 Ministarstva lokalne uprave.

28 Na njenom čelu je kosovska Albanka, a organizuje stručno osposobljavanje, osposobljavanje za rukotvorine i druge projektne aktivnosti namenjene nevećinskim zajednicama, uključujući kosovske Rome.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Društvenoekonomska situacija zajednice kosovskih Roma izaziva ozbiljnu zabrinutost. Stepenn siromaštva u zajednici i dalje je znatno viši u poređenju sa drugim zajednicama na Kosovu.

Nejednake mogućnosti koje proističu iz duboko ukorenjene strukturne diskriminacije, visoke stope nezaposlenosti i često loše i nesigurne infrastrukture čine ovu zajednicu izuzetno ugroženom. Zbog ograničenog obrazovanja i stručnog osposobljavanja, mnogi pripadnici zajednice kosovskih Roma nemaju dovoljne kvalifikacije i veštine koje bi mogle da stvore ekonomske prilike, čime se pojačava društvenoekonomska isključenost.

Stopa nezaposlenosti u zajednici kosovskih Roma je iznad 90 odsto.²⁹ Zvanično, u 2018. godini, 1,8% zajednice kosovskih Roma je registrovano kao nezaposleno od ukupno 95.890 nezaposlenih lica; a 1.269 kosovskih Roma registrovani su kao aktivni tražioci posla. Međutim, zvanična statistika nezaposlenosti o ovoj zajednici ograničena je i ne prikazuje pravi obim stanja nezaposlenosti.³⁰ Za ovu zajednicu je dostupnost usluga zapošljavanja i stručne obuke koju obezbeđuju Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu i druge organizacije ograničena zbog slabe dostupnosti informacija o mogućnostima zapošljavanja.³¹ Neke opštine, posebno u regionima Peći i Gnjilana, nude programe za stvaranje prihoda za pripadnike ove zajednice, kao što to čini i Evropska unija (EU) kroz svoj Program stabilizacije zajednica zajedno sa nizom nevladinih organizacija.

Veliki broj kosovskih Roma starosne dobi između 18 i 24 godine kvalifikovani su 2018. godine kao oni „koji nisu zaposleni, ne obrazuju se i ne osposobljavaju (NEET)“. Kosovski Romi, kosovske Aškalije i kosovski Egipćani, činili su 78% mladih koji spadaju u ovu kategoriju.³²

Stopa nezaposlenosti je još veća među kosovskim Romkinjama. Žene na Kosovu su generalno diskriminisane, bez obzira na etničku pripadnost; međutim, kosovske Romkinje su i dalje posebno ugrožene zbog višestruke diskriminacije i ukorenjenih shvatanja rodni uloga.³³

29 Evropska komisija, Radni dokument, *Izveštaj o Kosovu iz 2023. godine* (2023), str. 100.

30 Ministarstvo rada i socijalne zaštite Kosova, *Godišnji izveštaj za 2018. godinu* (2019), str. 19.

31 Evropska komisija, Radni dokument, *Izveštaj o Kosovu iz 2020. godine* (2020), str. 38.

32 Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018), str. 21.

33 *Ibid*, str. 42. Kosovski centar za rodne studije, *Položaj Romkinja, Aškalijki i Egipćanki na Kosovu* (2018), str. 4 i 15
Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje, *Ka novoj politici: Strategija za uključivanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu 2016–2020* (2020), str. 15.

Mlade žene bile su nesrazmerno zastupljene među onima koji su klasifikovani pod *NEET*-om. Smatralo se da je u 2018. godini do 88% mladih kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana spadalo u kategoriju *NEET*. Osim toga, stopa zaposlenosti mladih žena bila je prilično niska: svega 4%. Možda kao delimičan odraz niskog ekonomskog statusa, svega 37% žena iz ove tri zajednice pozitivno percipira svoj život, u poređenju sa 51% žena iz drugih zajednica na Kosovu.³⁴

Pronalaženje radnog mesta u privatnom sektoru predstavlja izazov za zajednicu kosovskih Roma. Pripadnici zajednice uglavnom rade u neformalnom sektoru na nesigurnim, niskokvalifikovanim i poslovima niskog statusa, kao što su sezonski građevinski i poljoprivredni radovi, seča drva i sakupljanje starog gvožđa i materijala koji se mogu reciklirati.³⁵

Prisustvo kosovskih Romana neformalnom tržištu rada na Kosovu veće je u poređenju sa drugim delovima regiona.³⁶ Određeni broj pripadnika ove zajednice poseduje mala preduzeća, kao što su radnje za popravku automobila, butici za prodaju odeće i zanatske radnje.

Zajednica kosovskih Romaslabo je zastupljena u službi javne administracije, posebno na centralnom nivou vlasti. Većina pripadnika zajednice kosovskih Roma zaposlenih u službi javne administracije obavlja tehničke ili administrativne poslove; žene u ovoj kategoriji bročano nadmašuju muškarce.³⁷ Osim tih nekoliko radnih mesta u službi javne administracije, manje od 100 pripadnika zajednice kosovskih Roma radi u javnom sektoru, uključujući zdravstvo, obrazovanje, komunalna i preduzeća za odvoz smeća, kao i u Carini Kosova, Policiji Kosova i Kosovskim bezbednosnim snagama.³⁸ Kosovski Romi takođe često rade u centrima za učenje u zajednici koji pružaju pomoć u obrazovanju učenicima iz ove zajednice, kao i u brojnim lokalnim i regionalnim nevladinim organizacijama.

U opštini Gnjilane, samo 18 od oko 407 kosovskih Roma zvanično je registrovano kao zaposleno, kako u javnom tako i u privatnom sektoru. Od kraja 2023. godine 34 kosovska Roma aktivno traže posao, a 37 porodica prima socijalnu pomoć. U Opštini Kamenica, samo je 7 od 357 kosovskih Roma zvanično registrovano kao zaposleno u javnom i privatnom sektoru. Aktivno traži posao 45 pripadnika zajednice kosovskih Roma, dok 50 porodica koristi socijalnu pomoć.

U opštini Uroševac, samo su 2 pripadnika zajednice kosovskih Roma, jedna žena i jedan muškarac, registrovani kao aktivni tražioci posla. Osam porodica (30 lica) prima socijalnu pomoć. Samo 6 osoba je zaposleno u javnom sektoru. Prema OKZP-u i predstavniku zajednice kosovskih Roma, 20 kosovskih Romaradi u privatnom sektoru kao kovači, a 10- 15 muškaraca prave konopce ili rade u građevinarstvu. Od 44 kosovska Roma koji žive u opštini Štrpce, 18 su deca. Jedan pripadnik zajednice kosovskih Romazaposlen je u javnom komunalnom preduzeću, tri porodice

34 Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018), str. 21.

35 Evropska komisija, Radni dokument, *Izveštaj o Kosovu iz 2020. godine* (2020), str. 79. OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu* (2020).

36 Evropska komisija, Radni dokument, *Izveštaj o Kosovu iz 2019. godine*, str. 31.

37 OEBS, *Zastupljenost zajednica u službi javne administracije na Kosovu: Nastavak prethodnog izveštaja* (2017), str. 17 i 23.

38 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu* (2020).

kosovskih Roma poseduju privatna preduzeća (prodavnicu i dve zavarivačke radionice), a 11 osoba prima socijalnu pomoć. Jedna raseljena porodica kosovskih Roma bila je korisnik pomoći za izgradnju kuće u okviru projekta EU.

U **Prizrenu**, starosne grupe koje su najviše pogođene veoma visokom stopom nezaposlenosti su starosna grupa 20-30 godina i oni stariji od 50 godina, i muškarci i žene. Na osnovu statistike Kosovske agencije za zapošljavanje, u Prizrenu trenutno ima 238 aktivnih tražilaca posla iz romske zajednice, uključujući 100 žena. Dvoje kosovskih Roma radi u Opštini Prizren, dvoje u porodičnim zdravstvenim centrima i neki u prizrenskoj bolnici, uglavnom kao medicinske sestre i administrativno/pomoćno osoblje. Neki pripadnici ove zajednice zapošljavaju se na projektnoj osnovi u nevladinim organizacijama, od kojih nekoliko vode romski aktivisti.

U Opštini **Mamuša**, tri kosovske Romkinje su angažovane na čišćenju i održavanju opštinskih prostorija preko privatnog preduzeća. Pripadnici zajednice kosovskih Romakoji rade kod privatnika uglavnom su zaposleni u supermarketima i prodavnicama. Neki takođe rade u nevladinim organizacijama kao projektno osoblje, volonteri ili saradnici.

U opštini **Orahovac**, većina od 84 kosovska Roma su korisnici socijalne pomoći, a samo jedan je registrovan kao aktivni tražilac posla. Iako su projekti dostupni preko MZP-a, pripadnici zajednice kosovskih Romanemaju pravo da ih koriste jer su korisnici socijalne pomoći.

Opšta ekonomska situacija uglavnom je nepromenjena u celom regionu Peći, sa izuzetno visokom nezaposlenošću, a oni koji rade imaju poslove sa niskim primanjima. Mnogi pripadnici ove zajednice primaju socijalnu pomoć. Posebno su OKZP, OZ i sagovornici iz ove zajednice u opštini Đakovica izvestili o nedavnom poboljšanju broja pripadnika zajednice koji se zapošljavaju u privatnim preduzećima.

U opštini **Gračanica**, ima 20 kosovskih Roma (3 žene i 17 muškaraca) zaposlenih u javnom sektoru, uglavnom u zdravstvu, obrazovanju i administraciji, dok u javnom preduzeću za odvoz smeća radi oko 30 do 40 muškaraca. Prema rečima predstavnika zajednice kosovskih Roma, broj stanovnika koji primaju socijalnu pomoć je veoma mali. Bilo je mnogo pritužbi pripadnika ove zajednice na slučajeve koje je odbio Centar za socijalni rad. U opštini Lipljan, većina pripadnika zajednice je nezaposlena i prima socijalnu pomoć i od kosovskih i od beogradskih institucija. U opštini **Novo Brdo**, 9 od 58 kosovskih Roma zaposleno je u javnom sektoru, a nijedan u privatnom sektoru, 7 je registrovano kao aktivni tražioci posla – što je povećanje u odnosu na samo jednog u 2020. godini, a šest porodica kosovskih Roma prima socijalnu pomoć.

U **Obiliću**, jedan kosovski Rom radi u opštini, a troje u prosvetnom sektoru (srpski nastavni plan i program) i u organizacijama građanskog društva (OGD). Pripadnici zajednice kosovskih Roma izjavili su da u skorije vreme nisu bili korisnici projekata koji bi olakšali njihovo zapošljavanje. U opštinama Štimlje i Kosovo Polje, nema pripadnika ove zajednice zaposlenih u javnom sektoru. U ovoj drugoj opštini skoro polovina zajednice bavi se prikupljanjem otpada u svrhu reciklaže. Prema rečima predstavnika zajednice kosovskih Roma, oko 80 odsto romskih domaćinstava na

Kosovu prima socijalnu pomoć iz oba sistema, zajedno sa subvencijama za obrazovanje za decu.

U regionu **Mitrovice**, kao i u drugim regionima, većina radno sposobnih pripadnika ove zajednice je nezaposlena ili angažovana na privatnim poslovima kao što su građevinarstvo, poljoprivreda i sakupljanje reciklažnog plastičnog materijala. U selu Priluzju u Opštini Vučitrn, četiri **kosovska Roma** zaposlena su u obrazovnim institucijama pod upravom Beograda. U naselju Adem Voca u Opštini Južna Mitrovica, postoji nekoliko preduzeća aktivnih u poslovnom inkubatoru koji je pre nekoliko godina osnovala nevladina organizacija Danski savet za izbeglice. Nekoliko pripadnika zajednice **kosovskih Roma** vodi mala preduzeća, kao što su berbernice, električarske radnje, prikupljanje reciklažnog materijala i mali kafići.

Dečiji rad posebno je rasprostranjen među zajednicama **kosovskih Roma**, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. Tačni podaci, razvrstani prema zajednicama, nisu dostupni. Međutim, procenjuje se da je 17 odsto³⁹ dece **kosovskih Roma**, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana radno angažovano. Deca sakupljaju limenke iz kanti za otpatke, čiste vetrobrane na automobilima, prodaju stvari na ulicama i u kafićima ili prosjače. Dečiji rad je tesno povezan sa stepenom porodičnog siromaštva, dostizanjem ograničenog obrazovanja, kao i odsustvom roditeljske brige i nadzora.⁴⁰ Postoji rodna razlika, jer je u dečiji rad uključeno više dečaka nego devojčica.⁴¹

Trinaest odsto dece **kosovskih Roma**, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana radi u opasnim uslovima, uključujući obavljanje fizičkih poslova na poljima, seču drveća, rukovanje poljoprivrednim mašinama, rad u podzemnim rudnicima, prskanje pesticidima, preturanje po kontejnerima za smeće ili rad u klanicama. U nekim slučajevima deca rade kako bi finansijski pomogla svojim porodicama. Organizovane kriminalne bande iskorišćavaju ovu decu, posebno u prisilnom prosjačenju.⁴² Rasprostranjeno je mišljenje, na osnovu izveštaja OEBS-a, da su mnoga deca koja se bave dečijim prosjačenjem i dečijim radom iz Republike Albanije ili drugih mesta na Kosovu.

Sve u svemu, dečiji rad ometa dostupnost obrazovanja i negativno utiče na njegov kvalitet. Ova praksa dovodi do značajnog broja napuštanja školovanja, što zauzvrat ograničava buduće mogućnosti i posledično doprinosi stalnom ciklusu socijalne isključenosti. Međutim, u regionu Gnjilana, na primer, dečiji rad nije toliko rasprostranjen kao prethodnih godina, nakon kampanja za podizanje svesti koje vodi Centar za socijalni rad.

39 Videti Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018) str. 24.

40 Kancelarija za dobro upravljanje, *Određivanje i procena sistema zaštite dece* (2012), str. 25; UNICEF, *Analiza položaja dece i žena na Kosovu* (2017), str. 89

41 Videti Međunarodna organizacija rada, *Perspektive mladih Roma, Aškalija i Egipćana o mogućnostima i izazovima za dostojanstveni rad na Kosovu* (2018) str. 23-24.

42 UNICEF, *Analiza položaja dece i žena na Kosovu* (oktobar 2017), str. 92.

Kosovski Romi, zajedno sa zajednicama kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, čine drugu po veličini grupu među onima sa Kosova koji traže azil u zemljama članicama EU.⁴³ Mnogi Kosovski Romi kao primarne razloge za migraciju navode siromaštvo, nedostatak socijalne zaštite i zdravstvenog osiguranja i nezaposlenost.⁴⁴ Postoji i sezonska migracija radi traženja posla kako u EU tako i u susednim zemljama, kao što su Albanija, Severna Makedonija ili Crna Gora.

Vlada Kosova je 2022. godine utvrdila platformu za borbu protiv diskriminacije pripadnika ove tri zajednice kako bi im omogućila da prijave slučajeve diskriminacije na osnovu etničke pripadnosti. Vlada je 2023. godine formirala međuinstitucionalni tim za promovisanje zapošljavanja zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kako bi se povećala zaposlenost ove tri zajednice u službi javne administracije i druge mogućnosti zapošljavanja.

---

43 Evropska unija, Evropska kancelarija za podršku azilu, *Asylum Applicants from the Western Balkans: Comparative Analysis of Trends, Push-Pull Factors and Responses – Update* (maj 2015), str. 10; Evropska kancelarija za podršku azilu, *Asylum Applicants from the Western Balkans: Comparative Analysis of Trends, Push-Pull Factors and Responses* (2013), str. 23.

44 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica* (2015), str. 26.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Generalno siromašna društvenoekonomska situacija kosovskih Roma otežava dostupnost infrastrukture i javnih komunalnih usluga. Ova zajednica suočava se sa mnoštvom ozbiljnih problema: neredovan odvoz smeća, nepostojanje osnovne infrastrukture u divljim naseljima, loši uslovi stanovanja i nagomilani računi za struju.

Najveći broj kosovskih Roma beleži se u regionu **Prizrena** gde skoro svi žive u naseljima sa mešovitim zajednicama gde je dostupan pouzdan elektroenergetski sistem, vodosnabdevanje i kanalizacioni sistem. Ipak, brojnim kućama potrebna je popravka, a stanje nekih je ispod standarda. Opština Prizren je 2017. godine izdvojila 20.000 evra za popravke kuća, a u saradnji sa NVO „VoRAE“ finansirala je obnovu još 24 kuća. U 2019. godini, Opštinska direkcija za rad i socijalnu zaštitu u Prizrenu finansirala je izgradnju ili delimičnu obnovu 15 kuća ugroženih porodica kosovskih Roma i kroz projekat koji sufinansira Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu izgradila je 15 kuća za porodice kosovskih Roma. U 2020. i 2021. godini, Opštinska kancelarija za zajednice i povratak obnovila je deset kuća. U naselju *Jeta e Re*, nevladine organizacije kosovskih Roma „*Nevi Koncepti*“ i „*Durmish Asllano*“ zalagale su se za poboljšanje kanalizacionog sistema, što je kako se navodi, opština rešila.⁴⁵

U regionu **Peći**, dostupnost infrastrukture i javnih komunalnih usluga za ovu zajednicu je mešovita. Za one koji žive u selima Vitimirica i Brestovik, gde je infrastruktura generalno zadovoljavajuća, loše stanje nekih kuća je glavni problem, kao u opštinama Đakovica, Istok i Dečane. Kroz projekat *ROMACTED* uz podršku OKZP-a, u septembru 2020. godine završen je novi kanalizacioni sistem u selu Srbobran u opštini Istok naseljenom kosovskim Romima.

U naselju „*Ali Ibra*“ u gradu Đakovici su 2022. godine asfaltirani glavni putevi, izgrađen je kanalizacioni sistem i očišćena je deponija pored njega. Stanica za prenos otpada koju je finansirala Evropska unija značajno je poboljšala uslove života zajednice. Asfaltiranje puteva nastavljeno je 2023. godine. Tokom 2022. i 2023. godine poboljšanja infrastrukture su takođe urađena u drugim područjima u opštini Đakovica gde zajednica živi. U selu Skivjane izgrađene su četiri kuće i asfaltirano je nekoliko puteva.

45 OEBS, *Pregled položaja romske, aškaljske i egipatske zajednice na Kosovu* (2020), str. 78-79.

U selu Piskote jedna kuća je izgrađena i tri su obnovljene, a nekoliko ulica je izgrađeno ili asfaltirano. U naselju „Brekovac“ izgrađene su dve kuće, a tri su obnovljene. U naselju „Mahalla e Sefes“ obnovljena je jedna kuća i asfaltirani su ili izgrađeni putevi u tom i u naselju „Mehmet Hyseni“.⁴⁶

Dostupnost vode za piće i dalje je problem za kosovske Rome u opštini Klina, gde se oslanjaju na privatne bunare, osim u selu Klinavac u ovoj opštini.

Između 2021. i 2023. godine, u opštini Peć asfaltirano je nekoliko puteva u naselju „7. septembar“ u gradu Peći i u selu Vitomirica, a dugogodišnji problem sa septičkim jamama u selu Ćungur je rešen.

U regionu **Prištine**, pripadnici zajednice uglavnom žive u poludivljim naseljima u individualnim trajnim stambenim jedinicama, uglavnom sa zadovoljavajućom dostupnošću struje, vode, ulične rasvete i kanalizacionih sistema. Međutim, loše izgrađeni kanalizacioni sistemi u područjima gde žive **Kosovski Romi** u Janjevu i Lipljanu predstavljaju opasnost po zdravlje ove zajednice. U Kosovu Polju, opština je uložila napore da poveže sve porodice **kosovskih Roma** u dva naselja u kojima žive **Kosovski Romi** (28 i 29) na sistem vodosnabdevanja.

U opštini Gračanica, sistem vodosnabdevanja je veoma star, puteva su jako loši i kanalizacioni sistem ne funkcioniše kako treba. U opštini Obilić, Misija OEBS-a i Ambasada Luksemburga investirale su 2018. godine u selu Plemetina u popravku zgrade koju je uništio jak vetar, a u kojoj su živeli **Kosovski Romi**. Pripadnici zajednice **kosovskih Roma** izjavili su da nisu bili korisnici nikakve pomoći opštine za obnovu.

U opštini Kamenica, region Gnjilana, vodosnabdevanje i loši uslovi stanovanja i dalje su problem koji utiče na zajednicu **kosovskih Roma**. Regionalno vodovodno preduzeće u ovoj opštini je 2018. godine priključilo na vodovodnu mrežu sva domaćinstva u selu Berivojce, uključujući sedam povratničkih porodica **kosovskih Roma**. Međutim, od decembra 2023. godine voda iz slavine još uvek nije bila za piće zbog kontaminacije bunara 2020. godine.⁴⁷ Stanovnici Berivojca uglavnom se oslanjaju na privatne bunare, a stanovnici grada Kamenice kupuju flaširanu vodu. Opština Gnjilane takođe je radila na čišćenju divlje deponije u naselju „*Abdullah Presheva*“.⁴⁸

U Severnoj Mitrovici i Južnoj Mitrovici, zajednica **kosovskih Roma** živi u namenskim mestima za povratak sa dostupnom vodom za piće, strujom, dostupnim kanalizacionim mrežama i adekvatnim smeštajem. U naselju „*Adem Voca*“ u Južnoj Mitrovici, opština je obezbedila zemljište za stambene potrebe i zajedno sa međunarodnim organizacijama, obezbedila novčana sredstva za izgradnju kuća za pripadnike zajednice. Njihove stambene jedinice u vlasništvu su opštine i sklopljen je ugovor sa pripadnicima zajednice da ih koriste besplatno u trajanju do dvadeset godina.

46 Napominjemo da ne postoje razvrstani podaci za ove korisnike, tako da ne postoje konačne informacije da li oni pripadaju zajednicama kosovskih Aškalija, kosovskih Roma ili kosovskih Egipćana.

47 OKZP.

48 *Ibid*, str. 24.

U Severnoj Mitrovici, opština i međunarodni donatori izgradili su petospratni stambeni kompleks koji je u vlasništvu opštine, ali je sa pripadnicima zajednice kosovskih Romasklopljen ugovor o besplatnom korišćenju.

U opštini Vučitrn, većina kosovskih Romaživi u divljem naselju u selu Prilužje gde kosovski Srbi čine većinu. Kuće su izgrađene na opštinskom zemljištu, a neke su u lošem stanju. Putevi u naselju Romska mahala u selu i dalje su neasfaltirani i neosvetljeni. U opštini Leposavić, Kosovski Romi žive u bivšoj zgradi Crvenog krsta Srbije u gradu Leposaviću i u selu Kamen gde su kuće i putevi u lošem stanju. Nekim putevima nedostaje ulična rasveta. U selu su 2019. godine izgrađeni kanalizacioni sistem i bunar. U gradu Podujevu, zajednica kosovskih Romaživi u dva naselja kojima je potrebna popravka kanalizacionih sistema.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Zajednica kosovskih Roma koristi socijalnu pomoć koju pruža Priština, Beograd,⁴⁹ ili oboje.

Uopšteno, sadašnje zakonodavstvo o socijalnoj zaštiti propisuje strože kriterijume koje porodice moraju da ispune za dobijanje socijalne pomoći. Uska definicija „porodica koja živi u jednom domaćinstvu“ negativno je uticala na višegeneracijske porodice u zajednici kosovskih Roma. U opštinama Lipljan i Kosovo Polje, po rečima predstavnika zajednice, većina pripadnika zajednice prima socijalnu pomoć i preko kosovskog sistema i preko institucija pod okriljem Beograda uz subvencije za obrazovanje za decu. U Gračanici, broj kosovskih Roma koji primaju socijalnu pomoć je navodno veoma nizak. Pripadnici zajednice žalili su se na slučajeve koje je centar za socijalni rad odbio. U Obiliću, pripadnici zajednice su prijavili da je promena kriterijuma za dodelu socijalne pomoći dovela do isključenja porodica kojima je socijalna zaštita potrebna.

Od marta 2019. godine, 2.000 kosovskih Romaimalo je pravo na socijalnu pomoć iz Prištine (813 muškaraca i 1.187 žena). Pouzdani podaci o socijalnoj pomoći iz Beograda nisu dostupni.⁵⁰

Prema rečima šefa OKZP u opštini Podujevo, pet porodica kosovskih Roma, sa 37 članova, prima socijalnu pomoć. U drugim opštinama u regionu Mitrovice, većina pripadnika zajednice kosovskih Roma navodno prima socijalnu pomoć.

Zdravstvena zaštita je dostupna, ali nedovoljno iskorišćena u slučaju zajednice kosovskih Roma. Siromaštvo i udaljenost od zdravstvenih ustanova su dve prepreke.⁵¹ Finansijske poteškoće u pristupu zdravstvenoj zaštiti pogoršavaju odsustvo univerzalne zdravstvene zaštite i siromaštvo.⁵² Pored toga, zajednica kosovskih Roma često je izložena diskriminaciji, koja se može izraziti u pružanju zdravstvenih usluga lošeg kvaliteta.⁵³

49 Nakon što je Centralna banka Kosova usvojila uredbu u decembru 2023, kojom je propisala da je evro jedina valuta dozvoljena za platni promet na Kosovu koja je stupila na snagu 1. februara 2024. godine, terenski timovi Misije OEBS-a na Kosovu obavestili su da je ova promena uticala na zajednicu koja se oslanja na finansijsku podršku Vlade Srbije.

50 OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednica na Kosovu* (2020), str. 4–5.

51 KOSANA, *New National Insurance Will Save Lives: Life Expectancy and Health in Kosovo's Roma, Ashkali and Egyptian Communities* (2016), str. 46.

52 Evropska komisija, Radni dokument, *Izveštaj o Kosovu 2019*, str. 31.

53 KOSANA, *New National Insurance Will Save Lives: Life Expectancy and Health in Kosovo's Roma, Ashkali and Egyptian Communities* (2016), str. 46.

Loše zdravlje pripadnika zajednice kosovskih Roma u poređenju sa opštom populacijom je u velikoj meri rezultat nezdravih uslova života; nedostatka sanitarnih uslova i osnovne higijene i imunizacije; i ograničenog korišćenja preventivnih zdravstvenih usluga.⁵⁴ Jedinstvena opšta statistika naglašava nesklad između kosovskih Romai šire zajednice: iako su besplatne usluge reproduktivne zdravstvene zaštite ženama obezbeđene u većini opština,⁵⁵ stopa smrtnosti novorođenčadi među zajednicama kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana je tri puta veća od kosovskog proseka, a članovi zajednice nisu dovoljno svesni da takve zdravstvene usluge postoje.⁵⁶

U Uroševcu, zajednica kosovskih Roma koristi i ima dobar pristup zdravstvenim ustanovama na Kosovu u neposrednoj blizini mesta gde žive.⁵⁷ Od 2021. do 2023. godine organizovano je nekoliko kampanja za podizanje svesti o zdravlju u naseljima u kojima uglavnom živi zajednica kosovskih Roma, kako bi se podigla svest o značaju imunizacije u prevenciji bolesti. Tokom kampanja su pripadnici zajednice informisani o novom kalendaru vakcinacije dece do 18 godina. Nevladina organizacija „Balkanski suncokreti“, uz podršku UNICEF-a, takođe je organizovala nekoliko kampanja za podizanje svesti u vezi sa vakcinacijom i imunizacijom.⁵⁸ Zajedno sa domom zdravlja u opštini organizovali su dodatne dane imunizacije za pripadnike zajednice kosovskih Roma. U sklopu ove kampanje osnovana su dva mobilna tima koji organizuju kampanje od vrata do vrata. Usluge vakcinacije redovno pruža tim za imunizaciju, pet dana u nedelji, u domovima zdravlja koji se nalaze u naseljima u kojima žive Kosovski Romi.⁵⁹ Prema rečima zdravstvenih zvaničnika, stopa smrtnosti odojčadi u zajednici kosovskih Roma u Uroševcu je opala tokom izveštajnog perioda.

Stopa vakcinisane dece iz zajednice kosovskih Roma širom regiona Gnjilana je značajno poboljšana: sada je približno ista kao u većinskoj zajednici.

OEBS je 2022. godine sproveo kampanju za podsticanje žena iz nevećinskih zajednica da se podvrgnu mamografskom pregledu u opštinama Uroševac i Gnjilane i održao prezentacije o reproduktivnom zdravlju i obezbedio besplatne mamografske preglede za pripadnice zajednica u Đakovici i Peći. Održana je kampanja koja je posebno obuhvatila kosovske Romkinje iz Priluzja u opštini Vučitrn i naselja Adem Voca u Južnoj Mitrovici za svest o raku dojke i pregledima. OEBS je 2023. godine sproveo kampanje za podizanje svesti o zdravlju usmerene na nevećinske zajednice u Gnjilanu o raku dojke, u Istoku o reproduktivnom zdravlju, a u Kamenici o zaraznim bolestima, zdravoj ishrani i hroničnim bolestima.

Zdravstveni centri koji se nalaze u naseljima nastanjenim zajednicom kosovskih Roma organizuju redovne informativne sastanke kako bi podigli svest muškaraca, žena i mladih o raznim temama u vezi sa zdravljem. Nevladine organizacije takođe

54 Civil Rights Defenders, *Wall of Anti-Gypsyism: Roma, Ashkali and Egyptians in Kosovo* (2018), str. 21; Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017–2021* (2017), str. 26.

55 Besplatna zaštita reproduktivnog zdravlja je obezbeđena za sve zajednice u sledećim opštinama: Dečane, Uroševac, Kosovo Polje, Đakovica, Gnjilane, Istok, Klina, Lipljan, Obilić, Peć, Podujevo, Priština, Prizren, Orahovac i Suva Reka.

56 Kancelarija za dobro upravljanje, *Strategija za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017–2021*. (april 2017), str. 27.

57 Šef Jedinice za imunizaciju, Uroševac.

58 NVO BRAN.

59 Šef Jedinice za imunizaciju, Uroševac.

sprovode neke kampanje za podizanje svesti o zdravlju, uključujući o HIV/AIDS-u, upotrebi narkotika, vakcinaciji, reproduktivnom zdravlju, prevenciji raka dojke i trovanja olovom, između ostalih tema, u Đakovici, Peći, Južnoj Mitrovici i Orahovcu.⁶⁰ Između 2020. i 2022. godine, građansko društvo i Ministarstvo zdravlja održali su brojne informativne sastanke u naseljima u Đakovici o dijabetesu, hipertenziji, vakcinaciji i zdravstvenoj zaštiti za trudnice i decu.

Nedostatak lične dokumentacije i dalje je stalni problem za zajednicu **kosovskih Roma**. Na osnovu prijavljenih podataka upisano je 93% dece mlađe od pet godina iz zajednica **kosovskih Roma**, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. Upis rođenja je otežan usled nedostatka svesti o procedurama upisa u matične knjige.⁶¹ Kosovske institucije su sprovele nekoliko mera koje imaju za cilj povećanje upisa u matične knjige kod zajednica **kosovskih Roma**, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, uključujući i uvođenje besplatnih dana upisa kako bi se olakšao upis građana.⁶² Opština Uroševac, na primer, obezbeđuje besplatan upis za pripadnike zajednice **kosovskih Romai** redovno sprovodi mere za povećanje upisa u matične knjige pripadnika zajednice **kosovskih Roma**, bez ikakvih troškova.⁶³ U regionu Gnjilana upisane su sve novorođene bebe **kosovskih Roma**.⁶⁴

---

60 NVO BRAN.

61 Kosovska agencija za statistiku, *2013–2014, Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu* Istraživanje višestrukih indikatora klastera* (2014), str. 126–127. Nisu dostupni precizni podaci o broju neupisanih osoba specifični za zajednicu.

62 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica* (2015), str. 25–26; Savet Evrope, Savetodavni odbor o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina, *Četvrto mišljenje o Kosovu* (2017), str. 30.

63 OKZP

64 OKZP

6. Pristup obrazovanju

Učenici kosovski Romi pohađaju nastavu na albanskom i srpskom jeziku koja se odvija po oba nastavna plana i programa. Generalno, roditelji kosovski Romi imaju tendenciju da za svoju decu biraju škole u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu kada su dostupne i pristupačne.

Jedan od izazova u proceni pružanja obrazovanja za zajednicu kosovskih Roma je to što su oni često grupisani zajedno sa kosovskim Aškalijama i kosovskim Egipćanima u svrhu praćenja, planiranja praktične politike i intervencija.

Do 2019. godine u selu Strezovce u opštini Kamenica, učenici Kosovski Romi pohađali su školu u kojoj se nastava odvija po kosovskom nastavnom planu i programu koju je opština zatvorila nakon reforme obrazovanja. Nakon toga su se preselili u školu u kojoj se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu, a od decembra 2023. godine u školama u kojima se nastava odvija po kosovskom nastavnom planu i programu u opštini nema učenika kosovskih Roma.

Od 2011. godine, kosovski nastavni plan i program predviđa izborni predmet romskog jezika koji uključuje elemente istorije i kulture za učenike u školama koje odluče da ga ponude. Trenutno se nastava na romskom jeziku nudi u Prizrenu i Lipljanu, dok škole u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu pružaju nastavu romskog jezika za učenike iz zajednice kosovskih Roma u opštinama Kamenica i Gnjilane.

Mnogi učenici Kosovski Romi se tokom svog školovanja u velikoj meri oslanjaju na podršku i pomoć centara za učenje. Centri za učenje pružaju dopunsko obrazovanje za decu koja trpe posledice društvenoekonomske isključenosti. Ovi centri su prvenstveno zavisili od donatorske podrške, iako administrativno uputstvo iz 2018. koje ima za cilj uređivanje rada centara takođe predviđa finansiranje iz centralnog i lokalnih budžeta. Ipak, zbog kašnjenja u ispunjavanju obaveza vladinih i opštinskih institucija, zajedno sa nedostatkom jasnoće u vezi sa obimom tih obaveza finansiranja, centri za učenje su ostavljeni sa nedovoljnim sredstvima, a mnogi su bili primorani da se zatvore.⁶⁵

U avgustu 2023. godine, MONTI je objavio da je od roditelja zatraženo da kupe školske udžbenike od 1. do 5. razreda, a da će im kasnije taj iznos biti nadoknađen na osnovu onlajn prijave.

⁶⁵ Za više informacija o centrima za učenje videti Izveštaj OEBS-a Pregled centara za učenje na Kosovu i sprovođenje Administrativnog uputstva 19/201 (2023).

Odluka je izazvala nekoliko zabrinutosti, posebno za najugroženije zajednice i porodice u lošim ekonomskim uslovima koje su morale da se oslone na podršku nevladinih organizacija da bi pristupile subvencijama, pošto neki pripadnici zajednice nisu imali bankovne račune ili su se slabije snalazili u radu na računaru.

Da bi podstakao učenike da ostanu upisani u školu nakon prvih godina obaveznog obrazovanja, MONTI svake godine dodjeljuje 500 stipendija srednjoškolcima iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana koji pohađaju škole u kojima se nastava odvija po kosovskom nastavnom planu i programu. Finansiranje podržavaju donatori, uključujući i Evropsku komisiju i Fond za obrazovanje Roma.

Učenici Kosovski Romi koji pohađaju škole u kojima se nastava odvija po kosovskom nastavnom planu imaju veću verovatnoću da nastave fakultet nego oni koji pohađaju škole u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu. Rezervisana mesta za studente koji nisu Albanci, uključujući i kosovske Rome, dostupna su na javnim univerzitetima. Nadalje, nevladine organizacije „Roma Versitas“, „VoRAE“ i Fond za obrazovanje Roma podržavaju studente iz zajednice kosovskih Roma, kao i studente iz zajednica kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana.

Prema navodima Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, 1.157 učenika kosovskih Romabilo je upisano u preduniverzitetsko obrazovanje tokom školske 2023–2024. godine. Međutim, informacije koje su dostupne o obrazovanju specifičnom za zajednicu kosovskih Roma su izuzetno ograničene. Pored toga, pružanje obrazovanja kosovskim Romima u školama u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu na Kosovu se ne prati sistematski.⁶⁶

Među najsloženijim izazovima sa kojima se suočavaju učenici Kosovski Romi je marginalizacija njihovih porodica i generalno veoma ograničena finansijska sredstva, što često dovodi do dečijeg rada i izostajanja iz škole. Na primer, sa početkom obrazovanja na daljinu tokom pandemije kovida-19, učenici Kosovski Romi suočili su se sa mnogo više izazova nego druge zajednice u pristupu procesu onlajn učenja, zbog nedostatka ili neodgovarajućih IT alata i internet konekcija. Međutim, stopa napuštanja škole među kosovskim Romima se smanjuje.

Neredovan prevoz učenika je bio uzrok napuštanja školovanja u zajednici. Na primer, u selu Janjevo u opštini Lipljan, učenici Kosovski Romi koji su odlazili u Gračanicu da pohađaju srednje škole u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu prijavili su probleme sa prevozom. U Južnoj Mitrovici, učenici Kosovski Romi koji pohađaju škole u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu u Severnoj Mitrovici suočavaju se sa izazovima u fizičkom pristupu školama, pošto pešački most preko reke Ibar koji povezuje dve opštine više ne postoji

⁶⁶ Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, *Statistika obrazovanja u 2023/2024* (2023).

U većini slučajeva, podaci koji se koriste za praćenje, planiranje praktične politike i intervencije se prikupljaju i prezentuju zajedno za zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. Opšti nedostatak detaljnih podataka specifičnih za zajednicu posebno je problematičan kada se ispituje obrazovanje i pohađanje škole.

i svakodnevni prelazak preko glavnog mosta zajednica doživljava kao potencijalni bezbednosni rizik za decu.

Neke opštine su međutim odgovorile na pritužbe roditelja iz zajednice. Deca u selu Srbobran u opštini Istok bila su primorana da do škole u Đurakovcu i Suvom Lukavcu hodaju prometnim ulicama bez trotoara, pa su opštinske institucije u Istoku reagovala na zabrinutost roditelja obezbeđivanjem prevoza za učenike.

Devojčice i žene iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana suočavaju se sa dodatnim izazovima u pristupu obrazovanju zbog dečijih i/ili ranih brakova⁶⁷ i tradicionalne rodne uloge u ovim zajednicama. Sveukupno, 13,7 % devojčica iz zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana ne nastavlja više srednje obrazovanje nakon nižeg srednjeg obrazovanja, u poređenju sa 11,3% dečaka iz ovih zajednica.⁶⁸ Osim toga, 4% devojčica ne nastavlja niže srednje obrazovanje nakon osnovnog obrazovanja, u poređenju sa 6,1% dečaka iz iste zajednice.⁶⁹ Dečiji brakovi su jedan od faktora prekida školovanja,⁷⁰ ali je teško povući direktnu paralelu između dečijih brakova i nižeg stepena obrazovanja među devojčicama iz zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalijskih i kosovskih Egipćana. Nedostatak tačnih i uporedivih podataka raščlanjenih po zajednici, za broj dece koja stupaju u brak pre navršene 18. godine, komplikuje napore da se izmere negativne posledice dečijih brakova na obrazovanje devojčica, ne samo za ove tri već i za sve druge zajednice.

Krajem 2023. godine Vlada je uspostavila međuinstitucionalnu radnu grupu za prevenciju i prijavljivanje ranih brakova u zajednicama kosovskih Roma, Aškalijskih i Egipćana.

Učenici Kosovski Romi uglavnom komuniciraju sa učenicima iz drugih zajednica bez incidenata. Međutim, u nekim školama u kojima se nastava odvija po srpskom nastavnom planu i programu, posebno u Severnoj Mitrovici, učenici Kosovski Romi i kosovski Srbi pohađaju nastavu odvojeno praktično bez ikakve interakcije između zajednica. Ova segregacija je dovela do pritužbi roditelja kosovskih Roma i predstavnika zajednice, koji su tvrdili da su učenici dobili obrazovanje lošije od obrazovanja većinske zajednice. U opštinama kao što su Novo Brdo, Gnjilane, Kamenica i Štrpce, prijavljene su pozitivne interakcije između učenika kosovskih Roma i njihovih vršnjaka kosovskih Srba.

67 Dečiji brak i rani brak su termini koji se preklapaju. Prema Zakonu o zaštiti dece na Kosovu, „detetom“ se smatra „svako ljudsko biće mlađe od osamnaest (18) godina“. [Zakon br. 06/L-084 o zaštiti dece, član 3.](#) Pravno „dečiji brak“ i „rani brak“ se smatraju istim: stupanje u brak deteta mlađeg od 18 godina. *Prisilni brak* je brak na koji jedan ili oba supružnika, bez obzira na godine, nisu pristali. U kosovskom Zakonu o porodici, „lice koje nije navršilo osamnaest godina ne može da stupi u brak“ (član 16), osim iz opravdanih razloga (član 16b). Član 18. navodi da „brak nije punovažan ako je pristanak dobijen prinudom, pretnjom ili greškom ili bilo kojim drugim nepostojanjem slobodne volje budućih supružnika“. [Zakon br. 2004/32 Zakon o porodici \(2006\)](#) i [Zakon br. 06/L-077 o izmenama i dopunama Zakona o porodici br. 2004/32.](#)

68 UNICEF, *Analysis of the Situation of Children and Women in Kosovo* (2017), Table 16: Pathway Analysis in Education for Roma, Ashkali and Egyptian Communities by Gender; str. 79.

69 Ibid.

70 UNFPA, *Child Marriage in Kosovo (Overview)*, (2014).

7. Pristup pravosuđu

Nema zaposlenih predstavnika zajednice kosovskih Roma ni u jednoj od nesudskih institucija: Agencija za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Institucija ombudsmana (IOK) i Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ). Štaviše, nema advokata kosovskih Roma licenciranih od strane Advokatske komore Kosova (AKK).

Prema izveštajima terenskog tim OEBS-a, pripadnici zajednice kosovskih Roma uglavnom uživaju formalni pristup pravosudnom sistemu. Međutim, postoji opšti nedostatak znanja u zajednici o njenim pravima, kao i o pravnim procedurama i mogućnosti besplatne pravne pomoći. Siromaštvo je glavna prepreka pristupu pravnom sistemu, jer sudske takse, pravni troškovi, pa čak i prevoz mogu predstavljati značajan finansijski teret.

Pripadnici zajednice kosovskih Roma uglavnom nisu upoznati sa uslugama koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ. Pripadnici zajednice koji su najviše upoznati sa ovim uslugama su oni koji rade u ili saraduju sa opštinskim institucijama, organizacijama građanskog društva i medijima, kao i studenti. Kampanje za podizanje svesti koje ciljaju širu zajednicu, posebno porodice koje žive u ruralnim područjima, mogle bi da budu efikasnije; primer su nastojanja da se poveća vidljivost ABPP.

Generalno, zajednica kosovskih Roma ne suočava sa izazovima u pristupu besplatnim pravnim uslugama. Međutim, porodice u udaljenim područjima imaju problema sa prevozom i povezanim troškovima za pristup uslugama. Predstavnici zajednice kosovskih Roma u regionu Peći izjavili su da je nivo znanja o uslugama IOK, ABPP i KZPŽ prilično nizak, uprkos tome što su ove institucije sprovele neke aktivnosti i uprkos tome što su njihovi predstavnici učestvovali u različitim aktivnostima podizanja svesti koje su organizovali različiti akteri. Uopšteno govoreći, Kosovski Romi koji žive u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom smatraju da im je pristup pravnim mehanizmima manje otežan od kosovskih Roma koji žive u opštinama sa većinskim albanskim stanovništvom. Ipak, finansijska ograničenja i dalje su zabrinutost za celu zajednicu.

ABPP je 2023. godine, uz podršku USAID-a, distribuirao letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku, kao i na Brajevom pismu. Slično tome, video-spotovi i objave na društvenim mrežama tokom Nedelje besplatne pravne pomoći pod motom „Zaštiti svoja prava“, pripremljeni su na službenim jezicima.

ABPP u Prizrenu, Gnjilanu i Prištini na sopstvenu inicijativu primenjuje brze procedure za pružanje usluga ugroženim kategorijama i drugima po potrebi, kako bi im olakšao pristup i putne troškove.

Od oktobra 2021. godine, IOK vodi Forum za dijalog između ombudsmana i OGD koji okuplja različite OGD, uključujući i one koje predstavljaju kosovske Rome.⁷¹ U martu 2023. godine, ombudsman je zajedno sa NVO „ROMTEGRA“ posetio nekoliko porodica kosovskih Roma u Mitrovici radi pružanja informacija i razgovara o njihovim izazovima i zabrinutostima. U saradnji sa Centrom za zastupanje demokratske kulture (ACDC) iz Severne Mitrovice, ombudsman se takođe sastao sa OGD u Mitrovici i Peći i održao okrugle stolove u organizaciji ACDC o zabrinutostima zajednica u vezi sa poštovanjem, zaštitom i unapređenjem njihovih prava.⁷²

IOK je 2023. godine objavio izveštaj po službenoj dužnosti u vezi sa nedostatkom odgovarajućih uslova za život zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana koji su se vratili u Obilić iz Severne Makedonije.⁷³

KZPŽ, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD u oktobru svake godine organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, opšte je mišljenje intervjuisanih zainteresovanih strana da bi informativne kampanje trebalo organizovati tokom cele godine.

Uprkos nekoliko informativnih kampanja koje su sprovele različite institucije, uključujući i KZPŽ, Ministarstvo pravde, AKK, i informacije koje se razmenjuju sa žrtvama prilikom traženja usluga, postoji ograničeno ili nikakvo razumevanje Programa za naknadu štete žrtvama krivičnih dela (NŽK).

Pored toga, pripadnici zajednice kosovskih Roma iz Južne Mitrovice nedavno su naveli diskriminatorno postupanje IOK-a. Pripadnici zajednice istakli su da su podneli pritužbe kada su isplate finansijske pomoći prestale tokom pandemije kovida-19, ali da nikada nisu dobili odgovor.

ABPP je 2023. godine ponudio usluge za 6.070 ljudi (uključujući i 2.883 žene), od kojih su 506 bili pripadnici zajednice kosovskih Roma. Tokom 2023. godine IOK je primio ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena),⁷⁴ koje uključuju 4.296 osoba. Od ukupnog broja pritužbi, 19 su podneli pripadnici zajednice kosovskih Roma. KZPŽ je postupao u 2.883 slučaja u 2023. godini, 26 žrtava su bili Kosovski Romi i 53 pripadnici zajednica kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana (ne daje svaki region podelu po pojedinačnim zajednicama). Većina žrtava bile su žene.

Među pripadnicima zajednice kosovskih Roma jezik se ne doživljava kao prepreka za pristup pravosudnim institucijama jer velika većina pripadnika zajednice tečno govori albanski ili srpski jezik.

71 Cilj Foruma je stvaranje zajedničke platforme za saradnju između IOK i OGD, za unapređenje zaštite ljudskih prava, za identifikaciju izazova i kršenja osnovnih prava i sloboda i razvoj zajedničkih aktivnosti na njihovom unapređenju i zaštiti.

72 Za više informacija videti: <https://oik-rks.org/en/2023/12/05/the-ombudsperson-met-representatives-of-civil-society-organizations-from-the-region-of-peja/> (pristupljeno decembra 2023).

73 Institucija ombudsmana, *Nedostatak odgovarajućih uslova za život zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji su se vratili u Obilić iz Republike Severne Makedonije* (2018).

74 Videti Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2023*.

8. Upotreba jezika i mediji

Zajednica kosovskih Roma govori romski jezik, a na Kosovu se koristi nekoliko dijalekata romskog jezika. Kosovski Romi mogu slobodno da koriste svoj maternji jezik u privatnom okruženju i oslanjaju se na albanski ili srpski jezik za javnu ili formalnu komunikaciju.

Većina Roma govori više jezika, često govore i srpski, albanski ili oba jezika. Deluje da upotreba romskog jezika opada među mladima, od kojih mnogi više vole da govore ili albanski ili srpski čak i u privatnom okruženju.

Romski jezik se tradicionalno govori u opštini Prizren, koja takođe ostaje jedno od najvažnijih kulturnih središta romske zajednice. Generalno, zajednica kosovskih Roma u regionu Prizrena koristi romski jezik samo u privatnoj sferi, a većina koristi albanski u javnom životu. Međutim, zajednica kosovskih Roma u području Gornjeg Orahovca i Velike Hoče sa većinskim srpskim stanovništvom uglavnom koristi srpski jezik u javnim sredinama.

U Prizrenu je 2022. godine lokalna NVO „Nevo Koncepti“ uz podršku Saveta Evrope osnovala „Koaliciju za romski jezik“. Glavni cilj koalicije bio je promovisanje priznavanja romskog jezika od strane Opštine Prizren. Dana 31. oktobra 2022. romski jezik je priznat kao jezik u službenoj upotrebi u Prizrenu. Koalicija je nastavila svoj rad na unapređenju upotrebe romskog jezika. Opština Prizren je 2024. godine uz finansijsku podršku IOM-a angažovala privremenog prevodioca za romski jezik na šest meseci. Nekoliko nevladinih organizacija kosovskih Roma iz Prizrena je 8. februara 2024. godine, izvan izveštajnog perioda, organizovalo promotivni događaj uz podršku Kancelarije poverenika za jezike čime je obeleženo da se po prvi put romski jezik čuje i govori u opštini Prizren takođe uz prevod na druge službene jezike. Opština Gračanica je u decembru 2014. godine izmenom svog statuta proglasila romski jezik jezikom u službenoj upotrebi na opštinskom nivou. U praksi, međutim, nedostatak prevodilaca negativno utiče na pristup pripadnika zajednice uslugama na romskom jeziku.

U Đakovici, pripadnici zajednice kosovskih Roma izrazili su interesovanje da se romski jezik prizna kao jezik u službenoj upotrebi, ali opštini nije podnet nikakav zvanični zahtev. Kosovski Romi uglavnom koriste romski jezik kada komuniciraju jedni sa drugima van javnog života, a albanski jezik u interakciji sa institucijama. U ostatku regiona Peći, zajednica uglavnom koristi albanski jezik i privatno i javno, osim među starijima.

U opštinama Štrpce, Gnjilane i Kamenica, **Kosovski Romi** radije koriste srpski u komunikaciji sa institucijama, uz nekoliko izuzetaka. U regionu Mitrovice, Romi koji žive u područjima sa većinskim srpskim stanovništvom koriste srpski jezik. U regionu Prištine, pripadnici zajednice **kosovskih Roma** uglavnom govore tečno albanski i komuniciraju sa lokalnim institucijama bez većih problema, dok govore svoj maternji jezik u privatnom okruženju.

Javni medijski servis RTK od 2003. godine emituje posebne programe za nevećinske zajednice, uključujući i emisije na romskom jeziku. RTK svakog radnog dana emituje 15-minutne vesti na romskom jeziku. „Yekhiphe“ je sedmična informativna emisija koja se emituje na RTK 2 koja uključuje dugu informativnu debatu, a često se ponavlja.

Komercijalne televizijske stanice i mediji takođe nude programe na romskom jeziku na opštinskom nivou. U Prizrenu radio stanica „Romano Avazo“ emituje program 24 sata dnevno na romskom jeziku, a aktivna je od 2007. godine. Radio „Romano Avazo“ je takođe dostupan onlajn putem svoje veb-stranice i društvenih mreža.⁷⁵ U Đakovici, Radio i TV program na romskom jeziku „Jivdipe Tumenca“ proizvodi NVO „Romi u akciji“ i emituje se na TV „Syri“ i Radio Đakovici. Radio programi se emituju i na Radio Gračanici. U Uroševcu, lokalna stanica „TV Most“ svakodnevno emituje 30-minutni televizijski program na romskom jeziku koji podržava OKZP, a lokalna stanica „Radio Kontakt Plus“ povremeno emituje i programe na romskom jeziku. Pored toga, u regionu Prizrena, kulturni časopis „Yekhipe“ i pozorište nude sadržaje na romskom jeziku.

---

⁷⁵ <http://radiatoromanoavazo.com/?fbclid=IwAR1mNI5ClyjpQUBmrKqI0Ncuc-QZp7bWw1X5Cit3DNjgAkAxVfj2HZIUtYM> i <https://www.facebook.com/radiatoromanoavazo> (Pristupljeno decembra 2023).

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Zajednica kosovskih Roma generalno je slobodna da izražava svoj kulturni identitet, verska uverenja i običaje, a mesta verskog i kulturnog nasleđa se dele sa albanskim i nealbanskim zajednicama.

Pripadnici zajednice kosovskih Roma su pretežno sunitski muslimani. Međutim, mali procenat prati sufizam i protestantizam u Đakovici, i pravoslavno hrišćanstvo u Prištini, a neki pripadnici kosovskih Roma u Kamenici su Jehovini svedoci. Romska zajednica pohađa verske službe u različitim sunitskim džamijama, sufijskim tekijama i hrišćanskim pravoslavnim i protestantskim evangelističkim crkvama bez obzira koja zajednica njima upravlja. Na primer, vernici **Kosovski Romi** posećuju sufijsku tekiju i sunitsku džamiju u Đakovici koju vode kosovski Egipćani.

Zajednica obeležava Međunarodni dan Roma (8. april) kako bi proslavila romsku kulturu i podigla svest o problemima sa kojima se Romi suočavaju. Od 6. do 15. maja, **Kosovski Romi** slave praznik Svetog Đorđa, koji je kombinovan sa tradicionalnim praznicima kojima se proslavlja kraj zime i zvanični početak leta.

Uprkos generalno otvorenom i tolerantnom okruženju, u aprilu 2020. oštećeno je približno 30 nadgrobnih spomenika na groblju u gradu Orahovcu. Većina nadgrobnih spomenika pripadala je zajednici kosovskih Roma, a drugi pripadnicima zajednica kosovskih Egipćana i kosovskih Aškalija.

Kosovski Romi koji žive u opštini Gračanica dugi niz godina suočavaju se sa izazovima u pristupu groblju u selu Preoce. Put je podeljen između opština Gračanica i Kosovo Polje i često je blokiran čvrstim otpadom na ulazu.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Roma suočava se sa izazovima sličnim drugim nevećinskim zajednicama na Kosovu, kao što su pristup stanovanju i nedostatak pravnih isprava koje potvrđuju vlasništvo nad imovinom.

Mnogi pripadnici zajednice nemaju ugovore ili druge pravne dokaze kojima bi dokazali svoje pravo na imovinu. Pristup stanovanju je često ograničen nedostatkom informacija o mogućnostima koje pružaju opštine.

U Prištini, mnogi u zajednici kosovskih Roma žive u neformalnim naseljima bez dokaza o vlasništvu nad svojim domovima i zemljom. Budući da su se mnogi prenosi zemljišta i imovine desili neformalno, u opštinskim kancelarijama ne postoji evidencija o vlasništvu.

U regionu Gnjilana, pristup stanovanju je i dalje problem, iako su preduzete neke inicijative za rešavanje ovog pitanja. Na primer, 2019. godine, Ministarstvo rada i socijalne zaštite izgradilo je kuću za jednu romsku porodicu u selu Dubrava u opštini Uroševac. U 2013. godini, Danski savet za izbeglice izgradio je sedam kuća za povratnike kosovske Rome u selu Berivojce u opštini Kamenica uz podršku Ministarstva za zajednice i povratak i Evropske komisije.

11. Povratak i reintegracija

Mnoga raseljena lica iz zajednice kosovskih Roma koja žive van Kosova nerado se vraćaju zbog loših životnih uslova i straha da će biti izložena zločinima iz mržnje.

Štaviše, otpor primajuće zajednice je prepreka održivom povratku, ometajući reintegraciju povratnika. Uprkos nastojanjima da se podrži inkluzija kosovskih Roma, mnogi pripadnici zajednice i dalje se suočavaju sa problemima u obezbeđivanju osnovnih prava kao što su pristup zdravstvenoj zaštiti i socijalnoj pomoći.⁷⁶

Prema podacima Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice, u periodu između 2011. i 2023. godine, 946 kosovskih Romase dobrovoljno vratilo u svoje domove u kojima su živeli pre sukoba čime je ukupan broj kosovskih Romapovratnika od 2000. godine 4.077. Međutim, dostupni podaci po opštinama od 2015. do 2023. pokazuju da su se u praksi samo 502 osobe dobrovoljno vratile tokom tog perioda.⁷⁷ Smanjenje broja povratnika se ogleda u manjim opštinskim „Idi i vidi“ i „Idi i informiši se“ posetama, a samo nekoliko opština je sprovedilo takve posete poslednjih godina. Prema UNHCR-u, procenjuje se da su 152 osobe ostale raseljene na Kosovu.⁷⁸

Projekti koje su finansirali donatori nastojali su da ublaže stambene izazove sa kojima se suočava zajednica. Program EU Povratak i reintegracija izvestio je da je oko 80 stambenih jedinica izgrađeno za kosovske Rome povratnike na Kosovu, a 96 pripadnika zajednice je dobilo pakete za ostvarivanje prihoda radi podrške njihovoj reintegraciji.⁷⁹ Druge inicijative su usmerene na marginalizovane zajednice, posebno na kosovske Rome, pod pokroviteljstvom EU, kosovskih institucija i donatorskih organizacija kao što su Danski savet za izbeglice i „Arbeiter-Samariter-Bund“.

Međutim, oslanjanje na projekte koje finansiraju strani donatori za rešavanje stambenih pitanja za povratnike nosi svoje izazove, jer samo nekoliko opština učestvuje u ovim projektima.

⁷⁶ OEBS, *Pregled položaja romske, aškalijske i egipatske zajednice na Kosovu* (2019).

⁷⁷ UNHCR, Kancelarija šefa misije Priština, Statistički pregled sproveden od decembra 2023. Godine 2023. vratili su se pripadnici zajednice kosovskih Roma (13 u Peći).

⁷⁸ „Idi i vidi“ posete pružaju raseljenim licima priliku da iz prve ruke prikupe informacije o uslovima u njihovom mestu porekla i da neposredno uspostave interakciju i angažuju se sa primajućom zajednicom kako bi donela informisanu odluku o povratku ili drugom trajnom rešenju.

⁷⁹ Broj izgrađenih ili rekonstruisanih stambenih jedinica u Obiliću 37, Peći 16, Kamenici osam, Kosovu Polju sedam, Prizrenu četiri, Gračanici tri, Đakovici i Gnjilanu dve i u Klini jedna. Podaci koje je obezbedio IOM Kosovo. Brojke su deo programa EU Povratak i reintegracija na Kosovu; Projektom upravlja Kancelarija Evropske unije na Kosovu u partnerstvu sa OKZP-om, a realizuje ga IOM.

Potencijalni povratnici u drugim opštinama moraju da se oslone na sporadičnu pomoć Ministarstva za zajednice i povratak (MZP).

U opštini Obilić, MZP je odobrio finansiranje za izgradnju pet kuća za kosovske Rome. Međutim, projekat je naišao na prepreke zbog administrativnih prepreka i čeka se izdavanje građevinskih dozvola.

Ministarstvo za zajednice i povratak je 2023. godine učinilo značajan korak objavljivanjem poziva za pružanje pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica kojima je pomoć neophodna.⁸⁰ Ova inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, obuhvatajući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku izgradnji i rekonstrukciji kuća. Pored toga, ovo ministarstvo je proširilo svoj doseg kako bi podstaklo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za pospešivanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su napor da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Uticaj ovih poduhvata bio je opipljiv, pošto je ministarstvo uspešno podržalo 132 porodice kosovskih Roma, obezbeđujući im osnovne prehrambene i neprehrambene artikule, uključujući i građevinski materijal. Tačnije, inicijativa je rezultirala izgradnjom dve kuće koje se nalaze u Kosovu Polju i Istoku. Pored toga, inicijative MZP-a su se proširile na pružanje značajne podrške za četiri porodice (tri u Prizrenu i jedna u Zvečanu).⁸¹ Ova finansijska pomoć je bila usmerena na podsticanje rasta u sektoru poljoprivrede ili podršku malim preduzećima.

Otpor nekih primajućih zajednica može da bude prepreka održivom povratku, ometajući reintegraciju povratnika. Međutim, neke opštine su preduzele inicijative da podrže povratak kosovskih Roma. Na primer, opštinske vlasti u Kamenici su omogućile čišćenje kanizacionog sistema na mestu povratka kosovskih Roma u selu Berivojce. U Suvoj Reci, predsednik opštine je organizovao i bio domaćin događaja na kojem su aktivisti iz zajednice kosovskih Roma održali prezentaciju o stereotipima, motivima predrasuda, govoru mržnje i diskriminaciji kao negativnim pojavama koje remete odnose među zajednicama.

Evropski centar za prava Roma⁸² je u maju 2017. godine pozvao UN da izda javno izvinjenje, individualnu nadoknadu i lečenje za pripadnike zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalijsa i kosovskih Egipćana koji su bili izloženi trovanju olovom dok su boravili u kampu za raseljene koji se nalazi na kontaminiranom zemljištu u Severnoj Mitrovici.

80 Odluka o uspostavljanju procedure za pružanje pomoći Ministarstva za zajednice i povratak za pripadnike nevećinskih zajednica donesena 2. februara 2023. godine: [Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci_compressed_compressed-compressed \(1\).pdf \(rks-gov.net\)](#). (Pristupljeno decembra 2023).

81 Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo je podatke sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024. godine.

82 Videti Evropski centar za prava Roma, *ERRC zahteva pravdu za kosovske žrtve trovanja olovom* (2017), <http://www.errc.org/press-releases/errc-demands-justice-for-kosovo-victims-of-lead-poisoning> (pristupljeno decembra 2023).

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Yllka Fetahaj

Profil zajednice

kosovskih Srba

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Srba

Zajednica kosovskih Srba je druga po veličini zajednica na Kosovu.¹ Broj kosovskih Srba naveden u ovom izveštaju procenjen je na osnovu kombinovanih podataka iz OEBS-ovih Profila opština iz 2018. godine² i OEBS-ovih Profila zajednica iz 2010. godine.³

Kosovski Srbi čine većinsku zajednicu u deset opština na Kosovu: Severna Mitrovica (oko 22.530 pripadnika zajednice);⁴ Gračanica (skoro 7.210);⁵ Leposavić (oko 18.000);⁶ Ranilug (oko 3.600),⁷ gde je 13 sela nastanjeno samo kosovskim Srbima;⁸ Zvečan (oko 16.000);⁹ Zubin Potok (oko 13.900);¹⁰ Parteš (oko 3.580 pripadnika¹¹ koji žive u tri sela nastanjena samo kosovskim Srbima);¹² Klokot (oko 3.700);¹³ Štrpce (7.000-8.000);¹⁴ i Novo Brdo (oko 5.500 stanovnika,¹⁵ sa više od jedne trećine koji žive u Gornjem Kuscu).¹⁶

Oni čine nevećinsku zajednicu u nekoliko drugih opština na Kosovu. U južnom delu regiona Mitrovice, zajednica kosovskih Srba živi u opštini Vučitrn: u selima Priluzje (oko 1.700), Banjska (oko 50), Grace (oko 100) i Gojbulja (oko 120); i u opštini Srbica: u selima Banja (oko 185) i Suvo Grlo (oko 150).

1 Popisom iz 2011. godine nisu obuhvaćene četiri severne opštine. Uz nekoliko izuzetaka, kosovski Srbi nisu učestvovali u popisu stanovništva na Kosovu.

2 OEBS, *Profili opština 2018*. (2019).

3 OEBS, *Profili zajednica 2010*. (2011).

4 OEBS, *Profili opština 2018*: https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/122119_1.pdf

5 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/4/6/88762_1.pdf

6 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/0/c/13120_1.pdf

7 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/0/c/88760_1.pdf

8 Kancelarija za informisanje u Ranilugu.

9 OEBS, *Profili opština 2018*: https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/13136_1.pdf

10 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/e/b/13135_1.pdf

11 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/88761_1.pdf

12 NVO „Opštinska Parteška Inicijativa“ u Partešu; i školski predstavnici u Donjoj Budrigi.

13 OEBS, *Profili opština 2018*: https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/88759_0.pdf

14 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/1/6/13130_1.pdf

15 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/13122_1.pdf

16 OKZP u Novom Brdu i predstavnici zajednice kosovskih Srba iz Gornjeg Kusca.

U regionu Gnjilana, **kosovski Srbi** žive u sledećim opštinama: Gnjilane (oko 620 pripadnika zajednice),¹⁷ Vitina (skoro 115),¹⁸ i Kamenica (oko 2.000 **kosovskih Srba** koji žive u 19 sela u kojima čine većinu¹⁹). U regionu Peći, **kosovski Srbi** žive u opštinama Istok (oko 195),²⁰ Klina (skoro 100),²¹ i Peć (skoro 340²²). U regionu Prištine, **kosovski Srbi** žive u sledećim opštinama: Priština (oko 430),²³ Kosovo Polje (oko 320),²⁴ Lipljan (skoro 515)²⁵ i Obilić (skoro 280²⁶). Ostale opštine u kojima žive **kosovski Srbi** su: Prizren (skoro 240),²⁷ Orahovac (skoro 135),²⁸ i Uroševac (32).²⁹

---

17 OEBS, *Profili opština 2018*: https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/13113_1.pdf

18 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/13133_1.pdf

19 OKZP u Kamenici.

20 OEBS, *Profili opština 2018*: https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/13119_1.pdf

21 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/13119_1.pdf

22 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/c/3/13125_1.pdf

23 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/13127_1.pdf

24 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/0/3/13118_1.pdf

25 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/7/4/13121_1.pdf

26 https://www.osce.org/files/f/documents/2/7/13123_0.pdf

27 OEBS, *Profili opština 2018*: <https://www.osce.org/files/Prizren.pdf>

28 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/7/d/13124_1.pdf

29 Ibid: https://www.osce.org/files/f/documents/a/8/13132_1.pdf

Ključne činjenice i pitanja

- Broj bezbednosnih incidenata u kojima su meta **kosovski Srbi** postepeno se smanjuje, ali **kosovske Srbe** i njihovu imovinu i dalje pogađa najveći broj incidenata u poređenju sa svim drugim zajednicama.
- Zajednica **kosovskih Srba** ima deset zagarantovanih mesta u Skupštini i najmanje jedno ministarsko mesto u Vladi. **Kosovski Srbi** su predsednici opština u šest opština, a ova zajednica je najzastupljenija u opštinama u kojima je u brojčanoj manjini, u poređenju sa drugim nevećinskim zajednicama.
- Opšta ekonomska situacija zajednice **kosovskih Srba** je nestabilna. Zajednica je slabo integrisana u šire društvo.
- Institucije kojima upravlja Beograd otvorile su većinu radnih mesta za **kosovske Srbe** zaposlene u obrazovanju, zdravstvu, socijalnoj zaštiti, poštanskoj isporuci i drugim sektorima koje vode ove institucije.
- Od 2000. godine, više od 12.000 **kosovskih Srba** pronašlo je trajno rešenje za povratak na Kosovo.
- Zajednica je generalno slobodna da izrazi svoj kulturni identitet, verska uverenja i običaje. Međutim, u nekim oblastima u kojima većinsko stanovništvo čine kosovski Albanci, zajednica i sveštenstvo Srpske pravoslavne crkve i dalje se ne osećaju sigurnim kada posećuju određene verske objekte (kao što su crkve, manastiri i groblja).
- Početkom novembra 2022. godine, predsednici opština, odbornici, policijski službenici, sudije i tužioc **kosovski Srbi** iz četiri severne opštine³⁰ podneli su ostavke u znak protesta zbog vladine politike. Ministar za zajednice i povratak i deset poslanika Skupštine Kosova iz Srpske liste (SL) takođe su podneli ostavke.

1. Bezbednost i sigurnost

Iako se ukupan broj bezbednosnih incidenata u kojima je meta zajednica kosovskih Srba postepeno smanjivao, kosovski Srbi i njihova imovina i dalje su izloženi najvećem broju incidenata u poređenju sa svim drugim zajednicama.³¹

Do 2017. godine, najviše su bili pogođeni povratnici **kosovski Srbi**. Najčešći incidenti koji pogađaju povratnike su krađe stoke, živine, automobila, traktora, poljoprivrednih mašina i pumpi za vodu; provale u nenaseljene povratničke kuće i bespravna seča šuma; i bespravno zauzimanje imovine, ali je bilo i slučajeva podmetanja požara. Većina incidenata koji pogađaju povratnike **kosovske Srbe** i njihovu imovinu zabeležena je u regionu Peći, posebno u opštinama Istok, Klina i Peć, gde su incidenti u vezi sa imovinom, kao što su krađe, bespravno zauzimanje i incidenti koji obuhvataju paljevine ili požare, bili najčešći (videti u daljem tekstu).

U 2019. godini, od 8.861 službenika Policije Kosova (civilno i uniformisano osoblje), 1.037 su bili pripadnici zajednice **kosovskih Srba**.³² Ovaj broj se smanjio na 457 (61 žena) 2023. godine. Skoro polovina policijskih službenika **kosovskih Srba** radila je u regionalnoj direkciji Mitrovica Sever, gde je 466 policijskih službenika **kosovskih Srba** bilo raspoređeno do 2022. godine, kada su dali ostavke u Policiji Kosova. Preostali službenici nalaze se u stanicama Policije Kosova u: Gnjilanu, Lipljanu (uključujući ispostavu u Janjevu), Prištini (uključujući ispostavu u Brnjici), Gračanici, Uroševcu, Kosovu Polju, Štimlju, Štrpcu, Kamenici, Vitini, Novom Brdu, Klokotu, Partešu, Ranilugu, Peći (uključujući ispostavu u Goraždevcu), Istoku, Klini, Orahovcu i u ispostavi u Priluzju u opštini Vučitrn.³³ Samo četvoro **kosovskih Srba** je radilo u policiji u regionu Peći, dvoje u pećkoj policijskoj ispostavi u Goraždevcu i po jedan u Istoku i Klini.

Za delotvoran rad policije u zajednici važno je da sastav Policije Kosova odražava raznolikost stanovništva na Kosovu i da dovoljan broj policajaca tečno govori oba jezika.

³¹ Prema podacima OEBS-ove interne aktivnosti praćenja: 2013. godine bilo je 360 incidenata; 2014. 309; 2015. 81; 2016. 242; 2017. 194; 2018. 249; 2019. 178; 2020. 181; 2021. 150; 2022. 120; i 2023. godine 120 incidenata.

³² Kosovski centar za bezbednosne studije, *Izazovi i praksa inkluzivnosti u sektoru bezbednosti na Kosovu* (2020).

³³ Ibid.

Iako je Policija Kosova i dalje proaktivna u reagovanju na incidente koji pogađaju zajednice, među zajednicom **kosovskih Srba** još uvek postoji percepcija da slučajevi u koje su oni uključeni nailaze na odlaganje ili opstrukciju.

U lokalnim odborima za javnu bezbednost (LOJB) ima 182 **kosovskih Srba**.³⁴

Peć je bio region sa najvećim brojem bezbednosnih incidenata koji su pogodili povratničku zajednicu **kosovskih Srba** do januara 2021. godine, od kada je najveći broj bezbednosnih incidenata zabeležen u Mitrovici. Zajednica **kosovskih Srba** u regionu Peći, gde većinu povratnika čine starije osobe, bila je nesrazmerno više pogođena bezbednosnim incidentima, s obzirom na to da u ovom regionu živi manje **kosovskih Srba** nego u drugim mestima.³⁵ Slučajevi podmetanja požara negativno utiču na percepciju povratnika i potencijalnih povratnika, i to su incidenti o kojima se najviše izveštava u medijima.³⁶

Najčešći incidenti koji pogađaju zajednicu u Gnjilanu su ponovljene krađe, uglavnom sa seoskih imanja. Posebno su bile uobičajene 2018. i početkom 2019. godine. Drugi ozbiljniji incidenti uključuju fizičke napade, grafite sa govorom mržnje i podmetanje požara.³⁷ Od 2016. do marta 2019. godine, regionalna direkcija Policije Kosova u Gnjilanu prijavila je porast organizovanih, koordinisanih pljački u selima od strane kriminalnih grupa, koje su nesrazmerno više pogađale zajednicu **kosovskih Srba**. Nakon što su članovi osumnjičene kriminalne grupe iz Južne Mitrovice uhapšeni u martu 2019. godine, krađe su naglo prestale.

³⁴ Zaključno sa novembrom 2023. godine.

³⁵ U novembru 2020. godine, u Drenovcu, opština Klina, bačeno je kamenje na kuću jednog starijeg povratnika kosovskog Srbina i polomljen je jedan prozor. U maju 2022. godine, prijavljeno je redovno noćno uznemiravanje starijeg povratničkog bračnog para kosovskih Srba iz sela Klinavac, opština Klina. U opštini Istok, dva puta je bacano kamenje na kuću jednog povratnika kosovskog Srbina u Ljuboždi, prvo u maju 2020. i ponovo u junu 2020. godine. U maju 2021. godine, nepoznati počinioci bacili su kamenje na dve kuće povratnika kosovskih Srba u selu Dubrava, oštećivši vrata i razbivši tri prozora. U februaru 2021. godine, u selu Goraždevac u opštini Peć, na zid kuće kosovskih Srba sprejom je napisano „UČK Kosovo“. U julu 2021. godine, jedan kosovski Srbin povratnik prijavio je da ga je nepoznati počinitelj fizički napao u selu Dolac u Klini. Policija Kosova je izašla na lice mesta. Žrtva je prevezena u regionalnu bolnicu u Peći, gde su joj sanirane lakše telesne povrede.

³⁶ U maju 2018. godine, u kući jednog povratnika u Dragoljevcu došlo je do eksplozije samo tri dana nakon što je dobio ključeve, u obnovljene kuće. U oktobru 2018. godine, u selu Belo Polje, opština Peć, zapaljena je kuća povratničke porodice kosovskih Srba. U maju 2020. godine, u selu Berkovo, opština Klina, kuću jednog kosovskog Srbina, koji je bio privremeno odsutan, zapalila je nepoznata osoba. U septembru 2021. godine, u požaru čiji uzrok nije poznat izgorelo je šest hektara polja i šuma koje pripadaju povratničkoj porodici kosovskih Srba u selu Drenovac, opština Klina, dok je neko zapalio smeće odloženo pored voćnjaka šljivja u vlasništvu kosovskog Srbina u gradu Klini. Vatra se proširila i oštetila oko 150 stabala šljive. U decembru 2023. godine, zapalila se nenaseljena kuća porodice kosovskih Srba u selu Belo Polje u Peći.

³⁷ U februaru 2017. godine, u Gnjilanu, grupa od 15 do 20 mladih kosovskih Albanaca ušla je u ulicu naseljenu kosovskim Srbima, u kojoj se nalaze i jedna srpska pravoslavna crkva i prodavnica koju vode kosovski Srbi; uzvikivali su antisrpske parole i sprejom ispisivali antisrpske grafite. U martu 2017. godine, u selu Mogila, nastanjenom i kosovskim Srbima i kosovskim Albancima, u opštini Klokot, dva tinejdžera kosovska Albanca napala su jednog 17-godišnjeg kosovskog Srbina. U selu Cernica, Gnjilane, u decembru 2019. godine, jedan kosovski Albanac nožem je izbo komšiju kosovskog Srbina. U maju 2021. godine, imovina pripadnika zajednice kosovskih Srba i srpska pravoslavna crkva u Vitini kamenovani su u tri navrata. U avgustu 2021. godine, jedanaestogodišnji dečak kosovski Srbin fizički je napadnut, navodno od strane dvojice starijih dečaka kosovskih Albanaca u gradu Kamenici. U julu 2022. godine, jedan kosovski Srbin u mešovitom selu Mogila, opština Klokot, prijavio je da su nepoznate osobe iz automobila u pokretu ubacile eksplozivnu napravu u njegovu dvorište.

U regionu Mitrovice, najčešći incidenti bili su verbalni napadi i tuče u blizini glavnog mosta na Ibru, koji deli Južnu i Severnu Mitrovicu, i u mešovitim naseljima u Severnoj Mitrovici.³⁸ **Kosovski Srbi** koji žive u opštini Vučitrn često su bili mete incidenata, uključujući i slučaj zastrašivanja i protivpravnog zauzimanja imovine.³⁹

U regionu Prištine bilo je manje težih incidenata nego u drugim regionima. Obično su se dešavali u područjima sa mešovitim zajednicama.⁴⁰ Međutim, u poređenju sa drugim regionima, region Prištine ima veći broj incidenata povezanih sa grafitima i incidenta u školama sa dva obrazovna sistema, koje dele iste prostorije⁴¹.⁴²

Region Prizrena je imao najmanji broj bezbednosnih incidenata, koji su i generalno bili manje teži nego u drugim regionima. Bezbednosni incidenti su najčešće uključivali imovinu povratničke zajednice **kosovskih Srba**, posebno u povratničkom selu Novake u opštini Prizren i gornjem delu grada Orahovca.⁴³

38 U februaru 2021. u Severnoj Mitrovici, jedan kosovski Albanac prišao je trojici kosovskih Srba koji su stajali na ulici, a zatim jednog od njih ubo nekoliko puta. U martu 2021. godine, nepoznati počinioci sprejom su ispisali grafite „UÇK“ („OVK“) na zidu ambulante kojom upravlja Beograd u selu Suvi Do u Severnoj Mitrovici u kome žive različite zajednice. U oktobru 2022. godine, vozač autobuske linije iz Goraždevca, opština Peć, za Beograd prijavio je Policiji Kosova da su u Južnoj Mitrovici nepoznate osobe razbile jedno staklo na njegovom vozilu. Kako se navodi, u vreme incidenta autobus je prevezio oko 30 putnika kosovskih Srba, među kojima je bilo i nekoliko dece. U januaru 2023. godine, na pravoslavni Božić, u Čabri, opština Zubin Potok, zapaljene su kuća i štala jednog kosovskog Srbina. U oktobru 2023. godine, navijači košarkaškog tima Trepča iz Južne Mitrovice napravili su veliki transparent na kom su bili prikazani pravoslavno groblje, crkva i drvo sa obešenim ljudima, navodno Srbima, kao i datum 24.09.2023.

39 U junu 2022. godine, u selu Gojbulja, opština Vučitrn, nepoznati počinioci su bacili kamenje na Osnovnu školu „21. novembar“ kojom upravlja Beograd, razbivši prozor u učionici i oštetivši vrata nove i stare školske zgrade. U januaru 2022. godine, jednog kosovskog Srbina iz sela Banja, opština Srbica, tokom kupovine verbalno je, a zatim i fizički, napao jedan kosovski Albanac u selu Rudnik i tražio od njega da napusti radnju. U septembru 2023. godine, kuća u vlasništvu jednog kosovskog Srbina u Novom Selu Mađunskom, opština Vučitrn, navodno je zapaljena. Kuća je prethodno bila spaljena 1999. godine, a kasnije ju je renovirala jedna međunarodna nevladina organizacija 2004. godine.

40 U martu i aprilu 2020. godine, u selu Crkvena Vodica, opština Obilić, Policiji Kosova je prijavljeno da su zapaljene dve kuće. U avgustu 2020. godine, u mešovitom selu Babin Most, četvero mladih kosovskih Srba prijavilo je da ih je napala grupa od šest kosovskih Albanaca. U opštini Priština, u oktobru 2020. godine, četvero maloletnika kosovskih Srba prijavilo je da su nepoznate osobe pucale u vazduh sa ulazne kapije školskog dvorišta u selu Donja Brnjica. U aprilu 2021. godine, jedan maloletnik kosovski Srbin prijavio je da ga je napala grupa mladih kosovskih Albanaca u selu Babin Most, opština Obilić.

41 „Škole sa dva obrazovna sistema koje dele iste prostorije“ odnosi se na škole koje rade u istim prostorijama i u kojima se školovanje odvija u okviru dva različita sistema, odnosno po kosovskom nastavnom planu i programu i srpskom nastavnom planu i programu. Ove škole se ponekad nazivaju „mešovitim školama“, iako učenici i odeljenja nisu mešoviti.

42 U septembru 2016. godine, nepoznate osobe oštetile su spomen-ploču podignutu u znak sećanja na 14 žetelaca kosovskih Srba ubijenih u julu 1999. godine u selu Staro Gracko, opština Lipljan, i pored nje ispisali grafit (*hakmarrja*, albanski za „osvetu“). U novembru 2017. godine, grupa kosovskih Albanaca iz Starog Gracka i okolnih sela upala je u dvorište osnovne škole kosovskih Srba „Braća Aksió“ i oštetila igralište. U junu 2022. godine, u selu Kišnica, opština Gračanica, jedan kosovski Srbin prijavio je Policiji Kosova da su nepoznate osobe okačile belo platno sa natpisom „UÇK“ na ogradu njegovog imanja.

43 U maju i oktobru 2018. godine, nepoznati osumnjičeni razbili su prozore na zdravstvenoj ustanovi koja se nalazi u selu Novake. U martu 2020. godine, provaljeno je u deset povratničkih kuća u ovom selu. U aprilu 2020. godine, u istom selu zapaljena je jedna nenaseljena povratnička kuća. U decembru 2021. godine, spomen-ploču podignutu u znak sećanja na dvojicu novinara kosovskih Srba, koji su nestali 21. avgusta 1998. godine u blizini sela Zočište, oštetili su i uklonili nepoznati počinioci po osmi put od 2013. godine. U januaru 2021. godine, jedan kosovski Srbin prijavio je provale u 13 kuća bez nadzora i u jednu automehaničarsku radnju u selu Bogoševci u Prizrenu.

2. Učešće i zastupljenost

Zajednica kosovskih Srba zastupljena je i u Vladi i u Skupštini. Nenad Rašić, koji je lider Progresivne demokratske stranke (PDS), vrši funkciji ministra za zajednice i povratak.

Trojica **kosovskih Srba** su zamenici ministara: Nenad Stanojević kao zamenik ministra u Ministarstvu ekonomije; Lazar Radulović kao zamenik ministra u Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja; i Radoica Radomirović kao zamenik ministra u Ministarstvu za zajednice i povratak.

Ustavom je garantovano deset mesta u Skupštini za zajednicu **kosovskih Srba**. Na vanrednim izborima 2021. godine, svih deset mandata osvojili su kandidati Srpske liste (SL). Poslanici SL podneli su ostavke na poslaničke funkcije u novembru 2022. godine. Novi poslanici SL preuzeli su mandate deset dana nakon što su njihovi prethodnici podneli ostavke.⁴⁴ Trenutni poslanici koji predstavljaju zajednicu **kosovskih Srba** su: Biljana Maksić, Ksenija Božović, Milan Joksimović, Milan Kostić, Nenad Radenković, Olivera Zdravković, Radoš Mihajlović, Svetislav Jokić, Zoran Maksimović (svi SL) i Cvetko Veljković kao nezavisni kandidat. Druge stranke koje su zastupale interese zajednice **kosovskih Srba** koje su učestvovala na izborima 2021. uključivale su Građansku inicijativu za slobodu, pravdu i opstanak (GI SPO). Na ranijim izborima učestvovala su i Samostalna liberalna stranka (SLS), Partija **kosovskih Srba** (PKS) i Sloboda. U ovom mandatu, SL je podržao predstavnik kosovskih Goranaca Adem Hodža. Srpska lista je takođe imala deset zagantovanih mesta na izborima 2019. godine.

Zajednica **kosovskih Srba** ima pet predstavnika u Savetodavnom veću za zajednice (SVZ) pod pokroviteljstvom predsednice. Zaključno sa novembrom 2022. godine, predstavnici su bili četiri muškarca i jedna žena.⁴⁵ Pored toga, među **kosovskim Srbima** koji rade na višim zvaničnim pozicijama su Srđan Sentić kao zamenik ombudsmana, Gordana Laban-Zuvić kao članica Centralne izborne komisije, Slaviša Mladenović kao poverenik za jezike pri Kabinetu premijera i Radojica Mrđinac kao član odbora u Radio-televiziji Kosova.

⁴⁴ Poslanici SL koji su preuzeli mandate nisu formirali poslaničku grupu i ne prisustvuju radu radnih tela Skupštine Kosova. Oni dolaze povremeno kako bi zadržali svoj mandat.

⁴⁵ Iz nevladinih organizacija (NVO) „Mlada aktivna Građanica“, „Centar za prava manjinskih zajednica“, „Prijateljstvo bez granica“ ; odnosno „Omladinska parteška aktivnost“.

Na kraju 2023. godine, zajednica je bila zastupljena u ukupno 23 odbora za zajednice (OZ) na Kosovu,⁴⁶ sa 44 člana (17 žena i 27 muškaraca). U 11 opština zajednica nije zastupljena u OZ-u (iako se javlja na popisu iz 2011. godine).⁴⁷ Četvoro **kosovskih Srba** imaju funkciju predsedavajućeg OZ-a.⁴⁸

Trojica **kosovskih Srba** su zamenici predsednika opštine za zajednice, u opštinama Kamenica, Obilić⁴⁹ i Zvečan.⁵⁰ Nijedan predstavnik zajednice nema funkciju zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice ni u jednoj opštini.

Kosovski Srbi su članovi 22 opštinske kancelarije za zajednice i povratak (OKZP), sa ukupno 52 člana (25 žena i 27 muškaraca).⁵¹ Pored toga, u 13 opština se na funkciji šefa OKZP nalaze pripadnici zajednice **kosovskih Srba**.⁵²

U opštinskim odborima za bezbednost u zajednici (OSBZ) ima 20 **kosovskih Srba**: po jedan muškarac u opštinama Uroševac, Gnjilane, Klokot, Parteš, Ranilug, Štrpce, Vitina, Srbica, Vučitrn, Klina, Peć, Lipljan, Obilić, Priština i Prizren, i po jedna žena u opštinama Dečani, Istok, Kamenica, Kosovo Polje i Orahovac.

Neke od istaknutijih nevladinih organizacija unutar zajednice su NVO Aktiv, „Nova društvena inicijativa“ (NSI), NVO „Centar za zastupanje demokratske kulture“ (ACDC), „Centar za afirmativne društvene akcije“ (CADA) i Žensko Pravo, u Severnoj Mitrovici. U regionu Prištine, „Centar za mir i toleranciju i komunikaciju za društveni razvoj“ nalazi se u Gračanici, dok se kulturno-umetničko društvo „Sveti Sava“ nalazi u Starom Gracku, u Lipljanu.

U regionu Gnjilana, istaknute nevladine organizacije su „Udruženje žena Naš dom“, „Centar za depolitizaciju kosovskog društva“, „Priateljstvo bez granica“, „Naša budućnost“, „Omladinska inicijativa“, „Fuzija“, „Rebus“ i „Moravski biser“. U regionu Peći, „Centar za prava manjinskih zajednica“ kojeg vode **kosovski Srbi** radi sa mladim **kosovskih Srbima** u selima Osojane i Goraždevac. Druge uključuju žensku NVO Briga i medijsku kuću „Radio Goraždevac“, obe u selu Goraždevac nastanjenom **kosovskim Srbima**. U opštini Istok, jedna **kosovska Srkinja** je 2022. godine osnovala NVO „Jefimija“ u omladinskom centru u selu Osojane.

46 Uroševac, Kosovo Polje, Gnjilane, Gračanica, Istok, Kamenica, Klina, Klokot, Lipljan, Severna Mitrovica, Novo Brdo, Obilić, Parteš, Peć, Priština, Prizren, Orahovac, Ranilug, Srbica, Štrpce, Vučitrn, Zubin Potok i Zvečan. Treba napomenuti da nakon vanrednih izbora održanih u aprilu 2023. godine u Leposaviću nije osnovan OZ.

47 Kosovski Srbi nisu zastupljeni u OZ-u u Dečanima, Dragašu, Đakovici, Glogovcu, Kačaniku, Leposaviću, Južnoj Mitrovici, Podujevu, Štimlju, Suvoj Reci i Vitini.

48 Kamenica (muškarac), Parteš (muškarac), Srbica (žena) i Vučitrn (muškarac).

49 U Obiliću, iako najveću nevećinsku zajednicu čine kosovski Romi (na osnovu popisa iz 2011), zamenik predsednika opštine za zajednice je kosovski Srbin. Ministarstvo lokalne uprave nije se protivilo imenovanju, pošto mehanizam nije obavezan u opštini (videti i profile kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana).

50 U Zvečanu, nakon vanrednih izbora u aprilu 2023. godine, na ovu funkciju je postavljen kosovski Srbin.

51 U Leposaviću, Severnoj Mitrovici i Zubinom Potoku, opštinske kancelarije za zajednice i povratak nisu formalno osnovane, iako postoje kancelarije sa sličnim funkcijama, kao što su opštinske kancelarije za zajednice (OKZ). One su osnovane u skladu sa Uredbom UNMIK-a 2007/30 o samoupravi opština na Kosovu, član 23(11). Kosovski Srbi su zastupljeni u OKZ u Leposaviću i Zubinom Potoku.

52 Kosovo Polje, Gnjilane, Kamenica, Klina, Lipljan, Južna Mitrovica, Novo Brdo, Obilić, Parteš, Srbica, Štrpce, Vitina i Vučitrn.

3. Zaposlenost i društveno-ekonomska situacija

Na društvenoekonomsku situaciju zajednice kosovskih Srba utiču ograničene društvenoekonomske mogućnosti na Kosovu, visoka stopa nezaposlenosti i nizak nivo prihoda.⁵³

Neki pripadnici zajednice i dalje su pogođeni bespravnom zauzimanjem njihovog poljoprivrednog zemljišta od strane pripadnika većinske zajednice, što otežava pristup samozapošljavanju u poljoprivredi.⁵⁴ Vlada Srbije pruža finansijsku podršku⁵⁵ zajednici **kosovskih Srba**, između ostalog u vidu plata, penzija i socijalne pomoći.⁵⁶ Pored toga, subvencije su dostupne od kosovskih institucija i međunarodnih donatora. Međutim, zajednica **kosovskih Srba** se zbog političke nestabilnosti suočava sa situacijom koja nije povoljna za održivu egzistenciju.

U 2018. godini, od 95.890 lica koja su registrovana kao nezaposlena, 7,7% su bili **kosovski Srbi**, a više od polovine su bile žene.⁵⁷ Noviji podaci pokazuju da je ukupna stopa nezaposlenosti među stanovništvom Kosova u 2022. godini iznosila 12,6% ili 58.081 osoba (36.184 muškarca i 21.897 žena). Posebno je zabrinjavajuća bila stopa nezaposlenosti mladih, koja je iznosila 21,4%, pri čemu su mlade žene bile nesrazmerno više pogođene sa 27%, u poređenju sa stopom od 18,6% zabeleženom kod mladih muškaraca.⁵⁸

Što se tiče zapošljavanja u javnoj službi, **kosovski Srbi** su u boljem položaju od drugih nevećinskih zajednica. **Kosovski Srbi** rade na većini radnih mesta koja popunjavaju nealbanske zajednice u vladinim institucijama.⁵⁹ Pripadnici zajednice **kosovskih Srba** činili su 5,17% zaposlenih u javnoj administraciji, zaključno sa 2022. godinom.⁶⁰ Na opštinskom nivou, **kosovski Srbi** su najzastupljeniji u opštinama u kojima su u brojčanoj manjini u poređenju sa drugim nevećinskim zajednicama.⁶¹ Pripadnici zajednice uglavnom zauzimaju stručna i tehnička/administrativna radna mesta.⁶²

53 Ambasada Švedske, *Multidimensional poverty analysis – Kosovo 2017*, str. 8.

54 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica – četvrto izdanje*, (2015), str. 19.

Videti i: Savetodavni odbor Saveta Evrope za Okvirnu konvenciju za nacionalne manjine, *Četvrto mišljenje o Kosovu*, 2017, §108, str. 39.

55 Nakon što je Centralna banka Kosova decembra 2023. usvojila uredbu kojom se uspostavlja evro kao jedina valuta dozvoljena za gotovinske transakcije na Kosovu, koja je stupila na snagu 1. februara 2024. godine, terenskim timovima Misije OEBS-a na Kosovu je prijavljeno da je ova promena pogodila zajednicu koja se oslanja na finansijsku podršku Vlade Srbije.

56 Ambasada Švedske, *Multidimensional poverty analysis – Kosovo*, str. 4; Videti npr. NVO Aktiv, *Prilike i prepreke za poslovanje na severu Kosova*, 2017; str. 6.

57 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica*, 5. izdanje, (2021) str. 51.

58 <https://ask.rks-gov.net/Releases/Details/6714> (podaci razvrstani po zajednici nisu dostupni.)

59 OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu*, (2017), str. 12.

60 Nezavisni nadzorni odbor Javne administracije Kosova: *Raport vjetor 2022-anglisht.docx(1).pdf* (rks-gov.net)

61 Osim u Novom Brdu, gde je zajednica kosovskih Srba nedovoljno zastupljena; OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu*, (2017), str. 20-21.

62 OEBS, *Zastupljenost zajednica u javnoj administraciji na Kosovu*, (2017), str. 16, 23.

Međutim, vrlo je teško precizno odrediti stvaran broj zaposlenih u javnoj službi. Razlog za to je što se u mnogim slučajevima iste osobe nalaze na platnim spiskovima kako opštinske administracije Kosova tako i institucija kojima upravlja Beograd. Slično tome, gotovo je nemoguće utvrditi stvarni broj nezaposlenih odraslih **kosovskih Srba**, jer oni koji se vode kao nezaposleni u kosovskom sistemu mogu biti zaposleni u institucijama kojima upravlja Beograd i obrnuto.

Zapošljavanje zajednice na Kosovu

U **regionu Prištine**, u opštini Obilić, oko 80 **kosovskih Srba** je zaposleno u javnom sektoru: 13 u opštini, 15 u Policiji Kosova, 12 u zdravstvenom sektoru i 40 u oblasti obrazovanja. Međutim, 2023. godine, stopa nezaposlenosti za zajednicu **kosovskih Srba** u ovoj opštini iznosila je 85%,⁶³ zbog nedostatka mogućnosti za zapošljavanje i prijavljenih poteškoća pri zapošljavanju u javno-privatnim preduzećima. Nijedan pripadnik zajednice **kosovskih Srba** nije bio korisnik projekata za stvaranje prihoda u protekle tri godine. Stopa nezaposlenosti je visoka i u opštini Priština.

U opštini Lipljan, jedna **kosovska Srkinja** radi u matičnoj službi, jedan **kosovski Srbin** radi u direkciji za poljoprivredu, a dvojica **kosovskih Srba** su vatrogasci. U opštini Gračanica, 50% stanovništva (uglavnom mladih i žena) je nezaposleno, iako neki imaju potrebnu stručnu spremu. Svake godine 40 do 55 porodica dobije neku vrstu podrške (od opštine ili donatora).

U **regionu Gnjilana**, **kosovski Srbi** su rasuti po raznim opštinama i suočavaju se sa različitim životnim uslovima i ekonomskim situacijama. Neki su zaposleni u preduzećima u vlasništvu kosovskih Albanaca, kao što su farme pečuraka i fabrike suđera, i kamenolomi u opštini Kamenica i proizvodnja opeke u opštini Ranilug.

U opštini Kamenica, 18 **kosovskih Srba** zaposleno je u opštinskoj administraciji, prvenstveno kao službenici javne administracije, šestoro u Osnovnom sudu, devetoro u Policiji Kosova, jedan u pošti i skoro 110 u prosveti. Dve više funkcije koje vrše **kosovski Srbi** jesu zamenik predsednika opštine za zajednice i šef OKZP. Prema OKZP, skoro 40% odraslih **kosovskih Srba** privatno se bavi poljoprivredom. Oko 100 **kosovskih Srba**, uglavnom mladića, radi u građevinarstvu. Oni rade i sezonske poslove u Beogradu. Postoji 15 privatnih preduzeća u vlasništvu **kosovskih Srba** (prodavnice prehrambenih proizvoda, servisi automobila i restorani) koja zapošljavaju 33 osobe. U opštinskoj kancelariji za zapošljavanje u Kamenici na evidenciji je 85 **kosovskih Srba** koji traže posao. Ovaj broj, međutim, ne odražava ukupan broj nezaposlenih **kosovskih Srba**, jer oni obično odlučuju da se prijave kao nezaposleni na biroima za zapošljavanje kojima upravlja Beograd, verujući da će im to pomoći da brže nađu posao. Socijalnu pomoć od opštinskog centra za socijalnu zaštitu prima 40 porodica **kosovskih Srba**.

U opštini Gnjilane, 14 **kosovskih Srba** je zaposleno u opštinskoj administraciji kao službenici javne administracije koji rade u odeljenjima za urbanizam, poljoprivredu i ekonomski razvoj / registraciju preduzeća. Jedan **kosovski Srbin** je na čelu OKZP.

63 OKZP i opština Obilić.

Šesnaestoro **kosovskih Srba** je zaposleno na raznim drugim mestima u javnom sektoru, uključujući: poresko odeljenje, kompaniju za distribuciju električne energije (KEDS), poštu, regionalnu vodovodnu kompaniju „Hidromorava“, banku za mikro preduzeća i javno komunalno preduzeće „Eko-higijena“. U Gnjilanu, skoro 1.300 **kosovskih Srba** traži posao. Među populacijom **kosovskih Srba** manje je nezaposlenih žena nego muškaraca, jer institucije u kojima uglavnom rade, a koje finansira Beograd, nude više poslova koji se tradicionalno smatraju ženskim, kao što su obrazovanje i zdravstvena zaštita. U Gnjilanu, 25 porodica **kosovskih Srba** prima socijalnu pomoć od opštinskog centra za socijalnu zaštitu. Opštinska kancelarija za zajednice i povratak primetila je da je problematično pokrenuti privatni posao, s obzirom na jezičku prepreku i nedostatak informacija o odgovarajućim pravnim postupcima, pravilima uvoza i izvoza i robi traženoj na tržištu.

Selo Šilovo je sedište institucija kojima upravlja Beograd ali i centar društvenog i kulturnog razvoja **kosovskih Srba** koji žive u regionu Gnjilana. Tamo postoji oko 20 uspešnih preduzeća koja zapošljavaju preko 60 **kosovskih Srba**, kao što su Radio-televizija Puls, pedijatrijska ambulanta, restorani, kafići, itd.

Međunarodne organizacije (IOM, CARE International i CARITAS) realizovale su nekoliko projekata za stvaranje prihoda usmerenih na zajednicu **kosovskih Srba**, u Kamenici, Gnjilanu, Ranilugu, Novom Brdu i Štrpcu.

Ekonomska situacija u opštini Ranilug i dalje je problematična jer je oko 40% radno sposobnih osoba (što je 450 **kosovskih Srba**) zvanično registrovano kao nezaposleno.⁶⁴ Tešku ekonomsku situaciju ublažavaju zaposleni u opštinskoj administraciji (59), te u sektorima prosvete i zdravstva. Na svim visokim funkcijama u opštinskoj administraciji rade **kosovski Srbi**. Više od 90% porodica **kosovskih Srba** bavi se poljoprivredom. Međutim, samo jedna trećina zemljoradnika proizvodi dovoljne količine za tržište i svoje proizvode prodaju na zelenim pijacama u Kamenici ili Bujanovcu u Srbiji. U opštini postoji 180 registrovanih privatnih preduzeća u vlasništvu pripadnika zajednice **kosovskih Srba**, od kojih je 120 aktivno. Sedmoro **kosovskih Srba** zaposleno je u jednom preduzeću u vlasništvu kosovskih Albanaca u selu Korminjane. Većina nezaposlenih su žene i muškarci starosne dobi između 18 i 40 godina. Skoro 150 porodica **kosovskih Srba** prima novčanu pomoć od opštinskog centra za socijalnu zaštitu.

Navedeno je da je ekonomska situacija zajednice **kosovskih Srba** u opštini Parteš generalno dobra, pošto više od 1.000 **kosovskih Srba** koji rade u zapadnoj Evropi (pretežno u Nemačkoj i Švajcarskoj) ulažu u opštinu kroz izgradnju kuća.⁶⁵ U opštini postoji rastući trend da **kosovski Srbi** nađu zaposlenje u preduzećima koja vode kosovski Albanci. Jedan vlasnik fabrike kosovski Albanac u poslednje tri godine zaposlio je skoro 40 **kosovskih Srba** u selu Pasjane.⁶⁶ U opštinskoj upravi zaposleno je 56 pripadnika ove zajednice, 76 u sektoru prosvete, a 8 u sektoru zdravstvene zaštite. Na svim višim funkcijama u opštinskoj administraciji rade **kosovski Srbi**. Osamdeset posto porodica **kosovskih Srba** u opštini radi u poljoprivredi, neki rade u građevinarstvu ili u privatnim preduzećima (kao što su poslastičarnice, mehaničarske radionice i priprema svadbenih dekoracija). Postoji 110 registrovanih

64 OKZP

65 Predstavnik OCD.

66 Vlasnik fabrike kosovski Albanac dobio je zemljište od opštine pod uslovom da angažuje kosovske Srbe da rade u fabrici.

preduzeća u vlasništvu **kosovskih Srba**, od kojih je 75 aktivno. U regionalnoj kancelariji za zapošljavanje u Gnjilanu registrovano je 617 **kosovskih Srba** iz ove opštine koji traže posao. Većina nezaposlenih su žene i muškarci starosne dobi između 18 i 35 godina. Godine 2023. su 44 porodice **kosovskih Srba** primale novčanu pomoć od opštinskog centra za socijalnu zaštitu.

Preko 300 **kosovskih Srba** u opštini Novo Brdo radi u javnom sektoru Kosova. Takođe, oko 50 **kosovskih Srba** zaposleno je u kamenolomima u vlasništvu kosovskih Albanaca u selu Straža. Centar ekonomskog, kulturnog i društvenog razvoja **kosovskih Srba** u opštini Novo Brdo nalazi se u selu Gornje Kusce sa skoro 2.000 stanovnika. U opštinskoj administraciji je zaposleno 62, u prosveti 86 i u zdravstvu 69 **kosovskih Srba**. Na svim višim opštinskim funkcijama nalaze se **kosovski Srbi**. Većina **kosovskih Srba** u Novom Brdu bavi se poljoprivredom. Približno 120 **kosovskih Srba** angažovano je u građevinarstvu. NVO „Majka Devet Jugovića“ iz Gračanice, koja vodi narodne kuhinje u regionu Gnjilana, rukovodi i poljoprivrednim zemljištem u Novom Brdu, sa nekoliko farmi stoke u selima Prekovce i Zebince, koje sve zapošljavaju lokalne **kosovske Srbe**. U Novom Brdu je registrovano oko 700 **kosovskih Srba** koji traže posao (ili u regionalnoj kancelariji za zapošljavanje u Bostanu kojom upravlja Kosovo ili u Zavodu za zapošljavanje u Gornjem Kuscu kojim upravlja Beograd).⁶⁷ Novčanu pomoć od Opštinskog centra za socijalnu zaštitu prima 185 porodica **kosovskih Srba**.

U opštini Štrpce, Skijaški centar Brezovica jedno je od glavnih preduzeća koje otvara radna mesta. Pored toga, u Štrpcu postoji oko 400 registrovanih preduzeća **kosovskih Srba**, od kojih se polovina bavi ugostiteljstvom. Približno 800 **kosovskih Srba** zaposleno je u opštinskoj administraciji Kosova (320) ili u institucijama kojima upravlja Beograd (480).⁶⁸ Kancelarije za zapošljavanje u Štrpcu (i kosovska i ona kojom upravlja Beograd) registrovale su 2.500 **kosovskih Srba** koji traže posao. Međutim, kao što je navedeno, navodno je teško utvrditi stvaran broj zaposlenih u javnoj službi i broj onih koji su prijavljeni kao nezaposleni. Novčanu pomoć od Opštinskog centra za socijalnu zaštitu prima 119 porodica **kosovskih Srba**.

U opštini Klokot, stanovnici **kosovski Srbi**, kao i druge zajednice, zavise od poljoprivrede. Pored toga, postoji oko deset malih prodavnica i kafića u selu Vrbovcu i gradu Klokotu, u vlasništvu **kosovskih Srba**. U javnom sektoru radi 100 službenika javne administracije iz zajednice **kosovskih Srba**, uključujući 40 u opštinskoj administraciji, gde imaju različite funkcije, i 60 u sektoru zdravstva i prosvete.⁶⁹ U opštini je registrovano oko 600 **kosovskih Srba** koji traže posao.⁷⁰

Nakon decentralizacije na Kosovu od 2008. do 2010. godine, Binač je bilo jedino selo naseljeno **kosovskim Srbima** koje je ostalo u sastavu opštine Vitina.⁷¹ Navodi se da poslednjih godina zemljoradnici **kosovski Srbi** nisu bili uključeni u programe podrške poljoprivrednim preduzećima koje finansira opština.

67 Tačni podaci o broju registrovanih u svakoj kancelariji nisu dostupni.

68 Kabinet predsednika opštine.

69 Opštinska kancelarija za zapošljavanje u Klokotu.

70 Opštinska kancelarija za zapošljavanje u Vitini.

71 Ostala sela postala su deo opštine Klokot.

Pozivi za podnošenje prijave objavljeni su na opštinskom veb-sajtu samo na albanskom jeziku, i/ili na ulazu u opštinu, što je otežavalo pravovremeni pristup informacijama pripadnicima ove zajednice koji žive u ruralnim područjima. Situacija se neznatno poboljšala 2023. godine, nakon zalaganja Misije OEBS-a, što je dovelo do toga da je opština objavila javne oglase za dodelu subvencija na srpskom jeziku u selu Binač. Šezdeset dvoje **kosovskih Srba** (26 žena i 36 muškaraca) zaposleno je u prosveti u osnovnoj školi „Mladen Marković“ u Vitini, koja radi po srpskom nastavnom planu i programu, i isturenom odeljenju u selu Binač.⁷² Šestoro **kosovskih Srba** iz Vitine zaposleno je u javnom sektoru.

U opštini Uroševac, većina od 25 **kosovskih Srba** je u penziji i prima penzije i od kosovskih institucija i od institucija kojima upravlja Beograd. Jedan **kosovski Srbin** radi kao službenik za prava zajednica u OKZP.

U **regionu Prizrena**, **kosovski Srbi** žive u opštini Prizren (oko 60-70, uglavnom starijih lica koja zavise od penzija i socijalne pomoći koje primaju od institucija kojima upravlja Beograd ili kosovskih institucija, ili od obe institucije) i u opštini Orahovac. Osmoro **kosovskih Srba** radi u javnom sektoru; jedan u OKZP u Prizrenu i sedmoro u OKZP u Orahovcu. Na osnovu statistike kancelarije Kosovske agencije za zapošljavanje u opštini Prizren, šest osoba aktivno traže posao (tri žene). Nekoliko porodica živi u selu Novake, opština Prizren, i uglavnom se bave poljoprivredom. U opštini Orahovac, neki pripadnici ove zajednice žive u gradu (oko 250), a ostali u selu Velika Hoča (oko 600). Potonji se uglavnom bave poljoprivredom (vinogradarstvo, uzgajanje pšenice i kukuruza). Neki drže male bakalnice ili tradicionalne zanatske radnje.

U **regionu Mitrovica** **kosovski Srbi** iz opština Srbica i Vučitrn u velikoj meri se oslanjaju na finansijsku podršku Srbije. Neki su zaposleni u institucijama kojima upravlja Beograd (škole, pošta, zdravstvo), dok drugi primaju neku socijalnu pomoć (minimalna plata, penzija, dečiji dodatak, itd.).

Kako nemaju druge značajne izvore prihoda, većina pripadnika zajednice **kosovskih Srba** doživljava neki vid siromaštva. Ova zajednica je takođe pogođena trenutnom zabranom uvoza srpske robe.

U Srbici, petoro **kosovskih Srba** je u OKZP, jedan u Policiji Kosova i jedan u šumarskoj službi. U Vučitrnu, osmoro **kosovskih Srba** je u OKZP, a sedmoro u Policiji Kosova, i svi rade u ispostavi u Priluzju. U severnim opštinama, zapošljavanje **kosovskih Srba** u javnom sektoru drastično se promenilo nakon 5. novembra 2022. godine, pošto su skoro svi **kosovski Srbi** dali otkaz na svojim radnim mestima u kosovskim institucijama, uključujući opštinu, Policiju Kosova, carinu, sudove i tužilaštvo, prvobitno usled reakcije na suspendovanje direktora Regionalne direkcije Policije Kosova za severni region, koji je **kosovski Srbin**. Oni koji su podneli ostavke, među njima 24 sudija i 10 tužilaca, navodno dobijaju platu iz finansijskih sredstava koje obezbeđuje Srbija. Iako su neki **kosovski Srbi** zaposleni u severnim opštinama ili u Policiji Kosova, praćenje stanja od strane OEBS-a ukazuje da su ove osobe novozaposlene i da nisu bile zaposlene u ovim institucijama pre novembra 2022. godine.

⁷² Bivši direktor Osnovne škole „Mladen Marković“ u Vitini koja radi po srpskom nastavnom planu i programu.

U nekim opštinama, **kosovski Srbi** koji su bili na funkcijama i u ovim opštinama i u privremenim savetima kojima upravlja Beograd zadržali su svoja radna mesta u potonjim.

Navodi se da je stopa nezaposlenosti u opštinama Vučitrn i Srbica oko 50%, prema rečima šefova OKZP, kao i prema rečima drugih sagovornika u ovim opštinama.

Povratnici **kosovski Srbi** generalno su korisnici projekata za stvaranje prihoda (uglavnom poljoprivredna mehanizacija, stoka i seme) koje obezbeđuju međunarodni donatori, kao što su IOM, Danski savet za izbeglice i Evropska unija, kao i Ministarstvo za zajednice i povratak, institucije kojima upravlja Beograd, Srpska pravoslavna crkva i opštine.

Generalno, **dinamika migracije u zajednicama kosovskih Srba** ne može se sveobuhvatno proceniti zbog nedostatka informacija o migracionim tokovima. Predstavnici ove zajednice tvrde da zbog ograničenih ekonomskih mogućnosti neki **kosovski Srbi** migriraju u centralnu Srbiju ili zemlje zapadne Evrope u potrazi za boljim poslovima, obrazovanjem i sigurnom i održivom egzistencijom. Tokom protekle dve godine, terenski timovi Misije OEBS-a dobijali su izveštaje o znatno većim stopama migracije među **kosovskim Srbima**, posebno iz severnih opština.

Kancelarije za zajednice i povratak u opštinama Kamenica, Gnjilane, Ranilug, Parteš i Novo Brdo izvestile su da je u poslednje tri do četiri godine između 100 i 400 mladih **kosovskih Srba** migriralo iz ovih opština u Niš, Jagodinu i Beograd, u Srbiji, ili u druge evropske zemlje.

U poslednjih četiri do pet godina, između 800 i 1000 mladih **kosovskih Srba** emigriralo je iz opštine Štrpce, navodno zbog nepostojanja mogućnosti zapošljavanja i zbog mogućnosti boljeg visokog obrazovanja, u Niš i Beograd, u Srbiji. Svake godine oko 60% maturanata upiše fakultet u Srbiji, a nakon završetka studija ne vraćaju se u Štrpce.⁷³

Zapošljavanje u institucijama kojima upravlja Beograd

Na zapošljavanje **kosovskih Srba** na Kosovu značajno utiče prisustvo i rad institucija kojima upravlja Vlada Srbije. Ove institucije, posebno u prosveti, zdravstvu i opštinskim službama, pružaju mogućnosti zapošljavanja. Mnogi **kosovski Srbi** rade u školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, a koje finansira i kojima rukovodi Ministarstvo prosvete Srbije. Prosvetni radnici i administrativno osoblje zaposleni su u institucijama kojima upravlja Srbija, čime se obezbeđuje usklađenost sa srpskim standardima. Slično tome, zdravstvenim ustanovama u područjima sa većinskim srpskim stanovništvom često upravljaju srpske institucije, pri čemu bolnice i ambulante dobijaju novčana sredstva, imaju nadzor i osoblje iz Srbije, uključujući lekare, medicinske sestre i druge zdravstvene radnike. U područjima sa značajnim srpskim stanovništvom, strukture lokalne uprave ponekad rade pod pokroviteljstvom srpskih institucija, a zaposleni primaju plate i pomoć od Vlade Srbije.

⁷³ Kabinet predsednika opštine u Štrpcu.

Prema rečima šefa OKZP u Kamenici, Kancelarija Vlade Srbije za Kosovo i Metohiju (KKiM) finansirala je zapošljavanje skoro 150 mladih kosovskih Srba od 2020. do 2023. godine u sektorima prosvete i zdravstava kojima upravlja Srbija i u privremenom savetu kojim upravlja Beograd. Prema podacima OKZP, u opštini Gnjilane oko 340 zaposlenih radi u institucijama kojim upravlja Beograd. Slično tome, u Ranilugu oko 450 zaposlenih radi u institucijama kojima upravlja Beograd, od kojih je 80 primljeno u periodu od 2020. do 2023. godine. U Partešu, glavni generator zapošljavanja je porodilište u Pasjanu kojim upravlja Beograd, sa najmanje 100 kosovskih Srba među osobljem. Prema podacima OKZP, u opštini Novo Brdo oko 1.000 kosovskih Srba radi u institucijama kojima upravlja Beograd, sa oko 400 mladih kosovskih Srba zaposlenih od marta 2020. godine. Četvoro kosovskih Srba radi u maloj ambulanti u selu Babuš, opština Uroševac. U regionu Mitrovice, od 2015. godine institucije kojima upravlja Beograd pomažu malim preduzećima koja vode kosovski Srbi u Srbici i Vučitrnu, obezbeđujući poljoprivrednu mehanizaciju i drugu pomoć.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Putna infrastruktura koja se vremenom poboljšala i razvoj u sektoru energetike bili su od koristi za zajednicu kosovskih Srba. Međutim, u probleme koji pogađaju ovu zajednicu spadaju česti nestanci struje, nedostatak vodosnabdevanja u planinskim ruralnim područjima, putevi izloženi čestim odronima stena i zemlje, nepostojanje trotoara i loše asfaltirani putevi, te neadekvatno upravljanje otpadom, kao što je sporadično sakupljanje otpada.

Tekući proces eksproprijacije za auto-put Priština–Gnjilane–Bela Zemlja karakterišu pritužbe vlasnika iz zajednice **kosovskih Srba** u opštinama Gnjilane i Novo Brdo. U januaru 2020. godine, ogranak suda u Novom Brdu primio je 161 zahtev kojima se osporavaju odluke o naknadi, od kojih su se 102 odnosila na vlasnike imovine **kosovske Srbe**. Ogranak u Novom Brdu je sve predmete uputio na postupak medijacije Osnovnom sudu u Gnjilanu.⁷⁴ Međutim, stranke nisu pristale da učestvuju u postupku medijacije. Nakon toga, ogranak u Novom Brdu je primio predmete nazad, održane su sudska ročišta i neki predmeti su od tada rešeni sporazumom između stranaka u sporu.

U regionu **Prištine**, gde je dostupnost infrastrukture generalno dobra, u sporadične probleme spadaju značajni prekidi vodosnabdevanja, zagađenje reke Gračanke i nepopravljeni putevi. U opštini Priština, jezik se navodi kao jedina prepreka za dobijanje svih javnih komunalnih usluga. Neki od službenika u javnim službama ne govore srpski jezik, iako je obavezno da se usluge pružaju i na srpskom i na albanskom jeziku. S druge strane, samo mali procenat **kosovskih Srba** govori albanski. Osobe koje govore albanski jezik izjavile su da dobijaju usluge bez ikakvih problema. U opštini Obilić, bilo je navoda da veliki deo zajednice **kosovskih Srba** redovno ima prekide i kvarove u vodosnabdevanju, posebno u selu Babin Most. Glavni putevi su u dobrom stanju, dok su manje ulice i putevi koji vode do naselja u kojima žive porodice **kosovskih Srba** u lošem stanju.

U regionu **Gnjilana**, u određenim delovima opštine Kamenica, putevi koji povezuju grad sa selima Bosce, Lještar, Grizime, Kostadince i Donje Močare nisu asfaltirani, uprkos dugogodišnjim zahtevima upućenim nadležnim opštinskim organima.

⁷⁴ U skladu sa Uredbom broj 4/2019 koju je doneo Sudski savet o postupcima medijacije u sudskim predmetima, od maja 2019. godine.

U novembru 2022. godine, Odbor za zajednice u Kamenici predstavio je listu željenih lokalnih infrastrukturnih projekata, odnosno asfaltiranje ovih puteva. Iako je opština prihvatila ovu listu i dala prioritet ovim projektima za 2023. godinu, do decembra nijedan od njih nije bio završen, već su predviđeni za 2024. godinu. Seoski putevi u Novom Brdu i planinski putevi u Ranilugu u sličnom su stanju, međutim, 2020. godine uloženi su naponi da se asfaltiraju seoski putevi koji povezuju sela Veliko Ropotovo i Rajanovce. U 2023. godini, kroz međuopštinsku saradnju, izgrađena je biciklistička staza između opština Novo Brdo i Kamenica, a 6 km biciklističke staze izgrađeno je u opštini Ranilug. Stanovnici **kosovski Srbi** iz sela Binač, opština Vitina, u nekoliko navrata su se žalili na nepostojanje trotoara od centra sela do osnovne škole.

U poslednjih nekoliko godina u opštinama Ranilug i Novo Brdo KEDS je polako poboljšavao kvalitet elektro mreže, zamenjujući polomljene starije drvene bandere novijim betonskim modelima koji takođe imaju kapacitet za veće strujne napone. Tokom marta i aprila 2020. godine, KEDS i Opština Novo Brdo poboljšali su elektro mrežu sedam kamenoloma koji se nalaze u selu Straža, što je pozitivno uticalo na snabdevanje električnom energijom u selu Stanišor.

U nekim područjima postoje sistemi za vodovod i kanalizaciju. Međutim, u drugim područjima, domaćinstva se i dalje oslanjaju na bunare i septičke jame.⁷⁵ Druga sela opštine Novo Brdo, kao što su Bostane, Čuljkovci, Tulare i Donji Makreš, imaju problem neredovnog snabdevanja vodom za piće, uglavnom zbog nagomilanih neplaćenih računa za struju. Ovo se češće dešava u letnjim mesecima, kada se velike količine vode koriste za navodnjavanje poljoprivrednih bašti. Opština Klokot ima problema sa vodovodnim sistemom jer ne uspeva da postigne sporazum sa KEDS-om o plaćanju postojećih dugovanja za struju. U Ranilugu, uprkos tome što postoje tri vodovodna sistema, loše održavanje dovelo je do toga da su dva od njih samo delimično funkcionalna, a jedan potpuno neupotrebljiv (sela Tomance i Pančelo). U većini sela sada postoji kanalizacija.

Više nema prijava o „neformalnim“ deponijama u regionu **Gnjilana**. Međutim, mnoga domaćinstva, od Vitine, Parteša i Gnjilana do Raniluga, koriste reku Binačku Moravu da u nju izlivaju svoje otpadne vode. Kanalizacione cevi sa ovih područja vode do reke. Nakon obilnih kiša, Binačka Morava se izliva i plavi njive i useve u selima Ranilug, Glogovce, Donje i Gornje Korminjane i Tomance u opštini Ranilug, koja su naseljena **kosovskim Srbima**.

Izgradnja mini-hidroelektrana na mnogim lokacijama u opštini Štrpce, uključujući i područje Nacionalnog parka Šara, pokrenula je druga pitanja u vezi sa zaštitom životne sredine i vodosnabdevanjem u poslednjih nekoliko godina. Uprkos reakciji stanovnika koji su redovno protestovali zbog razvoja hidroenergetike i degradacije životne sredine, građevinski radovi su završeni. Izgradnja hidroelektrane i preusmeravanje vode iz lokalnih reka i potoka u cevi uticali su na količinu i kvalitet vodosnabdevanja stanovnika sela Donja Bitinja.

⁷⁵ Sela Močare, Grizime, Bosce i Ajnovce u Opštini Kamenica; Rajanovce, Boževce, Drenovac, Tomance, Pančelo i Malo Ropotovo, kao i Straža, Gornji Makreš, Jasenovik, Prekovce i Izvor u opštini Novo Brdo.

U regionu **Peći**, problemi se razlikuju od opštine do opštine, a najviše su povezani sa lošom infrastrukturom, starim instalacijama i oslanjanjem na bunare koji ne rade kada nestane struja. Ova pitanja pogađaju i naselja i verske lokalitete u ovom regionu. Otpad se često protivzakonito odlaže na otvorenim prostorima, a stanovnici pribegavaju organizovanju vlastitih sistema sakupljanja. U opštini Istok, uloženi su naponi da se poboljša putna infrastruktura u područjima naseljenim **kosovskim Srbima**.⁷⁶ Pored toga, ulična rasveta postavljena je u selima Dragoljevac i Osojane, a kasnije ju je u istim selima 2020. godine proširio IOM/OKZP, kao i u Dobruši Kašići. Ulična rasveta je postavljena i u Srbobranu 2022. godine. U selima Osojane i Ljubožda, KEDS je 2022. godine zamenio stubove za struju. Pored toga, 2021. godine u Dragoljevcu je izgrađen kanalizacioni sistem. Većina sela naseljenih **kosovskim Srbima** priključena je na sistem vodosnabdevanja, osim Tučepa i Opraška, gde se zajednice oslanjaju na bunare. Međutim, i dalje ima čestih nestanaka struje zbog starih stubova za prenos električne energije.

U opštini **Klina**, u ruralnim područjima, ova zajednica uglavnom koristi bunare, pošto neka sela, kao što je Biča, nisu povezana na sisteme za snabdevanje vodom za piće. Tokom 2022. i 2023. godine, kanalizacioni sistemi i putevi izgrađeni su u selima Berkovo, Drenovac, Dresnik, Dolac, Rudice, Dugenjive i Vidanje.

U opštini **Peć**, jedino selo koje ima problema sa kanalizacionim sistemom je Ljevoša, povratničko mesto **kosovskih Srba**. Opština je 2022. i 2023. godine popravila neispravnu uličnu rasvetu u selu. Etnički mešovito selo Brestovik takođe je imalo problema sa vodosnabdevanjem, zajedno sa ostalim selima u okolini i samim gradom, kao i sa nagomilanim dugom za struju za korišćenje pumpi za vodu. Selo nema adekvatno i redovno upravljanje otpadom. Opština i regionalno preduzeće za odvoz smeća preduzeli su mere, ali je sakupljanje otpada i dalje retko. U selu Goraždevac, opština je 2022. godine asfaltirala nekoliko puteva na zahtev pripadnika zajednice **kosovskih Srba**, a regionalno preduzeće za vodosnabdevanje „Hidrodrini“ postavilo je oko 50 vodomera u kućama i javnim zgradama.

U regionu **Mitrovice**, dostupnost električne energije i asfaltiranih puteva za zajednicu **kosovskih Srba** u ruralnim područjima generalno je dobra. Put koji vodi do sela Banja (Srbica) u kome su **kosovski Srbi** većinsko stanovništvo i dalje je u lošem stanju, iako se ova zajednica uporno zalaže da on bude popravljen. U područjima naseljenim **kosovskim Srbima**, u opštinama u kojima su oni u brojčanoj manjini, sakupljanje smeća i upravljanje otpadom funkcioniše. Svim područjima dostupan je kanalizacioni sistem.

U regionu **Prizrena**, asfaltirana je većina glavnih puteva koji povezuju područja naseljena **kosovskim Srbima**. U selu Velika Hoča, nepostojanje ulične rasvete je dugogodišnji problem i stanovnici su nekoliko puta tražili pomoć opštine. Zbog kašnjenja opštine u reagovanju, u avgustu 2022. godine stanovnici su samoinicijativno postavili uličnu rasvetu na tri lokacije u selu. Pored toga, u decembru 2022. godine, Kancelarija za KiM je postavila ulične svetiljke u glavnoj ulici

⁷⁶ Ministarstvo za zajednice i povratak je 2020. godine asfaltiralo školsko dvorište i napravilo igralište u školi „Jedinstvo“ u selu Crkolez. Pomoć OKZP je nastavljena 2020. godine asfaltiranjem puta u Crkolezu i Dragoljevcu i puta između Osojana i Koša, a kasnije 2023. godine u Muževini, Ljuboždi i Crkolezu. Tokom 2020. godine, glavni put u naselju Blagače u selu Đurakovac posut je šljunkom.

u selu.⁷⁷ U 2023. godini, opština Orahovac sklopila je javno-privatno partnerstvo sa slovenačkom energetsom kompanijom (ESCO) za realizovanje petogodišnjeg projekta digitalizacije električne mreže i efikasnog korišćenja energije; međutim, tokom 2023. godine nije bilo nikakvog pomaka. Od oktobra 2023. godine, na inicijativu stanovnika **kosovskih Srba**, uz finansiranje pojedinaca i privremenog saveta kojim upravlja Beograd u Orahovcu, postavlja se nova ulična rasveta u sekundarnim ulicama sela. U julu 2023. godine, opština Prizren počela je da asfaltira deonice puta u selu Novake. Pored toga, **kosovski Srbi** koji žive u multietničkoj dolini Župe često su pogođeni klizištima i odronima stena, što ugrožava bezbednost ove zajednice i zbog čega se povremeno blokira put od Prizrena do Štrpca, gde je raseljen znatan broj **kosovskih Srba** iz regiona Prizrena.

U opštini Orahovac, nedostatak vode za piće za stanovnike Velike Hoče aktuelno je pitanje od 2009. godine. Stanovnici sela godinama koriste vodu iz bunara, koja nije za piće. Bilo je raznih nastojanja da se ovo selo i sela Zočiste i Opteruša povežu na sistem vodosnabdevanja u Orahovcu; međutim, rešenje još uvek nije pronađeno. Januara 2024. godine, u mesecu koji nije obuhvaćen ovim izveštajem, Ministarstvo ekonomije izdvojilo je 500.000 evra za projekat vodosnabdevanja u Orahovcu.

---

⁷⁷ Videti [na srpskom] na: <https://kim.gov.rs/v5023.php>. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Zajednici kosovskih Srba generalno su dostupne usluge socijalne zaštite koje pružaju i kosovske institucije i institucije kojima upravlja Beograd. U 2018. godini, 2.422 porodice kosovskih Srba (6.176 osoba) dobile su socijalnu pomoć, što čini 9,5% ukupnih korisnika, prema statistici Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu.⁷⁸

Centar za socijalni rad u Severnoj Mitrovici saraduje sa sistemom socijalne zaštite kojim upravlja Beograd, primajući na taj način finansijske doprinose od oba sistema; ukupan broj korisnika kojima pomaže u okviru institucija kojima upravlja Beograd je približno 3.000 osoba godišnje u šest opština: Istok, Klina, Severna Mitrovica, Peć, Orahovac i Zvečan.

U celom regionu Gnjilana mnogi stariji **kosovski Srbi** primaju penzije i od kosovskih institucija i od institucija kojima upravlja Beograd. U opštini Gnjilane, 370 **kosovskih Srba** prima penzije iz Srbije, od kojih 90%, prema navodima, prima i kosovsku osnovnu penziju u iznosu od 100 evra. Na mnoge starije **kosovske Srbe** negativno je uticala nestašica srpskog dinara krajem 2023. godine, kada je došlo do kašnjenja u punjenju bankomata u Štrpcu, Silovu i Klokotu zbog zatvaranja prelaza Jarinje 24. septembra. Ovaj poremećaj normalnog protoka novca koji dolazi iz Srbije rezultirao je kašnjenjem do dve nedelje u ponovnom snabdevanju novcem.⁷⁹

Kosovski Srbi koji žive u opštinama Gračanica, Prizren i Severna Mitrovica imaju određenih problema u traženju penzija od nadležnih institucija na Kosovu; posebno u vezi sa zahtevima penzione uprave za dodatnim dokumentima.⁸⁰ Lica sa invaliditetom nailaze na prepreke u ostvarivanju svog invalidskog dodatka, uključujući neadekvatan prevoz za potrebno putovanje od četiri severne opštine do Južne Mitrovice. Pored prepreka zbog fizičke dostupnosti, lica sa invaliditetom koja žive u severnim opštinama moraju svake godine ponovo da se prijavljuju uprkos trajnom invaliditetu.⁸¹ Predstavnici zajednice naveli su da lica sa invaliditetom dobijaju naknade i od institucija kojima upravlja Beograd.

⁷⁸ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2018.*, str. 100.

⁷⁹ Nakon što je Centralna banka Kosova (CBK) u decembru 2023. godine usvojila uredbu kojom se uspostavlja evro kao jedina valuta dozvoljena za gotovinske transakcije na Kosovu, koja je stupila na snagu 1. februara 2024. godine, terenskim timovima Misije OEBS-a na Kosovu je prijavljeno da je ova promena pogodila zajednicu koja se oslanja na finansijsku podršku Vlade Srbije.

⁸⁰ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj 2018*, str. 98-99.

⁸¹ Videti USAID, *Gender, LGBTI and Persons with Disabilities Assessment*, 2018, str. 54.

Kosovski Srbi uglavnom koriste zdravstvene ustanove kojima upravlja Beograd.⁸² U većini opština u kojima su **kosovski Srbi** u brojčanoj manjini postoje zdravstvene ustanove i/ili manje ambulante kojima upravlja Beograd.⁸³ Međutim, sve je više uobičajeno da pripadnici ove zajednice za usluge sekundarne zaštite koriste zdravstvene ustanove kojima upravlja Beograd u Gračanici ili Severnoj Mitrovici,⁸⁴ što iziskuje duga putovanja i dodatne finansijske troškove, i može dovesti do pogoršanja zdravlja u hitnim slučajevima.⁸⁵

Generalno, **kosovski Srbi** koji žive u opštinama u kojima su **kosovski Srbi** većinsko stanovništvo imaju manje finansijske prepreke u ostvarivanju zdravstvene zaštite u odnosu na druge zajednice na Kosovu; međutim, u opštinama u kojima oni čine brojčanu manjinu postoje finansijske prepreke.⁸⁶ Smatra se da su finansijske prepreke teže za žene zbog niske stope zaposlenosti i postojećih društvenih rodni uloga, što ograničava njihovo ostvarivanje zdravstvene zaštite.⁸⁷

U Novom Brdu, tokom 2022. i 2023. godine, predsednik opštine angažovao je dodatnih 40 medicinskih sestara da odlaze u kućne posete kod starijih građana, pošto većina živi u ruralnim područjima gde je mogućnost prevoza za samostalne posete zdravstvenim ustanovama vrlo mala. Da bi se ovo dodatno potpomoglo UNMIK je donirao dva kombija, a Ministarstvo zdravlja doniralo je jedan kombi. U Kamenici je u poslednje dve godine zdravstvena jedinica kojom upravlja Beograd organizovala sličnu aktivnost pružanja medicinskih usluga penzionerima.

U regionu Gnjilana, zdravstveni sistem kojim upravlja Beograd organizovao je različite kampanje podizanja svesti. Bolnica u Pasjanu je kao pružalac usluga primarne zdravstvene zaštite važna za **kosovske Srbe** koji žive u regionu Gnjilana i redovno promovise informativne kampanje u vezi sa zdravljem i vrši besplatne preglede za širok spektar zdravstvenih potreba. U Klokotu, nakon preporuke odbora za zajednice u oktobru 2023. godine, u multietničkom selu Mogila Ministarstvo zdravlja je tokom tri dana vršilo zdravstvene preglede mobilnim mamografom za kosovske Albanke i **kosovske Srkinje** sa sela.⁸⁸

Od 2023. godine prijavljeno je da nekoliko domova zdravlja kojima upravlja Beograda ima problem sa nedovoljnim snabdevanjem lekovima i drugim materijalom. Kao rezultat toga, pripadnici zajednice **kosovskih Srba** ponekad su primorani da ih kupuju privatno ili putuju u Severnu Mitrovicu ili centralnu Srbiju radi lečenja.

Na Kosovu nema licenciranih apoteka kojim upravlja Beograd. Stoga se **kosovski Srbi** za nabavku lekova na recept oslanjaju na bolnice, ambulante i domove zdravlja kojima upravlja Beograd, a koji se uglavnom snabdevaju iz Severne Mitrovice ili Beograda.

82 OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica – četvrto izdanje*, 2015, str. 20.

83 Gnjilane; Kamenica; Klokot; Novo Brdo; Srbica; Vučitrn; Istok; Klina; Peć; Kosovo Polje; Obilić; Priština; Prizren; Orahovac; Videti: OEBS, *Profili opština 2018*.

84 Ibid. Videti OEBS, *Profili opština 2018*: Gnjilane; Novo Brdo; Peć; Kosovo Polje; Obilić; Priština; Prizren; Orahovac.

85 Videti Savetodavni odbor Saveta Evrope za Okvirnu konvenciju za nacionalne manjine, Četvrto mišljenje o Kosovu, 2017, §110, str. 40.

86 Videti: Mreža žena Kosova, *Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu*, 2016, str. 50.

87 Ibid. Videti str. 43.

88 Predsednik opštine Klokot.

Ovo ograničava snabdevanje lekovima medicinskih ustanova koje koriste **kosovski Srbi**. U stvari, u oktobru 2023. godine, dostupnost farmaceutskih proizvoda u domovima zdravlja kojima upravlja Beograd u regionu Gnjilana bila je ograničena zbog dugogodišnjeg problema u vezi sa certifikovanjem uvoznih medicinskih proizvoda iz Srbije. To je dovelo do nedostatka važnog medicinskog materijala u domovima zdravlja kojima upravlja Beograd, uključujući boce sa kiseonikom i lekove na recept. Ovo je primoralo mnoge **kosovske Srbe** da putuju preko administrativnog prelaza kako bi kupili lekove i dobili druge medicinske usluge.

6. Pristup obrazovanju

Učenici kosovski Srbi prate srpski nastavni plan i program Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR) Srbije.⁸⁹ Ne postoji kosovski nastavni plan i program na srpskom jeziku, niti se srpski kao službeni jezik predaje kao predmet ili poseban predmet „zajednice“ u školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu.

Postoji 131 osnovna i srednja škola u 24 opštine koje nude nastavu po srpskom nastavnom planu i programu, uključujući predškolski nivo i strukovne škole.⁹⁰ Pored toga, u devet opština postoji 14 osnovnih škola koje rade po srpskom nastavnom planu i programu i dele prostorije sa školama koje rade po kosovskom nastavnom planu i programu.⁹¹ Mnoge opštine finansijski ili na drugi način podržavaju škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, na primer, obezbeđivanjem prevoza za učenike, finansiranjem građevinskih radova i angažovanjem pomoćnog osoblja.⁹²

Zajednica kosovskih Srba suočila se sa brojnim izazovima u pristupu obrazovanju na srpskom jeziku. Od 2015. godine sprovode se brojne zabrane uvoza udžbenika i nastavnog materijala iz Srbije, što stvara značajne prepreke za učenike. Ova ograničenja dovode do ograničenog pristupa osnovnim resursima za učenje, ometajući napredak u obrazovanju i stvarajući značajne izazove u ostvarenju akademskih ciljeva.

Škole koje koriste srpski nastavni plan i program često rade u smenama, pri čemu se u jednoj zgradi nalazi nekoliko osnovnih i srednjih škola, što stvara gužvu i utiče na pristup kvalitetnom obrazovanju. Nedostatak kvalifikovanog nastavnog kadra takođe predstavlja dodatnu zabrinutost. Pored toga, u nekim slučajevima ne postoji adekvatan organizovan prevoz, posebno iz sela, do srednjih škola koje rade po srpskom nastavnom planu i programu.⁹³

Jedina visokoškolska ustanova na srpskom jeziku na Kosovu je univerzitet u Severnoj Mitrovici. Studenti kosovski Srbi obično pohađaju ovaj univerzitet ili univerzitete van Kosova. Univerzitet na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici obuhvata deset fakulteta, uključujući Fakultet tehničkih nauka, Prirodno-matematički fakultet, Medicinski fakultet, Pravni fakultet, Ekonomski fakultet, Poljoprivredni fakultet, Filozofski fakultet, Učiteljski fakultet, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje i Fakultet umetnosti.

89 Škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu pohađaju i druge zajednice, uglavnom kosovski Romi, kosovski Goranci i kosovski Bošnjaci.

90 OEBS, *Pristup nevećinskim zajednicama preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu*, (2018).

91 Ibid, str. 32.

92 Na primer, opština Peć je 2020. godine pomogla školi koja radi po srpskom nastavnom planu i programu u Goraždevcu renoviranjem toaleta.

93 Na primer, nije obezbeđen prevoz za učenike kosovske Srbe koji žive u Vučitrnu i Srbici.

Ovaj Univerzitet nudi širok spektar studijskih programa, kao što su arhitektura, građevinarstvo, elektrotehnika i računarstvo, filozofija, zaštita životne sredine i bezbednosni inženjering i mašinstvo. Nakon pogoršanja bezbednosne situacije tokom 2022. i 2023. godine, sve veći broj studenata **kosovskih Srba** odlučuje da nastavi više obrazovanje u Nišu ili Beogradu, u Srbiji.

Diplome koje izdaje Univerzitet na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici mogu se predati na verifikaciju Komisiji za verifikaciju diploma⁹⁴ za konkurisanje za posao, stručne ispite i licence u javnim institucijama. Kosovska vlada je ponovo uspostavila ovu Komisiju u februaru 2023. godine, a u oktobru 2023. je produžila mandat Komisije sa 12 na 18 meseci, te proširila i njen delokrug na diplome koje su izdale srednje škole koje rade po srpskom nastavnom planu i programu. Pored Gračanice i Raniluga, u januaru 2024. i opština Severna Mitrovica je počela sa prijemom prijave za verifikaciju diploma koje je izdao Univerzitet na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici.⁹⁵ Komisija je 2023. godine primila 296 zahteva za verifikaciju, od kojih je 220 verifikovano, dok su za ostale bile potrebne dodatne informacije ili su bili nepotpuni. Očekuje se da će mandat Komisije biti produžen do 2025. godine.

Verifikacija obrazovnih kvalifikacija stečenih u centralnoj Srbiji je predmet dijaloga koji vodi EU,⁹⁶ Vašingtonskog sporazuma i Berlinskog procesa.⁹⁷ Tehnički sporazum o međusobnom priznavanju diploma između Prištine i Beograda do danas nije sproveden. Ovo je ponekad stvaralo poteškoće **kosovskim Srbima** da se zaposle u javnim institucijama.

Dijalog među zajednicama i interakcija sa učenicima iz drugih zajednica ograničeni su odvojenim obrazovnim sistemima i jezičkim barijerama između dece **kosovskih Srba** i kosovskih Albanaca. Međunarodne i lokalne organizacije civilnog društva podržale su i organizovale vannastavne aktivnosti, uglavnom u školama iz dva obrazovna sistema koje dele zajedničke prostorije. Ove inicijative obuhvataju obuku nastavnika i realizovanje projekta Nansen dijaloga⁹⁸, u školama koje dele prostorije u selu Jasenovik (Novo Brdo), Poneš (Gnjilane) i Binač (Vitina), što je doprinelo poboljšanju interakcije između učenika kosovskih Albanaca i **kosovskih Srba**.

94 U 2015. godini, uz posredovanje NVO Evropski centar za manjinska pitanja (ECMI) Kosovo, MONTI i USM postigli su sporazum o verifikaciji diploma. Vladina uredba (br. 21/2015) predviđa osnivanje komisije za verifikaciju diploma Univerziteta na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici sa sedištem u MONTI-ju, omogućavajući verifikaciju diploma za potrebe zapošljavanja. Nakon dužeg perioda neaktivnosti, Komisija je ponovo uspostavljena u februaru 2023. godine novom odlukom Vlade (br. 01/130). U oktobru 2023. godine, prethodna odluka je izmenjena u cilju produženja mandata Komisije sa 12 na 18 meseci i proširenja njenog delokruga na diplome koje izdaju srednje škole koje rade po srpskom nastavnom programu. Pored opština Gračanica i Ranilug, 15. januara 2024. godine i opština Severna Mitrovica počela je sa prijemom zahteva za verifikaciju diploma koje je izdao Univerzitet na srpskom jeziku u Severnoj Mitrovici.

95 Članak na veb-sajtu „Radio Kontakt Plus“: <https://radiokontaktplus.org/en/News/Verification-of-university-diplomas-in-northern-Mitrovica-will-soon-be-possible-again%2C-and-high-school-diplomas-will-soon-be-verified/60706/>

96 Zvanični veb-sajt Evropske službe za spoljno delovanje https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/eu-facilitated-dialogue-belgrade-pristina-relations/349/dialogue-between-belgrade-and-pristina_en (pristupljeno 9. novembra 2020. godine).

97 Sporazum u okviru inicijative Berlinski proces, o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija na Zapadnom Balkanu, Skupština Kosova je ratifikovala 8. februara 2023. godine, a Skupština Srbije 28. aprila 2023. godine. Međutim, do danas sporazum nije operativan.

98 Za više informacija videti: <https://nansen.peace.no/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

7. Pristup pravosuđu

U tri vansudske institucije: Instituciji ombudsmana Kosova (IOK), Agenciji za besplatnu pravnu pomoć (ABPP) i Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ), pripadnici zajednice kosovskih Srba čine manjinu među zaposlenima.

U IOK-u, petoro od 74 zaposlenih su **kosovski Srbi**: četiri žene i jedan muškarac, koji je jedan od pet zamenika ombudsmana; u ABPP, dvoje od 32 zaposlenih su **kosovski Srbi** (obe žene); niko od 32 zaposlenih u KZPŽ nije iz zajednice **kosovskih Srba**. Pored toga, od 1.383 licenciranih advokata, članova Advokatske komore Kosova (AKK), 29 su **kosovski Srbi** (25 muškaraca, četiri žene).

Prema izveštajima OEBS-ove aktivnosti praćenja na terenu, među pripadnicima zajednice **kosovskih Srba** različiti su nivoi informisanosti o uslugama koje pružaju ABPP, IOK i KZPŽ. Pripadnici zajednice koji su najbolje informisani o ovim uslugama su oni koji rade u opštinskim institucijama, organizacijama civilnog društva i medijima, ili sarađuju sa njima, kao i studenti. Kampanje podizanja svesti namenjene široj zajednici, posebno porodicama koje žive u ruralnim područjima, mogle bi biti efikasne; primer su naponi da se poveća vidljivost ABPP. Nivo informisanosti razlikuje se i među opštinama. U Prizrenu i Orahovcu, zajednica **kosovskih Srba** ima ograničeno znanje o uslugama koje pružaju navedene institucije jer su te institucije regionalne i ne sprovode aktivnosti podizanja svesti i terenske aktivnosti usmerene na zajednicu u ovim opštinama.⁹⁹ Slično zapažanje je zabeleženo u Peći, gde su predstavnici zajednice istakli potrebu za ciljanim kampanjama podizanja svesti i deljenja informacija o pravosudnim uslugama.¹⁰⁰

U Severnoj Mitrovici i Gračanici sprovode se kampanje podizanja svesti i informisanja usmerene na zajednicu **kosovskih Srba** kako bi se unapredili pristup pravdi za stanovnike i znanje o pravosudnim uslugama.¹⁰¹

IOK je jedina institucija koja redovno organizuje mesečne i ad hoc terenske posete različitim opštinama i stoga je vidljivija od druga dva pružaoca pravnih usluga. Iako ova institucije više ne organizuje mesečne posete opštinama u regionu Prištine, njena regionalna kancelarija u Gračanici dosledno sprovodi kampanje podizanja svesti u oblastima naseljenim **kosovskim Srbima**.

⁹⁹ Prema terenskim izveštajima OEBS-a iz regiona Prizrena.

¹⁰⁰ Prema terenskim izveštajima OEBS-a iz regiona.

¹⁰¹ Prema terenskim izveštajima OEBS-a iz regiona Mitrovice.

Pored toga, IOK organizuje okrugle stolove u saradnji sa nevladinim organizacijama i Misijom OEBS-a, sa ciljem da informiše stanovnike o tome kako da se obrate IOK-u.¹⁰² Zamenik ombudsmana **kosovski Srbin** je u nekoliko navrata posetio područja naseljena **kosovskim Srbima** u opštinama Peć, Istok i Klina i podelio informacije o radu IOK-a. Pored toga, regionalne kancelarije IOK-a organizuju povremene posete tim područjima.

Od oktobra 2021. godine IOK vodi Forum za dijalog između ombudsmana i organizacija civilnog društva (OCD), koji okuplja različite OCD, uključujući one koje predstavljaju **kosovske Srbe**.¹⁰³

KZPŽ, pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD-a, organizuje godišnju „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“ u oktobru. Uprkos tome što su različite institucije, uključujući KZPŽ, Ministarstvo pravde i AKK, sprovele nekoliko informativnih kampanja i što žrtve dobijaju odgovarajuće informacije kada traže usluge, među **kosovskim Srbima** je znanje o mogućnosti naknade štete žrtvama krivičnih dela (NŽK) ograničeno ili uopšte ne postoji. U Mitrovici, nedovoljna informisanost o programu NŽK koji utiče na pripadnike zajednica ukazuje na stvarnu potrebu za informativnim sastancima radi edukovanja pojedinaca o pravima žrtava, što potvrđuje nepostojanje zahteva za odštetu. U Peći, OEBS je primetio da su leci o programu NŽK istaknuti na vidljivim mestima u osnovnim sudovima i njihovim ograncima, na albanskom, srpskom i engleskom jeziku.

Pet regionalnih kancelarija ABPP¹⁰⁴ i devet mobilnih kancelarija¹⁰⁵ pokrivaju opštine u kojima žive **kosovski Srbi**. Mobilni timovi ABPP takođe doprinose kampanjama podizanja svesti tako što dopiru do najvećinskih zajednica i sprovode kampanje informisanja i podizanja svesti. Ova agencija je 2023. godine, uz podršku USAID-a, delila letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku kao i na Brajevom pismu. Slično tome, tokom Nedelje besplatne pravne pomoći, sa motom „Zaštiti svoja prava“, video spotovi i objave na društvenim mrežama emitovani su na službenim jezicima.

Na Kosovu, većina institucija ima višejezično osoblje u svojim regionalnim kancelarijama, koje može da komunicira i pruža usluge na srpskom jeziku. U Prizrenu, sve institucije imaju višejezično osoblje koje može da pruža usluge na službenim jezicima. U Prištini, međutim, KZPŽ nema prevodiocice sa albanskog na srpski ili obrnuto. Isto važi i za Gnjilane, gde se ova kancelarija po potrebi obraća prevodiocima iz tužilaštva ili suda. Štaviše, nisu svi dokumenti koje proizvode ove institucije dostupni na jeziku zajednica ili se sa njihovim prevodom kasni. U regionu Peći, prema informacijama iz više izvora, većina službenika može da komunicira na oba lokalna jezika. Na primer, tri od četiri službenika KZPŽ mogu da komuniciraju na oba lokalna jezika, uključujući jednog službenika koji je kosovski Bošnjak / izvorni govornik.

¹⁰² Prema terenskim izveštajima OEBS-a iz regiona.

¹⁰³ Cilj Foruma je stvaranje zajedničke platforme za saradnju između IOK-a i OCD, za unapređenje zaštite ljudskih prava, prepoznavanje izazova i kršenja osnovnih prava i sloboda i pripremu zajedničkih aktivnosti na njihovom unapređenju i zaštiti.

¹⁰⁴ Priština, Mitrovica, Peć, Prizren, Gnjilane.

¹⁰⁵ Kosovo Polje, Istok, Severna Mitrovica, Zvečan, Leposavić, Zubin Potok, Gračanica, Srbica.

Kada klijenti imaju problema sa jezikom, relevantne institucije (sud, tužilaštvo, KZPŽ) imaju na raspolaganju prevodioce koji pomažu onima koji ne govore albanski jezik ili da se prevedu relevantna dokumenta. Međutim, kvalitet i blagovremenost prevoda navedeni su kao zabrinjavajuća pitanja od strane pravosudnih kolega u sudskim postupcima.

Što se tiče korisnika usluga¹⁰⁶, 2023. godine, Agencija za besplatnu pravnu pomoć pružila je usluge broju od 6.070 osoba (uključujući 2.883 žene), među kojima je bilo 164 pripadnika zajednice **kosovskih Srba**. Institucija ombudsmana na Kosovu primila je 2022. godine 1.595 pritužbi, od kojih je 77 stiglo od pripadnika zajednice **kosovskih Srba**.¹⁰⁷ Kancelarija za zastupanje i pomoć žrtvama odgovorila je 2023. godine na 2.883 slučaja, u kojima je 98 žrtava dolazilo iz zajednice **kosovskih Srba**, većinom žene.

Pripadnici zajednice mogu slobodno da biraju svoje zakonske zastupnike. Međutim, u slučaju zastupanja po službenoj dužnosti u krivičnim predmetima, AKK dodeljuje advokate prema redosledu advokata u njihovoj evidenciji koji tečno govore jezik zajednice koju zastupaju ili su pripadnici odnosno zajednice.

Ostavke sudija i tužilaca kosovskih Srba

Na osnovu Briselskog sporazuma iz 2013. i Sporazuma o pravosuđu iz 2015. godine, sudije, tužioci i administrativno osoblje iz zajednice **kosovskih Srba** integrisani su u kosovski pravosudni sistem 24. oktobra 2017. godine. U Osnovni sud u Mitrovici i njegove novoosnovane ogranke u Leposaviću i Zubinom Potoku postavljeno je 25 sudija **kosovskih Srba**, u Osnovno tužilaštvo u Mitrovici postavljeno je devetoro tužilaca **kosovskih Srba**, a u Odeljenje Apelacionog suda u Severnoj Mitrovici postavljeno je petoro sudija **kosovskih Srba**. Početkom novembra 2022. godine, sve sudije i administrativno osoblje Osnovnog suda u Mitrovici i Odeljenja Apelacionog suda u Severnoj Mitrovici iz zajednice **kosovskih Srba** dali su ostavke na svoje funkcije u integrisanom sudstvu u regionu. Svi tužioci i administrativno osoblje Osnovnog tužilaštva u Mitrovici iz zajednice **kosovskih Srba** dali su ostavke na svoje funkcije u integrisanom tužilaštvu u regionu.¹⁰⁸ Do kraja izveštajnog perioda, Sudski savet Kosova (SSK) i Tužilački savet Kosova (TSK) nisu prihvatili podnete ostavke, navodeći da se one ne smatraju dobrovoljnim i da se službenici pravosuđa mogu vratiti. I predsedavajući SSK i predsedavajući TSK rekli su da su posvećeni obezbeđivanju multietničkog pravosudnog sistema na Kosovu, a razgovarali su i o strategijama zapošljavanja usmerenim na povećanje zastupljenosti nevećinskih zajednica u njemu.

¹⁰⁶ Razgovor i razmena imejlava sa KZPŽ, ABPP, IOK i AKK u decembru 2023. i januaru 2024. godine.

¹⁰⁷ Još uvek nema dostupnih podataka za 2023. godinu, čeka se objavljivanje godišnjeg izveštaja 31. marta 2024. godine. Preliminarni podaci koje je ombudsman objavio 26. decembra 2023. nisu razvrstani po zajednici.

¹⁰⁸ U mesecu koji nije obuhvaćen ovim izveštajem, 5. februara 2024. godine, na zahtev SSK, Misija OEBS-a pratila je kvalifikacioni test za popunjavanje upražnjenih mesta rezervisanih za sudije kosovske Srbe. Sva tri kandidata koja su se prijavila položila su test. Generalno, međutim, postoji manjak kandidata za sudije iz zajednice kosovskih Srba, a očigledno je delimičan razlog i nepriznavanje univerzitetskih diploma.

8. Upotreba jezika i mediji

Mogućnost pripadnika zajednice kosovskih Srba da slobodno koriste srpski jezik vremenom se poboljšala, pošto ga ovi pripadnici koriste i u svakodnevnim interakcijama i u službenim okruženjima.

I albanski i srpski jezik i njihova pisma ustanovljeni su kao službeni jezici Kosova kako u Zakonu o upotrebi jezika iz 2006.¹⁰⁹ tako i u Ustavu.¹¹⁰

Srpski jezik je službeni jezik na svim nivoima. Sva dokumenta i saopštenja koja izdaju institucije moraju biti u skladu sa zakonskim odredbama. Na nivou vlade, 2012. godine osnovana je Kancelarija poverenika za jezike (KPJ).¹¹¹ Odgovornosti ove kancelarije obuhvataju praćenje poštovanja relevantnog zakonodavstva od strane svake institucije pod njenom nadležnošću, posebno Zakona o upotrebi jezika, i preduzimanje neophodnih mera u okviru svojih ovlašćenja, uključujući posredovanje, kako bi se obezbedilo poštovanje zakona od strane svake institucije u njenoj nadležnosti. KPJ razmatra i daje preporuke u vezi sa uredbama ili administrativnim uputstvima, sprovodi istrage, na svoju inicijativu ili na osnovu pritužbe fizičkog ili pravnog lica na propust bilo koje institucije da se pridržava zakona koji se odnose na status i upotrebu službenih jezika kao i drugih jezika zajednica koji nisu službeni jezici na Kosovu.

Uprkos napretku u upotrebi srpskog jezika gde je dvojezičnost u principu postala standard u opštinskoj administraciji i sudovima, uživanje jezičkih prava i upotreba maternjeg jezika zajednice **kosovskih Srba** i dalje su ograničeni nedovoljnim finansijskim sredstvima za pružanje kvalitetnog i profesionalnog prevoda, ograničenim mogućnostima učenja jezika kroz obrazovni sistem, nepoznavanjem srpskog jezika od strane opštinskih službenika i nerazumevanjem srpskog jezika kod mlađih osoba. U izveštaju KPJ za 2019.¹¹² navodi se da su, u principu, kosovske opštine ostvarile napredak u pogledu ravnopravnosti jezika; međutim, postoje nedostaci u ispunjavanju njihovih zakonskih obaveza, uključujući nedostatak ljudskih kapaciteta, veliku fluktuaciju prevodilaca, nedostatak opreme, nepostojanje jasnih kriterijuma o uslovima za radna mesta prevodilaca i nedostatak odgovornosti za postupanje po pritužbama građana.¹¹³

109 Član 2 Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, mart 2007. godine.

110 Član 5 Ustava, 15. jun 2008. godine i Amandmani na Ustav, 7. septembar 2012. godine; 26. mart 2013. godine; 5. avgust 2015. godine; 11. mart 2016. godine i 25. septembar 2020. godine.

111 Kancelarija je osnovana Uredbom br. 07/2012 o Kancelariji poverenika za jezike, dostupna na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=8364>, pristupljeno 29. jula 2024. godine.

112 Kancelarija poverenika za jezike, *Godišnji izveštaj o poštovanju jezika u opštinama, Kancelarija poverenika za jezike*, mart 2019. godine.

113 Ibid.

Broj pritužbi koje je primila ova kancelarija značajno se povećao. U prvoj polovini 2024. godine, u periodu koji nije obuhvaćen ovim izveštajem, Kancelarija poverenika za jezike primila je 15 pritužbi, od kojih je nekoliko u postupku rešavanja.¹¹⁴ Opštinski veb-sajtovi nisu se propisno ažurirali na srpskom jeziku, što je sprečavalo ovu zajednicu da pristupi informacijama o slobodnim radnim mestima i grantovima.

U nekoliko opština, saobraćajni znaci, uključujući nazive naselja i ulica, kao i putni pravci, postavljeni su na svim službenim jezicima.¹¹⁵ U pojedinim opštinama, precrtavanje natpisa na saobraćajnim znacima i dalje predstavlja problem, a obično su prefarbani sprejom nazivi gradova ili sela na srpskom jeziku. Postoji opšti nedostatak napora lokalnih struktura da investiraju u zamenu precrtanih saobraćajnih znakova, posebno u selima. Naročito je zabrinjavajuća situacija u opštini Đakovica, gde je broj prefarbanih znakova gradova i sela veoma velik, kako van grada (posebno na putu koji povezuje Đakovicu i Dečane) tako i u gradu. Slična situacija je u opštini Dečani, posebno u ruralnim oblastima. U regionu Mitrovice, primećeno je nekoliko nedoslednih i nedostajućih saobraćajnih znakova.¹¹⁶

U principu, zajednica **kosovskih Srba** dobija javne informacije i usluge na srpskom kao službenom jeziku. Ipak, postoji i dalje nekoliko izazova, posebno na opštinskom nivou.¹¹⁷ Od 2017. do 2019. godine, 22 od 38 opština postavljale su na svojim oglasnim tablama dokumenta za javno informisanje, kao što su oglasi za javne sastanke, leci, informativne brošure i obaveštenja, na službenim jezicima, kao i na drugim jezicima u službenoj upotrebi, po potrebi.¹¹⁸ U periodu od 2021. do 2023. godine, Prizren, Dragaš i Orahovac su izdavali dokumenta za javno informisanje na srpskom jeziku. Iako svih 38 opština imaju svoje veb-sajtove i uložile su napore da uključe informacije relevantne za svoje stanovnike, samo na veb-sajtovima 14 opština mogu se naći informacije na svim službenim jezicima, sa sadržajem i ažuriranjima predstavljenim na isti ili sličan način na srpskom jeziku.¹¹⁹

Prizren, Dragaš i Orahovac nude više informacija na svim službenim jezicima. U Dragašu, sav sadržaj je dostupan na svim službenim jezicima, po nalogu predsednika opštine od 2021. godine. Iako se u Prizrenu i Orahovcu relevantne informacije objavljuju na oba službena jezika, postoje razlike u količini prevedenog sadržaja. Pored toga, od 38 opština samo njih osam je organizovalo događaje na terenu za informisanje svojih zajednica o Zakonu o upotrebi jezika i jezičkim pravima. Računi za komunalne usluge dostupni su na srpskom jeziku.

¹¹⁴ Interni izveštaj i informacije Kancelarije poverenika za jezike, jul 2024. godine.

¹¹⁵ To su Uroševac, Štrpce, Vitina, Kačanik, Vučitrn, Leposavić, Zubin Potok, Zvečan, Severna Mitrovica, Lipljan, Kosovo Polje, Mamuša, Klina, Istok i Junik.

¹¹⁶ Misija OEBS-a je primetila da su nazivi mesta na novim saobraćajnim znacima postavljenim duž novoizgrađenog puta na području opštine Vučitrn (koji ide od Južne Mitrovice ka Prištini) ispisani samo na albanskom jeziku. U martu 2024. godine, mesecu koji nije obuhvaćen ovim izveštajem, Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (MŽSPPI) zamenilo je toponime na glavnom putu između Zvečana i Leposavića novim dvojezičnim znacima. Dok su na prethodnim tablama nazivi gradova i sela bila ispisana na srpskom jeziku (i ćirilničnim i latiničnim pismom), na ovim novim tablama natpisi su prvo bili ispisani na albanskom jeziku, a ispod njih na srpskom latiničnim pismom. Iako se u zakonu ne precizira izričito koji jezik treba staviti na prvo mesto, poverenik za jezike je rekao da „pravni okvir predviđa ravnopravnost službenih jezika, ali bi topografski znakovi trebalo u obzir da uzimaju i etnički sastav samih naseljenih mesta i da je raspored jezika na ovim znacima morao biti obrnut“. Ova izjava je dostupna na: <https://kossev.info/kosovo-vesti-srpske-table-uklanjanje-cirilica-aljiju/>, pristupljeno 15. marta 2024. godine.

¹¹⁷ Na osnovu redovne aktivnosti praćenja od strane Misije OEBS-a na Kosovu i informacija Kancelarije poverenika za jezike.

¹¹⁸ Priština, Štimlje, Kosovo Polje, Obilić, Klina, Istok, Peć, Severna Mitrovica, Južna Mitrovica, Podujevo, Vučitrn, Orahovac, Uroševac, Vitina, Štrpce, Klokot, Gnjilane, Ranilug, Novo Brdo, Parteš i Kamenica.

¹¹⁹ Gnjilane, Novo Brdo, Kamenica, Uroševac, Vitina, Štrpce, Kačanik, Klokot, Priština, Štimlje, Obilić, Klina, Istok i Peć.

Međutim, u Gračanici, pripadnici ove zajednice su prijavili poteškoće u pristupu dokumentima ili uslugama pružalaca javnih usluga na srpskom jeziku.

Gotovo sve opštine pružaju usluge usmenog i pismenog prevođenja.¹²⁰ Međutim, samo tri opštine su izvestile da je broj zaposlenih prevodilaca dovoljan da u potpunosti pokrije postojeći obim posla i trenutne potrebe (opštine Leposavić, Suva Reka i Mamuša). U preostalim opštinama uloženi su napor da se prevaziđe problem nedovoljnog broja pismenih i usmenih prevodilaca; na primer, traženjem od drugog opštinskog osoblja da pruži usluge pismenog i usmenog prevođenja kada je potrebno. Četiri opštine su prijavile da uopšte nisu zapošljavale službenike za pismeni ili usmeni prevod.¹²¹ Nakon zalaganja Misije OEBS-a da poboljša usaglašenost opština sa Zakonom o upotrebi jezika, opština Vitina završila je proces izbora opštinskog pismenog/usmenog prevodioca tri godine posle otvaranja ovog mesta. Novi pismeni/usmeni prevodilac počeo je da radi 1. septembra 2023. godine, a mesto je bilo upražnjeno od penzionisanja prethodnog usmenog/pismenog prevodioca 2020. godine.

Pritužbe na nedostatak prevedenog materijala uglavnom upućuju OCD i novinari u ime zajednice **kosovskih Srba** jer primećuju kašnjenje u objavljivanju informacija na srpskom jeziku. Oni naglašavaju potrebu za većim podizanjem svesti i promovisanjem institucionalne višejezičnosti i učenja službenih jezika, uključujući i uvrštavanje srpskog kao opcije za drugi jezik u nastavne planove i programe. Iako grupe civilnog društva imaju svoju ulogu u promovisanju učenja jezika, one su se fokusirale na podsticanje vlade i opština da sprovode postojeće zakone, a ne na promovisanje samih jezika.

Zajednica **kosovskih Srba** ima pristup medijima na srpskom jeziku na različitim platformama. Javni servis Radio-televizije Kosova (RTK) ima svoj kanal sa programom na srpskom jeziku (RTK2). Prema Zakonu o Radio-televiziji Kosova, RTK mora da obezbedi 15% odsto svoje programske šeme na jezicima drugih zajednica na Kosovu.¹²² Pored toga, RTK1 emituje posebne programe za nevećinske zajednice, uključujući programe na srpskom jeziku.¹²³ Međutim, „javna procena stanja medija na Kosovu“, koju je naručila Misija OEBS-a 2017. godine, ukazuje na to da pripadnici zajednice **kosovskih Srba** uglavnom gledaju TV stanice iz Beograda.¹²⁴ Procena je pokazala da je 59,20% ispitanika reklo da gleda beogradske TV stanice „svakog dana“, dok je 64,10% navelo da nikada ne gleda RTK2. U oktobru 2022. godine, Misija je uradila anketu među pripadnicima zajednice **kosovskih Srba** u 23 opštine na Kosovu nakon praćenja ponašanja gledalaca u periodu od jula do oktobra 2022. godine.¹²⁵ RTS je bio najgledaniji kanal, izabran je u 32,82% slučajeva. U celini, pripadnost zajednici i poznavanje jezika određuju kojim medijskim izvorima zajednica **kosovskih Srba** redovno pristupa i gleda ih.

¹²⁰ Dvadeset i pet od 38 opština ima zaposlene pismene i usmene prevodioce u skladu sa brojem predviđenim u njihovim organizacionim šemama. U 14 od 38 opština, prevodilačke jedinice su deo opštinske organizacione šeme.

¹²¹ Elez Han, Glogovac, Mališevo i Štimlje.

¹²² Zakon o Radio-televiziji Kosova, član 8, tačka 3 „Oba kanala su obavezna da odvajaju 15% svoje programske šeme za jezike ostalih zajednica Kosovu“.

¹²³ Radio-televizija Kosova je 2020. godine izvestila da je njena programska šema sledeća: 45-minutna emisija „Nedeljni kolaž“ na srpskom jeziku ponedeljkom od 15.15 do 16 sati, i 45-minutna emisija srpskog novinara Budimira Ničića, sredom, iz Medija centra na srpskom. „Programi za zajednice“ emituju se na RTK1 i dostupni su preko satelita. Ni raspored ni sadržaj programa nisu dostupni na internetu.

¹²⁴ Veličina uzorka bila je 1.507 stanovnika sa celog Kosova, a za zajednicu kosovskih Srba uzet je neproporcionalno veći uzorak.

¹²⁵ Studija o merenju televizijskog auditorijuma na Kosovu, UBO Consulting za Misiju OEBS-a na Kosovu, novembar 2022. godine.

Zajednici je dostupno 27 privatnih televizijskih i radio stanica sa zemaljskim frekvencijama, pet TV kanala koji se prenose preko kablovskih operatera i šest operatera kablovske televizije kojima je licencu izdala Nezavisna komisija za medije (NKM).¹²⁶ Na opštinskom nivou funkcioniše nekoliko onlajn informativnih portala i drugih medija. Zbog ograničenog tržišta oglašavanja na Kosovu, većina se bori da ostane samoodrživa i zavisi uglavnom od stranih donacija.¹²⁷ Nekoliko njih posluje regionalno i dobija određenu finansijsku podršku.¹²⁸ U principu, mediji koji rade na srpskom jeziku izveštavaju o izazovima u vezi sa pristupom informacijama na svom jeziku. Pored toga, većina medijskih kuća na Kosovu i dalje radi isključivo na jezicima svojih zajednica, te tako uglavnom izveštavaju o pitanjima koja se tiču samo jedne zajednice.¹²⁹ Zajednički pristup transformaciji medija u multietničke izvore odražavao bi raznoliko društvo i doprineo društvenoj integraciji.

Sve opštine su obezbedile programe jezičke obuke za jačanje jezičkih kompetencija službenika javne administracije u opštinama.¹³⁰ Međutim, ove kurseve uglavnom organizuju međunarodne i lokalne organizacije. Na inicijativu poverenika za jezike, izrađena je platforma za učenje albanskog-srpskog jezika pod nazivom „Vocup“ i dostupna je onlajn.¹³¹ Platforma sadrži kurseve za učenje albanskog i srpskog jezika, a njena upotreba je vremenom rasla. U 2023. godini, Misija je zajedno sa Centrom za jezike pri Filološkom fakultetu Univerziteta u Prištini započela pilot projekat koji nudi kurseve srpskog i albanskog jezika različitim ciljnim grupama, uključujući opštinske službenike javne administracije i prevodioce. Ovi kursevi osnovnog i naprednog nivoa nastavljaju da doprinose jačanju kapaciteta Univerziteta da odgovori na rastuću potrebu za jezičkim stručnjacima u javnoj upravi. Ovo je od suštinskog značaja za ostvarivanje institucionalne jezičke usklađenosti i višejezičnosti.

126 <https://kpm-ks.org/telicencuarit/306/llojet-e-licencave/306> (pristupljeno decembra 2023. godine).

127 Prema IREKS-ovom indeksu održivosti medija za 2019. godinu, mediji na srpskom jeziku su uglavnom mali i registrovani su kao nevladine organizacije.

128 Na primer, TV Most iz Zvečana, Radio i TV Puls iz Šilova, Radio i TV Gračanica iz Gračanice i Radio Kosovska Mitrovica iz Severne Mitrovice deo su javnog preduzeća Mreža Most sa sedištem u Beogradu, kojeg je osnovala i finansijski podržava Vlada Srbije. Više informacija je dostupno na: <https://mrezamost.rs/naslovna/>. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

129 U Indeksu slobode medija za 2020. koji objavljuju Reporteri bez granica navodi se da je „pristup informacijama često ograničen na jednu etničku ili političku grupu, pri čemu većina medija izveštava pretežno o pitanjima koja se tiču njihove nacionalnosti“. Ovi nalazi su dostupni na: <https://rsf.org/en/kosovo>. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

130 Kancelarija poverenika za jezike, *Godišnji izveštaj Kancelarije poverenika za jezike za 2019. godinu*.

131 Platforma je dostupna na <https://www.voc-up.com/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Kosovski Srbi su prevashodno pravoslavni hrišćani. Zajednica je generalno slobodna da izrazi svoj kulturni identitet, verska uverenja i običaje. Međutim, u oblastima u kojima većinsko stanovništvo čine kosovski Albanci, zajednica i sveštenstvo Srpske pravoslavne crkve smatraju da i dalje nije sigurno posećivati lokalitete kao što su crkve, manastiri i groblja.

Zajednica slavi glavne pravoslavne praznike, uključujući pravoslavni Božić (7. januar), pravoslavni Uskrs, pravoslavnu Novu godinu (13. januar), Vidovdan (28. jun), Uspenje Presvete Bogorodice (28. avgust) i zadušnice (četiri puta godišnje).

Postoji i niz lokalnih slava koje su posvećene lokalnim zaštitnicima ili svecima. Na primer, Dan Svetog Save (27. januar) i Vidovdan (28. jun) obeležavaju se na celom Kosovu. **Kosovski Srbi** obeležavaju i slavu Pečke patrijaršije: Pokrov Presvete Bogorodice (14. oktobar) i slavu Svetog Arsenija Sremca (10. novembar). Selo Goraždevac 14. maja odaje počast zaštitniku Svetom Jeremiji i slavi Malu Gospojinu 21. septembra. Zajednica **kosovskih Srba** 10. aprila obeležava slavu sela Belo Polje. Praznik Preobraženja Gospodnjeg (19. avgust) proslavlja se u Istoku i Klini. **Kosovski Srbi** u Dečanima 24. novembra slave Svetog Stefana Dečanskog, zaštitnika manastira Visoki Dečani. Među ostalim proslavama su slava Svetog Nikole (19. decembar i 22. maj), slava Svetog Petra i Pavla (12. jul), slava Svetog Arhangela Gavriila (26. jul), kao i obeležavanje Usekovanja glave Sv. Jovana Krstitelja (11. septembar).

Postoje brojni lokaliteti kulturnog i verskog nasleđa koji su značajni za zajednicu **kosovskih Srba**. Više od 40 lokaliteta klasifikovano je kao specijalne zaštitne zone (SZZ), dok četiri lokaliteta čine deo Svetskog nasleđa UNESCO-a „Srednjovekovni lokaliteti na Kosovu“. Srpska pravoslavna Pečka patrijaršija, srpski pravoslavni manastir Visoki Dečani (u opštini Dečani)¹³² i srpski pravoslavni manastir Gračanica (u opštini Gračanica) uvršteni su na UNESCO-vu listu svetskog nasleđa. Prizren takođe ima niz srednjovekovnih crkava i manastira, uključujući i lokalitet svetskog nasleđa „Crkvu Presvete Bogorodice Ljeviške“. Osim lokaliteta sa statusom SZZ ili pod zaštitom UNESCO-a, mnoge crkve i manastiri od lokalnog značaja doprinose osobenosti gradova i predela. Memorijalni spomenički kompleks Gazimestan (u Obiliću, takođe SZZ) obeležava bitku od značaja za zajednicu.

¹³² Manastir Visoki Dečani je 2021. godine uvršten na Listu „Sedam najugroženijih spomenika Evrope“ za 2021. godinu od strane Panevropske federacije nevladinih organizacija aktivnih u oblasti kulturnog nasleđa, poznate kao EUROPA NOSTRA. Obrazloženje da se manastir Visoki Dečani uvrsti na Listu uključivalo je planirani regionalni put, koji povezuje opštine Dečani na Kosovu i Plav u Crnoj Gori, koji bi prolazio kroz specijalnu zaštićenu zonu i pored manastirskih kapija, protivno zakonu o SZZ, zajedno sa presudom Ustavnog suda Kosova iz 2016. godine, kojom se potvrđuje da imovina od 24 hektara okolnog zemljišta pripada manastiru Dečani.

Od 2019. do 2023. godine prijavljen je niz bezbednosnih incidenata čija su meta bila kulturna i verska dobra, među kojima su krađe, provale i pljačke u srpskim pravoslavnim crkvama. Zabeležen je jedan slučaj pretnje jednom srpskom pravoslavnom svešteniku, kao i jedan slučaj uznemiravanja monahinja. Bilo je i incidenata ispisivanja grafita i oštećenja imovine. Podmetanje požara, paljevina, vandalizam i sknavljenje groblja zabeleženi su 2019, 2020. i 2021. godine. U 2023. godini, na pravoslavno Badnje večer ranjeno je dvoje **kosovskih Srba**.¹³³

OEBS je uočio niz incidenata prethodnih godina. Na primer, u regionu Gnjilana, bilo je incidenata provokativnih grafita, provala i krađa usmerenih na srpske pravoslavne crkve.¹³⁴ Slično tome, u regionu Peći zabeleženi su incidenti čija su meta bili srpski pravoslavni verski objekti, od provala i krađa, verbalnih napada i pretnji do ispisivanja provokativnih grafita.¹³⁵ Ono što vredi istaći, uz podršku Misije OEBS-a, neke opštine su reagovala na nekoliko prijavljenih incidenata tako što su ih razmatrale na opštinskim bezbednosnim forumima ili ih javno osudile. Misija nastavlja da se zalaže za osudu bezbednosnih incidenata.

U regionu Prištine, prijavljeni su ponovljeni bezbednosni incidenti na pravoslavnom groblju u Lipljanu, koji su rezultirali sknavljenjem grobova i opštim nedostatkom bezbednosti u zajednici. Nakon zalaganja OEBS-a, u februaru 2020. postavljene su kamere za video nadzor, povezane sa Policijom Kosova. Od tada nije zabeležen nijedan incident.

Bezbednosni incidenti usmereni na srpske pravoslavne crkve u regionu Mitrovice uglavnom su klasifikovani kao „teške krađe“. Kako većina pogođenih srpskih pravoslavnih crkava nema postavljene sisteme video nadzora, bilo je teško identifikovati osumnjičene, pa su slučajevi ostali pod istragom. Uvredljivi natpisi prijavljeni su krajem 2020. na ruševinama lokalne srpske pravoslavne crkve u selu Suvo Grlo u opštini Srbica.¹³⁶

Izvestan broj bezbednosnih incidenata čija su meta bili verski objekti zabeležen je u regionu Prizrena. Kretali su se od verbalnih napada do sknavljenja, bacanja kamena, krađa i provala.¹³⁷

¹³³ Januara 2023. godine, dvoje kosovskih Srba (11-godišnje dete i 21-godišnji muškarac) ranjeno je vatrenim oružjem, navodno od strane kosovskog Albanca pripadnika Kosovskih bezbednosnih snaga, u selu Gotovuša, opština Štrpce.

¹³⁴ Februara 2017. godine, opštinski savet za bezbednost u zajednici u Gnjilanu održao je vanredni sastanak i najoštrije osudio ispisivanje uvredljivih antisrpskih grafita na zgradama oko srpske pravoslavne crkve u gradu Gnjilanu.

¹³⁵ Maja 2008. godine, grupa demonstirajućih kosovskih Albanaca je bacanjem kamenja prekinula versku ceremoniju koju su organizovali SPC i raseljeni kosovski Srbi u dvorištu porušene Crkve Svete Trojice u selu Donji Petrić u Klini. Tokom 2014. i 2018. godine, monahu manastira Visoki Dečani i svešteniku SPC u selu Osojane u Istoku pretile su grupe kosovskih Albanaca. Tokom 2021. i 2022. godine Crkvu Usekovanja glave Svetog Jovana Krstitelja u gradu Peći i Crkvu Svetog Petra i Pavla u gradu Istoku kamenovale su nepoznate osobe.

¹³⁶ Tokom 2019. godine, meta nekoliko provala i krađa bile su srpske pravoslavne crkve u opštini Vučitrn. Decembra 2020. godine, Policija Kosova je obavestila da su nepoznata lica uklonila dva natpisa sa spomenika na kojima je pisalo Kisha Jonë („Naša crkva“) i Qyteti Keshtjellë („Grad-tvrđava“), koji se nalazi na listi lokaliteta kulturnog nasleđa. Decembra 2020. godine, kosovski Srbi, stanovnici Suvog Grla, prijavili su da je na ruševinama lokalne srpske pravoslavne crkve postavljen putokaz sa natpisom „Kisha Jonë“ na albanskom i „Our Church“ (Naša crkva) na engleskom. Februara 2023, jednog kosovskog Srbina, čuvara osnovne škole „21. novembar“, kojom upravlja Beograd, u mešovitom naseljenom selu Gojbulja napala je grupa mladih kosovskih Albanaca u školskom dvorištu. Kako se navodi, mladići su iz školskog magacina izneli drva i potpalili vatru u školskom dvorištu, ispisali grafite na zidu škole i pod nerazjašnjenim okolnostima napali čuvara.

¹³⁷ Maja 2018. godine oskrnavljena su četiri nadgrobna spomenika na srpskom pravoslavnom groblju u Orahovcu. Avgusta 2018. godine, na putu Prizren – Priština bačeno je kamenje na vozilo srpskog pravoslavnog sveštenika iz Prizrena. Maja 2019. godine ukradena su dvorišna ulazna vrata srpske pravoslavne crkve u Donjoj Srbici u Prizrenu. Februara 2020. godine, provaljeno je u srpske pravoslavne crkve u selima Gornje Selo i Novake, Prizren. Jula 2020. godine oštećena je brava na srpskoj pravoslavnoj crkvi u selu Novake.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Srba suočava se sa znatno više izazova od drugih nevećinskih zajednica koje žive na Kosovu, u regionima Gnjilana, Prištine, Peći i Prizrena, kao što su mešanje u privatnu imovinu, eksproprijacija imovine, ograničen pristup stanovanju, bespravno zauzimanje imovine,¹³⁸ neregistracija vlasništva nad imovinom i lažne imovinske transakcije.

U periodu od 2021. do 2023. godine, šest nepokretnosti zajednice kosovskih Srba bilo je predmet bespravnog zauzimanja u regionima Mitrovice, Peći i Gnjilana. Štaviše, od 2022. do 2024. godine, 251 nepokretnost (parcela) zajednice kosovskih Srba bila je predmet eksproprijacije od strane institucija u regionima Gnjilana, Peći i Mitrovice.

U regionu Gnjilana, 2019. godine, troje vlasnika iz zajednice kosovskih Srba suočilo se problemima nakon što je opština Gnjilane započela izgradnju puta na njihovom poljoprivrednom zemljištu bez pokretanja procesa eksproprijacije ili konsultacija sa vlasnicima imovine. U odgovoru, vlasnici su podneli tužbu Osnovnom sudu u Gnjilanu. Međutim, sud je utvrdio da je tužba nejasna i odbio je. U opštini Parteš, takođe 2019. godine, Ministarstvo infrastrukture započelo je izgradnju regionalnog puta, koji je uticao na 98 nepokretnosti u vlasništvu pripadnika zajednice kosovskih Srba, bez pokretanja procesa eksproprijacije i bez dozvole ili znanja vlasnika. Radovi su zaustavljeni nakon reagovanja opštine Parteš.

Pripadnici zajednice u opštini Novo Brdo takođe su bili pogođeni eksproprijacijom. Vlasnici iz zajednice kosovskih Srba su osporili odluke o nadoknadi za eksproprijisanu imovinu (na primer, tokom januara 2020. godine ogranak suda u Novom Brdu primio je 102 tužbe vlasnika kosovskih Srba protiv odluka o nadoknadi za eksproprijaciju imovine). Štaviše, imali su žalbe na jezik obaveštenja.

S druge strane, opština Štrpce je pre nekoliko godina izgradila četiri stambena bloka da bi zadovoljila potrebe zajednice kosovskih Srba za socijalnim stanovanjem. Međutim, ovi stanovi još uvek nisu dodeljeni zbog nerešenog zahteva Kosovske agencije za privatizaciju upućenog opštini za vraćanje vlasništva nad zemljištem na kome su stanovi izgrađeni. Tokom 2019. godine, u regionu Prištine, opština Gračanica počela je izgradnju 36 stanova u selu Laplje Selo za ranjive porodice i mlade bračne parove. Do kraja godine, pripadnicima zajednice kosovskih Srba i kosovskih Roma dodeljena su 24 stana.

¹³⁸ OEBS, *Mehanizam za rešavanje masovnih imovinsko-pravnih zahteva: Iskustvo sa Kosova*, (2020); i OEBS, *Pregled slučajeva bespravnog ponovnog zauzimanja imovine na Kosovu*, (2015).

Tokom 2022. godine, devet srpskih porodica na Kosovu dobilo je uverenja o legalizaciji kojima se formalizuje upis njihove svojine u katastarske knjige.

Uprkos tome, zajednica **kosovskih Srba** nastavlja da se suočava sa izazovima u regionima Peći i Prizrena u pogledu pristupa i slobodnog ostvarivanja imovinskih prava, pri čemu je njihova imovina predmet bespravnog zauzimanja i lažnih imovinskih transakcija. Štaviše, opsežni i dugotrajni sudski postupci u predmetima bespravnog zauzimanja imovine i lažnih imovinskih transakcija predstavljaju dodatnu prepreku za ovu zajednicu u ostvarivanju nesmetanog pristupa imovini i njenog korišćenja. Najistaknutiji slučaj zabeležen je u regionu Peći, gde je Ustavni sud 2016. godine doneo presudu da imovinska prava manastira Visoki *Dečani* nad više od 24 hektara zemlje treba upisati u katastarske knjige.¹³⁹ Marta 2024. godine (mesec koji nije obuhvaćen izveštajem), Kosovska katastarska agencija upisala je zemljište na ime manastira Visoki *Dečani*.

---

¹³⁹ Presuda Ustavnog suda broj K1132/15 od 20. maja 2016. godine https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/vendimet/K1132-15_SRB.pdf (pristupljeno decembra 2023. godine).

11. Povratak i reintegracija

Prema podacima Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), više od 12.000 kosovskih Srba dobrovoljno se vratilo na Kosovo od 2000. godine.¹⁴⁰ U periodu od 2010. do 2023. godine, na Kosovo se vratilo 4.369 kosovskih Srba, među kojima je oko 49% žena.¹⁴¹

Generalno, **kosovski Srbi** su imali veći broj povratnika od drugih zajednica, iako se vremenom taj broj smanjivao.¹⁴² Raseljeni **kosovski Srbi** su se vratili u sve regione na Kosovu; međutim, od 2015. do 2023. godine, većina povrataka dogodila se u regionu Gnjilana, a zatim u regionima Prištine, Peći i Prizrena.¹⁴³

Ukupno, 164 porodice **kosovskih Srba**, ili 365 osoba, živele su u kolektivnim centrima.¹⁴⁴ Ostalo je nekoliko kolektivnih centara koji zbrinjavaju interno raseljena lica iz zajednice **kosovskih Srba**. Isti se nalaze u Severnoj Mitrovici (16 porodica), Leposaviću (21 porodica), Zubinom Potoku (šest porodica) i Zvečanu (šest porodica).¹⁴⁵ Mnoge porodice u kolektivnim centrima smatraju se socijalno ugroženim i oslanjaju se na pomoć Komesarijata za izbeglice Srbije i projekata donatorskih organizacija, uključujući projekat EU za povratak i reintegraciju na Kosovo i Danski savet za izbeglice.

Uprkos postojanju relevantnih zakonskih i mera praktične politike, povratnici iz zajednice **kosovskih Srba** suočavaju se sa značajnim izazovima u ostvarivanju imovinskih prava. Bespravno ponovno zauzimanje imovine i prepreke u dodeli zemljišta za programe stambene pomoći ometaju napore za održiv povratak.

Sigurnost i bezbednost takođe su pitanja koja najviše zabrinjavaju povratnike **kosovske Srbe**. Iako većina bezbednosnih incidenata spada u sitan kriminal, oni i dalje negativno utiču na percepciju bezbednosti kod povratnika. Ovo je posebno tačno kada prijavljeni slučajevi ostaju nerešeni, a počinioci neidentifikovani. Često se prijavljuju oštećenja na vratima i prozorima, ukradeni kućni aparati, nameštaj, kao i zalihe hrane. U nekoliko navrata registrovani su slučajevi podmetanja požara, uništavanja bunara, dvorišnih ograda i drugih objekata oko kuća, uglavnom u opštinama Klina, Peć i Istok.

¹⁴⁰ UNHCR, Kancelarija šefa Misije u Prištini, *Statistički pregled*, decembar 2023. godine.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Broj povratnika kosovskih Srba: 895 (2010); 474 (2011); 375 (2012); 345 (2013); 398 (2014); 429 (2015); 299 (2016); 148 (2017); 133 (2018); 123 (2019); 238 (2020); 269 (2021); 155 (2022) i 87 (2023). Videti UNHCR, Kancelarija šefa Misije u Prištini, *Statistički pregled*, decembar 2023. godine.

¹⁴³ Oko 783 povratnika iz zajednice kosovskih Srba u regionu Gnjilana; 349 u regionu Prištine, 231 u regionu Peći; 76 u regionu Prizrena i 23 u regionu Mitrovice.

¹⁴⁴ Kolektivni centri su već postojeće zgrade i objekti u kojima grupa raseljenih lica nalazi smeštaj na kratko vreme dok se traže trajna rešenja. Različiti objekti na Kosovu koriste se za kolektivne centre, kao što su centri zajednice, hoteli i nedovršene zgrade.

¹⁴⁵ UNHCR, Kancelarija šefa Misije u Prištini, *Statistički pregled*, decembar 2023. godine.

Proces povratka **kosovskih Srba** često nailazi na otpor primajuće zajednice, što je dinamika koja nije pretrpela neka značajna poboljšanja poslednjih godina. U nekim opštinama, primajuće zajednice otvoreno izražavaju protivljenje povratnicima. Primajuće zajednice ponekad nisu voljne da komuniciraju sa potencijalnim povratnicima, a ponekad se protive organizovanju bilo kakvih inicijativa za povratak, uključujući posete „Idi i vidi“¹⁴⁶ ili „Idi i informiši se“.¹⁴⁷ Osim javnih protesta, bilo je i slučajeva kada su seoska veća ulagala peticiju protiv povratka **kosovskih Srba**, i to u selu Račak u opštini Štimlje, kao i u selu Ljubožda u opštini Istok, gde se 13 **kosovskih Srba** spontano vratilo u selo.¹⁴⁸ Iako su opštinske vlasti imale povoljan stav o povratku u opštine Istok, Prizren i Orahovac, otpor javnosti negativno je uticao na proces. Proces povratka **kosovskih Srba** u Južnu Mitrovicu¹⁴⁹ i Đakovicu postao je predmet političkog i medijskog interesovanja.¹⁵⁰

Ukupno 20 opština sprovelo je posete „Idi i vidi“ i „Idi i informiši se“, uglavnom predvođene međunarodnim organizacijama.¹⁵¹ Pored toga, neke opštine su se angažovale u kampanjama dopiranja do ovih zajednica i njihovog informisanja, kao i u procenama potreba povratnika.¹⁵²

Iako nisu zabeležene aktivnosti povratka u opštinu Gnjilane u periodu od 2020. do 2023. godine, opštinske vlasti su decembra 2023. dobile zahteve za pomoć od pet porodica **kosovskih Srba**. Podneseni zahtevi za pomoć čekali su na procenu, koja je trajala znatno duže od predviđenog vremenskog okvira navedenog u uredbi Vlade Kosova 2018/01.¹⁵³ Uprkos dva pokušaja da se sazove sastanak, opštinska komisija za povratak nijednom nije uspela da postigne kvorum, što je sprečilo pokretanje sastanka za razmatranje.¹⁵⁴ Pet potencijalnih povratničkih porodica izrazilo je interesovanje da se vrati u opštinu Gnjilane preko UNHCR-a sredinom 2023. godine. Slično je odložen i zahtev za povratak jedne **kosovske Srkinje** u opštinu Srbica, selo Banja, podnet 2023. godine.

Do decembra 2023. godine, u opštini Obilić podneto je 310 zahteva za povratak. Od ovog broja, 150 je zvanično registrovano u bazi podataka MZP, dok preostalih 160 slučajeva nije bilo moguće obraditi jer su nedostajala tražena dokumenta.

Izdavanje građevinskih dozvola nosi sa sobom administrativne prepreke, što stvara poteškoće za osobe koje su spremne da se vrate u Obilić. Pored toga, značajan izazov

146 Posete Idi i vidi pružaju priliku raseljenim licima da se iz prve ruke informišu o uslovima u njihovom mestu porekla i direktno stupe u kontakt i sarađuju sa primajućom zajednicom kako bi na osnovu dobijenih informacija doneli odluku o povratku ili nekom drugom trajnom rešenju.

147 Muhadžer Talinovac (opština Uroševac); Štupelj (opština Klina); Koriša (opština Prizren); Opteruša (opština Orahovac); Ljubožda (opština Istok). Videti: Izveštaj OEBS-a Procena procesa dobrovoljnog povratka na Kosovu, decembar 2014. godine, dostupno na: <https://www.osce.org/kosovo/129321>, pristupljeno 5. maja 2020. godine.

148 OEBS, *Procena dobrovoljnog povratka na Kosovu*, (2019), str. 27.

149 Pored Južne Mitrovice, zabeležena su sledeća mesta u kojima je otežan povratak: Vrnica (opština Vučitrn), Brđani (opština Severna Mitrovica) i sela Rudnik i Kućica (opština Srbica). Videti izveštaj OEBS-a Procena procesa dobrovoljnog povratka na Kosovu (2012), *Procena procesa dobrovoljnog povratka na Kosovu* | OEBS (pristupljeno 1. septembra 2022. godine).

150 Na primer, povratak gospođe Dragice Gašić u junu 2021. godine u opštinu Đakovica.

151 Uroševac, Gnjilane, Kamenica, Klokot, Novo Brdo, Parteš, Ranilug, Štrpce; Vitina; Južna Mitrovica, Severna Mitrovica, Srbica; Vučitrn; Dečani, Istok, Klina; Peć; Kosovo Polje, Lipljan; Obilić.

152 Ukupno je sprovedeno 149 terenskih aktivnosti u regionima Gnjilana i Prištine.

153 Uredba Vlade Kosova o povratku i trajnim rešenjima, RREGULLORE (QRK) - NR. 01/2018 PËR KTHIMIN E PERSONAVE TË ZHVENDOSUR DHE ZGJIDHJE TË QËNDRUESHME (rks-gov.net), usvojena januara 2018. godine. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

154 Opštinska komisija za povratak na Kosovo ima ključnu ulogu u rešavanju različitih potreba tako što razmatra zahteve za smeštaj, socijalnu podršku i osnovne potrepštine. Ona sastavlja preporuke na osnovu procenjenih potreba i prosleđuje ih Centralnoj komisiji za reviziju višeg nivoa, kojom upravlja Ministarstvo za zajednice i povratak.

je veliki broj zahteva u kombinaciji sa nedovoljnim prostorom dodeljenim za izgradnju kuća, posebno u selu Plemetina.

U opštinama Prizren, Orahovac i Suva Reka, primarni izazov koji sprečava održiv povratak je nedostatak mogućnosti za zapošljavanje. Pored toga, raseljenje nekih osoba koje traje dugo, više od 20 godina, zajedno sa bezbednosnim problemima, predstavlja glavnu prepreku njihovom povratku. Ograničena dostupnost osnovnih usluga, kao što su visoko obrazovanje i zdravstvena i socijalna pomoć, predstavlja dodatne prepreke.

U opštinama Prizren, Orahovac i Suva Reka, oni koji su bili raseljeni na duži period već su našli svoje mesto na sadašnjim lokacijama, gde su ostvarili pristup stanovanju i zapošljavanju. Ova uspostavljena veza dovela je do oklevanja mnogih da se vrate. U opštini Prizren, raseljena lica koja nemaju vlasništvo nad imovinom susreću se sa izazovima u pristupu trajnim stambenim rešenjima, pošto im nedostaju finansijska sredstva da kupe imovinu i dobiju pomoć za izgradnju ili obnovu kuća. Ove situacije naglašavaju izazove sa kojima se suočavaju u omogućavanju povratka i ističu potrebu za delotvornom koordinacijom između lokalnih vlasti kako bi se osigurali blagovremeni i transparentni procesi za potencijalne povratnike.

Stambena rešenja za povratnike **kosovske Srbe** uglavnom se obezbeđuju posredstvom pomoći donatora. Projekat EU Povratak i reintegracija na Kosovu važan je u oblasti povratka i reintegracije. Finansira ga EU, sufinansira MZP, a realizuje IOM na Kosovu. Projekat ima za cilj da poveća kapacitete vladinih i lokalnih institucija, kao i nevladinih aktera, kako bi se omogućio dostojanstven, održiv povratak i reintegracija do 400 porodica raseljenih u regionu.¹⁵⁵ Do kraja 2020. godine, 11 opština¹⁵⁶ bilo je uključeno u poslednju fazu projekta EU Povratak i reintegracija na Kosovu. Dvadeset opština¹⁵⁷ nije bilo uključeno ni u jedan od ovih projekata podrške. Projekat je ostvario značajne rezultate za povratnike **kosovske Srbe**, sa oko 700 izgrađenih ili obnovljenih stambenih jedinica i 640 osoba koje su dobile podršku kroz projekte za stvaranje prihoda. Projekat EU Povratak i reintegracija na Kosovu uključivao je i projekte malog obima za rešavanje i poboljšanje infrastrukturnih potreba kako povratnika tako i primajuće zajednice.

Pored toga, projekat EU-Stabilizacija zajednice III, koji realizuje IOM, olakšava zajednicama pristup ekonomskim mogućnostima i omogućava održivu egzistenciju.¹⁵⁸

Projekat „Podrška trajnim rešenjima za stanovnike kolektivnih centara na Kosovu“ sufinansiralo je Ministarstvo za zajednice i povratak, a realizovao Danski savet za izbeglice i imao je za cilj da ponudi stambena rešenja, poboljša društvenoekonomske uslove i kapacitet opštine Štrpce za stvaranje adekvatnih uslova za uspešnu

¹⁵⁵ IOM, Informativni pregled projekta EU Povratak i reintegracija na Kosovu, faza V (2021).

¹⁵⁶ Novo Brdo; Štrpce; Đakovica; Istok; Klina; Peć; Kosovo Polje; Gračanica; Obilić; Prizren; i Orahovac.

¹⁵⁷ Uroševac; Elez Han; Kačanik; Klokot; Parteš; Ranilug; Vitina; Mitrovica; Srbica; Vučitrn; Glogovac; Podujevo; Severna Mitrovica; Dečani; Peć; Lipljan; Priština; Štimlje; Mališevo; i Mamuša.

¹⁵⁸ Projekat EU-Stabilizacija zajednice III (<http://kosovo.iom.int/eu-community-stabilization-programme-iii>). (pristupljeno 2023. godine).

integraciju raseljenih **kosovskih Srba** i ranjivih porodica koje borave u kolektivnim centrima.¹⁵⁹

Nekoliko dodatnih projekata podrške realizovali su Danski savet za izbeglice; CSSP; Američki biro za stanovništvo, izbeglice i migracije; Glas Roma, Aškaliya i Egipcana (VoRAE); i UNHCR.

Pored toga, Danski savet za izbeglice je realizovao projekat „Reintegracija i stabilizacija zajednice na Kosovu“ koji finansira Američki biro za stanovništvo, izbeglice i migracije. Projekat je usmeren na to da potpomogne povratak finansiranjem manjih popravki skloništa, usklađivanjem paketa pomoći i grantova za stvaranje prihoda, stvaranjem mogućnosti za povratnike kroz inicijative ekonomske stabilizacije, kao i pomaganjem u održivom povratku kroz unapređivanje pristupa povratnika osnovnim uslugama.¹⁶⁰

Projekat „Sunčana dolina“, koji predviđa izgradnju 225 do 300 stambenih jedinica u opštini Zvečan, počeo je sa gradnjom sredinom 2018. godine.¹⁶¹ Vlada Srbije je juna 2019. godine raspisala javni poziv za smeštaj prvih stanara, a prioritet su imala lica raseljena u Srbiji i Crnoj Gori.¹⁶²

U 2023. godini, MZP je preduzeo značajan korak objavljivanjem poziva za pružanje suštinske pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica.¹⁶³ Inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, uključujući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku izgradnji i obnovi kuća. Pored toga, Ministarstvo je proširilo svoje prisustvo kako bi poboljšalo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za omogućavanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su napor da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Uticaj ovih poduhvata bio je opipljiv, imajući u vidu da je Ministarstvo uspešno podržalo 218 porodica iz zajednice **kosovskih Srba**, obezbeđujući im glavne prehrambene i neprehrambene artikle, uključujući građevinski materijal. Konkretno, inicijativa je rezultirala izgradnjom 26 kuća, deset u Istoku, devet u Gračanici, dve u Klini, Ranilugu i Prizrenu i jedne u Štrpcu, a jedna kuća je obnovljena u Istoku. Pored toga, uticajne inicijative Ministarstva proširile su se na pružanje značajne podrške za četiri porodice u iznosu od 1.102.329 evra. Ova finansijska pomoć bila je usmerena na podsticanje rasta u poljoprivrednom sektoru ili na podršku malim preduzećima. Konkretno, 121 porodica je ostvarila koristi od ove inicijative.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Danski savet za izbeglice, *projekat Podrška trajnom rešenju za stanovnike kolektivnih centara na Kosovu*; <http://drc-kosovo.org/supporting-durable-solutions-for-collective-centre-residents-in-kosovo-1>. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

¹⁶⁰ *Id.*

¹⁶¹ Projekat Sunčana dolina, koji finansira Beograd, <https://www.youtube.com/watch?v=PNd03F4nTUc>, (pristupljeno decembra 2023. godine).

¹⁶² Otvoreni poziv objavljen u mediju Jedinstvo, jun 2019. godine <https://jedinstvo.rs/javni-poziv-za-dodelu-stanova-za-socijalno-stanovanje-u-naselju-suncana-dolina-u-zvecanu/> (pristupljeno decembra 2023. godine).

¹⁶³ Odluka o utvrđivanju procedura za pružanje pomoći Ministarstva za zajednice i povratak pripadnicima nevećinskih zajednica doneta 2. februara 2023. godine: *Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci_compressed_compressed-compressed (1).pdf* (rks-gov.net) (pristupljeno decembra 2023. godine).

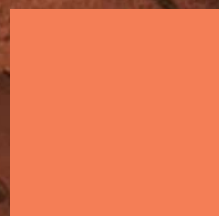
¹⁶⁴ Šezdeset četiri porodice smeštene u Gračanici, 15 u Štrpcu, devet u Leposaviću, sedam u Klokotu, šest u Ranilugu, pet u Kamenici, tri u Lipljanu, po dve u Obiliću, Zubinom Potoku, i Zvečanu, i po jedna u Novom Brdu, Partešu, Prizrenu, Vučitrnu, Severnoj Mitrovici i Prištini. Podatke je Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024. godine.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Foto: Arben Liapashitica

Profil zajednice

kosovskih Turaka

oebs

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Profil zajednice kosovskih Turaka

Zajednica kosovskih Turaka je četvrta po veličini zajednica na Kosovu. Za razliku od drugih nevećinskih zajednica, zajednica kosovskih Turaka je doživjela porast stanovništva nakon raspada Jugoslavije i nastavila je da raste nakon sukoba 1999. godine.¹ Popisom stanovništva iz 1981. godine, bilo je 12.513 (0,8%) kosovskih Turaka², dok je popisom stanovništva iz 2011. godine procenjeno da zajednica kosovskih Turaka čini oko 1,02% stanovništva.³

Većina kosovskih Turaka živi na jugu centralnog Kosova, u opštinama Prizren i Mamuša.⁴ U Prištini, procenjeni broj stanovništva kosovskih Turaka koji živi u glavnom gradu, bez okolnih sela ili gradova je oko 2.000. Najveća koncentracija kosovskih Turaka je u Prizrenu, gde oni čine oko 5,06% stanovništva opštine. U mnogo manjoj opštini Mamuša, kosovski Turci su većinska zajednica, koja predstavlja približno 92,35% stanovništva opštine.⁵ Manji broj pripadnika zajednice kosovskih Turaka živi u drugim opštinama. U Đakovici ima 16 kosovskih Turaka i 59 u Peći. U Južnoj Mitrovici ima 100 porodica sa 450 članova; u Severnoj Mitrovici ima 15 porodica sa 50 članova; a u Vučitrnu ima 50 porodica sa 290 članova. Prema izveštajima OEBS-a, 1.187 kosovskih Turaka živi u Opštini Gnjilane, od kojih 987 živi u gradu Gnjilanu i oko 200 u selu Dobrčane.⁶

1 Zajednica kosovskih Turaka je četvrta po veličini na Kosovu, posle zajednica kosovskih Albanaca, kosovskih Srba i kosovskih Bošnjaka.

2 Izveštaj OEBS-a za 2018. godinu, *Profili opština*, (januar 2019. godine).

3 Kosovska agencija za statistiku, brojke za popis stanovništva na Kosovu 2011. godine.

4 Pet hiljada u Mamuši i 7.500-9.000 u Prizrenu.

5 OEBS, *Profil opštine 2018: Prizren* (januar 2019. godine).

6 Zamenik predsednika opštine za zajednice; Matična služba u selu Dobrčane i Regionalni centar za zapošljavanje.

Ključne činjenice i pitanja

- Sveukupno se smatra da je bezbednost zajednice kosovskih Turaka dobra.
- Zajednicu kosovskih Turaka predstavljaju jedan ministar u Vladi i dva predstavnika u Skupštini.
- Ova zajednica je relativno dobro zastupljena u službi javne administracije i na nivou Vlade i na opštinskom nivou, kao i u raznim opštinskim organima i institucijama.
- Značajan broj žena je angažovan u neformalnoj ekonomiji; posebno u porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima.
- Generalno, zajednica kosovskih Turaka se ne suočava sa problemima u dostupnosti socijalnih i zdravstvenih usluga.
- Maternji jezik zajednice kosovskih Turaka je turski. Pripadnici zajednice koriste svoj maternji jezik na javnim mestima. Nije neuobičajeno da druge zajednice govore ili barem razumeju turski kao drugi ili treći jezik.
- Turski je službeni jezik u opštinama Prizren i Mamuša. Ima status „jezika u službenoj upotrebi“ u opštinama Priština, Gnjilane, Južna Mitrovica i Vučitrn.
- Dostupnost dokumenata i usluga na turskom jeziku i dalje je problematična u opštinama u kojima je taj jezik u službenoj upotrebi.
- Obrazovanje na turskom jeziku dostupno je učenicima i studentima kosovskih Turaka.
- Dostupnost i kvalitet udžbenika na turskom jeziku, posebno za više srednje obrazovanje, i dalje predstavlja izazov.

1. Bezbednost i sigurnost

Bezbednost zajednice kosovskih Turaka generalno je dobra.⁷ Povremeno je ova zajednica meta krađa, pljački i poruka mržnje, a ovi incidenti se obično dešavaju u regionu Prizrena, gde živi većina pripadnika iste. Značajan incident koji se ponavlja je uklanjanje ili uništavanje turskih zastava istaknutih u javnosti, pre određenih praznika.⁸

Iako su takvi incidenti uglavnom usmereni prema turskoj vladi, oni mogu imati negativan uticaj na percepciju bezbednosti kosovskih Turaka. Incidenti usmereni prema turskoj državi i preduzećima turskih građana takođe su se događali van regiona Prizrena.⁹

Tokom 2018. i 2019. godine, neki lokalni mediji i novinari negativno su reagovali na imama koji je kosovski Turčin koji je govorio na turskom jeziku u džamiji u centru Prizrena.¹⁰

Policija Kosova je 2013. godine zaposlila 72 pripadnika zajednice kosovskih Turaka, i civilno i uniformisano osoblje (uključujući deset žena).¹¹

U lokalnim odborima za javnu bezbednost (LOJB) nema pripadnika zajednice kosovskih Turaka.¹²

UNDP je 2017. godine finansirao postavljanje kamera za video-nadzor u Mamuši. Kamere za video-nadzor takođe su postavljene u čitavom Prizrenu, ali nisu bile dobro održavane. Kamere su postavljene da poboljšaju opštu sigurnost i bezbednost svih stanovnika Prizrena i nisu bile povezane sa incidentima koji su posebno usmereni prema ovoj zajednici.

7 Prema internim OEBS-ovim aktivnostima praćenja, u 2013. godini bilo je 17 incidenata, 26 u 2014, jedan u 2015. godini, devet u 2016. godini, deset u 2017. godini, deset u 2018. godini, sedam u 2019. godini, tri u 2020. godini, šest u 2021. godini, tri u 2022. godini i četiri u 2023. godini.

8 U novembru 2016. i februaru 2018. godine, grupa mladih kosovskih Albanaca skinula je tursku zastavu sa jarbola u centru Prizrena, snimila taj čin i objavila ga na društvenim mrežama. U novembru 2016. godine uhapšeno je pet mladih kosovskih Albanaca jer su u centru Prizrena bacili Molotovljev koktel na Turski konzulat, koji je svečano otvoren u aprilu te godine. U novembru 2017. godine, Osnovni sud u Prizrenu osudio je svu petoricu optuženih na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine. Dana 17. februara 2022. godine neidentifikovani osumnjičeni su u Prizrenu uklonili i bacili u reku Bistricu tursku zastavu, koju je Skupština Opštine Prizren postavila na električni stub povodom proslave Dana nezavisnosti. Identifikovana su četiri maloletna lica i jedna punoletna osoba.

9 U avgustu 2018. godine, u Đakovici su dvojica kosovskih Albanaca objavila na društvenim mrežama snimak na kojem pale tursku zastavu. U avgustu 2018. godine, nepoznata lica su uklonila logo turske kompanije sponzora sa šatora na sajmu u Prištini. Osim toga, na istom događaju bilo je poruka kojima se poziva na vandalizovanje paviljona. Dva dana kasnije, nepoznate osobe pokušale su da zapale paviljon turskog organizatora sajma rukotvorina (TIKA) i oštetile su reklamni pano na ulazu. Istog dana, nepoznata osumnjičena lica postavila su pamflete sa antiturskim sadržajem na ogradu kancelarije Turske trgovinske komore, sa natpisom „mačem, ćutanjem i štitom, perom i pravdom, uvek antiotomanski otpor, do neootomanizma“.

10 Imamu u Sinan-pašinoj džamiji upućene su kritike da ne propoveda na albanskom jeziku. Slično tome, neki lokalni mediji osudili su imama kosovskog Turčina u Prizrenu koji se molio za turske vojnike u Siriji, podstičući antitursko raspoloženje. U aprilu 2019. godine lokalni predstavnici Demokratske partije Kosova (PDK) i Alijanse za budućnost Kosova (AAK) javno su reagovali na transparent istaknut u Prizrenu na kojem je turski jezik upotrebljen ispred albanskog.

11 Do 2023. godine bilo je 25 pripadnika zajednice kosovskih Turaka zaposlenih u Policiji Kosova u Prizrenu, 12 u Gnjilanu, 5 u Mamuši, 4 u Prištini, dvoje (2) u Južnoj Mitrovici i dvoje (2) u Severnoj Mitrovici.

12 Zaključno sa novembrom 2023. godine.

2. Učešće i zastupljenost

Zajednica kosovskih Turaka je imala jednog ministra u Vladi u ministarstvu osnovanom 2021. godine odnosno ministra regionalnog razvoja Fikrima Damku, kosovskog Turčina iz Demokratske turske partije Kosova (KDTP). Pored toga, kosovski Turčin, Jildiraj Bajram bio je šef kabineta u Ministarstvu regionalnog razvoja.

U prethodnoj vladi ovo ministarstvo je vodio Enis Kervan (KDTP), takođe lider ove stranke. Pored toga, ovu zajednicu su predstavljala dva zamenika ministra u prethodnoj vladi: zamenik ministra unutrašnjih poslova Jildiraj Bajram i zamenik ministra ekonomije i životne sredine, Ergin Bunjak (oboje iz KDTP).

Ova zajednica ima dva zagarantovana poslanička mesta u Skupštini. Trenutno se na istima nalaze Fidan Brina Jilta i Enis Kervan (oboje iz KDTP).

Trenutno na Kosovu postoje tri politička subjekta **kosovskih Turaka**: KDTP, Turska stranka pravde Kosova (KTAP) i Partija inovativnog turskog pokreta (YTHP).

Ova zajednica je imala tri predstavnika u Savetodavnom veću za zajednice (SVZ) u okviru Kabineta predsednika. U sadašnjem mandatu, zajednicu predstavljaju dva muškarca i jedna žena.¹³ Pored toga, predsedavajuća Sekretarijata SVZ je žena iz turske zajednice Nafije Gaš. Članica Centralne izborne komisije je **kosovska Turkinja**, Mufera Srbica Šinik, dok je član Upravnog odbora Radio Televizije Kosova **kosovski Turčin** Birol Určan.

Od 2017. godine, **kosovski Turci** su bili dobro zastupljeni u službi javne administracije, čineći 1,47% službenika javne administracije na nivou vlade. Zajednica je takođe generalno bila dobro zastupljena na opštinskom nivou u većini opština u kojima žive **kosovski Turci**, osim u Prištini, gde je ova zajednica bila nedovoljno zastupljena u službi javne administracije.¹⁴

Zajednica **kosovskih Turaka** jedna je od najnezastupljenijih u opštinskim odborima za zajednice (OZ).¹⁵ Zajednica je zastupljena u osam OZ-ova na čitavom Kosovu, sa ukupno 12 članova (pet žena i sedam muškaraca).

¹³ Atakan Koro je predsedavajući SVZ-a i predstavlja *Kosovsko tursko udruženje lekara (KTHD)*, dok Sevim Birvenik predstavlja nevladinu organizaciju (NVO) *Resim Salih KS Derneği*. Ibrahim Omer se takođe kandidovao kao nezavisni kandidat.

¹⁴ OEBS, *Zastupljenost zajednica u službi javne administracije na Kosovu* (maj 2017).

¹⁵ Pored zajednice kosovskih Bošnjaka.

Međutim, **kosovski Turci** nisu zastupljeni u OZ-ovima 20 drugih opština u kojima žive pripadnici ove zajednice.¹⁶ U Gnjilanu, Lipljanu i Prizrenu pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** imaju predstavnika na funkciji predsedavajućeg OZ (svi su muškarci).

U Gnjilanu, **kosovski Turčin** je bio imenovan za zamenika predsednika opštine za zajednice, dok u Prizrenu pripadnik ove zajednice obavlja funkciju zamenika predsednika Skupštine opštine za zajednice (oboje su muškarci).

Pored toga, pet pripadnika ove zajednice (tri žene i dva muškarca) zaposleni su kao službenici javne administracije u opštinskim kancelarijama za zajednice i povratak u Uroševcu, Gnjilanu, Južnoj Mitrovici, Prizrenu i Vučitrnu.

Pripadnike zajednice **kosovskih Turaka** trenutno predstavlja sedam članova u opštinskim odborima za bezbednost zajednice (OOBZ): Gnjilane (jedan muškarac), Južna Mitrovica (dve žene), Priština (dva muškarca) i Prizren (dva muškarca). **Kosovski Turci** nemaju predstavnike u Dragašu, Uroševcu i Peći.

Najveća koncentracija istaknutih nevladinih organizacija (NVO) **kosovskih Turaka** je u regionu Prizrena.

Devet NVO je aktivno u opštini Prizren: „*Genç Birlik Derneği*“ (Udruženje jedinstva mladih), „*Türkiye Mezunları Derneği*“ (Udruženje diplomiranih studenata iz Turske), „*Kosova Türk Yazarlar Birliği*“ (Udruženje turskih pisaca Kosova), „*Esnaf*“ (Udruženje zanatlija i privrednika Prizrena), „*Çok Uluslu Kosova Derneği*“ (Multietničko udruženje Kosova), „*Doğru Yol*“ (Društvo za kulturu Prizren), „*Tüm gençler el ele*“ (Svi mladi ruku pod ruku), *Balkan Turk Müziği Derneği* i Udruženje mladih izviđača Kosova. „*Aşıkferki*“, koja radi na kulturnom i obrazovnom razvoju i „*Mamuşa Emekçi Kadınlar Derneği*“, koja se uglavnom fokusira na ekonomsko osnaživanje žena, su dve važne NVO aktivne u Mamuši. U regionu Gnjilana postoje tri istaknute nevladine organizacije **kosovskih Turaka**: „*Gilan*“, koja uglavnom organizuje kurseve šivenja za žene svih zajednica, „*Halit Gaş*“ iz sela Dobrčane, koja se uglavnom bavi kulturnim i humanitarnim aktivnostima, i „*Yarin*“ (Sutra) koja se uglavnom bavi kulturnim i sportskim aktivnostima. U regionu Mitrovice takođe postoje tri istaknute nevladine organizacije: kulturna i plesna NVO „*Birlik*“ (Jedinstvo) i nevladina organizacija kosovskih Turkinja „*Dostluk Kadınları*“ (Žene prijateljstva), obe iz Južne Mitrovice, kao i kulturna i plesna NVO „*Çeşme*“ (Izvor) iz Vučitrna. U Prištini postoji jedna istaknuta nevladina organizacija **kosovskih Turaka**, „*Gerçek*“ (Istina), koja je osnovana 1950. godine kao kulturna organizacija.

¹⁶ U osam OZ-a u kojima su zastupljeni kosovski Turci spadaju Gnjilane, Lipljan, Mamuša, Severna Mitrovica, Južna Mitrovica, Priština, Prizren, Vučitrn. U odbore za zajednice u kojima nema predstavnika kosovskih Turaka spadaju Dragaš, Uroševac, Kosovo Polje, Đakovica, Glogovac, Gračanica, Istok, Kačanik, Kamenica, Klina, Klokot, Novo Brdo, Obilić, Peć, Podujevo, Orahovac, Štimlje, Srbica, Suva Reka i Vitina. Procene stanovnika za Leposavić, Severnu Mitrovicu, Zubin Potok i Zvečan zasnovane su na OEBS-ovim *Profilima opština* iz 2018. godine, pošto ne postoje zvanični podaci iz popisa stanovništva za severne opštine.

3. Zaposlenost i društvenoekonomska situacija

Zajednica kosovskih Turaka suočava se sa istim ograničenim mogućnostima zapošljavanja i ekonomskim mogućnostima koje su zajedničke svim zajednicama na Kosovu.

Međutim, ekonomski izazovi u manjoj meri postoje za ovu zajednicu, nego za ostale na Kosovu. Iako je jezička barijera ponekad problem u dostupnosti mogućnosti, mnogi pripadnici ove zajednice vode uspešna privatna preduzeća, a značajan broj je zaposlen u javnom sektoru.¹⁷

U opštini Prizren, 246 kosovskih Turaka bilo je zaposleno u javnom sektoru. Od toga, 170 službenika javne administracije, od kojih je 112 bilo zaposleno u sektoru obrazovanja, 32 u glavnom centru porodične medicine, a 26 u Direkciji za administraciju. Najčešća radna mesta u javnom sektoru koja su imali pripadnici ove zajednice bila su službenici javne administracije u različitim direkcijama, uključujući i visoke funkcije, kao što su koordinator za obrazovanje na turskom jeziku, opštinski direktor za ekonomski razvoj i vršilac dužnosti šefa Opštinske kancelarije za zajednice i povratak. Pored toga, 76 pripadnika zajednice bilo je zaposleno u regionalnoj bolnici u Prizrenu, uključujući pet lekara, 64 medicinske sestre, tri administrativna radnika i četiri službenika tehničke podrške. U privatnom sektoru pripadnici zajednice kosovskih Turaka u Prizrenu uglavnom vode privatna preduzeća (uvoz-izvoz; tekstilna industrija; nameštaj, nakit). Nadalje, zajednica se bavi privatnim konsultantskim uslugama u oblasti finansija i usluga informacione tehnologije. Nekoliko velikih preduzeća proizvodi nameštaj za kuću. U 2020. godini, u opštini Prizren 525 osoba iz zajednice kosovskih Turaka je registrovano kao nezaposleno.

U opštini Mamuša, javni sektor zapošljava približno 10% pripadnika ove zajednice. Neka radna mesta u javnom sektoru popunjavaju zaposleni koji žive van opštine, uglavnom u Prizrenu.¹⁸ Ukupno, kosovski Turci su imali 135 službenika javne administracije, uključujući sektore zdravstva i prosvete. U ovoj opštini svi direktori odeljenja, viši službenici, kao i šefovi odseka (osim šefa finansija) bili su pripadnici zajednice kosovskih Turaka. Privreda je uglavnom koncentrisana na male poljoprivredne i trgovinske delatnosti.¹⁹

17 Evropski centar za pitanja manjina Kosovo, *Profil zajednice: turska zajednica* (decembar 2013), str. 5. (Pristupljeno decembra 2023)

18 Opština Mamuša; Odeljenje za razvoj, planiranje, urbanizam, geodeziju i katastar, *Opštinski plan razvoja, 2014–2023* (2014), str. 30. (Pristupljeno decembra 2023. godine)

19 OEBS, *Profil opštine 2018: Mamuša* (2018. godine).

Većina se u opštini bavi poljoprivredom što čini 55% zaposlenih. Zemljoradnička domaćinstva prevashodno se bave ratarstvom. Mamuša je najveći proizvođač paradajza na Kosovu. Osim toga, neka domaćinstva žive od uzgoja stoke. U malim preduzećima (u opštini je registrovano oko 800 privatnih preduzeća) radilo je 29% zaposlenih, a najviše njih u domenu prometa i prodaje motornih ulja i auto-delova. Približno 35% radno sposobnog stanovništva bilo je ekonomski aktivno. Preostalih 65% ekonomski neaktivnog stanovništva su žene koje nisu bile zvanično zaposlene. Međutim, imajući u vidu prirodu opštine koja je u velikoj meri poljoprivredna, mnoge žene se bave poljoprivredom u domaćinstvu.²⁰ U ovoj maloj opštini, neregulisana gradnja na poljoprivrednom zemljištu, kao i erozija zemljišta, krčenje šuma i prekomerna poljoprivreda predstavljaju izazove za područje koje u velikoj meri zavisi od poljoprivrede.²¹

U regionu Prištine, mnogi **kosovski Turci** rade u javnim preduzećima, u institucijama vlasti kao opšte službeno osoblje i u sektoru prosvete (16 lica). **Kosovske Turkinje** su ređe zaposlene nego muškarci. One koje su zaposlene obično obavljaju druge poslove pored svojih zanimanja. U regionu Prištine, mnogi **kosovski Turci** rade u građevinskom sektoru, dok su se mnogi iz ruralnih područja i opštine Lipljan preselili u Prištinu ili Uroševac, tražeći bolje ekonomske prilike.

Opšta ekonomska situacija **kosovskih Turaka** koji žive u regionu Gnjilana je generalno dobra, slična onoj u većinskoj zajednici kosovskih Albanaca. Oni su dobro integrisani u lokalnu ekonomiju i društvene trendove. Većina **kosovskih Turaka** su samozaposleni kao trgovci u malim preduzećima, kao što su prodavnice pribora i optike. Samo tri porodice **kosovskih Turaka**, dve iz sela Dobrčane i jedna iz grada Gnjilana primaju socijalnu pomoć. Jedan **kosovski Turčin** je prijavljen kao tražilac posla. U javnom sektoru radi 37 **kosovskih Turaka**, od kojih tri kosovska Turčina rade u opštini, 13 (osam muškaraca i pet žena) u sektoru prosvete, deset žena radi u zdravstvenim ustanovama, sedam je zaposleno u Policiji Kosova i četvero pripadnika zajednice (tri muškarca i žena) u Kosovskim bezbednosnim snagama. Deset porodica koje žive u gradu Gnjilanu poseduju privatna preduzeća kao što su restorani i prodavnice odeće. U selu Dobrčane, jedna porodica **kosovskih Turaka** ima bakalnicu, dok se ostale uglavnom bave poljoprivredom. U gradu Gnjilanu stopa nezaposlenosti je 40%, a u selu Dobrčane je oko 70%. U oba naselja su pogođene sve grupe i polovi.

Zajednica **kosovskih Turaka** u regionu Mitrovice postoji u tri opštine: Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici i Vučitrnu. Ekonomska situacija ove zajednice ocenjuje se nezadovoljavajućom jer je većina pripadnika zajednice nezaposlena, ili radi u privatnim preduzećima sa niskim platama i u teškim uslovima rada. Vrlo mali broj pripadnika zajednice vodi preduzeća. Prema rečima predstavnika zajednice, većina **kosovskih Turaka** živi sa primanjima koja su prosečna ili ispod proseka. Neki pripadnici zajednice poseduju mala profesionalna preduzeća kao što su berbernice, frizerski saloni, male bakalnice i distributivna preduzeća. Osim toga, neki pripadnici zajednice zavise od prihoda od socijalne pomoći i doznaka iz inostranstva. Ponekad,

20 Opština Mamuša; Odeljenje za razvoj, planiranje, urbanizam, geodeziju i katastar, *Opštinski plan razvoja Mamuše, 2014–2023* (2014), str. 18.

21 Ibid, str. 29 31–32, 34.

u reagovanju na posebne okolnosti, Ambasada Turske i nevladine organizacije i organizacije **kosovskih Turaka** finansijski pomažu zajednici.

U Južnoj Mitrovici postoji jedna **kosovska Turkinja** koja radi u Opštinskoj kancelariji za zajednice i povratak, jedan **kosovski Turčin** u Direkciji opštinske administracije, jedna **kosovska Turkinja** u opštinskoj Direkciji za planiranje i urbanizam, i **kosovski Turčin** koji radi kao lekar u Glavnom centru porodične medicine. U Vučitrnu, jedan **kosovski Turčin** je opštinski direktor za privredu, poljoprivredu i ruralni razvoj; jedna **kosovska Turkinja** je opštinski prevodilac; i jedan **kosovski Turčin** radi u javnom preduzeću za odvoz smeća „Uniteti“. U Severnoj Mitrovici, jedan **kosovski Turčin** radi u Policiji Kosova. Prema članu Odbora za zajednice u Opštini Vučitrn koji je **kosovski Turčin** i predstavniku zajednice **kosovskih Turaka** u Opštini Južna Mitrovica, stopa nezaposlenosti na nivou ove zajednice na celom Kosovu je iznad 80%, a njenu strukturu čine uglavnom pripadnici zajednice između 18-40 godina starosti. Stopa nezaposlenosti ista je za oba pola i iznosi oko 50%. Na nivou vlade, pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** u službi javne administracije uglavnom su zauzimali stručna radna mesta, zatim administrativna (jedan muškarac iz Južne Mitrovice radi u Ministarstvu javne uprave, a jedan muškarac iz Vučitrna radi u Ministarstvu životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture). Nekoliko **kosovskih Turaka** je bilo na visoko rukovodećim i rukovodećim pozicijama (2%, odnosno 4%). **Kosovske Turkinje** bile su zastupljene mimo uslova iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti i na nivou vlade i na opštinskom nivou.²²

U 2018. godini, od 95.890 lica koja su na Kosovu registrovana kao nezaposlena,²³ 0,5% pripadalo je zajednici **kosovskih Turaka**.²⁴ Ukupna nezaposlenost zajednice **kosovskih Turaka** u Prizrenu bila bi oko 30%. Na osnovu statistike kancelarije Kosovske agencije za zapošljavanje u opštini Prizren, postoji 149 aktivnih tražilaca posla (69 žena) iz zajednice **kosovskih Turaka**.

Među najznačajnijim projektima za stvaranje prihoda koji uključuju ovu zajednicu bili su oni koje je preduzeo Program stabilizacije zajednice koji finansira EU u Prizrenu i Mamuši. Ovi projekti su usmereni na pripadnike zajednice **kosovskih Turaka** u ovim opštinama da potpomognu započinjanje poslovanja i postojeća preduzeća, a realizovala ih je Međunarodna organizacija za migracije (IOM). Fabrika za proizvodnju konzervi sa povrćem otvorena je u Mamuši 2018. godine uz finansijsku pomoć Ministarstva za ruralni razvoj i IOM, i trenutno pruža održive mogućnosti zaposlenja za mnoge porodice.

Pored toga, Švajcarski *Caritas*, zajedno sa opštinama Prizren i Mamuša, finansirao je projekte fokusirane na poljoprivrednu proizvodnju. Takođe, projekat koji je finansiralo nemačko Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj pružio je pomoć za zanatska i mala preduzeća u Prizrenu.

U poslednje tri godine, opštinska Direkcija za ruralni razvoj u Prizrenu, uz finansijsku podršku Republike Turske, pomagala je ženama koje se bave rukotvorinama. Štaviše, NVO „HELP“, uz doprinos Opštine, kao i regionalna razvojna agencija obezbeđuje

22 OEBS, *Zastupljenost zajednica u službi javne administracije na Kosovu* (maj 2017. godine), str. 14, 17, 23 i 24.

23 Najnoviji podaci nisu dostupni.

24 Ministarstvo rada i socijalne zaštite, *Godišnji izveštaj 2018*, str. 19.

opremu za pripadnike zajednice **kosovskih Turaka** koji se bave rukotvorinama i za započinjanje poslovanja.

Iako precizni podaci o pripadnicima zajednice **kosovskih Turaka** koji su u domenu neformalne ekonomije nisu dostupni, značajan broj žena se bavi poljoprivredom i nije u formalnoj ekonomiji. Pitanje radne angažovanosti dece nije uočeno u ovoj zajednici; međutim, u nekim slučajevima deca pomažu roditeljima u malim preduzećima tokom letnjih meseci, posebno u poljoprivrednim poslovima u Mamuši.

Tačan stepen migracije u okviru zajednice **kosovskih Turaka** nije dostupan, iako su se 2015. godine mnoge porodice iz ove zajednice preselile u Francusku i Nemačku iz ekonomskih razloga. Pored toga, od 2000. godine, neki **kosovski Turci** iz regiona Prištine preselili su se u Tursku, ali ovaj trend nije uobičajen u poslednje vreme. Štaviše, neki mladi **kosovski Turci** koji žive van Prizrena, posebno u Mamuši, napustili su svoje opštine radi visokog obrazovanja ili boljih mogućnosti zaposlenja na Kosovu ili u inostranstvu.²⁵ Skandinavske zemlje su trenutno popularna destinacija za ovu zajednicu u Prizrenu, a vizna liberalizacija će dodatno pojačati migraciju čitavih porodica. U poslednje vreme, **kosovski Turci** iz Mamuše uglavnom su se iselili u Nemačku, Austriju, Švajcarsku i Sloveniju.

---

²⁵ Ibid, str. 26.

4. Pristup infrastrukturi i komunalnim uslugama

Kosovski Turci imaju pristojnu dostupnost infrastrukture i javnih komunalnih usluga širom Kosova. Većina pripadnika zajednice kosovskih Turaka ima pristup vodi za piće iz lokalnih vodovodnih mreža, a u Mamuši prevashodno iz individualnih bunara, koja nije za piće.

Predsednik opštine je 13. decembra 2023. godine saopštio da je Vlada u budžetu za 2024. godinu izdvojila 1,8 miliona evra da obezbedi sistem za snabdevanje vodom za piće u opštini. U selu Janjevo, u opštini Lipljan, koje je naseljeno kosovskim Turcima i drugim zajednicama, dostupnost vode za piće nije konzistentna. Kanalizacioni sistemi dostupni su svim pripadnicima ove zajednice.

Nepostojanje direktne autobuske linije Priština - Janjevo²⁶ do danas predstavlja veliki problem za stanovnike Janjeva koji svakodnevno putuju do Prištine i nazad. Dana 6. novembra 2023. godine, grupa od 20-ak radnica iz Janjeva koje su pripadnice zajednica kosovskih Turaka i kosovskih Hrvata u brojčanoj manjini i većini, okupila se ispred zgrade opštine da protestuje, ali se situacija nije promenila. OEBS je 12. decembra 2023. godine potpomogao radionicu o međuopštinskoj saradnji u regionu Prištine, tokom koje su predsednici opština Priština, Podujevo, Obilić, Lipljan i Kosovo Polje, i zamenik predsednika opštine Gračanica za zajednice potpisali okvirni sporazum. Sporazum je, između ostalog, uključivao i usluge javnog prevoza. Kasnije je Opština Lipljan na svojim zvaničnim kanalima društvenih mreža izvestila da namerava da uspostavi liniju gradskog prevoza na relaciji Priština – Lipljan – Janjevo.

Generalno, zajednica kosovskih Turaka ima stabilan pristup električnoj energiji. Ranije su u Mamuši prijavljivani brojni problemi u vezi sa sistemom. Međutim, snabdevanje električnom energijom se značajno poboljšalo nakon što je mreža Kosovskog distributivnog sistema električne energije (KEDS) unapređena 2017. godine, što je pomoglo u smanjenju nestanka struje u zimskim mesecima. Nadalje, u poslednjih nekoliko godina, opština je realizovala projekte proširenja elektromreže na poljoprivredna polja, pomažući poljoprivrednicima da smanje troškove proizvodnje zamenom skupih agregata sa pogonom na gorivo.

²⁶ Trenutno izgleda da postoje samo četiri linije dnevno do Gračanice, gde se ide linijom za vezu do glavne autobuske stanice u Prištini; i pet linija dnevno do grada Lipljana kroz sela Donja Gušterica, Gornja Gušterica i Dobrotin.

Međutim, u nekim delovima grada Prizrena u kojima žive **kosovski Turci**²⁷, kao što je naselje Kurila, prijavljuje se da je snabdevanje električnom energijom nepouzdanom, sa čestim prekidima i niskim naponom.

Ulična rasveta postoji u većini područja u kojima živi zajednica **kosovskih Turaka**. Njena dostupnost je u poslednjih nekoliko godina znatno bolja u Prizrenu i Mamuši, čime se poboljšavaju ukupni sigurnosni i bezbednosni uslovi za ovu zajednicu. Međutim, u određenim delovima Prizrena gde žive **kosovski Turci**, nepostojanje javne rasvete i dalje je problem. Predstavnicima zajednice su se više puta obraćali žitelji naselja Kurila, i u nekim drugim, manjim područjima, radi postavljanja ulične rasvete i njenog redovnog održavanja. Stanovnici ovih područja, uključujući zajednicu **kosovskih Turaka**, posebno žene i devojke, izjavili su da se nerado kreću napolju po mraku.

Kvalitet puteva se održava u područjima nastanjenim ovom zajednicom, a više lokalnih puteva je asfaltirano tokom protekle decenije, kao i trotoari u Mamuši. Opština je popravila alternativni kraći put za Prizren i otvorila još jedan put koji se povezuje sa putem Suva Reka – Orahovac, koji tek treba da se sanira. Pored toga, opština je otvorila nekoliko novih puteva koji vode do poljoprivrednog zemljišta, sa ciljem da se lokalnim poljoprivrednicima olakša pristup njihovim imanjima. U Prizrenu manji putevi predstavljaju saobraćajni i bezbednosni rizik za sve zajednice, uključujući **kosovske Turke**, jer ne postoje bezbedni trotoari za pešake. Održavanje ovih puteva je takođe otežano zbog njihove uske konfiguracije.

Trenutno se asfaltira jedna mala ulica u selu Dobrčane u opštini Gnjilane, gde živi deset porodica **kosovskih Turaka**.

Stambena pitanja nisu problem za **kosovske Turke** jer većina pripadnika ove zajednice poseduje sopstvene kuće ili stanove. Međutim, u nekim kolektivnim stambenim zgradama, neki pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** obratili su se liderima zajednice da traže pomoć opštine u popravci krovova koji prokišnjavaju i koji su dotrajali, kao i u postavljanju ili popravci fasada i poboljšanju njihove energetske efikasnosti, u nastojanju da se smanje troškovi energije. U Prizrenu je predsedavajući OZ-a saopštio da postoje porodice **kosovskih Turaka** koje koriste tekuće opštinske planove stambene pomoći (npr. privremeni smeštaj, pomoć kroz plaćanje stanarine, itd).

Generalno, zajednica **kosovskih Turaka** suočava se sa istim pitanjima životne sredine kao i druge zajednice na Kosovu. Izuzetak je Mamuša, gde divlja deponija i dalje predstavlja izazov za stanovnike i opštinske vlasti, uprkos postepenom poboljšanju situacije. Ova deponija značajno doprinosi zagađenju vazduha, posebno tokom zimskih meseci. Opštinske vlasti, same ili uz podršku turskog kontingenta Kfora, povremeno čiste ovu divlju deponiju.

Podršku pružaju i mnoge organizacije²⁸ i Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture, za aktivnosti koje imaju za cilj unapređenje zaštite životne

27 Zajednica kosovskih Turaka u Prizrenu nije koncentrisana u određenom naselju ili području, već živi u različitim delovima grada.

28 KFOR, GIZ, Caritas Switzerland, PREDA Plus, itd.

sredine (npr. podela kanti za otpad domaćinstvima i na javnim mestima, čišćenje javnih prostora, aktivnosti podizanja svesti, itd). Pored toga, upravljanje otpadom ostaje izazov, kao i u drugim delovima Kosova.

Zajednica **kosovskih Turaka** ima pristup grobljima na svim lokacijama na kojima borave, često dele islamska groblja sa drugim zajednicama.

5. Pristup socijalnim uslugama i zdravstvenoj zaštiti

Generalno, zajednica kosovskih Turaka uživa otvoren pristup socijalnim uslugama, uključujući fizički pristup centrima za socijalni rad.

U 2018. godini, 74 porodice kosovskih Turaka, koje obuhvataju 213 osoba, imale su pravo na socijalnu pomoć.²⁹ Većina je živela u opštinama Prizren i Mamuša. Podaci razvrstani po zajednici o broju kosovskih Turaka koji primaju penzije i/ili invalidnine nisu dostupni. Prema rečima opštinskih službenika u Dobrčanu, samo tri porodice kosovskih Turaka, dve iz sela Dobrčane i jedna iz Gnjilana, primaju socijalnu pomoć.

Generalno, zajednica kosovskih Turaka ne nailazi na značajne probleme u pristupu zdravstvenim uslugama. Ovo važi i za zajednicu kosovskih Turaka u Severnoj Mitrovici, koji imaju tendenciju da koriste socijalne i zdravstvene usluge u Južnoj Mitrovici. U opštini Lipljan, u mešovitom selu Janjevo, fizički pristup zdravstvenim uslugama je problematičan, pošto je lokalna apoteka nedovoljno snabdevena, pa pripadnici ove zajednice moraju da putuju u urbana područja kako bi pronašli odgovarajuće medicinske potrepštine. U selu Dobrčane postoji zdravstveni centar, dok stanovnici koji žive u gradu Gnjilane koriste zdravstvene ustanove u gradu. U Mamuši, stanovnici se oslanjaju na jedan opštinski centar porodične medicine. Za složena zdravstvena pitanja, pripadnici zajednice putuju u opštinu Prizren.³⁰ Opština je započela izgradnju novog glavnog centra porodične medicine u januaru 2021. godine, unapređujući ne samo zdravstvene ustanove, već i spisak specijalističkih usluga u opštini. Statut nove zdravstvene ustanove usvojen je u septembru 2023. godine, a njeno otvaranje se očekuje početkom 2024. godine. U Prizrenu, ova zajednica uglavnom koristi glavni centar porodične medicine, dok takođe ima pun pristup uslugama u regionalnoj bolnici u Prizrenu. Staviše, nekoliko lekara kosovskih Turaka ima svoje privatne ordinacije. Zajednica kosovskih Turaka takođe koristi pružaoce zdravstvenih usluga u Turskoj za ozbiljnije zdravstvene probleme.

Iako pristupačna, zdravstvena zaštita predstavlja zabrinutost širom Kosova, dok se zajednica kosovskih Turaka suočava se sa relativno manjim brojem finansijskih prepreka u poređenju sa drugim zajednicama.

²⁹ Institucija ombudsmana, *Godišnji izveštaj za 2018. godinu*, (2019), str. 100.
³⁰ OEBS, *Profil opštine 2018: Mamuša* (2019.godine).

Međutim, **Kosovske Turkinje** se suočavaju sa više finansijskih prepreka kada koriste zdravstvene usluge nego muškarci iz iste zajednice.³¹

Nedavno su u nekoliko opština sprovedene kampanje vezane za zdravlje usmerene na različite zajednice, uključujući rano otkrivanje raka dojke. U jednoj kampanji, Ministarstvo zdravlja ponudilo je besplatne preglede putem mobilnog mamografa ženama iz različitih zajednica, uključujući i one iz zajednice **kosovskih Turaka**. Pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** koji žive u Gnjilanu učestvuju u svim kampanjama za podizanje svesti koje se održavaju u toj opštini.

Što se tiče procesa građanske registracije, pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** generalno imaju zadovoljavajući pristup ovim uslugama.

---

³¹ Mreža žena Kosova, Pristup zdravstvenoj zaštiti na Kosovu (2016), str. 29, 51. (Pristupljeno decembra 2023.godine).

6. Pristup obrazovanju

Učenici kosovski Turci imaju pristup osnovnom, srednjem i univerzitetskom obrazovanju na turskom jeziku na Kosovu. Neki učenici kosovski Turci pohađaju nastavu na albanskom jeziku, najčešće u srednjim školama i na univerzitetu.

Visoko obrazovanje na turskom jeziku je ograničeno i nije odgovarajuće za sve zajednice **kosovskih Turaka**. Štaviše, mnogi pripadnici zajednice često smatraju da je obrazovanje na albanskom jeziku kvalitetnije od kurseva na turskom jeziku i da nudi bolji pristup mogućnostima za karijeru na Kosovu.

U pristupu obrazovanju na turskom jeziku, glavni izazov ove zajednice ostaje nedostatak udžbenika i lektira na turskom jeziku. Mnogi učenici se oslanjaju na fotokopije, posebno kada su u pitanju udžbenici za više srednje škole. Neki učenici dobijaju udžbenike iz Turske. Međutim, nisu svi turski udžbenici prilagođeni kosovskom kontekstu ili usklađeni sa kosovskim nastavnim planom i programom. Prema mišljenju ispitanika, većina udžbenika prevedenih sa albanskog na turski jezik je lošeg kvaliteta.

Među ostalim velikim izazovima za učenike koji govore turski jezik je nedostatak kvalifikovanih nastavnika koji govore turski jezik za specijalizovane predmete. Neki roditelji su rekli da biraju škole na albanskom jeziku kako bi imali kvalitetniju nastavu. Na primer, u Gnjilanu, brojni učenici **kosovski Turci** pohađaju osnovnu školu na albanskom jeziku.

Prema podacima Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI), u školskoj 2023/2024. godini bilo je 2.748 **kosovskih Turaka** upisanih na preduniverzitetsko obrazovanje.³²

Ogromna većina **kosovskih Turaka** upisanih na preduniverzitetsko obrazovanje živi u regionu Prizrena, u blizini jednog od dva univerziteta koji nude obrazovanje na turskom jeziku. Preduniverzitetsko obrazovanje po kosovskom nastavnim planu i programu na turskom jeziku je dostupno u opštinama Prizren, Mamuša, Priština, Gnjilane i Južna Mitrovica.

U opštini Lipljan, deca **kosovskih Turaka** u selu Janjevo sa mešovitom zajednicom, uglavnom pohađaju obrazovanje na albanskom jeziku. Njihovo obrazovanje nakon niže osnovne škole se nastavlja nižom i višom srednjom školom u Lipljanu i/ili Prištini.

³² Informacija MONTI-ja za akademsku 2023/2024. godinu. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

Značajan broj putuje u Prištinu radi univerzitetskih studija na albanskom jeziku, suočavajući se sa preprekama zbog nedostatka javnog prevoza koji opslužuje selo.

Neki **kosovski Turci** se odlučuju za univerzitetsko obrazovanje na turskom jeziku, koje se nudi u Prizrenu i Prištini.³³ Drugi biraju da studiraju na albanskom jeziku na jednom od sedam javnih univerziteta na Kosovu. Javni univerziteti rezervišu mesta za studente nealbanske nacionalnosti, uključujući **kosovske Turke**. Pored toga, studenti **kosovski Turci** mogu da se prijave na studijske programe na albanskom jeziku na turskom jeziku.

Opštine na Kosovu ne nude niti finansiraju univerzitetske stipendije koje su posebno namenjene studentima **kosovskim Turcima**. Neke opštine nude stipendije i dodeljuju rezervisan broj za studente iz nevećinskih zajednica. Za školsku 2020/21, opština Prizren je objavila 80 ponuđenih stipendija na univerzitetskom nivou, od kojih je deset odsto rezervisano za studente iz nevećinskih zajednica. U školskoj 2021/22. godini, ova opština je povećala stipendije na 100 i posebno dodelila četiri stipendije za programe na turskom i bosanskom jeziku. Za školsku 2022/23. godinu, opština je opredelila 130 stipendija, uključujući osam za programe na turskom i bosanskom jeziku na Pedagoškom fakultetu.

Mnogi **kosovski Turci** takođe studiraju na univerzitetima u Turskoj. Vlada Turske i njena ambasada u Prištini nude pune stipendije za univerzitetsko obrazovanje u Turskoj za studente koji se kvalifikuju. Pored toga, mali broj studenata pohađa privatne koledže i univerzitete na Kosovu, dok se ostali upisuju na Univerzitet jugoistočne Evrope u Severnoj Makedoniji.

Jedini program obuke nastavnika na Kosovu na turskom jeziku nalazi se na Univerzitetu u Prizrenu. Program više puta nije ponovo akreditovan zbog nedovoljnog broja akademskog osoblja koje ispunjava uslove koji uređuju akreditaciju programa visokog obrazovanja.³⁴ U februaru 2024. godine, Kosovska agencija za akreditaciju je ponovo odbila akreditaciju programa na osnovu istih razloga.³⁵ Tokom školske 2023/2024. godine, 148 studenata iz zajednice **kosovskih Turaka** pohađalo je nastavu na Univerzitetu u Prizrenu; većina je upisana na Fakultet računarskih nauka i Pedagoški fakultet, prema informacijama koje je dao univerzitet.

Pošto pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** žive uglavnom u urbanim sredinama, učenici se ne suočavaju sa značajnim preprekama što se tiče fizičkog pristupa školama. Povremeno, učenici **kosovski Turci** putuju iz jedne opštine u drugu, kao što je od Severne Mitrovice do Južne Mitrovice, ili učenici iz Mamuše koji pohađaju više srednje škole u Prizrenu.

Poslednjih godina među učenicima **kosovskim Turcima** zabeleženo je veoma malo slučajeva napuštanja školovanja.

---

³³ Univerzitet Ukšhin Hoti nalazi se u Prizrenu; Univerzitet Hasan Priština u Prištini.

³⁴ Zakon br. 08/L-110 o Kosovskoj agenciju za akreditaciju.

³⁵ Van izveštajnog perioda, zaključno sa junom 2024. godine, nastavak programa je neizvestan.

U školskim zgradama sa odeljenjima na albanskom i turskom jeziku, interakcija između učenika iz različitih zajednica je uglavnom pozitivna. Na primer, deca koja govore turski i albanski jezik navodno koriste ista ulazna vrata škole, školsko dvorište i druge školske objekte. Nastavno osoblje u ovim školama deli istu zbornicu, što nudi dodatne mogućnosti za komunikaciju i saradnju. Štaviše, učenici učestvuju u raznim sportskim i kulturnim aktivnostima koje zajednički organizuju škole i lako komuniciraju sa učenicima iz drugih zajednica.

7. Pristup pravosuđu

U Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama (KZPŽ) zaposlen je jedan predstavnik zajednice kosovskih Turaka, žena (u regionalnoj kancelariji u Prizrenu), ali nijedan u nekoj od drugih institucija koje nisu pravosudne: Agencija za besplatnu pravnu pomoć (ABPP), Institucija ombudsmana (IOK). Dalje, dvojica advokata iz zajednice kosovskih Turaka, imaju licencu Advokatske komore Kosova (AKK).

Izveštaji iz OEBS-ovog praćenja na terenu ukazuju na to da se pripadnici zajednice kosovskih Turaka ne suočavaju se bilo kakvim izazovima u pristupu pravnim uslugama.

Pripadnici zajednice kosovskih Turaka su generalno dobro upoznati sa uslugama koje pružaju ABPP, IOK, KZPŽ i AKK. Treba napomenuti da je u Prizrenu i u pretežno kosovsko-turskoj opštini Mamuša, ova zajednica dobro zastupljena i aktivna u javnim institucijama i organizacijama građanskog društva zahvaljujući redovnom kontaktu i aktivnijoj ulozi pravosudnih institucija u ovoj opštini u poslednjih par godina.³⁶ Isto važi i za zajednicu kosovskih Turaka u Prištini s obzirom da oni žive uglavnom u urbanim sredinama.³⁷

ABPP je 2023. godine, uz podršku USAID-a, raspodelio letke i postere na engleskom, albanskom, srpskom i turskom jeziku, kao i na Brajevom pismu. Slično tome, video-spotovi i kreirane objave na društvenim mrežama podeljeni su na službenim jezicima albanskom i srpskom, uključujući turski jezik u opštinama Prizren i Mamuša tokom Nedelje besplatne pravne pomoći sa motom „Zaštitite svoja prava“.

Svakog oktobra, KZPŽ pod pokroviteljstvom Kancelarije glavnog tužioca i uz podršku Ambasade SAD organizuje „Nedelju prava žrtava krivičnih dela“. Međutim, opšte je mišljenje intervjuisanih zainteresovanih strana da informativne kampanje treba organizovati tokom cele godine.

Generalno, pripadnici zajednice kosovskih Turaka nisu upoznati sa programom naknade štete žrtvama krivičnih dela, uprkos tome što IOK, KZPŽ, ABPP i AKK informišu pripadnike ove zajednice o njihovim pravima, pravnim lekovima i beneficijama, uključujući pristup programu naknade štete žrtvama krivičnih dela tokom njihovog rada na slučajevima.

ABPP je 2023. godine ponudio usluge za 6.070 ljudi (uključujući 2.883 žene), od kojih su 54 bili pripadnici zajednice kosovskih Turaka.

³⁶ Prema rečima sagovornika iz Prizrena.

³⁷ Prema izveštajima OEBS-a sa terena iz regiona Prištine.

Institucija ombudsmana je 2023. godine primila ukupno 1.660 pritužbi (1.162 muškarca i 498 žena),³⁸ u vezi sa 4.296 lica. Od ukupnog broja pritužbi, 11 je došlo iz zajednice kosovskih Turaka. KZPŽ je imao 2.883 slučaja u 2023. godini, gde je 11 žrtava bilo iz zajednice kosovskih Turaka, većinom žena.

Među zajednicom kosovskih Turaka, jezik se ne doživljava kao prepreka u pristupu pravnim institucijama, kao ni sudski troškovi i putni troškovi. Iako Osnovni sud u Prizrenu nema stalnog prevodioca za turski jezik (postupak zapošljavanja je u toku), prevod na turski jezik obezbeđuje sud preko angažovanih ovlašćenih tumača.

---

³⁸ *Vidi*, Godišnji izveštaj Institucije ombudsmana za 2023. godinu.

8. Upotreba jezika i mediji

Turkish is currently an official language in the municipalities of Mamuša/Mamushë/Mamuša and Prizren. Additionally, in the municipalities of Prishtinë/Priština, Gjilan/Gnjilane, Mitrovicë/Mitrovica South, and Vushtrri/Vučitrn, Turkish is a “language in official use,” which involves a municipal obligation to provide services and documents in the Turkish language upon request.³⁹

Štaviše, iako turski jezik nije službeni jezik na nivou vlade, Službeni list Kosova objavljuje sve zakonske i podzakonske akte, uredbe, sporazume, odluke i druge akte koje donose institucije na turskom jeziku. Objavljivanje službenih dokumenata u Službenom listu na turskom jeziku pomaže opštinama u kojima je turski službeni jezik.⁴⁰

Pripadnici zajednice **kosovskih Turaka** govore lokalni dijalekt turskog jezika u svakodnevnoj upotrebi i standardizovani turski jezik u službenoj komunikaciji. Mnogi kosovski Albanci i druge zajednice govore ili bar razumeju turski, posebno u regionu Prizrena, a većina **kosovskih Turaka** može da komunicira na albanskom ili srpskom jeziku. Međutim, mladi često ne govore ni albanski ni srpski. Pripadnici ove zajednice često koriste albanski i/ili srpski jezik za interakciju sa opštinskim zvaničnicima i pristup opštinskim uslugama; međutim, usmeni prevod ili prevođenje dokumenata ponekad nisu dostupni na opštinskom nivou.

U opštini Prizren, većina natpisa koji se koriste u opštinskim i drugim službenim zgradama, kao što su regionalna kancelarija za zapošljavanje i centar za socijalni rad, kao i kulturno nasleđe, postavljeni su na svim službenim jezicima, uključujući turski. Međutim, natpisi na zgradama opštinske uprave nisu uvek istaknuti na svim službenim jezicima. Ulični znakovi i nazivi u Prizrenu i Mamuši su prikazani u trojezičnom formatu (na albanskom, srpskom i turskom) za reč „ulica“: „Rr. Ul. To.“. Puni nazivi ulica ispisani su na jeziku većinskog stanovništva; odnosno na albanskom u Prizrenu i turskom u Mamuši.

Putokazi u ruralnim područjima koriste samo dva jezika, albanski i srpski.

U Prizrenu i Mamuši, javne informacije i računi za komunalije se delimično štampaju na turskom jeziku, dok je većina obaveštenja i poreza na centralnom nivou samo na albanskom i srpskom jeziku.⁴¹

³⁹ The Law on the Use of Languages gives Turkish the status of an official language in the municipality of Prizren, irrespective of the size of the Turkish community living there. Further, in municipalities inhabited by a community whose mother tongue is not one of the official languages of Kosovo and which represents three per cent of the total population of the municipality, the language of the community shall have the status of a language in official use.

⁴⁰ Kabinet premijera, „Službeni glasnik“. (Pristupljeno decembra 2023. godine).

⁴¹ Računi za vodu i smeće štampani su na turskom jeziku, a računi za struju nisu.

Dostupnost pisanih dokumenata i usluga na turskom jeziku varira između opština u kojima je turski službeni jezik ili jezik u službenoj upotrebi. Na primer, na veb-stranici opštine Prizren, dokumenti kao što su dnevne opštinske vesti, finansijske informacije i odluke predsednika opštine su delimično na turskom jeziku.⁴² Situacija se poboljšala na veb-stranici opštine Mamuša, iako se informacije ne objavljuju redovno na albanskom ili srpskom jeziku.

U februaru 2020. godine, opština Prizren je ugovorila privatnu kompaniju da obezbedi prevod zvaničnih opštinskih dokumenata na sve službene jezike – albanski, turski, srpski i bosanski – kao i na engleski, na period do 2025. godine. Kao jedina opština na Kosovu sa četiri službena jezika, problem je bio nedostatak opštinskih prevodilaca koji bi preveli zvanična dokumenta.

Nefunkcionalna oprema za simultano prevođenje bila je dodatni izazov u opštini Prizren, jer je ometala predstavnike zajednice **kosovskih Turaka** da adekvatno učestvuju na zvaničnim opštinskim sastancima. U julu 2019. godine, nedostatak odgovarajućeg prevoda izazvao je tenzije između predstavnika **kosovskih Turaka** i kosovskih Albanaca tokom sednice skupštine opštine.⁴³ Opština je u decembru 2020. godine rešila ovaj problem nabavkom nove opreme za prevod i sistema za elektronsko glasanje za skupštinsku salu opštine, čime je obezbeđen simultani prevod na sve službene jezike. Ipak prema OEBS-ovom praćenju na terenu primećeni su slučajevi u kojima oprema za prevođenje nije u funkciji i/ili prevod nije mogao biti obezbeđen.

U Prištini, uprkos činjenici da je turski jezik jezik u službenoj upotrebi, opština ne izdaje dokumenta na turskom na zahtev članova zajednice. U Gnjilanu, opština često pogrešno piše imena i prezimena **kosovskih Turaka** u zvaničnim dokumentima tako što ne koristi turska slova. U opštinama Južna Mitrovica i Vučitrn ne postoje zvanični opštinski prevodioci ili tumači za turski jezik. Usluge i dokumenti koji se izdaju na turskom jeziku na zahtev u ove dve opštine su retki, spori i nezadovoljavajući.

Uzimajući u obzir ove izazove, predstavnici **kosovskih Turaka** iz nekih opština u kojima je turski službeni jezik ili jezik u službenoj upotrebi pribegavaju albanskom ili srpskom jeziku da bi komunicirali sa lokalnom administracijom (uključujući prihvatanje dokumenata i opštinske usluge na ova dva jezika). **Kosovski Turci** pribegavaju drugim jezicima kako bi izbegli duže i komplikovanije procedure i/ili netačne dokumente i informacije. Ovo nije slučaj u Prizrenu i Mamuši gde je turski službeni jezik i stanovnici aktivno koriste turski jezik u svojoj usmenoj i pismenoj komunikaciji sa opštinom. Ova podrazumevana upotreba drugih jezika se naročito odnosi na **kosovske Turke** iz regiona Gnjilana i Mitrovice, koji koriste albanski jezik za pristup opštinskim uslugama. Ovo je dovelo do zabrinutosti kod ove zajednice u

42 Između maja i decembra 2023. godine, bilo je dostupno 156 sadržaja na turskom jeziku, dok je 1.186 bilo na albanskom jeziku za isti izveštajni period.

43 Dok je raspravljala o Načrtu strategije o turizmu, kosovska Turkinja, direktorka za turizam i ekonomski razvoj, Sevil Kazaz (KDTP), odgovorila je na turskom na pitanja koja su postavili odbornici skupštine opštine kosovski Albanci, pošto nije govorila tačno albanski radije je odgovarala na turskom. Članovi Demokratske partije Kosova (PDK) izjavili su da iako priznaju pravo direktorke da govori na svom maternjem jeziku, nisu razumeli njene odgovore. Gospođa Kazaz je odlučila da odgovori na pitanja u pisanoj formi kasnije.

vezi sa asimilacijom jezika, posebno među mladim ljudima, koji više vole da koriste albanski u javnosti i u komunikaciji sa institucijama.

Zajednica **kosovskih Turaka** ima pristup informacijama na svom maternjem jeziku putem elektronskih i štampanih medija. Pored toga, javni medijski servis RTK 1 emituje poseban program za nevećinske zajednice, uključujući program na turskom jeziku. Najaktivniji veb-portali na turskom jeziku su prizrenski „Kosovahaber“ i „Kosovaport“, dok su štampani mediji kao npr. *Kosova Imza* i *Turk Cem* takođe popularni.⁴⁴ Pored toga, u regionu Prizrena, „Radio Prizren“ emituje tročasovni dnevni program na turskom jeziku, dok u Gnjilanu dve lokalne radio stanice, „Star“ i „Viktorija“, emituju dvočasovne dnevne programe na turskom jeziku.

Ministarstvo obrazovanja, organizacije građanskog društva kao što je Kosovski obrazovni centar i privatna škola Marif u Prizrenu nude besplatne časove turskog jezika tokom letnjeg raspusta. Institut Junus Emre, turski kulturni institut, takođe nudi časove turskog jezika preko interneta.⁴⁵

---

44 „Kosova Haber“ je novinski sajt na turskom jeziku; „Kosova Port“ je veb-portal na turskom jeziku. (Pristupljeno decembra 2023.godine).

45 Institut nudi časove turskog jezika za različite grupe, uključujući i službenike javne administracije koji rade u opštini Prizren.

9. Kulturno i versko nasleđe i verske slobode

Zajednica kosovskih Turaka je dugo prisutna na Kosovu i značajno doprinosi njegovom nasleđu. Kosovski Turci su dobro integrisani u kosovsko društvo, dele mnoge kulturne i društvene osobine sa velikom većinom albanskog stanovništva, uključujući muslimansku veru.

U Gnjilanu, mnogi kulturni i verski spomenici datiraju iz otomanskog perioda i uključeni su na listu kulturnih dobara pod privremenom zaštitom Ministarstva kulture, omladine i sporta. Neki od najistaknutijih lokaliteta nalaze se u specijalnim zaštitnim zonama srednjovekovnog grada Novo Bordo. U aprilu 2014. prijavljen je požar u drvenoj grobnici unutar Turbeta iz 16. veka na Kaljaji („grobница na tvrđavi“, koja sadrži sufijjski grob). Radovi na rekonstrukciji *Turbeta na Kaljaji* (grobnici na tvrđavi) i *Osman Efendijinoj džamiji* koji se nalaze u Specijalnoj zaštićenoj zoni srednjovekovnog grada Novo Brdo završeni su 2023. godine.⁴⁶

U regionu Prizrena nalazi se niz izuzetnih spomenika nasleđa, kao što su Sinan-pašina džamija, Mehmet-pašin hamam, Mehmet-pašina džamija, Džamija Suzi Čelebije, Sarač džamija poznata i kao Kukli Mehmet begova džamija, Kadrijska tekija i tekija Halveti (sufijjska tekija); dok se u Mamuši nalazi stražarska kula Mahmud-paše. U Prištini, u Mazgitu, nalazi se grobnica sultana Murata, koji je poginuo u Kosovskoj bici 1389. godine. Osim muslimanskih praznika, zajednica **kosovskih Turaka** obeležava svoj zvanični Dan zajednice 23. aprila.

⁴⁶ Radovi na rekonstrukciji su preduzeti u okviru projekta „Kulturno nasleđe kao pokretač dijaloga među zajednicama i društvene kohezije“ koji finansira Služba EU za instrumente spoljne politike, a realizuje UNDP.

10. Imovinska prava

Zajednica kosovskih Turaka generalno ima otvoren pristup imovini i stanovanju.

Međutim, OEBS-ovo praćenje na terenu je zabeležilo određene zabrinutosti u vezi sa imovinskim pravima zajednice.⁴⁷

U 2022. godini, tri porodice kosovskih Turaka u regionu Prizrena dobile su potvrde o legalizaciji kojim se formalizuje njihova svojina kroz upis u katastar nepokretnosti.

---

⁴⁷ Prema izveštajima, u septembru 2021. godine, kosovska Turkinja iz opštine Lipljan je prijavila Policiji Kosova da je njenu imovinu oštetila građevinska kompanija koju je angažovalo Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture. Porodica je podnela prijavu Policijskom inspektoratu Kosova, koji je pokrenuo istragu. Prema policijskim izveštajima, ista vlasnica je doživela i druge incidente vezane za imovinu, kao što su razbijeni prozori, seča drveća (od strane opštinskih vlasti u Lipljanu radi izgradnje rečnog korita), i oštećenje njenog dvorišta u požaru.

11. Povratak i reintegracija

Pitanja raseljenja, povratka i reintegracije generalno ne predstavljaju zabrinutost za zajednicu kosovskih Turaka, pošto nema značajnih izveštaja o emigraciji koji potiču iz perioda sukoba 1999. godine.

UNHCR procenjuje da se između 2015. i 2023. godine dobrovoljno vratilo samo 16 raseljenih kosovskih Turaka u svoje domove pre sukoba u Južnoj Mitrovici.⁴⁸

Ministarstvo za zajednice i povratak je 2023. godine učinilo značajan korak objavljivanjem poziva za pružanje pomoći pripadnicima nevećinskih zajednica kojima je pomoć neophodna.⁴⁹ Ova inicijativa je imala za cilj da odgovori na različite potrebe, obuhvatajući nabavku prehrambenih i neprehrambenih artikala, kao i podršku izgradnji i rekonstrukciji kuća. Pored toga, ovo ministarstvo je proširilo svoj doseg kako bi podstaklo poljoprivredni sektor, nudeći subvencije za pospešivanje održivih poljoprivrednih praksi. Istovremeno, uloženi su naponi da se podrže mala preduzeća u ovim zajednicama. Uticaj ovih poduhvata bio je opipljiv, pošto je ministarstvo uspešno podržalo tri porodice kosovskih Turaka, obezbeđujući im ključna sredstva, uključujući građevinski materijal. Pored toga, uticajne inicijative Ministarstva za zajednice i povratak proširile su se na pružanje značajne podrške za 34 porodice, u iznosu od 444.250,20 evra. Ova finansijska pomoć je bila usmerena na podsticanje rasta u sektoru poljoprivrede ili podršku malim preduzećima. Konkretno, 23 porodice koje se nalaze u Mamuši i 11 u Prizrenu ostvarile su koristi od ove inicijative.⁵⁰ Ovaj sveobuhvatni pristup odražava posvećenost Ministarstva podsticanju holističkog razvoja i osnaživanja nevećinskih zajednica.

48 UNHCR, Kancelarija šefa misije u Prištini, *Statistički pregled* (april 2020. godine). Dobrovoljno su se vratile tri osobe u 2015. godini, sedam osoba u 2016. godini i šest osoba u 2017. godini.

49 Odluka za uspostavljanje procedure za pružanje pomoći Ministarstva za zajednice i povratak za pripadnike nevećinskih zajednica doneta 2. februara 2023. godine: [Vendim i procedurave per ofrimin e ndihmes-Odluka o proceduri pruzenja pomoci_compressed_compressed-compressed \(1\).pdf \(rks-gov.net\)](#), (Pristupljeno decembra 2023. godine).

50 Ministarstvo za zajednice i povratak podelilo je podatke sa Misijom OEBS-a na Kosovu 6. februara 2024. godine.

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

